

भारतीय ज्ञानपीठ फास्री
ज्ञानपीठ-प्रवचानार
“वार्त्त पचासवं”

कथना—

- (१) सैडे हावोंसे सुलकसे एतर्त्त न कीजिये । विजयपर कागज
बरा कीजिये ।।
- (२) पढे कल्लाक कर बकटिये । धूकका प्रयोग न कीजिये ।
- (३) विज्यापीठे किसे पढे न मोचिये, न कोई मोटी चीज रखिये ।
कागजका तुकड़ा फासी है ।
- (४) हाथिचोंपर विज्ञान न बचाएये, न कुछ किजिये ।
- (५) सुकी सुलक बकटकर न रखिये, न दोहरी करके बसिये ।
- (६) सुलकसे समयापर बराबर सीका रीजिये ।
“सुलकें बराबरवरी हैं, एतकी विचन कीजिये”

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरण-परमगुरुश्रीमुनिसुन्दरसूरि-शिष्यपण्डितश्रीशुभशीलगणिविरचिते श्रीविक्रमादित्य-
विक्रमचरित्रचरित्रे श्रीसिद्धसेनगुरुकृतप्रबोधवसुधाऽनृणीकरणकीर्तिस्तम्भविरचनवर्णनस्वरूपः सप्तमः सर्गः समाप्तः ॥

अष्टमः सर्गः ।

अन्येषुर्विक्रमादित्यः भूपः सुन्दरविक्रमः ।
सिद्धसेनगुरोः पार्श्वे धर्मं श्रोतुं समीपिवात् ॥१॥
सिद्धसेनगुरुधर्मोपदेशं मेदिनीपतेः ।
पुरः प्राहेति मुक्तिश्रीशर्मसन्ततिदायकम् ॥२॥ यतः-
“चत्वारि परमंगाणि दुल्लहाणीह जंतुणो ।
माणुसत्वं सुई सद्वा संजमंमी अ वीरिअं” ॥३॥
यः श्रीशत्रुञ्जये तीर्थे श्रीयुगादिजिनेश्वरम् ।
वन्दते भक्तितस्तस्यानन्तपुण्यं प्रजायते ॥४॥ यतः-
“शत्रुञ्जये कोटिगुणं स्वभावात् स्पर्शतो मतम् ।

मनोवचनकायानां शुद्ध्याऽनन्तगुणं भवेत् ॥५॥
एकैकस्मिन् पदे दत्ते शत्रुञ्जयं गिरिं प्रति ।
भवकोटिसहस्रेभ्यः पातकेभ्यः प्रमुच्यते ॥६॥
वज्रलेपायितैः पापैर्जन्तुरत्यन्तदुःखभाक् ।
तावद् यावन्न सिद्धाद्रिमधिरुक् जिनं नमेत् ॥७॥
पंचाशद्योजने मुक्तिर्दर्शनात् स्पर्शनादपि ।
ये जातास्ते गमिष्यन्ति कालेनापि परां गतिम् ॥८॥
मयूरसर्पसिंहाद्या हिंसा अप्यत्र पर्वते ।
सिद्धाः सिद्ध्यन्ति सेत्स्यन्ति प्राणिनो जिनदर्शनात् ॥९॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१०७॥

तेषां जन्म च वित्तं च जीवितं सार्थकं च ये ।
सिद्धक्षेत्राचलं यान्ति परेषां व्यर्थमेव तत् ॥१०॥
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं नगानामुत्तमो नगः ।
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं सिद्धाद्रिः श्रीजिनैर्मतः ॥ पुराणेऽप्युक्तम्—
“अष्टषष्टिषु तीर्थेषु यात्रया यत्फलं भवेत् ।
आदिनाथस्य देवस्य स्मरणेनापि तद् भवेत् ॥१२॥
स्पृष्ट्वा शत्रुञ्जयं तीर्थं नत्वा रैवतकाचलम् ।
ह्वात्वा गजपदे कुण्डे पुनर्जन्म न विद्यते” ॥१३॥
पत्न्योपमसहस्रं तु ध्यानाल्लक्षमभिग्रहाद् ।
दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरोपमसंचितम् ॥१४॥
यस्मिन् शत्रुञ्जये तीर्थे सिद्धिसौख्यप्रदे सदा ।
पुण्डरीकादयोऽनेके सिद्धा गणभृतः पुरा ॥१५॥ यतः—
“चित्तस्स पुण्णिमाए समणाणं पंचकोटिपरिरिओ ।
निम्मलो जत्थ पुण्डरीओ जयउ तं पुण्डरीअतित्थं ॥१६॥

जत्थाइच्चजसाई सगरंता रिसहवंसजनरिंदा ।
सिद्धिं गया असंखा जयउ तं पुण्डरीअतित्थं ॥१७॥
जहिं रामाइतिकोडी इगनवई नारयाइमुणिलक्खा ।
जाया उ सिद्धिराया जयउ तं पुण्डरीअतित्थं ॥१८॥
येनादौ निखिला लोकव्यवहाराः प्रकाशिताः ।
स श्रिये ऋषभो भूयाद् भव्याङ्गिभ्यो जिनेश्वरः ॥१९॥
यं शैलराजं समवाप्य भूरिशः श्रीपुण्डरीकादिकसाधुसत्तमाः ।
मुक्तिश्रियं प्रापुरनर्घ्यशर्मणे स स्तात् जिनानां विमलावनीधरः ॥
श्रीविक्रमनृपः प्राह पुण्डरीकमहीभृतः ।
केन शत्रुञ्जयेत्याह्वा चक्रे तन्मे पुरो वद ॥२०॥
सिद्धसेनगुरुः प्राह राजभद्र कथानकम् ।
विद्यते शुक्रभूपस्य चमत्कृतिकरं नृणाम् ॥२१॥
पुण्डरीकगिरेः शत्रुञ्जयेत्याह्वा यतोऽभवत् ।
तस्य श्रीशुकराजस्य चरितं कीर्तयिष्यते ॥२२॥ तथाहि—

अष्टमः
सर्गः

॥१०७॥

इहैव भरतक्षेत्रे पुरे क्षितिप्रतिष्ठिते ।
 मृगध्वजामिधो भूपो बभूव न्यायतत्परः ॥२४॥ यतः-
 “यस्तेजस्वी यशस्वी शरणगतजनप्राणकर्मप्रवीणः,
 शास्ता शश्वत् खलानां क्षतरिपुनिबहः पालकश्च प्रजानाम् ।
 दाता भोक्ता विवेकी नयपथपथिकः सुप्रतिज्ञः कृतज्ञः,
 प्राज्यं राजा स राज्यं प्रथयति पृथिवीमण्डलेऽखण्डिताज्ञः” ॥
 प्रजासु वृद्धिर्नृपराज्यवृद्ध्यै प्रजासु धर्मो दुरितापहः प्रभोः ।
 प्रजास्वनीतिर्नृपधर्मकीर्तिहृत्प्राय तुष्यन्ति सुराः प्रजोत्सवैः ॥
 उद्यानपालकादिष्टे वसन्तसमये वने ।
 सान्तःपुरो ययौ क्रीडां कर्तुकामो महीपतिः ॥२७॥
 दीर्घिकासु चिरं क्रीडां कृत्वा पत्नीयुतो नृपः ।
 भ्रमन् वने लसच्छायमाग्नं प्रेक्षयेत्थमूचिवान् ॥२८॥
 “सोहग ऊपरि मंजरी तूं सोहइ सहकार ।
 अन्नि जि तरुअर तुडि करइं ते सव्वेवि गमार” ॥२९॥

ततस्तरोस्तले राजा निविष्टः सपरिच्छदः ।
 अन्तःपुरं निजं प्रेक्ष्य गर्वमित्थं दधौ हृदि ॥३०॥
 विश्वे कस्यापि विद्यन्ते नहीदृश्यो मृगीदृशः ।
 प्राप्यन्ते न यतः कल्पलताः सर्वत्र भूतले ॥३१॥
 तदा तस्याग्नवृक्षस्य शाखायां संस्थितः शुक्रः ।
 भूपगर्वच्छिदे श्लोकमेकमित्थं जगौ वरम् ॥३२॥
 स्वचित्तकल्पितो गर्वः कस्य नाम न विद्यते ।
 उत्क्षिप्य टिड्ढिमः पादौ शेते मङ्गमयाद् भुवः ॥३३॥
 शुकोक्तं भूपतिः श्रुत्वा यावदेवं व्यचिन्तयत् ।
 अनेनाहं कथं गर्वं कुर्वाणस्तर्जितोऽधुना ॥३४॥
 किमेवं काकतालीयाजाकृपाणीयनीतितः ।
 स्वभावेन शुकेनेदं प्रोक्तं किंवा विजानता ॥३५॥
 एवं च भूरिशस्तस्मिन् विकल्पान् हृदि कुर्वति ।
 मेकहंसोक्तिसन्मिश्रं काव्यं कीरः पुनर्जगौ ॥३६॥

“रे पक्षिभागतस्त्वं कुत इह सरसस्तत् कियद् भो विशालम् ।
किं मद्भागोऽपि बाढं नहि नहि सुमहत् पाप ! मा जल्प मिथ्या ।
इत्थं कूपोदरस्यः क्षपति तटगतं दर्दुरो राजहंसं,
नीचः स्वल्पेन गर्वी भवति हि विषया नापरे येन दृष्टाः” ॥३८॥

श्रुत्वा तत्काव्यमुर्वीशो दध्यावेवं निजे हृदि ।
कूपमण्डकतुल्यं मां करोत्येष कथं शुकः ॥३९॥
कूपमेकेन राजस्त्वं तुल्योऽसीति जगौ शुकः ।
ततो दध्याविति क्षमापः शुकोऽस्ति ज्ञानवानयम् ॥४०॥
ततः प्राह शुको राजन् ! त्वं ग्रामीणो भवन्नसि ।
चलद्दन्तविषाणोक्षदत्तरागनिदर्शनात् ॥४१॥

“दन्ताः सप्त चलं विषाणयुगलं पुच्छाञ्चलः कर्बुरः,
कुक्षिश्चन्द्रकितो वपुः कुसुमितं सत्त्वच्युतं चेष्टितम् ।
अस्मिन् दुष्टदृष्टे वृषाग्रिमगुणग्रामानभिज्ञात्मनो,
ग्रामीणस्य तथाऽपि चेतसि चिरं धुर्येति विस्फूर्जितम्” ॥

एवमुक्तोऽपि नो यावद् गर्वं मुञ्चति भूपतिः ।
तावत् प्राह पुनः कीर इति गीर्वाणमाषया ॥४३॥
तवान्तःपुरनारीभ्यः श्रीगागलिक्रमेः सुता ।
चारुरूपाऽस्ति कमलमाला नाम्नी महीपते ! ॥४४॥
यद्यस्ति नृपते ! वाञ्छा तस्या रूपनिरूपणे ।
तदेहि मम पृष्ठौ त्वमित्युत्तवोद्गीनवान् शुकः ॥४५॥
नृप उत्तालचेतस्कः प्राहेति सेवकान् प्रति ।
आनयध्वं द्रुतं मृत्या ! वायुवेगतुरंगमम् ॥४६॥
सेवकस्तत्क्षणादश्वशालातो विनयाञ्जितः ।
आनिनाय नृपोपान्ते वायुवेगतुरंगमम्” ॥४७॥ यतः—
“सती पत्युः प्रमोः पत्तिः गुरोः शिष्यः पितुः सुतः ।
आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम्” ॥४८॥
मर्त्यानीतं ह्यं वायुवेगं पर्याणसुन्दरम् ।
आरुह्य नृपतिः कीरपृष्ठौ च चलितो द्रुतम् ॥४९॥ यतः—

गतिर्वेगवती वक्रमास्यं धाराप्रपञ्चनम् ॥५०॥ अश्ववर्णनम् ।
 सर्वः परिकरो राज्ञः पृष्ठौ गत्वा कियद्भुवम् ।
 अवीक्ष्य च विषण्णः सन् पुरमध्यमुपागमत् ॥५१॥ यतः—
 “राज्यं निःसचिवं गतप्रहरणं सैन्यं विनेत्रं मुखं,
 वर्षा निर्जलदा धनी च कृपणो भोज्यं तथाऽऽज्यं विना ।
 दुःशीला गृहिणी सुहृभिकृतिमान् राजा प्रतापोज्झितः,
 शिष्यो भक्तिविवर्जितो नहि विना धर्मं नरः शस्यते” ॥५२॥
 कीरपृष्ठौ ब्रजमेवं योजनानि शतं नृपः ।
 अतिक्रम्य महाटव्यां प्राप्तो घोटकवेगतः ॥५३॥
 प्रासादमेकं विलत्सुवर्णदण्डाढ्यकुम्भं प्रचलत्पताकम् ।
 ददर्श यावच्चपतिस्तदीयशृङ्गे निवेश्येति शुको जजल्प ॥५४॥
 राजन् युगादीशजिनं प्रणम्य विधेहि सौवं जननं पवित्रम् ।
 राजा जिनेन्द्रं तुरगस्थितः सन् ननाम कीरस्य गतेर्मयेन ॥५५॥

भक्त्या नत्वा जिनं स्तोतुं प्रवृत्त इति मोदतः ॥५६॥ यतः—
 “आदिनाथ जगन्नाथ विमलाचलमण्डन ।
 जय नाभिकुलाकाशप्रकाशनदिवाकर ॥५७॥
 मूर्तिस्त्रिजगतां महार्तिशमनी मूर्तिर्जनानन्दिनी,
 मूर्तिर्वाञ्छितदानकल्पलतिका मूर्तिः सुधास्यन्दिनी ।
 संसाराम्बुनिधिं तरितुमनसां मूर्तिर्दृढा नौरियं,
 मूर्तिर्नेत्रपथं गता जिनपतेः किं किं न कर्तुं क्षमा ? ॥
 इत्यादि स्तुतिरत्र ।
 शुक्रस्तवध्वनिं श्रुत्वा हयादुत्तीर्य भूपतिः ।
 प्रासादमध्यमागत्य स्तौति स्मेति जिनं मुदा ॥५९॥
 “श्रेयःसंकेतशाला सुगुणपरिमलैर्जेयमन्दारमाला,
 छिन्नव्यामोहजाला प्रमदमरसरःपूरणे मेघमाला ।
 नम्रश्रीमन्मराला वितरणकलया निर्जितस्वर्गिशाला,
 त्वन्मूर्तिः श्रीविशाला विदलतु दुरितं नन्दितक्षोणिपाला” ॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१०९॥

इतः प्रासादसंनीडाश्रमस्थो गागलिर्मुनिः ।
श्रुत्वा तां स्तुतिमाश्रये कुर्वस्तत्राययौ द्रुतम् ॥६१॥
भूपतेः स्तुतिपर्यन्ते गागलिर्मुनिपुङ्गवः ।
प्रचक्रमे स्तुतिं कर्तुं जिनस्य मधुरध्वनिः ॥६२॥
श्रीनामिभूपालकुलावतंस ! नमत्सुपर्वाधिपराजहंस ! ।
कल्याणवल्लीततिवारिवाह ! महातमोवृक्षनदीप्रवाह ॥६३॥
इति स्तुत्वा जिनं भक्त्या मुनिः पप्रच्छ भूपतिम् ।
राजन् मृगध्वजेदानीमलंकुरु ममाश्रमम् ॥६४॥
निजनामश्रुतेर्जातचमत्कारो नरेश्वरः ।
तस्याश्रमे ययौ तावद् यावत् सन्मानितो भृशम् ॥६५॥
प्रोवाच गागली राजन् कृतार्थाः स्मोऽधुना वयम् ।
यतो भवादृशां माग्याद् दर्शनं जायते नृणाम् ॥६६॥
ततो मुनिर्निजां पुत्रीं जिनेन्द्रार्चनतत्पराम् ।

१ बहुमानपुरस्सरम् । ददौ राक्षोऽज्ञजोत्पत्तिमश्रुणां मनोरमाम् ॥ ग । २ तेनातोऽहं चलिष्यामि गमिष्यामि निजे पुरे ॥ क । ३ गागलिः प्रोक्तवान् दातुं दिव्यवासो न मेऽस्ति ते । क ।

वाटीतस्तत्र कमलमालामानीतवान् स्वयम् ॥६७॥
ऋषिः प्राहाथ भूपाल ! प्रसद्य मम सुतां मम ।
अङ्गीकुरु न कर्तव्यो विचारोऽत्र त्वया ध्रुवम् ॥६८॥
अत्याग्रहाद् ऋषिः पुत्रीं स्वर्गिनारीसहोदराम् ।
मृगध्वजमहीशाय ददौ सन्महपूर्वकम् ॥६९॥
ततो मभं सुतोत्पत्तिहेतुं सद्विधिसुन्दरम् ।
तनयायै ददाति स्म गागलिः तापसाग्रणीः ॥७०॥ यतः—
“धर्मप्रभावतोऽष्टव्यादिस्थानेषु तनूमताम् ।
गतानां राज्यकन्यादिलक्ष्मीप्राप्तिर्भवेद् ध्रुवम्” ॥७१॥
नृपोऽन्येद्युर्जगौ राज्यं शून्यं मे विद्यतेऽधुना ।
तेनै कुरु तथा सद्यश्चलिष्यामि यथा मुने ! ॥७२॥
ऋषिः प्राह दुकूलादि नास्ति किञ्चिद् ममाधुना ।
वल्कलान्येव वस्त्राणि सन्ति मे नापरं मनाक् ॥७३॥

अष्टमः
सर्गः

॥१०९॥

सर्वभूषादुकूलादिसंचयो निःसृतोऽद्भुतः ॥७४॥
पुण्यैः संभाव्यते पुंसामसंभाव्यमिति क्षितौ ।
तेरुमैरुसमाः शैलाः किं न रामस्य वारिधौ ॥७५॥

“पुण्यप्रभाविं शशि सूर्य चालं,
पुण्यप्रभाविं फल वृक्ष आलं ।
पुण्यप्रभाविं जल मेघ मुंक्षं,
समुद्र मर्यादथी कओ न चूक्षं ॥७६॥

तदाऽऽमरणवस्त्रादिशालिनी ऋषिनन्दिनी ।
सा श्रीजिनालये प्राप मुत्कलापयितुं जिनम् ॥७७॥
सामी सुणी अतुलबल बल जाणीसि इहेव ।
हीअडाम्यंतरि मइ गहीउ जइस कि नीकली देव ॥७८॥
सामी तुम्ह पयकमलयुग निरुवमसुहदातार ।
गिरि पुरि वनि रणि मज्झ हीयइ अनिश वसउ अनिवार” ॥

कृत्वा श्रीगोगलेः पुत्री स्वाश्रमं समुपागमत् ॥८०॥
मृगध्वजो जिनं नत्वा हयारूढः प्रियान्वितः ।
पप्रच्छ स्वपुरं गन्तुं मार्गं गागलिसभिधौ ॥८१॥
ऋषिः प्राह न जानेऽहं त्वत्पुरीमार्गमंशतः ।
एवमुक्ते नृपोऽवादीत् कथं मह्यमदाः सुताम् ॥८२॥
मुनिर्जगौ यावदहं स्वपुत्रीं दृष्ट्वा विवाहोत्कमना अभूवम् ।
तावच्छुकोऽवक्त्वा सहकारसंस्थश्चिन्तां मनाग् मा कुरु चित्तमग्रे ॥
मृगध्वजं नाम नृपं प्रभाते समानयेऽहं तुरगाधिरूढम् ।
तस्मै प्रदेया स्वसुता त्वयेति प्रोत्त्वा क्वचित्कीरइयाय शीघ्रम् ॥
त्वामागतं प्रगे प्रेक्ष्य तुभ्यं पुत्रीमदामहम् ।
तेनागमगमाच्चादि न जाने मेदिनीपते ! ॥८५॥
ततो यावन्नृपश्चिन्तां कुर्वाणो व्याकुलोऽजनि ।
तावच्छुकः समेत्यैकः प्राह गीर्वाणभाषया ॥८६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥११०॥

आगच्छागच्छ मो भूप मत्पृष्ठे सं च वेगतः ।
यतोऽहं स्वाश्रितं नैव समुपेक्षे कदाचन ॥८७॥ यतः—
“सुन्दराः सुमगाः सौम्याः कुलीनाः शीलशालिनः ।
भवन्ति धर्मतो दक्षाः शशाङ्कयशसः स्थिराः ॥८८॥
धर्मतो वश्यमायान्ति देवा अपि हि देहिनाम् ।
विघ्नावली व्रजत्याशु क्षयं ध्वान्तं रवेरिव” ॥८९॥
ततश्चमत्कृतो भूपो विसृज्य मुनिपुङ्गवम् ।
सभार्यस्तुरगारूढः शुकपृष्ठेऽचलत्तदा ॥९०॥
गच्छतो नृपतेर्यावदभूद् दृग्गोचरे पुरम् ।
तावदेकतरोः शाखामालम्ब्य तस्थिवान् शुकः ॥९१॥
भूपः ग्राह कथं कीराग्रतो व्रजसि नाधुना ।
शुकोऽवक् कारणं किञ्चिदस्ति तच्छृणु साम्प्रतम् ॥९२॥
विज्ञाय त्वां गतं चन्द्रवती तव प्रिया क्वचित् ।
त्वद्राज्यग्रहणाय स्वं आतरं चानिनाय सा ॥९३॥

१ विज्ञाय त्वां गतं दूरे प्रिया चन्द्रवती तव । घ ।

त्वत्पुरीं परिवेष्टयास्थाद् बलेन चन्द्रशेखरः ।
मध्यस्थास्ते भटा युद्धं चक्रुस्तेन सहान्वहम् ॥९४॥
दुःखेन गमनं कीराद् मत्वा दध्यौ महीपतिः ।
अहो ! असारः संसार ईदृक्षाऽस्ति प्रिया यतः ॥९५॥ यतः—
“राज्यं भोज्यं च शय्या च वरवेश्म वराङ्गना ।
धनं चैतानि शून्यत्वेऽधिष्ठीयन्ते ध्रुवं परैः ॥९६॥
अथवा विद्यते तस्या नैव दोषो मनागपि ।
यतः शून्यं पुरं दृष्ट्वा वाञ्छत्यन्यो जनोऽपि च ॥९७॥
मया येन पुरी मुक्ता रभसा मुग्धबुद्धिना ।
तेनायं विद्यते दोषो मम नान्यस्य कस्यचित् ॥९८॥ यतः—
“सगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यजातं
परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन ।
अतिरभसकृतानां कर्मणामाविपत्ते-
र्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥९९॥

अष्टमः
सर्गः

॥११०॥

सहसा ।वदधात न ।क्रियामाववकः परमापदा पदम् ।
 वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः” ॥
 एवं चिन्तापरे भूपे यावत्कीरोऽगमत् क्वचित् ।
 तावद् दूरे बलं दृष्ट्वा गच्छन् भूपोऽभवत्समीः ॥१०१॥
 नूनमेकाकिनं मत्वा मामत्र विपिने स्थितम् ।
 शत्रुसैन्यमगाद् हन्तुं रक्षाम्येतां प्रियां कथम् ॥१०२॥
 यावदेवाभूद् भूपो विकल्पव्याकुलाश्रयः ।
 तावज्जययेत्यादिध्वनिस्तस्य पुरोऽभवत् ॥१०३॥
 दृष्ट्वा निजं परीवारं दधानश्चित्रमात्मनि ।
 भूपः प्रोवाच भो यूयं कथमत्राधुनाऽऽगताः ॥१०४॥
 तेऽपि प्राहुर्न जानीमः केनानीता नरेण नः ।
 भवतः सन्निधौ स्वामिन् घनाघनाध्वना पुनः ॥१०५॥
 आगच्छन्तं नृपं तूर्यस्वानपूरितदिग्मुखम् ।
 आगत्य मन्त्रिणश्चन्द्रशेखराय व्यजिज्ञपन् ॥१०६॥

राजभय नृपा हन्ता भावय्यत्यात्मनः ।कल ।
 तेनैव क्रियते बुद्धी रक्षणाय निजात्मनः ॥१०७॥ यतः—
 “बलवन्तं रिपुं दृष्ट्वा किलात्मानं प्रगोपयेत् ।
 बलवद्भिस्तु कर्तव्या शरच्चन्द्रप्रकाशता ॥१०८॥
 उत्तमं प्रणिपातेन शूरं मेदेन योजयेत् ।
 नीचमल्पप्रदानेन समशक्तिं पराक्रमैः” ॥१०९॥
 गोपयित्वा निजाकारं तत्कालोत्पन्नबुद्धिकः ।
 चन्द्रो मृगध्वजस्मापपाशैर्गत्वेदमूचिवान् ॥११०॥
 दूरदेशे गतं स्वामिंस्त्वां मत्वाऽहं जनश्रुतेः ।
 शून्यं त्वन्नगरं पातुकामोऽगां भक्तिमावितः ॥१११॥
 तत् त्वद्भटैरजानद्भिरारब्धा युद् मया सह ।
 प्रहारा भूरिशस्तेषां सोढारो मे भटैर्भुवम् ॥११२॥
 श्रुत्वैतद् भूपतिस्तस्य बहुमानं ददद् मृशम् ।
 सदुत्सवं पुरीमध्ये यावदायाति वर्त्मनि ॥११३॥

तावन्निजं निजं कार्यं मुक्त्वा शीघ्रं मृगीदृशः ।
भूपं पत्नीयुतं द्रष्टुकामास्तत्र समाययुः ॥११४॥
“तीग्रहं तिभि पिआरडां दूध जमाइ तूर ।
अवर कि तिभि पिआरडां कलि कज्जल सिन्दूर” ॥११५॥
विधाय कमलां पत्नीं पट्टराज्ञीपदे नृपः ।
न्यायमार्गेण सकलाः प्रजाः शास्ति सदाशयः ॥११६॥
पितृदत्तसुतोत्पतिमन्त्रं कमलमालया ।
विश्राणितं स्वकान्ताय तनयोत्पत्तिहेतुकम् ॥
पुत्रार्थं जपितोऽन्येद्युर्मन्त्रो यावन्महीभुजा ।
तावता सर्वपत्नीनामेकैकस्तनयोऽजनि ॥११७॥
अन्येद्युरिति विज्ञप्तो भूपः कमलमालया ।
स्वामिन् ! स्वप्नोऽनघो लब्धो मयाऽद्य सुखसुप्तया ॥११८॥
मत्तातस्याश्रमोपान्ते स्थितः सर्वज्ञसधनि ।
नतः श्रीऋषमो देवः कल्याणीभक्तितो मया ॥११९॥

जिनेनोचेऽधुना वत्से ! गृहाणैकं शुक्रं वरम् ।
कियत्यपि गते काले हंसं दास्ये पुनस्तव ॥१२०॥
लब्ध्वा स्वप्नमिमं रात्रौ प्रबुद्धाऽहं ततः प्रभो ! ।
एतत्स्वप्नेन यद् भावि फलं तद् ब्रूहि साम्प्रतम् ॥१२१॥
प्रातः स्वप्नविदः पृष्ट्वा यथाविधि महीपतिः ।
प्रोवाचेति प्रियापार्श्वे इति स्वप्नफलं स्फुटम् ॥१२२॥ यतः—
यस्तु पश्यति स्वप्नान्ते राजानं कुञ्जरं हयम् ।
सुवर्णे वृषभं गावं कुटुम्बं तस्य वर्धते ॥१२३॥
दीपमन्त्रं फलं पद्मं कन्यां छत्रं तथा ध्वजम् ।
स्वप्नान्ते यो लभेन्मन्त्रं स सदा लभते सुखम् ॥१२४॥
कृष्णं कृत्स्नमशस्तं मुक्त्वा गोवाजिराजगजदेवान् ।
सकलं शुक्लं शस्तं मुक्त्वा कार्पासलवणानि ॥१२५॥
देवता गुरवो गावः पितरो लिङ्गिनो नृपाः ।
यद् वदन्ति नरं स्वप्ने तत्तथैव भविष्यति ॥१२६॥

एतत्स्वभावोत्तराण्य नाप्युत्रक्षय उप ।
 एक आदौ सुतः शीघ्रं चार्वाचारो भविष्यति ॥१२७॥
 श्रुत्वैतन्मुदिता राज्ञी काले गर्भं दधौ वरम् ।
 गर्भानुभावतस्तस्या जाता रुचिरदोहदाः ॥१२८॥
 भूपूरितनिःशेषजिनार्चादिकदोहदा ।
 शुभेऽहनि सुतं देवी सूते स्मेन्दुमिवेन्द्रदिग् ॥१२९॥
 सन्मान्य स्वजनं सर्वमन्नपानादिनाऽऽदरात् ।
 पुत्रजन्मोत्सवं स्फारं चकारावनिनायकः ॥१३०॥
 विचार्य स्वजनैः साद्वं शुकस्वमानुसारतः ।
 शुकराजेति पुत्रस्याभिधां धात्रीधवोऽभ्यधात् ॥१३१॥
 लाल्यमानः क्रमात्पञ्चधात्रीभिः स्तन्यपानतः ।
 बभूव पञ्चवर्षीयः पुत्रो जनमनोहरः ॥१३२॥ यतः—
 “गाहाण रमा महिलाण विष्ममा कविअणस्स वयणाई ।
 कस्स न हरन्ति चित्तं बालाण मम्मणुल्लावा ॥१३३॥

एतत्स्वभावोत्तराण्य नाप्युत्रक्षय उप ।
 जुव्वणभरिअह माणसह पगि पगि लागइ दोस ॥]
 राजाऽन्यदा वने तस्मिन् क्रीडन् पुत्रप्रियायुतः ।
 माकन्दाघोनिविष्टः सन् प्रोवाचेति प्रियां प्रति ॥१३४॥
 माकन्दोऽयं प्रिये ! सोऽयं यस्मात् शुकमुखोक्तितः ।
 श्रुत्वा त्वन्नाम त्वत्पृष्ठौ धात्रितोऽहं पुरा ननु ॥१३५॥
 आगत्य त्रिपिने तस्मिन् त्वां गागिलिसुतां तदा ।
 परिणीय पुनः पश्चादागां पुरमहं निजम् ॥१३६॥
 नृपोत्सङ्गस्थितः पुत्रः शृण्वन्नेतत् स्फुटाक्षरम् ।
 मूर्च्छितः पतितः पृथ्व्यां विद्युत्पात इवाचिरात् ॥१३७॥
 तथाविधं सुतं दृष्ट्वा भूपतिर्गृहिणीयुतः ।
 कोलाहलं तथाऽकार्षीद् यथा तत्रागमज्जनः ॥१३८॥
 सच्चन्दनपयःकेलिदलवातोपचारतः ।
 चक्रे सचेतनः पुत्रो भूपादिसकलैर्जनैः ॥१३९॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥११२॥

प्रफुल्लितशुकः पश्यन् जनं वक्ति न यावता ।
तावद् भूपः प्रियायुक्तो विषण्ण ऊचिचानिदम् ॥१४०॥
हे वत्स ! वचनं देहीत्युक्तो यावन्न जल्पति ।
तदा राजा जगौ पत्ति ! रत्नदोषी यमः खलु ॥१४१॥
“अश्विनि खलु कलङ्कं कण्टकाः पद्मनाले,
उदधिजलमपेयं पण्डिते निर्द्वन्द्वत्वम् ।
दयितजनवियोगो दुर्मगलं सुरूपे,
घनपतिकृपणत्वं रत्नदोषी कृतान्तः” ॥१४२॥
उपचारास्तदाऽनेके कारिता मेदिनीभुजा ।
आकार्य भूरिशो वैद्यान् नानाशास्त्रविचक्षणान् ॥१४३॥
एवं च क्रियमाणेषूपचारेषु निरन्तरम् ।
षड्मासा अभवन् नैव शुकराजो जगौ मनाग् ॥१४४॥
“वैद्या वदन्ति कफपित्तमरुद्विकारं,
सांवत्सरा ग्रहगतं प्रवदन्ति दोषम् ।

१ ज्योतिर्विदो ह्य । २ पुराकृतकर्ममेव ह्य ।

मौतोपसर्गनिपुणाः प्रवदन्ति मौतम्,
सन्तो वदन्ति च पुराऽकृतपुण्यमेव” ॥१४५॥
जनाग्रहाक्षुपोऽन्येषुः कौशुद्याश्च महोत्सवे ।
पूर्वस्मिन् विपिने गच्छन् प्रोवाचेति प्रियां प्रति ॥१४६॥
यस्मिंस्तरावयं पुत्रञ्छलितः केनचित्तदा ।
तेनायं दूरतस्त्याज्य इति यावच्छुपो जगौ ॥१४७॥
तस्यैव तावताऽऽग्रस्य तले दध्वान दुन्दुभिः ।
किमित्युक्ते नृपेणैत्य कश्चित्प्राहेति मानवः ॥१४८॥
स्वामिभस्य तरोर्मूले श्रीवत्सस्य मुनीशितुः ।
तपोध्यानपरस्याद्योत्पन्नं केवलमुज्ज्वलम् ॥१४९॥ यतः—
“प्रणिहन्ति क्षणाद्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥१५०॥
कर्म जीवं च संश्लिष्टं परिजातात्मनिभ्यः ।
विभिन्नीकुरुते साधुः सामायिकशलाकया ॥१५१॥

अष्टमः
सर्गः

॥११२॥

स्वस्मिन् स्वरूपं पश्यन्ति योगिनः परमात्मनः ॥१५२॥
 समेत्य स्वर्गतो देवा भक्तिभावितमानसाः ।
 कुर्वन्ति केवलज्ञानोत्सवं रैष्यकल्पनात् ॥१५३॥
 “पंचसु जिणकछाणेषु महरिसितवाणुभावाओ ।
 जम्मंतरनेहेण य आगच्छन्ति सुरा इहयं” ॥१५४॥
 देवी ग्राह तदा नाथ ! केवली पृच्छयतेऽधुना ।
 सुतस्य जल्पनोपायो गत्वा तत्र सुभक्तितः ॥१५५॥ यतः—
 “सम्भिन्नं पासंतो लोगमलोगं च सव्वओ सव्वं ।
 तं नत्थि जं न पासइ भूयं भव्वं भविस्सं च” ॥१५६॥
 ततो राजा परीवारयुतस्तत्रैत्य सप्रियः ।
 प्रदक्षिणादिविधिना ववन्दे श्रीगुरुत्तमान् ॥१५७॥ यतः—
 “सच्चित्तदव्वमुज्झणमच्चित्तमणुज्झणं मणेगत्तं ।
 इगसाढी उत्तरासंग अंजली सिरसि जिणदिट्ठे ॥१५८॥

खगं १ छत्तो २ वाणह ३ मउडं ४ चमरे ५ अ पंचमण” ॥
 उदारैः स्तवनैः स्तुत्वा भक्तितो मेदिनीपतिः ।
 कुतोत्सङ्गसुतः श्रोतुं देशनां समुपाविशत् ॥१६०॥ तथाहि—
 “सद्वंशजन्म गृहिणी स्पृहणीयशीला,
 लीलायितं वपुषि पौरुषभूषणश्रीः ।
 पुत्राः पवित्रचरिताः सुहृदोऽपदोषाः,
 स्युर्धर्मतः खलु फलानि पचेलिमानि ॥१६१॥
 विरोधिता बन्धुजनेषु नित्यं सरोगता मूखजनेषु सङ्गः ।
 क्रूरस्वभावः कटुवाक् सरोपो नरस्य चिह्नं नरकागतस्य ॥१६२॥
 स्वर्गच्युतानामिह जीवलोके चलारि नित्यं हृदये वसन्ति ।
 दानप्रसङ्गो विमला च वाणी देवार्चनं सद्गुरुसेवनं च” ॥
 भूपोऽवगस्य वृक्षस्य तलेऽस्य तनयस्य मे ।
 मुद्रिताऽभूत् कुतो वाणी प्रसद्य कथ्यतां प्रमो ! ॥१६४॥

सूरिः प्रोवाच जीवानां पुण्यपापमयात्मनाम् ।
सुखदुःखानि जायन्ते भूरिशः पृथिवीतले ॥१६५॥ यतः—
केऽपि सहस्रंमरयो लक्षंमरयश्च केऽपि नराः ।
नात्मंमरयः केचिद् फलमेतत् सुकृतदुष्कृतयोः ॥१६६॥
गुरुः ग्राह सुतस्तेऽद्य वक्ता शीघ्रं करिष्यते ।
राज्ञोक्तं क्रियतां सद्यः स्फुटवक्ता सुतो मम ॥१६७॥
वन्दस्व शुकराजास्मान् विधिनेति गुरुदिते ।
समुत्थाय मुदा स्पष्टाक्षरैरेवं स वन्दते ॥१६८॥
“अणुजाणह पसाउ करी”ति शुकेनोक्ते गुरुः ग्राह—‘इच्छं’ ।
ततः ग्राह शुक्रः—‘इच्छामि खमासमणो वंदिउं
जावणिआए निसीहिआए मत्थएण वंदामि’ ।
ब्रुवन्नेवं मुनिं भक्त्या ववन्दे यावदेव सः ।
तावत्सर्वो जनश्चक्रे चमत्कारं भृशं हृदि ॥१६९॥
राज्ञोक्तं भगवन्स्य सुनोरजनि किं मम ।
ततः पूर्वमवं तस्य गुरुराचष्ट शिष्टवाग् ॥१७०॥ तथाहि—

श्रीभद्रिलपुरे भूपो जितारिः संसदि स्थितः ।
प्रतीहारेण विज्ञप्त इति प्राञ्जलिनाऽन्यदा ॥१७१॥
स्वामिन्नेको नरो द्रष्टुं स्वामिच्छति बहिः स्थितः ।
समानयेति भूपोक्ते तेनानीतः पुमान् स च ॥१७२॥
भूपोऽप्राक्षीत्कुतः कस्मिन्नर्थेऽत्रासि त्वमागतः ।
दूतः प्राहास्ति पूर्वस्यां दिशि लक्ष्मीवती पुरी ॥१७३॥
तस्यां विजयदेवस्य भार्या प्रीतिमती सती ।
अस्रत तनयान् वर्यान् सोमभीमघनार्जुनान् ॥१७४॥
तेषां जन्मोत्सवे निष्पादिते प्रीतिमती प्रिया ।
स्रते स्म तनये हंसीसारस्याहे क्रमात् वरे ॥१७५॥
क्रमेण पण्डितोपान्ते पाठ्यमाने सुते उमे ।
नृपेण सर्वशस्त्रेषु समभूतां विचक्षणो ॥१७६॥ यतः—
“आहारनिद्राभयमैथुनानि, सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम् ।
ज्ञानं विशेषः खलु मानुषाणां, ज्ञानेन हीनाः पशुभिः समानाः” ॥

देहञ्चाये इवामीक्ष्णं तिष्ठतो न कदा पृथक् ॥१७८॥
 अन्येषुर्नृपतिः प्रेक्ष्योद्वाहयोग्ये सुते उमे ।
 ग्राह हे तनये ! कस्मै कुत्र देशे ददाम्यहम् ॥१७९॥
 ऊचतुर्यदि तुष्टोऽसि तातेदानीं त्वमावयोः ।
 तदैकस्मै वरायावां ददस्व स्याद् यतः सुखम् ॥१८०॥
 वरं वरयते कन्या माता वित्तं पिता कुलम् ।
 बान्धवाः धनमिच्छन्ति मिष्टान्नमितरे जनाः ॥१८१॥
 एकं वरं ददामीति गदित्वा नृपतिर्व्यधात् ।
 विचार्य सज्जनैः सार्धं स स्वयंवरमण्डपम् ॥१८२॥
 लग्नं लात्नाऽनघं माघसिताष्टम्यां महीपतिः ।
 प्रेषयामास भूयिष्ठदेशे कुकुमपत्रिकाः ॥१८३॥
 तेनात्राहं महीशेन प्रेषितो भवदन्तिके ।
 तत्रागच्छेत् भवान् वाचयित्वा कुकुमपत्रिकाम् ॥१८४॥

सद्यः शुद्धपारवारा यया तत्र स्वयंवर ॥१८५॥
 अंगवंगतिलंगादिदेशाधीशान् बहून् वरान् ।
 दूतीकीर्तिततदंशान् समतीत्य क्रमात्तदा ॥१८६॥
 सुखासनसमासीने भूपपुत्र्यावुमे अपि ।
 जितारेश्वक्रतुः कण्ठे वरमालां मनोरमाम् ॥१८७॥ युग्मम् ॥
 सद्रूपे नृपतेः पुत्र्यौ परिणीय सदुत्सवम् ।
 लब्धभूरितुरङ्गेभो जितारिरचलत्ततः ॥१८८॥
 प्रियायुग्मयुतं भूपं जितारिं समहोत्सवम् ।
 आगच्छन्तं निजावासे श्रुत्वा तत्रैति स्त्रीजनः ॥१८९॥
 एकनेत्राञ्जनक्षेपा काचिन्नारी कृतत्वर ।
 द्रष्टुं भूमीपतिं पत्नीयुतं तत्र समागमत् ॥१९०॥
 एवं कृतार्द्धकार्याणि मुक्त्वा बह्व्यो मृगेक्षणाः ।
 राजमार्गे नृपं द्रष्टुं समाजग्मुः कृतस्वराः ॥१९१॥ यतः—

“तिअहं तिभि पीआरडां कलि कज्जल सिन्दूर ।
अनि जि तिभि पीआरडां दूध जमाइ तू” ॥१९२॥
जितारिभूपतिहंसीसारसीभ्यां समन्वितः ।
शोभते रतिप्रीतिभ्यामिवाभीक्ष्णं मनोभवः ॥१९३॥
अन्येषुगृहिणीयुग्मयुतो जितारिभूपतिः ।
उद्याने श्रीधराचार्यान् वन्दितुं समुपागमत् ॥१९४॥
“धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्वलम् ,
धर्मेणैव भवन्ति निर्मलयशोविद्यार्थसम्पत्तयः ।
कान्ताराध महाभयाच्च सततं धर्मः परित्रायते,
धर्मः सम्यगुपासितो भवति च स्वर्गापवर्गप्रदः ॥१९५॥
अत्र धर्मोपदेशः ।
धर्म जीवदयामूलं जितारिमेदिनीपतिः ।
गृहीत्वा गृहिणीयुक्तो निजावासं समीयिवान् ॥१९६॥
“आसन्ने परमपण पावेयव्वम्मि सयलकल्लाणे ।
जीवो जिणिंदमणिअं पडिवज्जइ भावजो धम्मं” ॥१९७॥

वचन्ध सरला हंसी नृयोग्यं कर्म धर्मतः ।
स्त्रीयोग्यं सारसी मायाविनी वक्राश्रया सदा ॥१९८॥ यतः—
“संतुष्टा सुविणीया अज्जवजुत्ता य जो थिरा निच्चं ।
सच्चं जंपइ महिला सा पुरिसो होइ मरिऊणं ॥१९९॥
जो चवलो सढभावो मायाकवडेहिं वञ्चए सयणं ।
नहि कस्स य वीसत्थो सो पुरिसो महिलिआ होइ” ॥२००॥
कियत्यपि गते काले सारसी कुटिलाश्रया ।
कुर्वाणा कलहं हंस्या सार्द्धं तिष्ठति संततम् ॥२०१॥ यतः—
एकद्रव्यामिलाषे हि जीवानां द्विविधं मनः ।
विशेषतः सपत्नीनां सरलत्वं सुदुर्लभम् ॥२०२॥
गवाक्षस्थो बहिः सार्धं व्रजन्तं मेदिनीपतिः ।
दृष्ट्वाऽन्यदा जगौ मर्त्यान् प्रतीदं वचनं द्रुतम् ॥२०३॥
कुत्रत्योऽयं व्रजन् सार्धो दृश्यते साम्प्रतं ततः ।
ज्ञात्वेति सेवकैरुचे भूपतेरग्रतः स्फुटम् ॥२०४॥

श्री शङ्खपुरवास्तव्यः संघः श्रीविमलाचले ।
 युगादींश्च जिनं नन्तुं साम्प्रतं याति भूपते ! ॥२०५॥
 सङ्गमध्ये नृपो गत्वा मद्यः श्रीश्रुतसागरान् ।
 कल्याणीभक्तितो नत्वा पप्रच्छेति कृताञ्जलिः ॥२०६॥ यतः—
 “विनयं राजपुत्रेभ्यः पण्डितेभ्यः सुभाषितम् ।
 अनृतं द्यूतकारेभ्यः स्त्रीभ्यः शिक्षेत कौतुकम् (कैतवम्) ॥
 किमर्थं गम्यते तत्र भवद्भिर्विमलाचले ।
 प्रोचुः श्रीश्रुतस्तस्य माहात्म्यं विद्यते महत् ॥२०८॥ यतः—
 “सुधाञ्जनं सञ्जनलोचनेषु, मिथ्यादृशामक्षिषु धूमरेखाम् ।
 पश्यन्ति तत्रादिममर्हतं(न्तं) ये, संसारसिंधुं लघु ते तरन्ति ॥
 पुण्यं चिनोति नरजन्म फलं तनोति,
 पापं लुनाति नयनानि सतां पुनाति ।
 दूरेऽपि दर्शनपथं समुपागतो यः,
 श्रीमानसौ विजयतां गिरिपुण्डरीकः” ॥२१०॥

तस्मिन् तीर्थे जिनाधीशाश्चत्वारः समवासरन् ।
 अतश्च संसरिष्यन्ति जिना एकोनविंशतिः ॥२११॥ यतः—
 “सिरिनेमिनाहवज्जा जत्थ जिणा रिसहपमुहवीरंता ।
 तेवीसं समोसरीआ सो विमलगिरी जयउ तित्थं” ॥२१२॥
 पुण्डरीकमुखा यत्र मुनयः पञ्चकोटयः ।
 सिद्धा नमिविनम्याद्या जितात्मानो द्विकोटयः ॥२१३॥
 द्रविडो बालखिल्यश्च साधुभिर्दशकोटिभिः ।
 प्रद्युम्नः शाम्बकः सिद्धः सार्धं सार्धं त्रिकोटिभिः ॥२१४॥
 पाण्डवा नारदा मुक्ता शुकसेलगस्त्रयः ।
 निर्वृतो भरतो रामः परे दशरथात्मजाः ॥२१५॥
 को ममावज्जुलैर्व्योम्नः को वा नीरं सरस्वतः ।
 श्रीशङ्खपुरसंसिद्धान् गणयेदमरोऽपि कः” ॥२१६॥
 निशम्य तीर्थमाहात्म्यं तत्क्षणात् भूपतिस्तदा ।
 पश्यतां मन्त्रिणामादादमिग्रहमिति स्फुटम् ॥२१७॥

नत्त्वैव श्रीयुगादीशं मया विमलपर्वते ।
 ग्राह्यमन्नं पयः पादचारिणा गम्यमेव च ॥२१८॥
 जितारिर्भूपतिः सङ्घसाद्धेन गृहिणीयुतः ।
 चचाल श्रीयुगादीशं नन्तुं श्रीविमलाचले ॥२१९॥
 गच्छतो नृपतेः शीघ्रमभूवन् सप्त वासराः ।
 महाटव्यामभूत् सर्वः सङ्घो व्याकुलमानसः ॥२२०॥
 मन्त्रिणा स्वरयः पृष्टाः कियान् मार्गोऽस्ति साम्प्रतम् ।
 गुरुणोचे च काश्मीरदेशोऽयं विद्यते ननु ॥२२१॥
 मन्त्री प्रोवाच भूपेनाभिग्रहो दुष्करो लले ।
 देव्यादिः सकलो लोको व्याकुलोऽजनि सम्प्रति ॥२२२॥
 आकार्यं नृपतिं स्वरिः प्रोवाचेति स्फुटाक्षरम् ।
 सहसाऽभिग्रहो लातो भवता तेन पार्यताम् ॥२२३॥ यतः—
 उक्तं सहसागारेणमित्यादि ।
 इत्यादि कथिते भूपोऽभिग्रहं नैव मुञ्चति ।
 ततश्चिन्तापरो मन्त्री बभूवातीव दुःखितः ॥२२४॥

सुप्तस्य मन्त्रिणः स्वप्ने तीर्थेशो गोमुखोऽगदत् ।
 चिन्तां कुरुष्व मा चित्ते करिष्येऽहं तवेप्सितम् ॥२२५॥
 प्रभाते प्रथमे यामे सङ्घस्य गच्छतोऽध्वनि ।
 आनयिष्याम्यहं सत्यं सम्मुखं विमलाचलम् ॥२२६॥
 नत्वा देवं महीशायैः पूरणीया अभिग्रहाः ।
 एवं स्वप्नो ददे तेनान्येषां प्रत्ययहेतवे ॥२२७॥
 प्रभाते स्वरिभूपालामात्याद्या बहवो जनाः ।
 मिलित्वा स्वप्नवृत्तान्तं नैशमूचुः परस्परम् ॥२२८॥
 चलन् मार्गे नृपस्तीर्थं दृष्ट्वा श्रीसङ्घसंयुतः ।
 अपूरिष्ट जिनेर्चादिचारुकृत्यैरभिग्रहम् ॥२२९॥
 द्रव्यभावस्तवं चारुपुष्पैः स्तोत्रैश्च सुन्दरैः ।
 कृत्वा महीपतिर्जन्म चकार सफलं निजम् ॥२३०॥
 प्रभुं नत्वा नृपस्यांशी न गन्तुं बहतोऽग्रतः ।
 जिनं नत्वा चलित्वा च बलते च महीपतिः ॥२३१॥

एवं पुनः पुनर्भूषं कुर्वाणं वीक्ष्य मन्त्रिणः ।
 प्रोचुः स्वामिन् ! किमारब्धमीदृक्षं बलनादिभिः ॥२३२॥
 राज्ञोक्तं नहि जानामि क्रमौ मे चलतश्च न ।
 मन्त्री ग्राहात्र नगरं स्थाप्यते स्वीयते पुनः ॥२३३॥
 संस्थाप्य नगरीं नानाजिनेभ्यालयमालिताम् ।
 श्रीविमलामिधां तत्र तस्यै धर्मपरो नृपः ॥२३४॥
 इतो गोमुख्यक्षेणागत्योक्तं नृपतेः पुरः ।
 विकुर्व्य रचितः शैलः पुण्डरीकामिधो मया ॥२३५॥
 भवतोऽभिग्रहः पूर्णः सङ्घस्य चाखिलः पुनः ।
 तेनाहुं पर्वतं संहरिष्यामि साम्प्रतं द्रुतम् ॥२३६॥
 त्वयाऽतो मुख्यसिद्धाद्रौ सुराष्ट्रादेशभूषणे ।
 गत्वा श्रीऋषभो देवो वन्दितव्यः सुभावतः ॥२३७॥ यतः—
 विकुर्वितं समं वस्तु गेहादि चित्तहर्षदम् ।
 पक्षादुपरि नो कुत्र तिष्ठत्युक्तं जिनागमे ॥२३८॥

ततोऽन्येषुर्नृपः सङ्घसहितो विमलाचले ।
 युगादीशं जिनं नन्तुं ययौ मुदितमानसः ॥२३९॥
 चारुस्नात्रमहापूजाध्वजारोपादिभिर्भृशम् ।
 श्रीसङ्घसहितो भूषश्चकृवान् सफलं जनुः ॥२४०॥
 विधाय रुचिरां यात्रां गृह्णन् मर्त्यजनुःफलम् ।
 श्रीविमलां पुरीं भूपः समागात् सङ्घसंयुतः ॥२४१॥
 ततो जिनारिर्नृपतिः पुरीतो, गजाश्वसत्पत्तिरथादिशाली ।
 प्रियायुतश्चारुमहोत्सवेन श्रीमद्विलायां पुरि द्रागियाय ॥
 अन्येषुस्तत्पुरोद्याने गुरुन् सिद्धान्तमागरान् ।
 श्रुत्वाऽऽगतान् नृपः सान्तःपुरो वन्दितुमीयिवान् ॥२४३॥
 पूज्यपूजा दया दानं तीर्थयात्रा जपस्तपः ।
 श्रुतं परोपकारश्च मर्त्यजन्मफलाष्टकम् ॥२४४॥
 जिनार्चादिफलं स्वर्गापवर्गादिसुखं तदा ।
 श्रुत्वा राजाऽभवज्जीवदयाधर्मणि (मे च) कर्मठः ॥२४५॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥११६॥

कुर्वन् राज्यं महीशोऽन्ते गृहीत्वाऽनशनं मुदा ।
दीयमानान् नमस्कारान् शुश्राव ध्यानतत्परः ॥२४६॥
अत्रान्तरे युगादीशप्रासादशिखरस्थितम् ।
शब्दायन्तं शुकं श्रुत्वा ददौ तत्र मनो नृपः ॥२४७॥
पश्यन् महीपतिः कीरं प्रासादशिखरस्थितम् ।
मृत्वा प्रान्ते शुकीभावं प्राप कर्मनियोगतः ॥२४८॥ यतः-
“ठाणं उच्चुच्चयरं मज्झं हीणं च हीणतरगं वा ।
जेण जहा गंतव्वं चिट्ठा वि से तारिसी होइ” ॥२४९॥
निरन्तरं कृतानेकपुण्यपापमयात्मनाम् ।
जायते प्राणिनामन्ते या मतिः सा गतिर्भवेत्” ॥२५०॥
लोकैरुक्तमयं भूपः पुण्यवान् जग्मिवान् दिवम् ।
यतो गतागतिं सम्यक् छद्मस्थो वेत्ति नो जनः ॥२५१॥
मृत्युकार्ये कृते हंसीसारस्यौ गुरुमभिधौ ।
त्रैराग्यवासितस्वान्ते प्रव्रज्यां ललतुर्मुदा ॥२५२॥

१-ऽभवत्कीरस्तादृग्ध्याननियोगतः च ।

कुर्वत्यौ षष्ठकल्पादि तपो घोरं निरन्तरम् ।
सद्ग्रहानाद् ययतुर्हंसीसारस्यौ प्रथमं दिवम् ॥२५३॥
हंसीसारसिकाजीवौ तत्र देव्यौ सुखस्थितौ ।
पश्चाद् भवस्य संबन्धं पश्यतः स्मेति सादरम् ॥२५४॥
अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा निजं कान्तं शुकं वने ।
समेत्य प्रतिबोधाय ते देव्याविदमूचतुः ॥२५५॥
त्वया पूर्वभवे कीर ! कृतं पुण्यं बहु स्फुटम् ।
आर्तध्यानेन च प्रान्ते तिर्यक्तं प्रापि दैवतः ॥२५६॥
तेनाधुना शुभं ध्यानं कुरु कीर ! स्वमानसे ।
येन ते जायते स्वर्गापवर्गादिसुखं क्रमात् ॥२५७॥
एवं धर्मोपदेशेन ग्राहितोऽनशनं शुकः ।
मृत्वा स्वर्गेऽगमत् तत्र पूर्वपत्नीविराजिते ॥२५८॥
देवस्ताभ्यां सुरीभ्यां सोऽनुभवन् सुखमन्वहम् ।
न जानाति गतं कालं भूयिष्ठमपि ताविषे ॥२५९॥

अष्टमः
सर्गः

॥११६॥

द्वात्रवार इदमभ्युत्वा प्राप्याथ मानुषं जनुः ।
 पुनर्जितारिदेवस्य पत्न्यौ वर्ये बभूवतुः ॥२६०॥
 च्युते देवीद्वये पूर्वं देवो दुःस्वेन पूरितः ।
 न चिक्रीड मनाग् वापीवनादिषु कदाचन ॥२६१॥ यतः—
 “ईसाविसायमयकोहमायालोमेहिं एवमाईहिं ।
 देवा वि समभिभूआ तेसिं कुत्तो सुहं नाम ॥२६२॥
 देवा विसयपसत्ता नेरइआ विविहदुःखसंतत्ता ।
 तिरिआ विवेगविगला मणुआणं धम्मसामग्गी” ॥२६३॥
 धर्मं श्रोतुमना धर्मघोषकेवलिसभिधौ ।
 अन्येषुः स सुरो लक्ष्मीपुरोधाने समागमत् ॥२६४॥
 अत्रोपदेशः ।
 देशनान्ते सुरोऽप्राक्षीत् जितारिर्गुरुसंनिधौ ।
 बोधिः किं सुलभा मे स्याद् दुर्लभा वा निगद्यताम् ॥२६५॥

गुरुः प्रावाच सुलभा बाधस्तऽत्र मावप्यात् ।
 देवेन कथमित्युक्ते पुनः प्राहेति केवली ॥२६६॥
 ये त्वत्प्रिये च्युते पूर्वं तन्मध्यात् शुभकर्ममतः ।
 हंसीजीवः क्षितिप्रतिष्ठितेशोऽभून्मृगध्वजः ॥२६७॥
 वनमध्ये युगादीशसन्धोपान्ताश्रमेऽभवत् ।
 श्रीगागलिक्रपेः पुत्री सारस्या जीव इत्यपि ॥२६८॥
 जाताऽस्ति सारसीजीवः श्रीगागलिक्रपेः पुनः ।
 सुता कमलमालेति विमलाचलसभिधौ ॥२६९॥
 त्वं तयोस्तनयो भूत्वा लब्ध्वा जातिरमृतिं पुनः ।
 लप्स्यसे विमलं बोधिं संसाराब्धितरीनिमाम् ॥२७०॥
 आकर्ण्यैतद् गुरोरास्यात् स सुरो मुदिताशयः ।
 कीररूपं चकाराशु सर्वावयवसुन्दरम् ॥२७१॥
 त्वां च तत्राश्रमे नीत्वा परिणाय्य क्रपेः सुताम् ।
 प्रददौ स्फारभृङ्गारं स्नेहेन निर्जरः स च ॥२७२॥

१ मृगध्वजस्य कमलमालयास्तनयो भवान् । अभविष्यद् यदि ते बोधिबीजं तदा भविष्यति ॥ इति कपुस्तकेऽधिकः पाठः ।

पुनस्तेनैव रूपेण त्वां नीला नगरे निजे ।
मन्वानः सुलभां बोधिं स्वस्मिन् स्वर्गे ययौ सुरः ॥२७३॥
काले च्युत्वा सुरः सोऽपि जितारिस्तेऽभवत् सुतः ।
शुकराजेति तस्याह्वां तमदाः समहोत्सवम् ॥२७४॥
लामत्र भार्यया सार्द्धं वार्तां कुर्वाणमैक्ष्य च ।
प्राप्तजातिस्मृतिर्दध्यावेवं सूनुरयं तव ॥२७५॥
एतौ मे पितरौ पूर्वमवेऽभूतां प्रिये प्रिये ।
ब्रवीम्यहं कथं तात ! मातरेवं च साम्प्रतम् ॥२७६॥
अतो मे श्रेयसे मौनं विचिन्त्येति निजाशये ।
मौनी बभूव ते पुत्रो ज्ञेयं सत्यमिदं त्वया ॥२७७॥
दधानं मानसे दुःखं शुकराजं समीक्ष्य च ।
प्रोवाच केवली चित्रं विद्यते भवनाटकम् ॥२७८॥ यतः—
“देवो नेरइउत्ति अ कीडपयंगुत्ति माणुसो वेसो ।
रूवस्सी य विरूवो सुहभागी दुक्खभागी अ ॥२७९॥

रायत्ति अ दमगुत्ति अ, एस सपागुत्ति एस वेयविऊ ।
सामी दासो पुज्जो, खलत्ति अधणो धणवइत्ति ॥२८०॥
नवि इत्थ कोइ नियमो, सकम्मविणिविडुसरिसकयचिड्डो ।
अनुभरूववेसो, नडुव्व परियत्तए जीवो” ॥२८१॥
यः पिता स भवेत्पुत्रो यः पुत्रः स पिता भवेत् ।
या कान्ता सा भवेन्माता या माता सा भवेत् पिता ॥२८२॥
तस्मान्न रागो कर्त्तव्यो विद्वेषश्च मनागपि ।
व्यवहारो विधातव्यः केवलं समताविदा ॥२८३॥
न सा जाई न सा जोणी न तं ठाणं न तं कुलम् ।
न जाया न मुआ जत्थ सव्वे जीवा अणंतसो ॥२८४॥
“मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
संसारेऽत्र व्यतीतानि कस्याहं कस्य बान्धवाः ॥२८५॥
अहं तात ! त्वया जातो मया त्वं च सहस्रशः ।
सुत एव पिता जातस्तात ! मायाविजृम्भितम्” ॥२८६॥

भरतऽत्र पुरं रम्यमभून्मन्दिरनामतः ॥२८७॥ [श्रीदत्तकथा]
 सूरकान्तो नृपस्तत्र प्रेशशास प्रजां नयात् ।
 तस्य मान्योऽभवत्सोमश्रेष्ठी श्रेष्ठिशिरोमणिः ॥२८८॥
 गृहिणी तस्य सोमश्रीः श्रीदत्तस्तनयस्तयोः ।
 श्रीमतीति प्रिया तस्य बभूव शीलशालिनी ॥२८९॥ यतः—
 “पत्नी प्रेमवती सुतः सविनयो भ्राता गुणालंकृतः,
 स्निग्धो बन्धुजनः सखाऽतिचतुरो नित्यं प्रसन्नः प्रभुः ।
 निर्लोभोऽनुचरः परार्त्तिशमने प्राप्तोपयोगं धनम्,
 कल्याणाम्युदयेन सन्ततमिदं कस्यापि संपद्यते” ॥२९०॥
 सोमोऽन्यदा प्रियायुक्तः क्रीडितुं विपिने ययौ ।
 तावत्तत्रागतः सूरकान्तः सान्तःपुरस्तदा ॥२९१॥
 निजरूपजितस्वर्गिवधूं सोमश्रियं तदा ।
 वीक्ष्य रागाच्छृपः स्वान्तःपुरे चिक्षेप दुष्टधीः ॥२९२॥ यतः—

यदपथ्यं शरीरस्य तद्धि मन्दाय रोचते ॥२९३॥
 विकलयति कलाकुशलं हसति शुचिं पण्डितं विडम्बयति ।
 अधरयति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो देवः” ॥२९४॥
 दीनः श्रेष्ठी द्रुतं भूपमान्यानामेत्य मन्दिरम् ।
 प्राह प्रियापहारादिस्वरूपं गद्गदस्वरम् ॥२९५॥
 तेऽपि गत्वा नृपोपान्ते प्रोचुरेवं स्फुटाक्षरम् ।
 जायते दुष्कृतं घोरं परस्त्रीहरणे भृशम् ॥२९६॥ यतः—
 “भक्स्वणे देवदन्वस्स परत्थी गमणेन य ।
 सत्तमं नरयं जंति सत्तवारा उ गोयमा !” ॥२९७॥
 सूरकान्तः नृपः प्राह सोमश्रियं वणिक्प्रियाम् ।
 नहि मुञ्चाम्यहं प्राणात्ययेऽपि किं प्रजल्पनैः ॥२९८॥
 ततस्तैर्मन्त्रिभिः प्रोक्तं आगत्य श्रेष्ठिसन्निधौ ।
 गजः कर्णे कथं धार्यो निवार्यो नृपतिः कथम् ॥२९९॥

विद्युत्पातः कथं धार्यो नदीवेगः कथं पुनः ।
कथं धार्योऽनिलस्तीव्रः सदा वह्निः शरीरिणा ॥३००॥
माता यदि विषं दद्यात् पिता विक्रयते सुतम् ।
राजा हरति सर्वस्वं का तत्र परिदेवना ॥३०१॥
ततः श्रेष्ठी समेत्यौकः स्वं प्राहेति सुतं प्रति ।
राज्ञा दुष्टेन तन्माता गृहीता साम्प्रतं बलात् ॥३०२॥
तथापि वीक्ष्यते पुत्र ! वालिता द्रविणव्ययात् ।
स्वगृहे सन्ति द्रव्यस्य षट् लक्षा साम्प्रतं ननु ॥३०३॥
तन्मध्यादर्द्धमादाय सेविता बलिनं नृपम् ।
वालियष्ये बलादेव शीघ्रं च तव मातरम् ॥३०४॥
विमृश्येति धनं भूरि लाता श्रेष्ठी रहस्तदा ।
चचाल दिशि कस्यांचित् मुत्कलाप्य सुतं द्रुतम् ॥३०५॥
श्रीदत्तस्य गृहस्यस्य प्रियाऽसूतान्यदा सुताम् ।
पुत्रीजन्म समाकर्ण्य श्रीदत्तो ध्यातवानिति ॥३०६॥ यतः—

“मायपिअराण विरहो घणनासो अज्ज पुत्तिआजम्म ।
नरनाहोपि विरुद्धो दइवं रुढं न किं देइ ॥३०७॥
जम्मंतीए सोगो वडुन्तीए वडुए चिन्ता ।
परिणीआए दण्डो जुवइपिआ दुक्खिओ निच्चम् ॥३०८॥
निअघरसोसा परगेहमण्डणी कलिकलङ्कुलभवणम् ।
जेहिं न जाया धूआ ते सुहिआ जीवलोगम्मि” ॥३०९॥
शङ्कदत्तेन मित्रेण श्रीदत्त इति भाषितः ।
धनं विना न ना भाति तेन श्रीरर्ज्यतेऽधुना ॥३१०॥ यतः—
“शीलं शौचं तपः क्षान्तिर्दाक्षिण्यं मधुरता कुले जन्म ।
न विराजन्ति हि सर्वे वित्तहीनस्य पुरुषस्य ॥३११॥
साकारोऽपि सविद्योऽपि निःश्रीकः कापि नार्घ्यते ।
व्यक्ताक्षरः सुवृत्तोऽपि द्रमः कूटो यथा जने” ॥३१२॥
गत्वा तेनाम्बुधौ लक्ष्मीरर्ज्यते भूयसी किल ।
अर्धमर्धं गृहीष्यावस्तस्या आवां विभागतः ॥३१३॥

विमुच्य सदनेऽचालीत् श्रीवत्तोऽम्बुधिवर्त्मनि ॥३१४॥
 श्रीवत्तो मित्रसंयुक्तो महाम्भोधौ व्रजन् क्रमात् ।
 लक्ष्म्यर्थं सिंहलद्वीपं समागान्मुदिताशयः ॥३१५॥ [युग्मम्]
 स्थित्वा तत्र नवान्दानि समुपाज्य धनं बहु ।
 श्रुत्वा लाभं कटाहाह्वद्वीपं प्रति प्रचेलतुः ॥३१६॥ यतः—
 “धनहीनः शतमेकं सहस्रं शतवानपि ।
 सहस्राधिपतिर्लक्षं कोटिं लक्षेश्वरोऽपि च ॥३१७॥
 कोटीश्वरो नरेन्द्रत्वं नरेन्द्रश्चक्रवर्तिताम् ।
 चक्रवर्ती तु देवत्वं देवोऽपीन्द्रत्वमिच्छति” ॥३१८॥
 विहतिं तत्र कुर्वद्भयां द्वाभ्यां लेखे कृते सति ।
 अष्टौ कोट्यो धनस्यासन् पूर्वपुण्योदयात्तयोः ॥३१९॥
 क्रयाणकानि भूयांसि गजाश्वादींश्च भूरिशः ।
 गृहीत्वा चेलतुस्तौ स्वं स्थानं प्रत्यन्धिवर्त्मना ॥३२०॥

गच्छन्ता ता निराक्षयका मञ्जुषा जलमध्यतः ।
 निन्यतुर्ध्वीवरात्प्रेक्ष्य निजोपान्ते प्रमोदतः ॥३२१॥
 ताभ्यामिति मिथः प्रोक्तं यन्मध्येऽस्या भविष्यति ।
 स्वर्णरत्नादि तत्सर्वं विमज्ज्यार्द्धेन गृह्यते ॥३२२॥
 इत्युत्तचोद्घाटिता पेटा वणिग्भ्यां यावदेव हि ।
 तावदेका कनी दृष्टा निम्बपत्रोपरि स्थिता ॥३२३॥
 निरीक्ष्याचेतनां नीलवर्णां तामिति जल्पतः ।
 नूनमेषाऽहिना दृष्टा जले केन प्रवाहिता ॥३२४॥
 शङ्खदत्तो जगावेवं जीवयिष्याम्यहं ननु ।
 इत्युक्त्वा मन्त्रपूतेनाम्बुना सजीकृता द्रुतम् ॥३२५॥
 सद्गुरुपां तां निरीक्ष्यावक् शङ्खदत्त इति स्फुटम् ।
 एतामहं हि लास्यामि जीवितव्यप्रदानतः ॥३२६॥
 श्रीदत्तः प्राह मा वादीर्मित्रैवं साम्प्रतं स्फुटम् ।
 यतोऽर्द्धमर्द्धमावां हि लास्याव इति जल्पितम् ॥३२७॥

त्वं किञ्चिद् विभवं लात्वा मह्यमेनां प्रदेहि मोः ।
 शङ्खदत्तोऽपि तत्रैवं जगावरुणलोचनः ॥३२८॥
 मयि जीवति रे दुष्ट पापिष्ठ निष्कृपाशय ।
 ब्रहीष्यसि कथं कन्यामेनां श्रीदत्त ! साम्प्रतम् ॥३२९॥यतः
 “हा नारी निर्मिता केन सिद्धिस्वर्गार्गला खलु ।
 यत्र स्खलन्ति हा मूढाः सुरा अपि नरा अपि ॥३३०॥
 बाला अपि बलात्कारान् मनो बलवतामपि ।
 गृहीत्वा मीनमिव हा पीडयन्ति मृगेक्षणाः ॥३३१॥
 रामाभिर्मोहितो जीवो न जानाति हिताहितम् ।
 हताखिलविवेकाभिर्वास्नीभिरिव स्फुटम् ॥३३२॥
 प्राप्तुं पारमपारस्य पारावारस्य पार्यते ।
 स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां, दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥३३३॥
 विवदन्तौ भृशं तौ च दृष्ट्वा निर्यामका जगुः ।
 विवादो विद्यते भूरिदुःखदायी न संशयम् ॥३३४॥

दिनद्वयाध्वनि स्वर्णकूलं नाम्ना तटं पुरम् ।
 विद्यन्ते चतुरास्तत्र भूरिशो भूपतेर्नराः ॥३३५॥
 विवादं युवयोस्तत्र ते भङ्गक्षयन्ति नरोत्तमाः ।
 श्रुत्वाैतौ तदा वादं मुञ्चेते स्म परस्परम् ॥३३६॥
 श्रीदत्तोऽचिन्तयन्मार्गे नूनमेषा मृगेक्षणा ।
 अस्मै जीवितदानत्वात् लोकेन दापयिष्यते ॥३३७॥
 अतोऽधुना करिष्याम्युपायं किञ्चिदहं रहः ।
 ध्यात्वेति मायया मित्रं विश्वासयति निर्दयः ॥३३८॥यतः-
 “मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
 हृदयं कर्त्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम्” ॥३३९॥
 रात्रावद्वालके स्थित्वा श्रीदत्तः प्रोचिवानिदम् ।
 हे मित्र ! कौतुकं चारु दृश्यतेऽन्धौ महत्तरम् ॥३४०॥
 मत्स्योऽष्टवदनो याति यानस्याधोऽधुना महान् ।
 शङ्खदत्तस्ततो द्रष्टुं लभो यावत्प्रयत्नतः ॥३४१॥

श्रीदत्तश्छिन्ना मित्रं क्षिप्त्वा पाथानघातुतम् ।
 तन्वानो निकृतिं प्राह जनाग्रे गद्गदस्वरम् ॥३४२॥
 मित्र ! त्वां विना प्राणा यास्यन्ति मम निश्चितम् ।
 इत्यादि बहुशो जल्पन् रोदयत्यखिलं जनम् ॥३४३॥
 लोकवाक्यात् शुचं मुक्त्वा स्वयं प्रीतस्ततोऽचलत् ।
 श्रीदत्तः प्रययौ स्वर्णकूलं नाम्ना तटं पुरम् ॥३४४॥
 श्रीदत्तेन तुरङ्गेभा दौकिता धनभूपतेः ।
 नैर्गमाय ददे तस्मै सन्मानं दुष्टचेतसे ॥३४५॥
 यानात्कन्यान्वितं वस्तु समुत्तार्याखिलं तदा ।
 पणायामास वस्तूनि मुक्तशुल्को वणिग्वरः ॥३४६॥
 आकार्यं गणकान् कन्यामङ्गीकर्तुं वणिक् तदा ।
 लात्वा मुहूर्तमनिशं ययौ भूपतिसंसदि ॥३४७॥
 श्रीदत्तो नृपतेः पार्श्वे चार्वां चामरहारिणीम् ।
 दृष्ट्वाऽप्राक्षीत् स्त्रियस्तस्याः स्वरूपमेककं नरम् ॥३४८॥

तनाक्तमनया राजानान्यया स्वयं रत्नया ।
 सार्द्धं वार्तां करोत्येकवारमेव नरः स च ॥३४९॥
 योऽस्या ददाति पञ्चाशद्दीनारान्मानपूर्वकम् ।
 यतोऽस्तीयं महीशस्य मान्यं पात्रं मनोहरम् ॥३५०॥ युग्मम् ।
 श्रीदत्तो मोहितो दत्त्वा दीनारान् तत्क्षणाद् रहः ।
 रथारूढां कनीयुक्तां तामादाय वनं ययौ ॥३५१॥
 निविश्य चम्पकस्याधः श्रीदत्ते स्त्रीद्वयान्विते ।
 क्रीडां कुर्वति तत्रागात् वानरीसहितः कपिः ॥३५२॥
 स्वर्णरेखां प्रति प्राह श्रीदत्तः कौतुकी तदा ।
 वानर्योऽस्य कपेः किं स्युरेतास्त्वं ब्रूहि मेऽग्रतः ॥३५३॥
 तयोक्तं जननी काचित् स्वसा काचित्सुता पुनः ।
 भवन्त्यन्येऽपि सम्बन्धा भूरिशः किं ब्रवीम्यहम् ॥३५४॥ यतः
 “धिग् जन्म पशुजन्तूनां यत्र नास्ति विवेकिता ।
 कृत्याकृत्यविचारेण विना जन्म निरर्थकम् ॥३५५॥

आस्तन्यपानाञ्जननी पशूनामादारलाभाच्च नराधमानाम् ।
आगेहकर्मैव तु मध्यमानामाजीवितात्तीर्थमिवोत्तमानाम्” ॥
श्रुत्वैतद् वानरो गच्छन् वलित्वाऽरुणलोचनः ।
श्रीदत्तं प्रोचिवानेवं स्फारयन् वचनं दृढम् ॥३५७॥
पश्यस्यद्रौ ज्वलन्तं त्वं न पश्यसि पदोरधः ।
रे दुराचार पापिष्ठ परदोषावलोककः ॥३५८॥ यतः—
“राईसरिसवमित्ताणि परछिद्वाणि पिच्छइ ।
अप्पणो विछिमित्ताणि पिच्छंतो वि न पिच्छइ ॥३५९॥
सर्वः परस्य पश्यति बालाग्रादपि तनूनि छिद्वाणि ।
नात्मगतानि पश्यति हिमगिरिशिखरप्रमाणानि ॥३६०॥
सर्वः स्वात्मनि गुणवान्, सर्वः परदोषदर्शने दक्षः ।
सर्वस्य चास्ति वाच्यं, न चात्मदोषान् वदति कश्चित्” ॥
क्षिप्वाऽब्धौ मित्रमाधाय स्वाङ्गे मातृसुते पुनः ।
परदोषान् वदन् श्वभ्रकूपे आशु पतिष्यसि ॥३६२॥ यतः—

“मन्मनत्वं काहलत्वं मूकत्वं मुखरोगिताम् ।
वीक्ष्यासत्यफलं नैव पुमान् (वदेत्) कूटं कदाचन ॥३६३॥
इत्युक्तवोत्प्लुत्य सहसा कचिद् दूरे ययौ कपिः ।
श्रीदत्तो ध्यातवानेवं गदितं कपिना कथम् ॥३६४॥
मम मातृसुते दूरे स्यातां वर्णादनीदृशे ।
तेन तयोः कथंकारमत्र संभावना भवेत् ॥३६५॥
श्रीदत्तः प्राह काऽसि त्वं स्वर्णरेखे ! वदाधुना ।
पशुवाक्ये मुधा मूढः पतितोऽसीति सा जगौ ॥३६६॥
तत उत्थाय श्रीदत्तो वने आम्यभितस्ततः ।
दृष्ट्वैकं मुनिमानम्य पप्रच्छेति कृताञ्जलिः ॥३६७॥
मो मुने ! कपिना भ्रान्तिसमुद्रे पातितोऽस्मि हा ! ।
तेन सज्ज्ञानयानेन मामुच्चारय सत्तम ! ॥३६८॥ यतः—
“हुन्ति परकञ्जनिरया निअकञ्जपरंमुहा फुडं सुअणा ।
चन्दो धवलेइ महीं न कलङ्कं अत्तणो फुसे” ॥३६९॥

अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा मुनिराचष्ट शिष्टवाग् ।
 यदुक्तं कपिना सत्यं तत् त्वं जानीहि निश्चितम् ॥३७०॥
 श्रीवत्सोऽवक् सुतामात्रोः सम्बन्धं कथयाधुना ।
 मुनिः प्राह तनूजायाः सम्बन्धः श्रूयतां धुरि ॥३७१॥
 दशाहजातां तनयां यदा त्वं मुत्त्वा धनार्थं चटितोऽसि याने ।
 तदा पुरे तत्र विपक्षभीतेश्चलाचलोऽशेषजनो बभूव ॥३७२॥
 गङ्गातटस्थिते सिंहापुरे त्वमृहिणीं द्रुतम् ।
 लात्वा सुतामणात् स्वीयबान्धवानां च सन्निधौ ॥३७३॥
 जग्मुरेकादशाब्दानि त्वत्पत्न्या बन्धुसन्निधौ ।
 दष्टा सर्पेण दुष्टेनान्यदा त्वत्तनया निशि ॥३७४॥
 जनन्या मातुलैश्चौपचारास्तत्रैव कारिताः ।
 परं मनाग् गुणो नाभूत् तस्या दुष्कर्मयोगतः ॥३७५॥ यतः—
 “जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिअ परिणमइ सयललोअस्स ।
 इअ जाणेविणु धीरा विहुरे वि न कायरा हुन्ति” ॥३७६॥

मात्रा स्नेहेन पेटान्तः क्षिप्त्वा पुत्री सरिजले ।
 महावृष्टिपयःपूरप्लाविताऽन्धौ समागमत् ॥३७७॥
 भवतश्चटिता सेयं त्वत्पुत्रीति विभाव्यताम् ।
 अथ मातृस्वरूपं हि कथ्यमानं निश्चम्यताम् ॥३७८॥
 त्वदम्बा सूरकान्तेन क्षिप्ता स्वान्तःपुरे तदा ।
 जिघृक्षुस्त्वत्पिता द्रव्यं लात्वा पल्लीयां रहो ययौ ॥३७९॥
 सोमेन रञ्जितोऽत्यन्तं प्राह पल्लीपतिस्तदा ।
 विद्यते भवतः कार्यं यत् तदाशु निगद्यताम् ॥३८०॥
 सोमोऽवक् सूरकान्तेन गृहिताऽस्ति मम प्रिया ।
 तेनाऽहं वालयिष्यामि गृहिणो त्वमृलाक्ष्म ! ॥३८१॥
 दृश्यन्ते बहवो लोकाः स्वकार्यकरणक्षमाः ।
 परकार्यं तु कुर्वन्ति ये ते स्तोका महीतले ॥३८२॥
 पल्लीशकटकं लात्वा सोमोऽगात् सूरसिमनि ।
 सूरकान्तो महासैन्यं निरीक्ष्य व्याकुलोऽभवत् ॥३८३॥

समेत्य सम्मुखं सूरकान्तः कुर्वन् युधं द्विषा ।
मग्नसैन्यः स्वयं नष्टा वप्रमध्ये समीयिवान् ॥३८४॥
तस्यौ सन्नद्ध भूपालो यावद्वत्त्वा प्रतोलिकाम् ।
भङ्गत्वा तावच्च तां सोमो बलादागात्पुरान्तरे ॥३८५॥
सोमस्य कुर्वतो युद्धं भाले लग्नः शरो दृढम् ।
तेन श्रेष्ठी क्षणात्प्राणैर्मुक्तो मृत्युं समीयिवान् ॥३८६॥
अन्यथा चिन्तितं कार्यं दैवेन कृतमन्यथा ।
मार्यां वालयतस्तस्य स्वस्य प्राणाः स्वयं ययुः ॥३८७॥
सूरकान्तो रणं कुर्वन् नष्टो मग्नबलः क्वचित् ।
चकार लुण्टनं पुर्यां मिष्टसैन्यं निर्गलम् ॥३८८॥ यतः—
“तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं तावद्बलं भूबलं,
तावत्सिध्यति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ।
मुद्रामण्डलमग्नमहिमा तावत्कृतं पौरुषम्,
यावत्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षयात्क्षीयते ॥३८९॥

लात्वा सोमश्रियं कश्चिद् मिष्टः सपदि निर्गतः ।
रात्रौ प्राप्य छलं तस्मात् नष्टं सोमश्रिया क्वचित् ॥३९०॥
अमन्ती विपिने कस्यचित् तरोः फलमाद सा ।
तत्प्रभावात् तनौ तस्या गौरहस्वे समागते ॥३९१॥ यतः—
“अमन्मक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् ।
अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः” ॥३९२॥
वनेऽन्यदा तां सुरसुन्दरीश्री-रूपां हि दृष्ट्वा धनसार्थवाहः ।
रहो गृहीत्वा मुदितो जगाम, सुवर्णकूलस्य तटं रयेण ॥३९३॥
यावद् बहूनि वस्तूनि सार्थवाहो गृहीतवान् ।
समर्धं नगरे तत्र वस्तु तावदजायत ॥३९४॥
द्रव्यं विना कथं वस्तु समर्धं गृह्यतेऽधुना ।
श्रेष्ठी ध्यात्वेति विक्रेतुं तां निनाय चतुष्पथे ॥३९५॥
वेद्या रूपवती द्रव्यलक्षणादाय तां हुतम् ।
नृत्यादि निखिलं सम्यग् शिक्षयामास यत्नतः ॥३९६॥

दृष्ट्वा तां तादृशीं नारीं वपुःकान्तिजितार्जुनाम् ।
 स्वर्णरेखेति नामादात् तस्या नगरनायिका ॥३९७॥
 ततो नृत्यं वितन्वन्तीं तां च स्वीयान्तिकेऽन्यदा ।
 महीपतिः स्वयं स्वस्मिन् चक्रे चामरहारिणीम् ॥३९८॥
 सेयं जानीहि जननीं निजां श्रीदत्त ! सम्प्रति ।
 लोमेन लज्जया न स्वं प्रादुश्चक्रेऽनया स्त्रिया ॥३९९॥ यतः—
 “लोमस्य राजधानीयं ज्ञेयः पण्याङ्गनाजनः ।
 ततः प्रयाणकं कृत्वा विश्वं विश्वं जयत्यसौ ॥४००॥
 मनस्यन्यद् वचस्यन्यत् क्रियायामन्यदेव हि ।
 यासां साधारणस्त्रीणां ताः कथं सुखहेतवे” ॥४०१॥
 श्रीदत्तोऽवक् कथं वेत्ति वानरोऽयं स्फुटं पशुः ।
 मुनिः प्राह पिता यस्ते सोमो दूरं तदा ययौ ॥४०२॥
 मन्दिराहपुरे बाणविद्धः सोमः पिता तव ।
 सोमश्रीध्यानतो मृत्वा व्यन्तरत्नमुपेयिवान् ॥४०३॥ यतः—

“रज्जुगगहविसमकखणजलजलणपवेसतण्डुहदुहओ ।
 गिरिसिरपडणाउ मुआ सुहभावा हुन्ति वंतरिआ ॥४०४॥
 दृष्ट्वा त्वामत्र सोमश्रीमातृपुत्रीसमन्वितम् ।
 ज्ञात्वा ज्ञानात्कपिरूपं कृत्वेदं व्यन्तरो जगौ ॥४०५॥ यतः—
 “संखिज्जजोअणा खलु देवाण अद्धसागरे ऊणे ।
 तेण परमसंखिजा जह्मयं पन्नवीसं तु ॥४०६॥
 गृहीत्वा व्यन्तरः प्राच्यमोहादेतां गमिष्यति ।
 इत्युक्ते वानरोऽकस्मात् तामुन्पाद्य कचिद् ययौ ॥४०७॥
 श्रीदत्तो मुनिमानस्य चित्ते चित्रं दधद् भृशम् ।
 पुरमध्ये समागत्य तस्यौ यावन्निजाश्रये ॥४०८॥
 इतो रूपवती प्राह स्वर्णरेखा क्व विद्यते ।
 सख्यः प्रोचुस्ततः स्पष्टं स्वामिनीं प्रति सद्गिरः ॥४०९॥
 तुभ्यं दास्यामि पञ्चाशद्दीनारानहमञ्जसा ।
 इत्युक्त्वा तां समादाय श्रीदत्तो विपिने ययौ ॥४१०॥

तयाऽप्य प्रेषितायेच्छे गत्वा तस्यान्तिके जगुः ।
 श्रीदत्त ! विद्यते स्वर्णरेखा क्व जल्प साम्प्रतम् ॥४११॥
 श्रीदत्तोऽवगृ न जानेऽहं श्रुतेति ता इदं जगुः ।
 किं कूटं जल्प प्रत्यक्षं दुष्ट पापिष्ठ साम्प्रतम् ॥४१२॥
 ततो रूपवती भूपपार्श्वे गत्वेति जल्पति ।
 हा प्रभो वसतिग्रामे धूर्तेन मुषिताऽस्म्यहम् ॥४१३॥
 केन त्वं मुषितेत्युक्ते भूपेन रूपवत्यवगृ ।
 स्वर्णरेखा हतेदानीं श्रीदत्तेन शठात्मना ॥४१४॥
 श्रीदत्तो भूभुजाऽऽकार्यं पृष्टस्स ध्यातवानिति ।
 वच्मि कपिकृतं चेद्भि तदा कोऽपि न मन्यते ॥४१५॥
 मत्वेति कृतमौनं तं श्रीदत्तं गुप्तिसन्धिन ।
 चिक्षिपू लुष्टभूपालादेशेन दण्डपाशकाः ॥४१६॥
 दत्त्वा तद् भाण्डशालायां मुद्रामानीय तत्सुताम् ।
 स्वगृहे भूपतिः शीघ्रं स्थापयामास दुष्टधीः ॥४१७॥

“काके शौचं द्यूतकारे च सत्यं
 सर्पे क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
 क्लीबे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता
 राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा ॥४१८॥

सत्यं वच्म्यधुनाऽत्रैव यद् भाव्यं तद् भविष्यति ।
 मत्वेति प्राह भूपप्रे श्रीदत्तः कपिचेष्टितम् ॥४१९॥
 श्रीदत्तगदितं श्रुत्वा भूपालादिजनो जगौ ।
 श्रीदत्तेनाधुना सत्यमपूर्वं जल्पितं ननु ॥४२०॥ यतः—
 “असंभाव्यं न वक्तव्यं प्रत्यक्षं यदि दृश्यते ।
 यथा वानरगीतानि तथा तु तरिता शिला” ॥४२१॥ तथाहि—
 श्रीपुराधीशभीमस्य भूपस्य सचिवोऽन्यदा ।
 दृष्ट्वाऽम्मोधौ शिलामेकां तरन्तीं पुरमागमत् ॥४२२॥
 शिलातरणवृत्तान्तं श्रुत्वा प्राहेति भूपतिः ।
 असंभाव्यं न वक्तव्यं प्रत्यक्षं यदि दृश्यते ॥४२३॥

अष्टमः
 सर्गः

॥१२२॥

समाकर्ण्येति मन्त्रीशो मौनमाधाय तस्थिवान् ।
 इतोऽन्यदा महीशोऽध्यापहतो दूरमीयिवान् ॥४२४॥
 अपूर्वं गीतनृत्यादि कपीनां वीक्ष्य भूपतिः ।
 पश्चादेत्य च पौराणामग्रे जजल्प यावता ॥४२५॥
 तावत् कोऽपि जनो नैवासंभाव्यं मन्यते मनाक् ।
 ततो विलक्षवदनो महीपतिरजायत ॥४२६॥
 इतश्चागत्य मन्त्रीशः पश्यन्तीषु प्रजासु च ।
 भूपस्याग्रे जगौ श्लोकं स्वभूपदृष्टगर्भितम् ॥४२७॥
 असंभाव्यं न वक्तव्यं० [श्लो० ४२१] ॥४२८॥
 इदमेव न किं वेत्सीत्युक्त्वा भूपोऽरुणेक्षणः ।
 श्रीदत्तं चालयामास शूलारोपकृते तदा ॥४२९॥ यतः—

“क्व च हरिचन्द्रः कान्त्यजदास्यं,
 क्व च पृथुसूनुः क्व च नटलास्यम् ।
 क्व च वनवासः क्वासौ रामः,
 कटरे विकटो विधिपरिणामः ॥४३०॥

अतीतं नैव शोचन्ति भविष्यं न च चिन्तयेत् ।
 वर्त्तमानेन कालेन वर्त्तयन्ति विचक्षणाः” ॥४३१॥
 इत उद्यानपालास्यात् श्रुत्वा ज्ञानिनमागतम् ।
 वन्दितुं भूपतिस्तत्र जगाम सपरिच्छदः ॥४३२॥
 प्रणम्य विधिवद् भूपो ययाचे देशनां मुनिम् ।
 तावद् तद्बोधविधये प्रोवाचेति मुनीश्वरः ॥४३३॥
 यस्य न्यायो न धर्मो न तत्र का देशना भवेत् ।
 भूपोऽवगू भगवन् ! न्यायधर्ममेव करोम्यहम् ॥४३४॥
 मुनिश्चन्द्रो जगौ राजन् न न्यायः क्रियते ज्ञया ।
 श्रीदत्तस्य सदा सत्यवादिनो मारणं मुधा ॥४३५॥

“सीदन्ति सन्तो विलसन्त्यसन्तः,
 पुत्रा म्रियन्ते जनकश्चिरायुः ।
 दाता दरिद्रः कृपणो धनाढ्यः,
 पश्यन्तु लोकाः कलिचेष्टितानि” ॥४३६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१२३॥

विस्मिनो नृपतिः प्रेप्य प्रेष्यान् श्रीदत्तमञ्जमा ।
तत्रानीय निजे पार्श्वे निविवेश कृतादरम् ॥४३७॥
श्रीदत्तस्य कथं मत्प्रवादित्वं भवनोदितम् ।
यावदेव महीपालो मुनिं पप्रच्छ भक्तिनः ॥४३८॥
तावता त्रानरः स्वर्णरेम्भां पृष्टे वहनं द्रुतम् ।
तत्रैत्य विधिनाऽनर्मान् गुहं मर्वस्य पश्यतः ॥४३९॥
तामुत्तार्य गुहोः पार्श्वे शुश्रूषुर्देशनां कपिः ।
उपविष्टो महाश्रयं कुर्वाणः संमदस्तदा ॥४४०॥ यतः—
अनीदृशे वचःकार्ये पश्यतां मरुतां नृणाम् ।
निरीक्ष्य तनुने को न कौतुकं हृदि मानवः ॥४४१॥
श्रीदत्तो देशनान्तेऽवगं भगवन् ! केन कर्मणा ।
अनुगगः कथं पुत्रीजनन्योविषये मम ॥४४२॥
मुनिश्चन्द्रो जगौ पूर्वभवाज्जानोऽस्ति निश्चितम् ।
श्रीदत्तः प्राह कीदृक्षोऽजनि पूर्वभवो मम ॥४४३॥

मुनिः प्रोवाच श्रीदत्त ! शृणु पूर्वभवं निजम् ।
पाञ्चालविषये चाभून् काम्पिल्यपुरपत्तनम् ॥४४४॥
तत्र द्विजस्य चैत्रस्य गौरीगङ्गे उभे प्रिये ।
अभूतां पञ्चवाणस्य गतिप्रीत्याविवाद्भुते ॥४४५॥
मोऽन्यदा मैत्रनामानं मित्रमिति जगौ गृहः ।
गम्यतेऽन्यत्र लक्ष्म्यर्थं विषये मित्र ! मम्प्रति ॥४४६॥ यतः—
“सर्भाताः परदेशस्य बह्मालस्याः प्रमादतः ।
स्वदेशे निधनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः” ॥४४७॥
यो न निर्गत्य निःशेषामवलोकयति मेदिनीम् ।
अनेकाश्चर्यमम्पूर्णां म नरः कृपदर्दुरः ॥४४८॥
एवं विमृश्य द्रव्यार्थं गत्वा कुङ्कुणनीवृति ।
चैत्रमैत्रौ रमां बह्मीमर्जयामामतुः क्रमान् ॥४४९॥
उपाज्यं द्रविणं भृङ्गिलोभाद् मैत्रोऽन्यदाऽध्वनि ।
मुसं चित्रं गहो हन्तुमुन्थाय ध्यातवानिति ॥४५०॥

अष्टमः
सर्गः

॥१२३॥

नैवास्ति नरके स्थानं मम विश्वस्तघातिनः ।
 यतो हि प्राणिनः श्वभ्रे गच्छेयुः पापकाङ्काः ॥४५१॥ यतः-
 “लोभमूलानि पापानि र्गममूलाश्च व्याधयः ।
 स्नेहमूलानि दुःखानि त्रीणि त्यक्त्वा मुर्खी भव ॥४५२॥
 न हि मे पर्वता भाग न च मे मत्त मागगः ।
 कृतघ्नाश्च महाभाग भाग विश्वामघातिनः ॥४५३॥
 कूटमाक्षी मृषाभाषी कृतघ्नो दीर्घगेयणः ।
 चक्षारः कर्मचाण्डालाः पञ्चमो जानिमम्भवः ॥४५४॥
 विचिन्त्येति निजान्मानं निन्दन् मंत्रो भृशं हृदि ।
 उपविष्टः स्वके स्थाने करुणावामिताशयः ॥४५५॥ यतः-
 “उत्तमानां मनो गच्छन् कुमार्गाद् वलति स्वयम् ।
 दुष्टानां पापिनां नृणां नोपदेशश्चैतरेषु ॥४५६॥
 ततस्तौ भृग्दिशेषु भ्रान्तोपाज्यं धनं वद् ।
 मार्गे नदीप्रवाहान्तः पतितौ मृन्युर्मायतुः ॥४५७॥ यतः-

“मञ्जन्वम्भमि यातु मेरुशिखरं शत्रुं जयत्साहवे,
 वाणिज्यं कृषिसेवनादि सकला विद्याकलाः शिक्षतु ।
 आकाशं विपुलं प्रयातु स्वगवन् कृत्वा प्रयत्नं परं,
 नाभाज्यं भवर्ताह कर्मवशतो भाज्यस्य नाशः कुतः ॥४५८॥
 छानउं म करिमि गंकडा हं तंती लज्ज वेचि ।
 छन्नुकोडि मनोगण्ड गवणि मंकी लंक” ॥४५९॥
 नियोगयोनौ तृपादीनि कृष्टानि प्राप्य भृग्भिः ।
 चैत्रजीवन्तनोऽभृम्बं श्रीदत्ताभिधयाऽभृना ॥४६०॥ यतः-
 “निर्गिआ कमंकुमाश्रागनिवायवद्वंभमाग्नमयाहं ।
 नवि इहहं पाविना पग्न्य जह निर्भमिआ हंनि” ॥४६१॥
 भ्रान्त्वा भृग्भिः दुःस्वमन्तनि प्राप्य मन्तनम् ।
 मंत्रजीवोऽभवन् शङ्खदत्तनामा मुहच ॥४६२॥
 ततश्चैत्रप्रिये गौरीगङ्गे कालं कियत्तदा ।
 भर्तुर्मागं ममान्नेक्याभृतां नयपगहमुत्वे ॥४६३॥

कुवाणो ने स्त्रियौ मामोपवामादि तपो बहु ।
दृष्ट्वा गङ्गानटे चार्वी वेड्यां वीक्ष्येति दध्यतुः ॥४६४॥
धन्येषा वृणुते चित्तचिन्तितं नरमन्वहम् ।
अस्तु धिगावयोर्भर्तुः शुद्धिर्न ज्ञायते कुतः ॥४६५॥
मदेन्धं चिन्तयन्त्यौ ते अनालोच्य स्वकर्म तत् ।
मृत्वा ज्योतिष्कद्वीपु देवीन्वं प्रापतुः क्रमान् ॥४६६॥ यतः—
“बालतवे पडिबद्धा उक्कडरोसा तवेण गारविआ ।
वेण्ण य पडिबद्धा मरिउं असुग्गेषु जायन्ति ॥४६७॥
ग्गज्जुग्गहविसभक्खणजलजलणपवेमत्तण्हल्लुहदुहओ ।
गिरिमिग्गपडणाउ मुआ मुहभावा हुंति वंत्तरिआ ॥४६८॥
तावम जा जोइमीआ चग्गपग्गिवाय वंभलोगो जा ।
जा महमारे पंचिदिअतिग्गिआ जा अच्चुओ मङ्गा” ॥४६९॥
तत्तद्भ्युते ते क्रमतो गृहीण्यौ गङ्गा च गौरी च वरस्वभावे ।
श्रीवत्त ! ते मातृसुते अभूतां मनोहरं पूर्वभवानुरागात् ॥

शङ्कं पुनः पूर्वभवार्जितेन वैरेण पानीयनिधावपारे ।
क्षिप्तस्त्वयोन्पन्नमहाकुधेव श्रीवत्त ! जानीहि निजं कुकर्म ॥
गुगेर्मुखादेनदवेत्य जज्ञे श्रीदत्तवैदेहमनोविगगम् ।
एवं हि जीवाः कृतपूर्वकर्मवशाल्लभन्ते सुखदुःखयोगम् ॥
“क्षणं मक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं धमी ।
मोहाद्यैः क्रीडयन्नाहं कारितः कपिचापलम् ॥४७३॥
स्वामिन्नपागसंमागविपमाम्बुधितारणे ।
उपायं दर्शयेदानीं प्रमद्य मम साम्प्रतम् ॥४७४॥ यतः—
“हुंति परकज्जनिग्गया निअकज्जपरंमुहा फुडं मुअणा ।
चन्दो धवलेइ महीं न कलंकं अत्तणो फंसे” ॥४७५॥
तारणे भवपाथोधेधर्म एव तरीममः ।
चाग्गिन्नेव चाग्गितुलां तत्र बिभर्च्यलम् ॥४७६॥
दो चेव जिणवरेहिं जाइजगमरणविप्पमुक्कंहिं ।
लोगम्मि पहा भणिआ सुसमणमुमावओ वावि ॥४७७॥

श्रीदत्तोऽवक् प्रभो ! कस्मै ददामि तनयामहम् ।
 माधुः प्राह त्वया किं न शङ्खदत्ताय दीयते ॥४७८॥
 मुञ्चन्मथूणि श्रीदत्तः प्राहेति गङ्गदस्त्रम् ।
 मम तेनाविधिक्षिप्तेन मित्रेण मङ्गतिः कथम् ॥४७९॥ यतः—
 “पुनर्लक्ष्मीः पुनर्मायां पुनर्माता पुनः पिता ।
 भवान्तरे भवन्त्येव न पुनः माधुमङ्गतिः” ॥४८०॥
 मा विषीद क्षणाद् मित्रमेप्यर्ताति तवानथ ।
 श्रुत्वेति कौतुकं यावत् श्रीदत्तस्तनुने हृदि ॥४८१॥
 तावद् गत्तेक्षणः शङ्खदत्तस्तत्रैत्य तत्क्षणात् ।
 उपविष्टो मुनिं नत्वा विधिना भूषमभिधौ ॥४८२॥
 कषायग्रमितस्त्वान्नं शङ्खदत्तं ममीक्ष्य तम् ।
 मुनिः क्रोधोपशान्त्यर्थं दिदेश देशनामिति ॥४८३॥ यतः—
 “कोहो पीडं पणासेह माणो विणयणामणो ।
 माया मित्ताणि णासेह लोहो मच्चविणामणो ॥४८४॥

कोह पइडो देहघणि तिभि विकार करेह ।
 आपूं तावइ पर तवइ पर तह हाणि करेह ॥४८५॥
 अणथोवं वणथोवं अग्गिथोवं कमायथोवं च ।
 नहु मे वीममिअच्चं थेंव पि ह् नं वहुं होइ ॥४८६॥
 दामत्तं देह गणं अहग मणं वणो विमप्यंनो ।
 मच्चम्मदाहमग्गी दिंति कमाया भवमणं” ॥४८७॥
 शङ्खदत्तं ततः आन्नं निवेद्य निजमभिधौ ।
 मुनिं पप्रच्छ श्रीदत्तः शङ्खदत्तागतिः कुतः ॥४८८॥
 मुनिः प्राहाम्बुधर्मध्ये पतन् मित्रं तदा तव ।
 फलकं प्राप्य मप्ताहा ययौ मार्गस्वनं तटम् ॥४८९॥
 तत्रेनं संवरौ नाम मातुलो मिलितस्तटे ।
 आपृच्छ कुशलोदन्नं निनाय निजमन्दिगम् ॥४९०॥
 र्गमवन्त्यादिनाऽत्यन्तं प्रीणितः प्राह नैगमः ।
 हे मातुल ! कियन् मागे विद्यते स्वर्णकलकम् ॥४९१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१२५॥

पटत्रिंशद्योजनेऽस्तीति ध्रुवा मातुलपार्श्वतः ।
अयमत्रागतो लातुं वस्तुकन्यादिकं निजम् ॥४०,२॥
मन्वा वैरं तयोः पूर्वं श्रीदत्तशङ्खदत्तयोः ।
प्रोवाचेति मुनिः शङ्खदत्तं प्रति हिनाशयः ॥४०,३॥ यतः—
“कृपाकवचिनं चेतो वचः पीयूषपेशलम् ।
परोपकारन्यापारं वपुः स्यान् मुकृतान्मनाम्” ॥४०,४॥
श्रीदत्तोऽयं न्वया पूर्वभवे हन्तुं मर्माहितः ।
श्रीदत्तेनाधुना त्वं च हन्तुं क्षिप्तोऽमि वाग्धौ ॥४०,५॥
इदानीं भवतो घातप्रतिघातप्रदानतः ।
गतं वर्गमतः प्रीतिं कुरुतं च युवां ध्रुवम् ॥४०,६॥ यतः—
“कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव हि भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥४०,७॥
भूपः ध्रुवेति मम्यकन्वमूलं श्रीडादशव्रतीम् ।
लाता (ललौ) मदुन्मवं भावात् माधोस्तस्यान्तिके सदा ॥ यतः

“मम्यकन्वमूलानि पञ्चाणुव्रतानि गुणास्तयः ।
शिक्षापदानि चत्वारि व्रतानि गृहमेधिनाम् ॥४०,९॥
अतोमुहृत्तमिनं पि कामिभं हृज्ज जेहिं मम्मत्तं ।
तेमिं अवह्वपुगलपरिअट्टो चेव मंमाणे” ॥५००॥
उपदेशं गुणेः पार्श्वे आकर्ष्य व्यन्नगस्तदा ।
पूर्वमंमृतिगेहिन्यामनुगमं मुमोच च ॥५०१॥
श्रीदत्तशङ्खदत्तक्षमागमणव्यन्तगः क्रमान् ।
श्रीदत्तनयामोमश्रीयुताः क्षामणं व्यधुः ॥५०२॥
वेद्याकर्म विहायाथ स्वर्णग्ना जिनोदितम् ।
धमं कृत्वाऽगमन्स्वर्गं गमिष्यति शिवं पुनः ॥५०३॥
अन्येऽपि बहवो भव्यलोका धमं प्रपेदिरे ।
व्यन्तगेऽप्यवर्धाञ्जनजनविघ्नावलीं मदा ॥५०४॥
श्रीदत्तशङ्खदत्ताभ्यामादाय धर्ममार्हतम् ।
नन्वा मुनिं निजं स्थानं जग्माते रंगतस्तदा ॥५०५॥

अष्टमः
सर्गः

॥१२५॥

द्रव्यार्धेन ममं पुत्रीं शङ्खदत्ताय मोन्मवम् ।
 दत्त्वा शेषधनं सप्तश्रेण्यां श्रीदत्त उत्तवान् ॥५०६॥
 लात्वा केवलिनः पार्श्वे दीक्षां संमार्गनाग्णीम् ।
 श्रीदत्तस्त्रीव्रतानन्वन तपो विहृतवांस्तनः ॥५०७॥ यतः—
 “मुहिओ न चयइ भोण चयइ जहा दुक्खिओत्ति अलियमिणं ।
 चिकणकम्मोलित्तो न इमो न इमो पग्गिचयइ ॥५०८॥
 जह चयइ चक्खवट्ठी पविन्थरं तत्तिअं मुहुत्तेणं ।
 न चयइ तहा अहओ दुब्बुट्ठी मप्परं दमओ ॥५०९॥
 तपोऽग्निना दहनं दुष्टकर्माण्डेन्धनमञ्चये(यम्) ।
 श्रीदत्तः क्षपकश्रेणीमारुगेह क्रमात्तदा” ॥५१०॥ यतः—
 तमस्तमांमि भिन्दानः शुक्लध्यानोप्रगेचिया ।
 श्रीदत्तायोऽनघजानप्रकाशं प्राप्तवान् क्षणान् ॥५११॥
 मोऽहं विहरमानो भूर्पीठे मंजानकेवलः ।
 अत्रागतोऽस्मि भव्यानामुपकारकृतेऽधुना ॥५१२॥

चैत्रम्य मे प्रिये गौरीगङ्गे पवं बभूवतुः ।
 माम्प्रनं जननीपुत्र्यौ ने जाने मम कर्मनः ॥५१३॥
 अज्ञानतो मया मानपुत्र्योरुपरि सम्प्रति ।
 अकारि मानमं ग्क्तं दृष्टकर्मनियोगतः ॥५१४॥
 [इति श्रीदत्तकथा]
 शुक्रोऽवग मे प्रिये हंमामागम्यौ ये बभूवतुः ।
 अभूतामत्र ने मानापिनगौ माम्प्रनं मम ॥५१५॥
 तान् मानगिनि कथमहं वञ्च्यधुना तयोः ।
 प्रोवाच केवली चित्रं विद्यते भवनाटकम् ॥५१६॥ यतः—
 “न मा जाई न मा जोणी न ने ठाणं न ने कुलं ।
 न जाया न मुआ जन्ध मच्चं जीवा अणनमो ॥५१७॥
 संमारे भ्रमतां देहभूतामेव निग्नन्गम् ।
 मानापित्रादिमम्बन्धा बभूवुर्भृगिओ मिथः” ॥५१८॥
 इति न्यायाक्ष मोक्तव्यो व्यवहारे हि धीमता ।
 निश्चयाद्विद्यते यस्माद् व्यवहारे बली नयः ॥५१९॥ उक्तं च

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१२६॥

“वैवहारो वि हृ बलवं जं छउमन्थं पि वंदई अरिहा ।
जा होइ अणाभिसो जाणंतो धम्मयं एयं” ॥५२०॥
संमारं नाटकप्रायं विज्ञायेति शुक्रं तदा ।
मातम्नानेनि जल्पन्तं दृष्ट्वा प्राह मृगध्वजः ॥५२१॥
ते धन्या मानवा युष्मादृशाः सन्ति महीतले ।
येषां स्याद् यौवने चित्तं वैराग्यरमवामितम् ॥५२२॥
संमारविमुखं चेतः कदा मम भविष्यति ।
इति भूपोदिने प्राह श्रीदत्तः केवली तदा ॥५२३॥
यदा मुनश्चन्द्रवतीप्रियाया दृग्गोचरं एष्यति ते नरेन्द्र ।
वैराग्यरङ्गो रुचिरमनदानीं भविष्यति श्राक् शिवशर्मणं हि ॥
मूनीश्वरं केन नृपतिर्मनोऽन्तो धृत्वा दृढं केवलिनं प्रणम्य ।
विभावयन् स्वप्नममं ममस्मिन् पुत्रादियोगं गृहमाजगाम ॥५२५॥
ततो भव्यजनाम्भोजबोधाय मुनिपुङ्गवः ।

१ व्यवहारोऽपि मनु बन्धवान् वसन्ते, यन् छद्मश्चमपि गन्तं चिरप्रवर्जितं भवन्-केवली बन्दने, यावद्भवयन्नाभिजः स चिरप्रवर्जितः, जानानो धर्मनामनां
व्यवहारगोचरार्मान ॥

विजहार लमज्ज्ञानदीप्तिर्भास्वानिवावनौ ॥५२६॥
वभूव दशवर्षीयो यावद् भूपमुतः शुक्रः ।
तावन कमलमालाया द्वितीयोऽभूत् सुतोऽनघः ॥५२७॥
कृत्वा जन्मोन्मवं भूमिपतिः स्वप्नानुमागतः ।
हंसराजाभिधां तस्य मुनोश्चक्रे प्रमोदतः ॥५२८॥
भूपतिर्दशवर्षीयहंसयुक्तशुकान्वितः ।
मभायां यावदामीनो द्वाभ्यस्तावज्जगादिदम् ॥५२९॥
स्वामिंस्त्रां द्रष्टुकामोऽथ ममागाद् द्वारि गागलिः ।
यद्यादेशोऽधुना च स्यादत्रायाति तदा यतिः ॥५३०॥
आनीयतामिति प्रोक्ते भूपेन द्वारपालकः ।
तत्रानयद् ऋषिं शिष्यत्रययुक्तं जटाधरम् ॥५३१॥
प्रतिपत्तिं ऋषेः कृत्वा लब्धाशीमुनिपुङ्गवम् ।
उपवेद्यामनेऽप्राक्षीद् भूपो भद्रं जिनौकमः ॥५३२॥

अष्टमः
सर्गः

॥१२६॥

ऋषिः प्राहाधुना युष्मत्तुल्यानां रक्षतां क्षितिम् ।
 कथं भवति(वन्ति) लोकेषु विघ्नान्यत्र मनागपि ॥५३३॥
 तस्य क्षितिं पालयति क्षितीश,
 क्षितिः कथं म्यात् कुशलस्य लोके ।
 धाराधरे वर्षनि वाग्धिगं,
 दुर्भिक्षमाविर्भवति कचिन्किम् ॥५३४॥
 आगतं पितरं तत्र श्रुत्वा कमलमालया ।
 तत्रैत्य तातचरणौ नन्वेकत्र स्थितं तदा ॥५३५॥
 भूपः प्राहात्र भवतोऽधुना किमर्थमागमः ।
 ऋषिः प्राहागमे हेतुं (तुः) श्रूयतां नृपते! मम ॥५३६॥
 मामथ गोमुखो यक्षः स्वप्नोऽभ्येत्य जगाविदम् ।
 चलितोऽहं जिनं नन्तुं मुख्यश्रीविमलाचन्दे ॥५३७॥
 त्वमागच्छेति यक्षेण प्रोक्तेऽहमित्यवादिषम् ।
 कर्ताऽऽश्रमस्य कः मागं ततः स निजगे जगौ ॥५३८॥

१ आकर्षणं तन्मुनेर्वाक्यं हंगः स्पष्टं जगत्विदम् । तन्नाहमग्रं यमि रक्षितुं त्वन्नियोगतः ॥ इति श्लोकत्रयस्थने अयमेव श्लोकः । क-घ ।

दौहित्रमेकमानीय मध्यतः शुक्रहंसयोः ।
 विमुञ्चात्र ततस्नीथं भविष्यति निरत्ययम् ॥५३९॥
 ततो यक्षप्रभावेणात्रागमं स्तोकवेलया ।
 तेनैकं तनयं देहि मद्यो मम मृगध्वज ! ॥५४०॥
 गज्जाऽऽचष्ट लघु पुत्रावम् मे स्तोऽधुना ननु ।
 तेनोच्यते कथं गन्तुमादेश्च तयोध्रुवम् ॥५४१॥
 ततो गज्जा मुनौ पृष्टौ तत्र गन्तुं वनान्तरे ।
 प्रणम्यांही पितुर्हंसो विनयेन जगाविति ॥५४२॥
 गागल्लविद्यते वाञ्छा नन्तुं शात्रुञ्जये जिनम् ।
 तानाहमाश्रमं यामि रक्षितुं त्वन्नियोगतः ॥५४३॥ यतः—
 “ने धन्या ये पितुर्मातुर्वाक्यं च वृष्वने मुदा ।
 ने च धन्यतमा लोके गुरुणां च वचो हितम्” ॥५४४॥
 श्रुत्वा पुत्रोदितं मातापितरवुचतुमुदा ।
 धन्यम्भवं तनयो यस्मादीदृशं वचनं वद (तव) ॥५४५॥ यतः—

“दीपाः स्थितं वस्तु विभामयन्ति, कुलप्रदीपास्तु पुनर्नवीनाः ।
चिरं व्यतीतानपि पूर्वजान् ये, प्रकाशयन्ति स्वगुणप्रकर्षान् ” ॥
निशम्यतच्छ्रुतः प्राह नानादेशं ददम्भ मे ।
विमलाचलनीर्थगनिनेमाऽस्मि पुरा मम ॥५४७॥ यतः—
“आदौ तन्न्यो बृहन्मध्या विम्नाग्ण्यः पदे पदे ।
यायिन्यो न निवर्तन्ते मनामाशाः मग्निमाः” ॥५४८॥
श्रुत्वा विनयमयुक्तं पुत्रयोर्वचनं नृपः ।
ईक्षते मन्त्रिणामास्यं यावत् तावच्च ते जगुः ॥५४९॥
मुनीन्द्रोऽर्था भवान् दाना रक्षणीयौ जिनाश्रमौ ।
रक्षिता शुकराजश्चेदनुमन्यामहेतवाम् ॥५५०॥
मन्त्रिणां वचनं श्रुत्वा मातापित्रोः क्रमाम्बुजम् ।
नत्वा सिंह इवाचारीन् शुको गागलिमंयुतः ॥५५१॥ यतः—
“मोनउं चंदन मपुग्मिह आपण पीड महंति ।
कुलकमवदुह जाणीह जइ पणउपगार करंति” ॥५५२॥ ततश्च—

गागलिभृपदत्ताशीवांदः शुक्रममन्वितः ।
लङ्कयन् पृथिवीं स्लोकवेलयाऽगात्रिजाश्रमम् ॥५५३॥
नत्वा स्तुत्वाऽऽदिमं देवं तस्थौ तत्राश्रमे शुक्रः ।
वबन्ध स्वर्गमुक्तिश्रीयोग्यं कर्म शुभं बहु ॥५५४॥
श्रीतीर्थाश्रमयोः मार्गं कुर्वाणो यवनः शुक्रः ।
चचाल गागलिनेन्तुं जिनं श्रीविमलाचले ॥५५५॥ यतः—
“श्रीतीर्थपान्थरजमा विग्जीभवन्ति,
तीर्थेषु वंश्रमणतो न भवे भ्रमन्ति ।
तीर्थव्ययादिह नगः स्थिरमस्पदः स्युः,
तीर्थध्वगर्चनकृतो जगदचेनीयाः ॥५५६॥
अशाम वृष्ट्याऽपि विना द्वाप्रिगामीद्विशेषा फलपुष्पवृष्टिः ।
ऊनं न मच्छेद्यधिकं बबाधे शुके वनं गोमरि गाहमाने ॥
दूरेऽन्यदा निर्ग्राथिन्यां श्रुत्वा स्त्रीरुदितं भृशम् ।
गत्वा तत्राशु पप्रच्छ शुको गेदनकाणम् ॥५५८॥

स्त्री प्राह विद्यते चम्पापुर्या भूपोऽरिमर्दनः ।
 तस्यामीच्छ्रीमतीपनीभवा पद्मावती मुता ॥५५॥
 पद्मावतीमहं धात्री पालयामि गमाऽभिधा ।
 स्तन्यपानादिनाऽपत्यमिव माता निगन्तम् ॥५६॥
 पद्मावतीं मया युक्तां गगान कश्चिन्नभश्चरः ।
 विमानस्थां विधायाशु चचालाम्बरवर्त्मनि ॥५६॥
 अत्राहं पतिनाऽकम्पाद्विमानाद् देवयोगतः ।
 लान्वा पद्मावतीं खेटः क्वाप्यगालेन गेदमि ॥५६॥ यतः—
 “पितृमातृमुह्यपुत्रगृहिणीनां निगन्तम् ।
 वियोगो दुस्महो नृणां जायते नात्र मंशयः ॥५६॥
 मधुर्गर्वचनैः स्वर्थाकृत्वा तामुदजे कचिन ।
 मुक्त्वा ततोऽचलद् द्रष्टुं ययौ पद्मावतीं द्रुतम् ॥५६॥
 प्रामादपृष्टिर्ध्वकं क्रन्दन् पतिनं नगम् ।
 निर्गन्धेति शुकः प्राह कम्पमत्रागतः कुतः ॥५६॥

वेनाद्व्याद्रिशिरोग्बान्पुगाद् गगनचद्भ्रमात् ।
 खेटोऽहं वायुवेगाहोऽचलं द्रष्टुं महीतलम् ॥५६॥
 चम्पापुरीपतेः पुरीमेकां लात्वाऽम्बरं व्रजन् ।
 यावदत्रागमं तावद्विमानं स्थलिनं मम ॥५६॥
 पूर्वमेका पपान स्त्री ततो भूमिपतेः मुता ।
 ततोऽहं पतिनोऽस्मिह जायते कारणं नदि ॥५६॥
 शुकः प्राहाम्य नार्थम्य प्रभावान् खेचरेश्वर ।
 विमानान्पतनं ज्ञातं नयात्र गाम्प्रतं ननु ॥५६॥
 ततः शुको जिनं नन्तु वायुवेगममन्विनः ।
 गन्वा प्रामादमध्ये श्रागं वचन्दे भव्यभक्तिनः ॥५७॥
 प्रेक्ष्य पद्मावतीं तत्र वायुवेगो जगाद्विदम् ।
 इयमेव मया बाला गृहीताऽस्मि दुग्धमना ॥५७॥
 “मपेः क्रूरः खलः क्रूरः मर्षान्क्रूरतः खलः ।
 मर्षोपधिवशः मपेः खलः केनोपशाम्यते” ॥५७॥

नन्वा स्तुत्वा जिने वायुवेगं पद्मावतीयुतम् ।
 शुक्रः परोपकारार्थी निनायाश्रममञ्जमा ॥५७३॥
 घात्री पद्मावतीं प्रेक्ष्य जहर्पन्दुमिवाम्बुधिः ।
 गौर्वं वायुवेगाय रसवत्या शुकोऽकरोत् ॥५७४॥ यतः—
 “पानीयस्य रम्यः शैत्यं पगलस्यादगे रम्यः ।
 आनुकूल्यं रम्यः स्त्रीणां मित्राणां वचनं रम्यः ॥५७५॥
 अत्र मञ्जनपद्धतिः ।
 [प्रमत्ता दृग् मनः शुद्धं ललिता वाग् नतं शिरः ।
 सहसाऽर्थिष्वियं पूजा विनाऽपि विभवं मताम्” ॥]
 शुक्रः प्राहान्यदा वायुवेगं विद्याधरं प्रति ।
 वियद्गमनविद्या ने ममेति विम्बुनाऽथवा ॥५७६॥
 व्योमविद्या समायाति परं स्फुरति नो मनाक् ।
 शुकोऽवक् तर्हि मखं त्वं तां श्रावय स्वगेश्वर ॥५७७॥
 वियद्विद्यां स्वगेनोक्तां लात्वा गत्वा जिनालये ।

देवदृष्टौ तपोजापपरोऽजनि शुक्रो भृशम् ॥५७८॥
 व्योमविद्या शुकेनाशु मिद्धा दत्ता स्वचारिणे ।
 खेटौ द्वावपि संजातौ परस्परपेकारतः ॥५७९॥ यतः—
 “ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति ।
 भुङ्क्ते भोजयते चैव पद्धिधं प्रीतिलक्षणम् ॥५८०॥
 अत्रान्तरे श्रीविमलाद्रितीर्थे नन्वा जिनेन्द्रं प्रथमं प्रमोदात् ।
 ममागतो गागलिङ्गस्य विद्यां स्वगां शुक्रस्याशु मुदं ततान ॥
 यतः—परस्य कमलां वर्धमानां संवीक्ष्य मञ्जनाः ।
 मोमुद्यते पयोगशिखि चन्द्रस्य सन्ततम् ॥५८२॥
 आपृच्छथ गागलिमुनिं लघु वायुवेग—
 स्त्रीयुग्मयुक्तमधिरुक् लमट्टिमानम् ।
 कामभक्तस्तलमनेकपुगकगट्टि,
 पश्यन् मृगध्वजमुतः समियाय चम्पाम् ॥५८३॥ यतः—

विद्याधगच्छुकचरित्रमनन्यरूपं
 श्रुत्वाऽरिमर्दनमहीपतिगद्रि(द्रि)नाशः ।
 पद्मावतीं करितुरंगमभृग्युक्तां
 तस्मै ददौ वरमहोन्मवपूर्वमाशु ॥५८४॥
 यस्याशये तिष्ठति जीवरक्षामूलो जिनोक्तः प्रवरो हि धर्मः ।
 मुरासुरोर्वीपनियक्षगक्षोभृतादयस्तस्य वशीभवन्ति ॥५८५॥
 अनुज्ञाप्य नृपं तत्र मुक्त्वा पद्मावतीं प्रियाम् ।
 शुकः शाश्वतचैत्यानि वन्दितुं चलितस्मृतः ॥५८६॥ यतः—
 “पनरस कोडिमयाहं दुचत्तकोडीडवन्नलक्त्वाहं ।
 छत्तीसमहस अमीआ तिहुअणचिंचाणि पणमामि” ॥५८७॥
 नत्वा शाश्वतचैत्यानि पुरे गगनवल्लभे ।
 शुकराजः सुहृद्युक्तः पश्यन् ग्रामाकगन ययौ ॥५८८॥
 मातापित्रोः पुरे वायुवेगः प्राहेति गङ्गनः ।
 उपकारः कृतोऽनेन शुकेनैव महान्मना ॥५८९॥

वायुवेगपिता वायुवेगां पुरीं निजां वराम् ।
 प्रददौ शुकराजाय चारुन्मवपुग्मग्म् ॥५९०॥
 वायुवेगां प्रियां तत्र मुक्त्वा मित्रयुतः शुकः ।
 श्रुत्वाऽष्टापदमाहान्म्यं वन्दितुं चलितो जिनान् ॥५९१॥
 चत्तारि अट्ट दम दोअ वंदिआ जिणवरं चउव्वीसं ।
 पग्मट्टनिट्टिअट्टा मिट्टा मिट्ठिं मम दिमंतु ॥५९२॥
 धूममयभाउआणं(णे) चउव्वीसं चैव जिणघरे कामी ।
 मच्चजिणाणं पडिमा वन्नपमाणेण नामेण” ॥५९३॥
 शुकराजेति जल्पन्तीं कांश्चिन्नारीं पुनः पुनः ।
 पृष्टौ श्रुत्वा शुको मार्गे यावन् पश्चाद्विलोकने ॥५९४॥
 तावत्तत्रागमन् काऽपि नारी दिव्यविभूषणा ।
 काऽत्रागाम्बुवं शुकैर्नोक्तं प्रोवाचेति मृगेश्वरा ॥५९५॥
 अहं चक्रेश्वरी देवी जिनैन्द्रक्रममेविका ।
 हन्मि विघ्नानि भूयामि भव्यानां मन्ततं स्फुटम् ॥५९६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१२०॥

पुण्डरीकाद्रिमागथं गोमुखादेशतोऽधुना ।
चलन्त्यहमगां भोगिप्रनिष्ठस्योपरि स्फुटम् ॥११७॥
गृहवात्यन्नरं नागीरुदिनं करुणस्वग्म् ।
श्रुत्वा तत्रत्य मा पृष्टा मया गेदनकाण्णम् ॥११८॥
तयोक्तं मे शुकः पुत्रोऽचालीद्रागलिना ममम् ।
अद्यापि तस्य नो शुद्धिर्जाता तेनैव गेदिमि ॥११९॥
एवंविधा लमङ्गक्तियुक्ताः पित्रोस्तनूद्भवाः ।
न लभ्यन्ते विना पुण्यं मानवैः कर्तृचिन्तकचिन् ॥१२०॥ यतः
“किं ज्ञातवद्भूमिः पुत्रैः शोकमन्नापकारकः ।
वग्मेकः कुलालम्बी यत्र विश्रमते(श्रयते) कुलम्” ॥१२१॥
मयोक्तं तव पुत्रस्य विज्ञाय कुशलं द्रुतम् ।
कथयिष्याम्यहं तुभ्यं वलमाना मती पुनः ॥१२२॥
ममाश्वास्येति वचनं मातरं तव तन्क्षणान् ।
अवधिज्ञानतो ज्ञान्वा त्वामत्राहं ममागमम् ॥१२३॥

पश्चादेत्य शुकाहाय माम्प्रतं निजपत्तने ।
गन्वा मातुः क्रमौ स्वीयचरित्रैः प्रीणयोत्तम ॥१२४॥ यतः—
“अमार्थप्रार्थनं तीर्थमदेहद्रोहणं तपः ।
अनम्भःसंभवं स्नानं मातुश्चरणचर्चनम् ॥१२५॥
उद्धो गर्भः प्रमवममये मोढमन्युग्रशूलं,
पञ्चाहारैः स्नपनविधिभिः स्तन्यपानप्रयत्नैः ।
विष्टामृत्रप्रभृतिमलिनैः कष्टमामाद्य मद्य
स्नानः पुत्रः कथमपि यया स्तूयतां मेव माता” ॥१२६॥
आकर्ण्येत्तच्छुकः माश्रुः प्राह चक्रेश्वरीं प्रति ।
अनन्वा तीर्थमाम्भं पश्चादायाम्यहं कथम् ॥१२७॥ यतः—
“अवाप्य धर्मावमरं विवेकी, कुर्याद्विलम्बं न हि विस्मरय ।
ततो जिनस्तन्नाशिलाधिपेन गतिं व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥
तायमि पृष्ट्वा पृष्ट्वा चकं पूजणाग्निहो ताओ ।
इहलोइअं तु चकं पग्लोअमुहावहो ताओ” ॥१२८॥

अष्टमः
सर्गः

॥१२९॥

एतद् बाहुबलिगते कथानकमत्र वाच्यम् ।
 इत्यादि भृगुशो युक्तीकृत्वा मृगध्वजाङ्गजः ।
 विनयेन जगावेवं तदा चक्रेश्वरीं प्रति ॥६१०॥
 शीघ्रं तव मुनो देवान नन्वा स्तुत्वा समेप्यति ।
 वक्तव्यं च न्वया देवि ! मम मातुः पुगः स्फुटम् ॥६११॥
 गदिन्वेति शुक्रः शीघ्रं मित्रयुक्तः प्रमोदतः ।
 नन्तुमष्टापदे तीर्थे चलितः श्रीजिनाधिपान ॥६१२॥
 एतन्मन्देशकं चक्रेश्वरीप्रोक्तं द्रुतं तदा ।
 स्वस्थीचक्रा कमलमालां मधुरयुक्तिभिः ॥६१३॥
 नन्वा शुक्रो जिनान वायुवेगपद्मावर्तायुतः ।
 क्षिप्रप्रतिष्ठितोद्याने विमानस्थः समागमन् ॥६१४॥
 तस्मिन्नेव दिने पुत्रागमनं जननी पिता ।
 आकर्ष्य मुदिनौ पुर्या चक्राने तलिकादिकम् ॥६१५॥
 मुहूर्ते विशदे चारुमहोत्सवपुष्पम्भम् ।
 मानापित्रोः पदाम्भोजं विनयेनानमच्छुक्रः ॥६१६॥ यतः—

“यद्वृद्धिं नीयने धर्मो बन्धुवर्गः कुलं यज्ञः ।
 पितुः पुत्रास्म एव स्युर्वर्गणः स्वर्गिणः परे” ॥६१७॥
 जिनौकः स्नात्रकृष्णाद् बहुदानप्रदानतः ।
 मृगध्वजश्चमापालो व्यधान पुत्रागमोन्मथम् ॥६१८॥
 “देवपुत्रा गुरुपाप्मिः स्याध्यायः संयममनसः ।
 श्रुतं परोपकारश्च मन्यजन्मफलाष्टकम्” ॥६१९॥
 शुक्रहंसयुनोऽज्येद्युद्याने मेदिनीपतिः ।
 क्रीडां कर्तुं समेत्याशु प्रवृत्तः पश्चिमयुग ॥६२०॥
 तदाऽकस्माच्चपः कालाहलमाकलय्य दहनः ।
 प्रेषयामास तं ज्ञातुं भृत्यमेकं निजं द्रुतम् ॥६२१॥
 तज्जान्वा निम्बिलं भृत्यः प्रोवाचेति नृपाग्रतः ।
 श्रीसागरद्वारे वीरद्वन्द्व आर्मान्मर्हापतिः ॥६२२॥
 वीरद्वन्द्वमुतः सूर्यो हंसं तव मनुना ।
 वहन् वर्गमियायात्र युद्धार्थं बहुमन्यकः ॥६२३॥

राज्यं करोम्यहं तस्मिं हंसेऽमौ कुरुते कथम् ।
इति प्राह नृपो यावत्तावत्तत्रागतौ सुतौ ॥६२४॥
सन्तोष्ये रणं कर्तुं यावद्दार्तां नृपोऽकरोत् ।
तावच्चतुबलादेको भृत्योऽभ्येत्य जगाविदम् ॥६२५॥
पराजितः पूर्वभवे त्वदीयपुत्रेण हंसेन दृढं हि सूरः ।
वैरं स्मरन् तन्मयुपाजगाम युद्धं विधातुं बहुमन्ययुक्तः ॥ यतः-
“यस्मिन्दृष्टं मनस्तोषो द्वेषश्च प्रलयं व्रजेत् ।
म विज्ञेयो मनुष्येण बान्धवः पूर्वजन्मनः” ॥६२७॥
मृगज्वजशुकौ स्नेहात् पुत्रमोदयाम्नादा ।
मजीभूतौ प्रति प्राह युद्धं हंस इति स्फुटम् ॥६२८॥
वैरमस्मि मया मार्घं सूरस्यास्य महीपतेः ।
कुर्वाणं ममरं तेन ममं मां पश्यथोऽधुना ॥६२९॥
इत्युत्त्वा रथमारूढो हंसः कीनाशमोदरः ।
मुष्टामुष्टि रणं कर्तुं प्रवृत्तः सूरभूभुजा ॥६३०॥

बांधी बाणि गयणि ठाठगी, रविकर मूंक्या तिणि आवरी ।
खांडां झलकइ वीजल जिम्यां, मुहड तणां मण तीणइ कस्यां ॥
अत्र युद्धवर्णनम् ।
हंसेन सूरशस्त्राणि भिन्नानि भूगृक्षस्तदा ।
मृगज्वजादिभूषेषु पश्यन्सु बहुषु स्फुटम् ॥६३२॥
सूरो हंसं कुधा हन्तुमुत्तम्यौ यावता रणे ।
तावता पानितः सूरौ हंसेन पृथिवीतले ॥६३३॥
पुनर्हंसेन तत्रत्य शीतवानोपचागतः ।
सूरः मजीकृतः सद्यो बान्धवेनेव तन्क्षणात् ॥६३४॥
एवं मजीकृतः सूरौ हंसेन बहुशो जगौ ।
दत्तं हंसेन चेतन्यं द्विधा बाष्पान्तरं मम ॥६३५॥
मृत्वाहं नरकं गच्छन् गौद्रध्यानेन माम्प्रतम् ।
गक्षितोऽनेन हंसेन गुरुणा करुणान्मना ॥६३६॥
हंसेन माम्प्रतं ज्ञानदृष्टिविभ्राणिता मम ।
यत एवमभूत् शुद्धो विवेकः शिवशर्मदः ॥६३७॥ यतः-

“मुजनो न याति विकृतिं पगहननिगतो विनाशकालेऽपि ।
 छेदेऽपि चन्दनतरुः मुग्धयति मुग्धं कुठारम्” ॥६३८॥
 ततः सूरः ममुन्थाय मुक्तवर्गपरम्परः ।
 भक्तितः क्षमयामास हंसं माधुरिवादगन् ॥६३९॥
 दृष्टतन्कौतुकं सूरं पप्रच्छेति मृगध्वजः ।
 किमर्थं भवताऽऽन्धं ममं मम मनुना ॥६४०॥
 सूरः प्रोवाच सारङ्गपुगेद्यानेऽन्यदा मुनिः ।
 श्रीदत्तकेवली पृथ्वीं पावयन् समुपागमन् ॥६४१॥
 मुनिं नन्तुमहं पित्रा महोद्याने ममागमम् ।
 ज्ञानिना विहिता धर्मदेशना शिवशर्मदा ॥६४२॥ तथाहि—
 “धर्मोऽयं धनवल्लभेषु धनदः कामार्थिनां कामदः,
 सौभाग्याधिषु तन्प्रदः किमपरं पुत्रार्थिनां पुत्रदः ।
 गज्याधिष्वपि गज्यदः किमथवा नानाविकल्पैर्नृणां,
 तत् किं यन्न ददाति किं च कुरुते स्वर्गापवर्गावपि” ॥ इत्यादि

देशनान्ते मया प्रोक्तं किं पुण्यं मे पुगऽभवत् ।
 ततोऽवक् कवली सूरं जिनाचां विहिता न्वया ॥६४४॥
 सूरः प्राह मया कस्मिन् भवे चक्रे जिनार्चना ।
 जान्याह भद्रिलापुर्यां जिनागिभववृषः ॥६४५॥
 यात्रार्थं नृपतिर्हंसीमारसीमहितां यदा ।
 शङ्खपुरीयमङ्गेन महाचालीन्प्रमोदतः ॥६४६॥
 इत्यादि भूपतेर्देवनत्यादि मणान्निकम् ।
 वाच्यं पूर्वोदितं मवं चग्निरथ धीमता ॥६४७॥
 ततो जिनागिभूपालमन्त्रां मिहाभिधोऽनघः ।
 सर्वलोकयुतोऽचालीन श्रीभद्रिलपुरीं प्रति ॥६४८॥
 अर्धमार्गागतः सिद्धः प्राह चक्रमेवकम् ।
 नगरव्यानके रत्नकुण्डलं विष्मृतं मम ॥६४९॥
 आनीय कुण्डलं शीघ्रं मममपेय मम्रति ।
 इत्युक्तो मन्त्रिणा भृत्यमनदर्थमचलत्तदा ॥६५०॥ यतः—

“सेवया धनमिच्छद्भिः सेवकैः पश्य यन्कृतम् ।
स्वातन्त्र्यं यच्छीर्गस्य मूर्द्धस्तदपि हासितम्” ॥६५१॥
तत्रत्य चक्रकः शीघ्रमप्राप्तगलकुण्डलः ।
पुनः पश्चान्ममागत्य मन्त्रिणोऽग्रे जगाविदम् ॥६५२॥
न लब्धं कुण्डलं मन्त्रीन ! मया तत्र गवेपना ।
केनाप्यङ्गीकृतं नूनं भिल्लेन तन्क्षणात्तदा ॥६५३॥
न्वयैवाङ्गीकृतं नूनं कुण्डलं चक्राधम ।
वदन्नेवं तदा मन्त्री कर्कशं तमताडयत् ॥६५४॥ यतः-

“मुत्सम्य दुःस्वम्य न कोऽपि दाता,
परो ददानीति कुबुद्धिरेषा ।

अहं करोमीति वृथाभिमानः,

स्वकर्मसूत्रग्रथितो हि लोकः ॥६५५॥

तत्र तं मूर्च्छितं मुक्त्वा मन्त्री लोकयुतस्तदा ।

क्रामन्पृथ्वीं क्रमात् मद्यः समागाद् भविलं पुग्म् ॥६५६॥

शीतवानादिना मञ्जीभृताङ्गश्वको द्रुतम् ।
दध्याविन्धं प्रभुत्वादिगविणं मन्त्रिणं हि धिग् ॥६५७॥
“चौग चुल्लुकावि अ बंभण विजा य भट्ट पाहुणया ।
नञ्चणभृत्तनगिंदा पग्म्म पीडं न याणंति” ॥६५८॥

गौट्रध्यानपरः मद्यश्वकस्तृपयाऽर्दितः ।

मृत्वा मपोऽभवद् दृष्टो भविलपुग्मभिधौ ॥६५९॥ यतः-

“आर्तं निर्यग्गतिमाथा गतिग्धो ध्याने तु गौट्रे मदा,
धर्मे देवगतिः शुभं च हि फलं शुक्ले च जन्मक्षयः ।

तस्माद् व्याधिरुगन्नकं हितकरे संमार्गनिस्तार्गके,

ध्याने शुक्लवरे गजः प्रमथने कुर्यान्प्रयत्नं बुधः” ॥६६०॥

तेनाहिनाऽऽज्ञातस्तत्र मन्त्री दृष्टो रुपा द्रुतम् ।

मृत्वाऽऽज्ञाभ्रकं घारे महादुःस्वशतप्रदे ॥६६१॥

मृत्वा मरीमृपः मोऽपि गौट्रध्यानपरायणः ।

तत्रैव नरके दुष्टकर्मयोगात्ममीयिवान् ॥६६२॥

नरकेऽपि मिथोऽत्यन्तं कुवाणौ कलहं मदा ।
 भृग्दिःस्वभगक्रान्तौ निन्यतुः ममयं मुधा ॥६६३॥ यतः—
 “वाला दाढी पक्खी जलयर नर्यागया उ अइकग ।
 हुंति पुणो नरगसुं बाहुल्लेणं न उण नियमो ॥६६४॥
 तह मारणअभक्खाणदाणपरधणविलोवणाईणं ।
 मव्वजहओ उदओ दमगुणिओ इकमि कयाणं” ॥६६५॥
 अभादुद्धृत्य चरकजीवो लक्ष्मीपुरे वरे ।
 धनश्रेष्ठिमुतो भीमनामाजनि मनोहरः ॥६६६॥
 तत्र श्रीजिननाथार्चा विधाय कुमुदवैरः ।
 भवानेवाभवद्दीगङ्गदस्य तनयोऽत्र हि ॥६६७॥
 “जं चिअ विहिणा लिहिअ नं चिअ पणिमइ मयल्लोयम्म ।
 इअ जाणेविणु धीग विहुरे वि न कायग हुंति” ॥६६८॥
 सिंहमन्त्री महादुःखं महिन्वा नरके भृगम् ।
 श्रीविमलाचले वापीजले हंसस्तनोऽभवत् ॥६६९॥ यतः—

“नरगमु जाई अइकक्खडाई दुक्खाई परमनिक्खाई ।
 को वंअहि ताई जीवन्तो वामकं’डीवि ॥६७०॥
 कक्खडदाहं मामलिअमिवणवयगणिपहणभयाईहिं ।
 जा जायणाओ पावंनि नाग्या तं अहम्मफलं” ॥६७१॥
 हंमर्न्नाथं ममालोक्य जानजानिम्मृनिम्मदा ।
 पश्चाभ्यां जलमानीय व्यधानं स्नानं जिनेशितुः ॥६७२॥
 वनादानीय पुष्पाणि चारुणि चञ्चुना विगट ।
 पूजयामास भावेन युगादीयं जिनेश्वरम् ॥६७३॥
 एवं शशजिनेन्द्रार्चां कृत्वा हंसोऽमरंऽभवत् ।
 मृगध्वजाङ्गजो हंसनामाभृदधुना स च ॥६७४॥
 निगम्यतन्मुनेः पार्श्वं हंसं हन्वा ग्निं निजम् ।
 शालयार्मात्यहं वरं जल्पन् यावत्कुधाऽचलम् ॥६७५॥
 क्रोधोपशमनोक्तिर्भवांध्यमानोऽप्यहं भृगम् ।
 यदा न वलितः प्रोचे श्रीदत्तेन तदेति हि ॥६७६॥

“लगाइ कोहपलेवणइ डज्झइं गुणरयणाइं ।
उवममजलि नवि उल्लहइ महइ ने दुक्खमयाइं ॥६७७॥
कोहो माणो माया लोभो हामो रई अरई य ।
मोगो भयं दुगंछा पच्चक्ख कली इमे मज्जे ॥६७८॥
वाली जोइउ नहु बलइं हीइडइ धरइं कमाय ।
मेल्ही टारम मींदगे जहिं भावइ तहि जाइ ॥६७९॥ इत्यादि ।
इत्यादि भृगिशो युक्तीग्वमन्याचिगदहम् ।
आगामत्र गणं कतुं ममं हंसेन मम्प्रति ॥६८०॥
इदानीं तव पुत्रेण हंसेन बलशालिना ।
कुर्वता ममं मद्यः पराभूतोऽस्म्यहं ननु ॥६८१॥
तेन वैरमहं मुक्त्वा गत्वा श्रीदत्तसन्निधौ ।
ग्रहीष्यामि व्रतं मद्यां भवपाथोधिनाम् ॥६८२॥
क्षमयित्वा तदा सूरो हंसं मुन्दग्भक्तिनः ।
ग्रहीतुं चरणं सद्योऽचालीत् श्रीदत्तसन्निधौ ॥६८३॥

“विषयगणः कापुरुषं करोति वशवर्तिनं न सत्पुरुषम् ।
बध्नाति मशकमेव हि लूतातन्तुर्न मातङ्गम् ॥६८४॥
भवन्ति भृगिभिर्भाग्यैः धर्मकर्ममनोरथाः ।
फलानि यन्पुनस्नेऽपि तन्मुवर्णस्य मौरभम् ॥६८५॥
निर्गन्ध्यतच्छृपो दध्याविति चित्ते मृगध्वजः ।
गृह्णन्ति ये व्रतं मर्त्यास्ते धन्याः स्युर्महीतले ॥६८६॥
“धन्ना जणणी जणया धन्ना वि य वंधवा वि मुकयन्था ।
पच्चजाण जुगं पुत्तं परिपालिअं जेहि” ॥६८७॥
“तावद् भ्रमन्ति संमारे पितरः पिण्डकाङ्क्षिणः ।
यावन्कुले विगुह्णान्मा यतिः पुत्रो न जायते” ॥ इति पुराणे ।
ज्ञानिनोक्तं पुरा चन्द्रवन्तीपुत्रं यदेक्षसे ।
भविष्यति तदा मम्यगु वैराग्यं तव मानसे ॥६८९॥
अथ यावन्न दृष्टोऽस्ति चन्द्रवत्याः सुतो मया ।
जातोऽहं स्वविरस्तेनान्यथा स्याज्ज्ञानिवाक् किमु ॥६९०॥

ध्यायन्नेवं महीपालो यावत्तत्र वने स्थितः ।
 तावदेकोऽष्टवर्षीयोऽभ्येत्य बालोऽनमच्छपम् ॥६०१॥
 कस्त्वं कुतः ममायातो यावदेव नृपो जगौ ।
 तावद् व्योम्नीति वाग् जाना क्षेप चन्द्रवर्तामुतः ॥६०२॥
 यद्यस्ति भवतश्चित्ते मन्देहस्तव भूपते ।
 तदेशानककुप्फोणे व्रज क्रोशेषु पञ्चमु ॥६०३॥
 तत्र गिर्योर्द्वयोर्मध्ये संस्थिते केलिकानने ।
 चकार योगिनी तीव्रं तपो नित्यं यशोमनी ॥६०४॥
 तत्र गत्वा त्वया शीघ्रं ममापृच्छय यशोमतीम् ।
 चन्द्रवतीमुतोत्पत्तिस्वरूपं ज्ञास्यते स्फुटम् ॥६०५॥
 श्रुत्वा तद् भूपतिस्तेन युक्तः कौतुकिनाशयः ।
 चलन् शीघ्रं ययौ तस्मिन् पूर्वोक्ते कदलीवने ॥६०६॥
 निरीक्ष्य नृपतिर्ध्यानतत्परां योगिनीं नदा ।
 नत्वा प्राहेति किं चन्द्रवत्या एष मुतो ननु ॥६०७॥

श्रुत्वाऽऽह योगिनी गजन् ! मत्वं चन्द्रवतीमुतः ।
 यतोऽस्मि विषमोऽमारः संमार्गेऽयं विषादपि ॥६०८॥ यतः—
 “कोऽहं कस्त्वं कुत आयातः का मे जननी को मे तातः ।
 यद्येवं दृष्टः संमारः सर्वोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥६०९॥
 पुनर्गपि रजनी पुनर्गपि दिवसः पुनर्गपि मासः पुनर्गपि वर्षम् ।
 पुनर्गपि वृद्धः पुनर्गपि बालः पुनर्गपि यानि ममेति च कालः” ॥
 योगिन्याहाभवच्चण्डपुर्यां सोममर्हापतिः ।
 प्रवर्तयन् प्रजा न्यायमार्गे अक्र इवानिशम् ॥६०१॥
 निगिलान्तःपुरभ्रेष्टा तस्य भानुमनी प्रिया ।
 वभूवन्दोग्रिव ब्राह्मी रानेव गमभूपतेः ॥६०२॥
 हिमवन्क्षेत्रतो युग्ममेकं गत्वाऽऽदिमं दिवसम् ।
 भानुमन्युदरे मद्योऽवर्तणं स्वप्नमचिनम् ॥६०३॥ यतः—
 “नग्निरि अमंग्यजीवी मन्त्रे निभ्रमेण ज्ञेति देवेभ्यु ।
 निभ्रआउभ्रममर्हाणाउभ्यु इमाणअनेभ्यु” ॥६०४॥

सम्पूर्णं ममये भानुमती पूगितदोहदा ।
अमृत युगलं पुत्रपुत्रीरूपं मनोरमम् ॥७०५॥
चन्द्रशेखरनामेति मनोर्भर्मापतिदेदी ।
पुण्याश्चन्द्रवनीन्याह्वा मोन्मवं मुदिताश्रयः ॥७०६॥
वर्धमानौ क्रमात्तत्र जातजातिस्मृती मिथः ।
युग्मधर्मं ममीहने गगाद्रुपमुताङ्गजे ॥७०७॥ यतः
“अक्स्त्राणमणी कम्माण मोहणी तह वयाण वंभवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती चउगे दुक्खेण जिप्पंति” ॥७०८॥
अत्रान्तरे महीनाथस्तुभ्यं चन्द्रवतीं ददौ ।
चन्द्रशेखरभूपेन परिणीता यशोमती ॥७०९॥
पुगेद्यानात्ततः लघु विधाय बहुशो यदा ।
निनाय त्वां शुक्रः मद्यो गागरेग्रश्रमं नृप ! ॥७१०॥
पूर्ववाञ्छितमिद्वयं पत्नी चन्द्रवती तदा ।
त्वद्राज्यस्यापहारार्थमानिन्ये चन्द्रशेखरम् ॥७११॥

अत्रान्तरे ममायाम्बं पश्चात्तत्र महीपते ! ।
परीक्षितोऽमि तेनैव प्रपञ्चगचनादिना ॥७१२॥ यतः—
मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं कर्तरीतुल्यं त्रिविधं धृतलक्षणम् ॥७१३॥
अन्येषुभेक्षितश्चन्द्रशेखरः स्मरद्वन्द्वम् ।
आगद्य मार्गयामाम गगाचन्द्रवतीं स्वयम् ॥७१४॥
तुष्टेन कामदेवेनादृष्टीकणकजलम् ।
दत्त्वा तस्मै तदा मद्यः प्रोवाचेति स्फुटाश्रमम् ॥७१५॥
यावन्मृगध्वजश्चन्द्रवतीपुत्रं न द्रक्ष्यति ।
तावच्चमञ्जनश्रेपाददृश्यांगो भविष्यति ॥७१६॥
चन्द्रवतीमुने दृष्टे मृगध्वजमहीभुजा ।
पुत्रस्वरूपमुक्त्वाऽहं गमिष्यामि निजालयम् ॥७१७॥
अञ्जनञ्जितचक्षुस्मो दृष्टोऽदृष्टवपुस्तदा ।
ययौ चन्द्रवतीपाशं चन्द्रशेखरभूपतिः ॥७१८॥

देवदत्तवगेदन्नं चन्द्रवन्त्याः पुग्मदा ।
 चन्द्रशेखर उक्त्वाऽऽह क्रियते माम्प्रनं किमु ॥७१॥
 चन्द्रवती जगौ गूढगर्भाया मे प्रगे मुतः ।
 भावी चेत्किं प्रगे कार्यं भवताऽत्र निगद्यताम् ॥७२॥
 चन्द्रशेखर आचष्ट जानमात्रं मुतं तव ।
 लात्वा गहो यशोमन्यं पन्न्यं दाम्याम्यहं किल ॥७२१॥
 तत आवां मुत्वेनैव काममौर्ग्यकृतन्पगौ ।
 स्थास्यावोऽन्तःपुरेऽत्रैव कोऽपि मां नैव पश्यति ॥७२२॥
 विचार्येति मुतं चन्द्रवन्त्या यक्षप्रभावतः ।
 नीत्वा गहो यशोमन्यं दत्त्वा चेति स ऊचिवान् ॥७२३॥
 मृगध्वजप्रियाचन्द्रवतीपुत्रो ह्ययं वरः ।
 चन्द्राङ्गाहः मदा पाल्यः पुत्रवन् पुण्यहेतवे ॥७२४॥
 एवं प्रोक्त्वा गहश्चन्द्रशेखरः स्वेष्टमिदमे ।
 ययौ चन्द्रवतीपार्श्वेऽदृष्टीकरणविधया ॥७२५॥

इतो दिने दिने वर्धमानं वीक्ष्य स्फुरन्मुनिम् ।
 बालं चन्द्राङ्गमालोक्य दध्यावेवं यशोमती ॥७२६॥
 कस्मिंश्चिद्विषमं कान्तधृत्वं पश्याम्यहं न हि ।
 तेनास्य पालितशिशुतनंगेऽहम्यहं फलम् ॥७२७॥
 ध्यान्वेति माऽऽह चन्द्राङ्गं यदि त्वं मां निरीक्षसे ।
 तदा गज्ययुताऽहं नै भवामि वशवर्तिनी ॥७२८॥ यतः—
 “नमो लुब्धकधर्माय तस्मै कुमुदधन्विने ।
 ममस्ममपि यस्म्यनद् भुवनं मृगयावनम् ॥७२९॥
 लोकेऽशकेशवशिवादिप्रभृणां
 चृडामणिप्रणयिनी प्रथमे यदाज्ञा ।
 निःशेषविश्वविजया विषमपुण्ये
 कं नावर्धयति धीमपि प्रवीरः ॥७३०॥
 पुनोऽपि स्थितं वस्तु नैवान्धा द्रष्टुर्मात्रने ।
 अहो चित्रं यदीक्षन्ते गगान्धाः स्त्रीमयं जगत्” ॥७३१॥

श्रुत्वा तन्प्राह चन्द्राङ्को वज्राहत इवाचिराग ।
अनौचिन्यं कथं मानरिदानीमुच्यते न्वया ॥७३७॥ यतः-
“स्त्रीणामुत्तानवृत्तीनां न मनस्तिष्ठति स्थिरम् ।
मार्गिणः(णः) वाणिः पश्य प्रत्यवारं परिश्रवः ॥७३८॥
अग्रा गजयन्युर्बग्निरग्धाः स्नहयन्ति च ।
अमृता मोहयन्त्येतांश्चेतामि मृगलोचनाः” ॥७३९॥
यशोमती ततः प्राह नाहं ते जननी शिशो ।
मृगध्वजप्रिया चन्द्रवती माताऽस्ति ते ध्रुवम् ॥७४०॥
अनन्वं मे मनः स्वीयवचसा प्रीणयाधुना ।
जननीपुत्रमम्बन्धो यतो नाम्त्यावयोर्ध्रुवम् ॥७४१॥
श्रुत्वा तस्या वचो दध्यौ चन्द्राङ्को निजचेतमि ।
अहो दुष्टाशया नार्य ईदृक्षा विधिना कृताः ॥७४२॥ यतः-
“कामं कुलकलङ्काय कुलजाताऽपि कामिनी ।
मृङ्गला स्वर्णजाता हि बन्धनाय न संशयः ॥७४३॥

गजपत्नी गुणैः पत्नी मित्रपत्नी तथैव च ।
स्वमाता पत्नीमाता च पञ्चता मातरः स्मृताः” ॥७४४॥
विचिन्त्येत्यबलावृत्तमनादृत्य च तद्वचः ।
चन्द्राङ्कश्चलितो मातापित्रोश्चरणमीक्षितुम् ॥७४५॥
द्विधा यशोमती भ्रष्टा विषादं दधती हृदि ।
मुक्त्वा संमागमम्बन्धं ममजायत योगिनी ॥७४६॥
माऽहं यशोमती ध्यानसंप्राप्तावधिशेषी ।
जानामि तव भार्यायाः स्वरूपं मेदिनीपते ! ॥७४७॥
यक्षेण मे गिरं प्रोक्त्वा प्रियावृत्तं विलोकितुम् ।
प्रेषितोऽस्यधुना मामकीनपांश्च मृगध्वज ! ॥७४८॥
भूपस्योन्पन्नकोधामिश्रान्नं योगिनी तदा ।
वभाषे शिष्टया वाणीर्गिन्या मेघालितुल्यया ॥७४९॥
“पुत्रमिच्छा दृढं अनेग नरह नारि अनेगी-
मोहं मोहिओ मृद जंपइ मुहिआं मोरी मोरी ।

आतेह गहना अतिह अपाग संमारमायर खाग,
 बूझउ बूझउ गोरस्त बोलइ माग धम्म विचार ॥
 कवण केरा तुरङ्ग हाथी कवण केरी नारी,
 नरकिं जातां कोइ न गखए हीअडइ जोइ विचारी ॥७४६॥
 क्रोध परिहरि मान मन करि माया लोभ निवारै,
 अवर वहरि मनि म आणे केवल आपुं तारै" ॥७४७॥
 इत्याकर्ण्य नृपः शान्तो भूत्वा नन्वा च योगिर्नाम् ।
 चन्द्राङ्गेन सह स्वीयपुगेद्यानमुपागमन् ॥७४८॥
 आगतान् संमुत्सं मन्त्रिवरान् प्राहेति भूपतिः ।
 भवद्भिः शुकराजाय गज्यं दानव्यमेव हि ॥७४९॥
 अत्रस्थोऽहं गुरोः पार्श्वे ग्रहीष्याम्यधुना व्रतम् ।
 पुरमध्ये यतो दोषा लगन्त्येव यतेगपि ॥७५०॥
 प्रोचुर्मन्त्रीश्वरा गजभवनं लोकशः प्रभो ! ।
 पावनीयं वने दोषा संभवन्त्यजितात्मनाम् ॥७५१॥ यतः-

"वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति गणितां,
 गृहेऽपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्तपः ।
 अकुन्मिने कर्मणि यः प्रवर्तने,
 निवृत्तगगम्य गृहं तपोवनम्" ॥७५२॥
 ममायातं गृहे भृपं चन्द्राङ्गमहितं नदा ।
 दृष्ट्वा गृहो द्रुतं चन्द्रशेखरः स्वपुरं ययौ ॥७५३॥
 दत्त्वा मदुन्मवं गज्यं शुकराजाय भूपतिः ।
 ममश्रेष्ठ्यां व्ययनं द्रव्यं चकागष्टाहिकामहः ॥७५४॥
 सर्वसंगपरित्यागं कृत्वा प्रातर्गृहं व्रतम् ।
 लाम्यामीति क्षितीशस्य ध्यायतो भावनां हृदि ॥७५५॥
 शुभध्यानाधिरूढस्य क्षिपनः कर्ममञ्चयम् ।
 उन्पन्नं केवलज्ञानं गत्रौ सर्वप्रकाशकम् ॥७५६॥ यतः-
 "मन गजा मन धीरं तु विषमभुअंगम मोइ ।
 रुटु घालइ मानमइ तूटुं लिइ मुग्लोइ" ॥७५७॥

स्वर्गादेवाः ममेत्येति जगू गजकपेः पुरः ।
 वेपं लाहि वयं वन्दामहे न्वन्यादपङ्कजम् ॥७५८॥
 [प्रणिहन्ति क्षणार्धेन माम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
 यश्च हन्यान्नस्मीन्ननपमा जन्मकोटिभिः" ॥]
 दाग्निनाशनं दानं शीलं दुर्गतिनाशनम् ।
 अज्ञाननाशिनी प्रज्ञा भावना भवनाशिनी" ॥७५९॥
 भूषणाङ्गीकृते वेपं देवा नन्वा नग मुनिम् ।
 विनेनुः केवलज्ञानोत्पत्तिचारुमहोन्मवम् ॥७६०॥
 शुक्लहंसादयो मन्त्रिवग आश्चर्यपूर्णिताः ।
 तत्रैत्य भक्तितो नन्वा चक्रुश्चारुमहोन्मवम् ॥७६१॥
 गजर्षिर्भवपाथोधिनागणे तर्णीनिभाम् ।
 धर्मोपदेशनां कर्तुं प्रवृत्तो मञ्जुभाषया ॥७६२॥ तथाहि-
 अनित्यमारेग्यमनित्ययौवनं, विभूतयो जीवितमप्यनित्यम् ।
 तथाप्यवज्ञा परलोकसाधने. अहो नृणां विस्मयकारि चेष्टितम् ॥

आदित्यस्य गतागनेग्रहः संक्षीयते जीवितं,
 व्यापारिर्बहुकार्यभागुरुभिः कालो न विज्ञायते ।
 दृष्ट्वा जन्मजगविपत्तिमरणं त्रामश्च नोन्पद्यते,
 पीत्वा मोहमर्यां प्रमादमदिगमुन्मत्तभूतं जगत् ॥

गनमारेऽत्र मंमारे मुखभ्रान्तिः शरीणिणाम् ।
 लालापानमिवाङ्गुष्ठं बालानां स्तन्यविभ्रमः ॥७६५॥
 व्याग्न्यान्ने हंमचन्द्राङ्गौ युक्तौ कमलमालया ।
 जगृहाने व्रतं मद्यः तस्य गजर्षिमभिधौ ॥७६६॥
 "मुहित्रो न चयइ भोग् चयइ जहा दुक्स्त्रिओत्ति अलियमिणं ।
 चिकणकम्मोलित्तो न इमो न इमो पग्गियइ ॥७६७॥
 जह चयइ चक्रवट्टी पविन्थरं तत्तिअं मुहुत्तेण ।
 न चयइ तहा अहन्नो दुब्बुद्धी स्वप्परं दमओ ॥७६८॥
 चन्द्रवत्याः स्वरूपं तं जानन्तौ मूलतः स्वयम् ।
 मृगध्वजर्षिचन्द्राङ्गौ कस्याप्यग्रे न जल्पतः ॥७६९॥

चकार गजपिङ्गविहारां, भव्याङ्गिजाजीवविबोधनार्थम् ।
 शुक्रः क्षितीशश्च चकार गज्यं प्रवर्तयन्न्यायपथे प्रजौघम् ॥
 स्नेहं चन्द्रवनी चन्द्रशेखरे दधती भृशम् ।
 राज्याधिष्ठायिकां देवीमागगध मुभक्तितः ॥७७१॥
 प्रत्यक्षीभूय गज्यश्रीस्तुष्टा प्राहेति तां प्रति ।
 चित्तेष्मिन् वरं चन्द्रवति ! प्रार्थय मम्प्रति ॥७७२॥ यतः—
 “नोपकारं विना प्रीतिः कथंचिन्कम्यचिद्भवेत् ।
 उपयाचिनदानेन यतो देवा अर्भीष्टदाः” ॥७७३॥
 प्राह चन्द्रवनी मद्यः शुक्रगज्यं महत्तमम् ।
 मुप्रमत्ताऽधुना चन्द्रशेखराय ममपय ॥७७४॥
 प्रोवाच यक्षिणी कापि शुक्रराजो यदप्यनि ।
 तदाऽऽकाशो द्रुतं चन्द्रशेखरे गज्यलब्धये ॥७७५॥
 शुक्रदेहनिभं चन्द्रशेखरस्य वपुस्तदा ।
 वर्णरूपादिना मद्यः कर्ण्येऽहं न संशयम् ॥७७६॥

दत्त्वा वरं गता देवी हृष्टा चन्द्रवनी ततः ।
 ईदृशे शुक्रराजस्य कुत्रापि गमनं हृदि ॥७७७॥ यतः—
 “कृत्कमां जनोऽन्यस्य छिद्राण्यामाद्य वेगतः ।
 हर्गने मकलां लक्ष्मीं मार्जार इव पायमम्” ॥७७८॥
 शाश्वतानर्हतो नन्तु शुक्रश्चलनि यावता ।
 तावन्पद्मावतीवायुवेगे पन्न्यौ जजन्पतुः ॥७७९॥
 स्वामिन्नावां महिष्यावो भवन्वाधुना मनु ।
 यतोऽस्माकं भवेत्पुण्यं शाश्वताहम्भमस्कृतेः ॥७८०॥
 “निकृषमणनानिन्वाणजम्मभूर्माओ वंदह जिणाणं ।
 न य विमह माहुविगहियंमि देसे बहुगुणे वि ॥७८१॥
 यास्यामीनि जिनालयं प्रतिदिनं ध्यायंश्चतुर्थं फलम् ,
 पष्टं चान्धिन उद्यनोऽष्टममथो गन्तुं प्रवृत्तोऽध्वनि ।
 श्रद्धालुर्दशमं बहिर्जिनगृहान्प्राप्तमनो द्वादशम् ,
 मध्ये पाश्चिकर्माश्विने जिनपतौ मामोपवामं फलम् ॥७८२॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१३६॥

पूजाकोटिममं स्तोत्रं स्तोत्रकोटिममो जपः ।
जपकोटिममं ध्यानं ध्यानकोटिममो लयः ॥७८३॥
पल्योपममहत्त्वं तु ध्यानाल्लभमभिग्रहान् ।
दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरेपममश्चिन्तम् ॥७८४॥
मन्वा मनस्तयोर्भूषः प्राहेति मचिवान् प्रति ।
अधुनाऽहं गमिष्यामि तीर्थयात्राकृते ननु ॥७८५॥
कृत्वा यावदहं यात्रामत्रैष्यामि च मन्त्रिणः ।
भवद्भिस्तावता गज्यं गन्धनीयं प्रयन्नतः ॥७८६॥
गदित्वेति महीपालः पत्नीद्वययुतः शुक्रः ।
व्योम्नि विमानमारुह्याचालीभन्तुं जिनेश्वरान् ॥७८७॥
देवतापाश्र्वतश्चन्द्रवती प्रोक्त्वा स्वयं गहः ।
शुक्ररूपधरं तत्र चन्द्रशेखरमानयन् ॥७८८॥
सत्यरूपधरे देवीप्रभावाश्चन्द्रशेखरः ।
कुर्वाणो निशि पूत्कारमुत्तस्याविति तत्क्षणात् ॥७८९॥

कश्चिद्विद्याधरो याति गृहीत्वा मे प्रियाद्वयम् ।
तस्य पृष्ठौ द्रुतं भो भो लोका धावत धावत ॥७९०॥
नत्रैत्य मन्त्रिभिः प्रोक्तं कदा यूयं समागताः ।
भूपः प्राहाधुना यात्रामकुन्वाऽग्रामहं निशि ॥७९१॥
दुष्टो विद्याधरः कश्चिल्लान्वा मम प्रियाद्वयम् ।
पश्यतो मे गतः कृत्वा छलं पूर्वदिशि द्रुतम् ॥७९२॥
श्रुत्वा तन्मन्त्रिणः प्रोचुर्विद्या क स्वामिनो गता ।
नृपोऽज्ज्वल नेन दुष्टेन हता विद्याऽपि व्योमगा ॥७९३॥
अवोचन्मन्त्रिणो विद्या यातु पत्नीद्वयान्विता ।
माम्प्रतं भवतो देहे विद्यते कुशलं प्रभो ॥७९४॥
नृपोऽज्ज्वल विद्यते देहे कुशलं माम्प्रतं मयि ।
प्रिये त्रिना द्रुतं प्राणा यास्यन्ति यममन्दिरे ॥७९५॥ यतः—
“आदौ धर्मधृग कुटुम्बनिचये क्षीणे च सा धारिणी,
विश्वासे च सखी हिते च भगिनी लज्जावशाच्च स्तुषा ।

अष्टमः
सर्गः

॥१३६॥

व्याधौ शोकपरिवृते च जननी शय्यास्थिते कामिनी,
 त्रैलोक्येऽपि न विद्यते भुवि नृणां भार्याममो बान्धवः" ॥
 उक्तं च मन्त्रिभिः म्नामिन् ! लक्ष्मीपत्नीमुतादयः ।
 भवन्ति भृग्शिो भृत्यो जीविनं न कदाचन ॥७०७॥
 "मातापितृमहत्त्वाणि पुत्रदाग्रतानि च ।
 संमारेऽत्र व्यतीतानि कस्य कोऽयं भवेज्जनः ॥७०८॥
 यन्प्रातस्तस्मै मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि ।
 निरीक्ष्यते भवेऽस्मिन् ही पदार्थानामनित्यता" ॥इत्यादि ॥
 इत्युक्ते मन्त्रिभिः मायां कुर्वाणश्चन्द्रशेखरः ।
 कृत्वा प्रत्ययं गजकुलं गज्यं चकार मः ॥७०९॥ यतः-
 "नहि मायां विना कश्चिन्परम्य हर्तते धनम् ।
 वक्रो मुञ्चन् शनैः पादौ किं मन्मथान् ग्रसते नहि ॥७१०॥
 विधाय मायां त्रिविधैरुपायैः परम्य ये वञ्चनमाचरन्ति ।
 ते वञ्चयन्ते त्रिदिवापवर्गमुन्वान्महामोहमन्त्राः स्वमेव" ॥७११॥

शुक रूपधरो देवीप्रभावाच्चन्द्रशेखरः ।
 प्रजाः पानि मदा मत्पशुकवन्निमिलाः किल ॥७१३॥
 प्रीतिं कुर्वन् गृहश्चन्द्रवत्या माधं दृगग्रयः ।
 मायाया मदने चन्द्रशेखरगेऽभून्महोपनिः ॥७१४॥
 इतः शुकोऽर्हन्तो नित्यात्ममन्त्रपदे ययौ ।
 ननाम भक्तिभावेन चतुर्विंशतिमहन्तः ॥७१५॥
 [शुकगजान्ततन्त्रत्र चागणश्रमणान्निकं ।
 शुश्राव देशनामेवं भयाम्भोधितर्गनिभाम् ॥७१६॥ यतः-
 "यः प्राप्य दृष्ट्वापमिदं नग्नं, धर्मं न यत्नेन करोति मृदः ।
 क्रेशप्रबन्धेन स लब्धमध्वी, चिन्तामणिं पानयति प्रमादान् ॥
 ते धनग्नं वपन्ति भवने प्रोन्मूल्य कल्पद्रुमं,
 चिन्ताग्नमपाम्य काचप्रकलं स्वीकुर्वन्ते न जडाः ।
 विक्रीय द्विगुं निर्गन्तुमदृशं क्रीणन्ति ते गमभं,
 ये लब्धं परिहृत्य धर्ममधमा धावन्ति मोगाग्रया"] ॥

नन्वा देवान् प्रियायुक्तो गत्वा च श्वमुगलये ।
 म्यिता त्रीणि दिनान्येव ततोऽचालीञ्छुकः मुधीः ॥ यतः—
 “श्वमुगृह्णन्निवामः स्वर्गतुल्यो नराणाम्,
 यदि वमनि दिनानि त्रीणि वा पञ्च मस ।
 अथ कथमपि निष्ठेन्मृष्टलुब्धो वगको,
 निपतति खलु पात्रे काञ्चिकं क्षिप्रयुक्तम्” ॥८१०॥
 ततः शीघ्रं चलन्मार्गे शुक्रराजो विमानगः ।
 आगान्त्वीयपुगेद्यानमुदयाद्रिमिवार्यमा ॥८११॥
 वनागतं शुक्रं वातायनस्यश्चन्द्रशेखरः ।
 दृष्ट्वा भीतः समकार्यं मन्त्रिणोऽग्रे जगाविदम् ॥८१२॥
 येन मम प्रिये व्योमगतिविद्यायुने हने ।
 मदीयं रूपमाधाय म एवागाद् बहिः स्वगः ॥८१३॥
 अनेन चाबलावश्यकाग्ण्या विद्यया खलु ।
 नार्यो वशीकृता अस्य पक्षपातं वितन्वते ॥८१४॥

हत्वा मामधमो गज्यमयं दृष्टो ग्रहीष्यति ।
 ततः पश्चान्परीप्स्यस्य भवद्भिः प्रेष्यतां द्रुतम् ॥८१५॥ यतः—
 “बलवन्तं रिपुं दृष्ट्वा किलान्मानं प्रगोपयेत् ।
 बलवद्भिस्तु कर्तव्या शरच्चन्द्रप्रकाशता ॥८१६॥
 न तदस्त्रेण नागेन्द्रेण हर्षेण पदानिभिः ।
 कार्यं संमिद्धिमभ्येति यथा बुद्ध्या प्रमाधितम् ॥८१७॥
 गजा तुष्टोऽपि भृत्यानामर्थमात्रं प्रयच्छति ।
 तेऽपि मन्मानमात्रेण प्राणैरप्युपकुर्वते ॥८१८॥
 अङ्गः संधार्यते नाभिर्नाभौ चाराः प्रतिष्ठिताः ।
 स्वामिसेवकयोगेन वृत्तिचक्रं प्रवर्तते ॥८१९॥
 ततो बुद्धिनिधिनामा मन्त्री गत्वा बहिर्वने ।
 दृष्ट्वा तं विस्मितः प्राह वाचा मधुरया तदा ॥८२०॥
 भो ज्वेह ! भवनः शक्तिदृष्टेदानीं मयाऽखिला ।
 पूर्वमस्मत्प्रभोः पत्न्यौ त्वं हत्वा दुर्गमीयितवान् ॥८२१॥

अधुनाऽऽमन्त्रभो गज्यं ग्रहीतुमागतोऽसि किम् ।
 परस्त्रीहरणे पापं जायते श्वभ्रदायकम् ॥८२२॥ यतः-
 “प्राणमन्देहजननं परमं वैरकारणम् ।
 लोकद्वयविरुद्धं च परस्त्रीगमनं त्यजेत् ॥८२३॥
 सर्वस्वहरणं बन्धं शरीरावयवच्छिदाम् ।
 मृतश्च नरकं घोरं लभते पारदाग्निकः” ॥८२४॥ इत्यादि ।
 एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
 मपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हने धने” ॥८२५॥ इत्यादि ।
 श्रुत्वैतद्विष्मयं चित्ते तन्वन प्राह शुक्रः स्वगः ।
 दातव्य उपदेशोऽयं भवता स्वस्य स्वामिनः ॥८२६॥
 अहमेव शुक्रोऽस्मीति पुगस्यास्य पतिः पुनः ।
 मग्नी प्राह कथं कूटं जल्प्यते भवताऽधुना ॥८२७॥
 मृगध्वजसुतोऽस्तीति पुगमध्येऽधुना ननु ।
 तेन त्वं दूततो याहि न चेन्मृत्युं च लप्स्यसे ॥८२८॥

बहूकनेनापि भवता न त्वां कोऽप्यत्र मन्यते ।
 ततः पद्मावतीवायुवेगे एवं जजल्पतुः ॥८२९॥
 अयमेवावयोः स्वामी मृगध्वजमुनः शुक्रः ।
 ततः प्रोवाच मर्षाशः किं कूटं जल्प्यते स्त्रियौ ॥८३०॥ यतः-
 “अनृतं माहमं माया मूर्खत्वमविवेकिता ।
 अशौचं निर्दयत्वं च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥८३१॥
 आमन्त्रमेव नृपनिर्भजने मनुष्यं,
 विद्याविहीनमकुलीनममंस्तुतं च ।
 प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च,
 यन्पार्श्वतो भवति तन्पग्विष्टयन्ति ॥८३२॥
 अश्वः शस्त्रं शस्त्रं वीणा वाणी नरश्च नारी च ।
 पुरुषविशेषं प्राप्ता भवन्त्ययोग्याश्च योग्याश्च” ॥८३३॥
 आकर्ण्येति शुक्रो दध्यौ कृत्वा रूपं ममाधुना ।
 केनाप्यङ्गीकृतं गज्यं ततः किं क्रियते मया ॥८३४॥ यतः-

“तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं तावद्बलं भूबलम्,
तावन्मिध्यति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ।
सुद्रामण्डलमभ्रनभ्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषम्,
यावन्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षयान्क्षीयते ॥८३५॥
आन्ध्यं यद् ब्रह्मदत्ते भग्ननृपजयः सर्वनाशश्च कृष्णे,
नीचैर्जन्मावताश्चर्मजिनपतेर्मल्लिनाथेष्वलात्मम् ।
निर्वाणं नाग्देऽपि प्रश्नमपग्नितिः सा चिलातीमुनेऽपि,
इत्थं कर्मान्मवीर्ये स्फुटमिह जयतः स्पर्द्धया तुल्यरूपे ॥
अट्टोत्तग्मउ बुद्धी रावणतण्डु कपालि ।
एक बुद्धी न मापडी लंका भंजणकालि” ॥८३७॥
यद्येवं नृपतिं हत्वा गज्यं लास्याम्यहं बलान् ।
वदिष्यन्ति तदा लोका एवं विविधभाषया ॥८३८॥
मृगध्वजाङ्गजं हत्वा ललौ गज्यममौ शठः ।
यतो लोकापवादो हि बलवानत्र विद्यते ॥८३९॥ यतः -

“चित्ते चित्ते मतिमिमा कुण्डे कुण्डे नवं पयः ।
देशे देशे नवाचाग नवा वाणी मुखे मुखे ॥८४०॥
उन्मत्तकुम्भिपञ्चास्यदुष्टाहिशुकमारिकाः ।
वध्यन्ते मुम्बतो ह्येने लोकानां वदनं नहि” ॥८४१॥
ततो दध्यौ शुकश्चित्ते किं खेदोऽत्र विधीयते ।
यतोऽस्ति बलवान् कर्मपणिनामः सतामपि ॥८४२॥
गजानः खेचरेन्द्राश्च केशवाश्चक्रवर्तिनः ।
देवेन्द्रा वीनगागाश्च मुच्यन्ते नैव कर्मणः ॥८४३॥
“हग्निह मुरी दुअंगुली वागडलक्खमवाउ ।
जं विहि कग्गं नं हवइ जिहां पामउ तिहां पाय” ॥८४४॥
कार्यः मम्पदि नानन्दः पूर्वपुण्यभिदे हि मा ।
नैवापदि विपादः स्यान् मा हि प्राक्पापपिष्टये ॥८४५॥
ध्यान्वेति मानसे धैर्यमवलम्ब्य शुकस्तनः ।
व्योम्नि विमानमारुह्य चचाल गृहिणीयुतः ॥८४६॥

हृष्टो मन्त्री ममेत्याह चन्द्रशेखरमन्त्रिणौ ।
 नष्टा कूटशुकः मद्यो ययौ मद्युक्तिनः क्वचित् ॥८४७॥
 निशम्यतच्छुकः कूटः तन्क्षणाद् हृष्टमानसः ।
 प्रददौ मन्त्रिणे तस्मै ग्रामाणां विंशतिं तदा ॥८४८॥ यतः-
 “तुष्यन्ति भोजनं विप्रा मयूग घनगर्जितैः ।
 साधवः परमम्पत्न्या स्वलाः पविपत्तिभिः” ॥८४९॥
 ततः शून्यमनाः स्थानं स्थानं भ्राम्यन् शुकोऽम्बरे ।
 पत्नीभ्यां प्रेरितो ह्रीणो नागान् श्वसुग्मन्दिग्म् ॥८५०॥ यतः-
 “उत्तमाः स्वगुणैः ख्याता मध्यमास्तु पितुर्गुणैः ।
 अधमा मातुलैः ख्याता श्वसुर्गैश्चाधमाधमाः” ॥८५१॥
 अदीनवदनः कर्मविपाकं चिन्तयन् शुकः ।
 षण्मामान्ते भ्रमन् तत्र ययौ मौगष्ट्रमण्डलम् ॥८५२॥ यतः-
 “मम्पदि यस्य न ह्येषां, विपदि विपादो गणे च धीरत्नम् ।
 तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी मुतं विगलम्” ॥८५३॥

गच्छन् व्योम्यन्यदा वीक्ष्य विमानं स्खलितं निजम् ।
 शुको दध्यौ च किं दग्धोपरि मे स्फोटकोऽप्यतत् ॥ यतः-
 “क्षते प्रहागः प्रपतन्त्यवश्यं, धान्यध्वये स्फूर्जति जाटगभिः ।
 आपन्मु मित्राणि विमं वदन्ति, छिद्रं प्वनथां बहुलीभवन्ति” ॥
 ततः पश्यन्नधो भूमौ वने शुक इतस्ततः ।
 ज्ञानिनं नानमान्मीयं स्वणाञ्जम्यं ददशे च ॥८५६॥
 मुगमुग्महीपालमंविनक्रमयामलम् ।
 विमानाच्छुक उर्त्ताय ननाम विधिपूर्वकम् ॥ उपदेशोऽत्र-
 “धम्मो मंगलमउलं श्रामहमउलं च मच्चदुक्खाणं ।
 धम्मो बलं च विउलं धम्मो ताणं च मग्गं च” ॥८५८॥
 मायामानमदक्रोधपदं पादिवर्जनम् ।
 धर्म एवोच्यते स्वर्गापवर्गदो जिनेश्वरः ॥८५९॥ यतः-
 प्राणान्त्ययेऽपि मम्पक्षे उत्तमा मानवाः खलु ।
 पदं पापं न गृह्णन्ति कुर्युर्जाविवधं न च” ॥८६०॥

देशनान्ने शुक्रः माश्रुनेत्रः प्राहेति गद्गदम् ।
मत्तुल्यरूपमाधाय गज्यं कश्चिन्नगे ललौ ॥८६१॥
मुनिश्चन्द्रवनीचन्द्रशेखरयोर्विचेष्टितम् ।
जानन्नपि जगौ नैवानर्थदण्डस्य हेतुनः ॥८६२॥ यतः-
“जोइमनिमित्तअक्खग्कोऊअआणमभूइकस्मेहिं ।
कण्णाणुमोअणेहिं माहुम्म तवक्खओ होइ” ॥८६३॥
शुक्रः प्राह प्रभो वर्ये जाने त्वद्देशेने मति ।
गज्यं मे याति यद्येवमभाग्यं विद्यते तदा ॥८६४॥ यतः-
“पत्रं नैव यदा करीग्विटपं दोषो वमन्नस्य किम् ,
नोल्को हि विलोक्ते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् ।
वर्षा नैव पतन्ति चातकमुन्ने मेघस्य किं दूषणम् ,
यत्पूर्वं विधिना ललाटफलकेऽलेखि प्रमाणं हि तत्” ॥
इत्याद्यभ्यर्थितः प्राह मृगध्वजो मुनिस्तदा ।
विमलाद्रिं महातीर्थं विद्यते शिवशर्मदम् ॥८६६॥

अस्य तीर्थगुहामध्ये षण्णामान् यदि मन्ततम् ।
स्मर्यते भवता पञ्चपरमेष्ठी तु मन्त्रराट् ॥८६७॥
यदा चैव गुहामध्ये महत्तेजः स्फुरिष्यति ।
तदा शत्रुः स्वयं याति विना युद्धं निजौकसि ॥८६८॥ यतः-
नमस्कारममो मन्त्रः शत्रुञ्जयममो गिरिः ।
गजेन्द्रपदजं नीरं निर्द्वन्द्वं भुवनत्रये ॥८६९॥
अमन्त्रमश्वरं नास्ति नास्ति मूलमनौपधम् ।
अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः स्तु दुर्लभाः” ॥८७०॥
नन्वा मुनिं शुक्रो हृष्टो विमानमधिरुच्य च ।
मन्त्रं माधयितुं मद्यो जगाम विमलाचलम् ॥८७१॥
गुरूक्तविधिना मन्त्रं ध्यायता शुक्रभूभुजा ।
षण्णामानिक्रमे तेजः स्फुरद् दृष्टे गुहान्तरे ॥८७२॥
ततो विमानमारूढः शुक्रः पन्नीद्वयान्वितः ।
चचाल यावता मौवपुरं प्रति प्रमोदितः ॥८७३॥

इतः कूटशुकं प्राह गज्याधिष्ठायिका मुरी ।
 शुक रूपं गतं चान्द्रशेखरं ते ममागतम् ॥८७४॥
 आकर्ण्येतद् गृहश्चन्द्रशेखरः मभयन्तः ।
 निर्गत्य नगगद्यावदने तथौ क्वचिन् द्रुतम् ॥८७५॥
 तावद्विमानमारूढः पन्नीद्वययुतः शुक्रः ।
 तत्रागत्य निजं राज्यमलं चक्रं स वृद्धिमान् ॥८७६॥
 सर्वंगपि तदा मन्त्रीश्वरः मन्मानितः शुक्रः ।
 पृष्टो भार्यागमोदन्तं जगाद निखिलं तदा ॥८७७॥
 शुक्रराजस्ततोऽनेकविद्याधर्ममन्वितः ।
 अचालीद् ऋषभं नन्तुं संघेशो विमलाचले ॥८७८॥
 स्नात्रपूजाध्वजारेपादीनि कार्याण्यनेकशः ।
 कृत्वा संघपतिः प्राह मन्त्रीशानिति मोदतः ॥८७९॥
 ममात्रैवाभवच्छत्रुजयः मन्मन्त्रजापतः ।
 तेनास्यैव गिरेः शत्रुञ्जयेत्याह्वा निगद्यताम् ॥८८०॥

इतस्तत्रागतश्चन्द्रशेखरः पृथिवीपतिः ।
 नत्वाऽभ्यर्च्य युगादीशं दध्यावेवं निजे हृदि ॥८८१॥
 मया च यान्यकार्याणि कृतानि सन्ति भृगिशः ।
 तेरेव दुर्गतौ पातो भविष्यति ननु द्रुतम् ॥८८२॥
 ध्यान्वेति मनसि प्राप्तवंगम्यश्चन्द्रशेखरः ।
 महोदयमुनेः पार्श्वे दीक्षां जग्राह भावनः ॥८८३॥
 तदा महोदयजानिपार्श्वेऽभ्येत्य शुक्रो नृपः ।
 धर्मं जीवदयामूलं शुश्राव भक्तिपूर्वकम् ॥८८४॥
 देशनान्ते शुक्रः क्षमापः पप्रच्छति यतीश्वरम् ।
 गज्यं केन छलं कृत्वा गृहीतं पूर्वमञ्जसा ॥८८५॥
 महोदयमुनिः प्राह शुक्रगजाधुना शृणु ।
 इतो भवाद् द्विपञ्चाशत्तमे भूपभवे त्वया ॥८८६॥
 उहाल्य छलतो गज्यं गृहीतं यस्य वेगतः ।
 तेन तेऽस्मिन् भवे गज्यं जगृहे शुक्रभूपतेः ॥८८७॥

शुक्रराजो जगौ कस्य गज्यं पूर्वं लले मया ।
यतीश्वरो जगौ वन्म चन्द्रशेखरभूपतेः ॥८८८॥ यतः-
“कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटीशतंरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम्” ॥८८९॥
शुक्रराजस्तनः शीघ्रमुत्थाय विम्विताशयः ।
क्षमयामास भावेन चन्द्रशेखरसंयतम् ॥८९०॥
तदा तथाऽऽत्मनः कर्म कृतं निन्दन् मुहुर्मुहुः ।
क्षीणकर्माष्टकचन्द्रशेखरः प्राप केवलम् ॥८९१॥ यतः-
“गोबंभगन्भगन्भिणिभृणधायाई गुरुअपावाई ।
काऊण वि कणयं पिव तवेण मिद्धो दद्वपहारी” ॥८९२॥
विधाय मोन्मवं यात्रां तीर्थं शत्रुञ्जयाभिधे ।
शुक्रराजश्चलन्मागं स्वपुर्गं समुपाययौ ॥८९३॥
आद्या सुप्ताऽन्यदा राज्ञी प्रविशन्तं निशाकरम् ।
मुले वीक्ष्य जजागार मुदिताऽभूच्च चेतसि ॥८९४॥

यो योऽभूद् दोहदस्तस्या दानशीलादिकोऽनघः ।
म म भूमीभृजा पूर्णाचिक्रे मुदितचेतमा ॥८९५॥
मम्पूर्णे ममये चारुदिवसे सुन्दरक्षणे ।
माऽमृत तनयं भानुं पूर्वव प्रमरन्प्रभम् ॥८९६॥
मन्मान्य स्वजनानक्षपानवस्त्रादिभिस्तदा ।
कृत्वा जन्मोन्मवं चन्द्र इत्याह्वां भूपतिर्ददौ ॥८९७॥
वर्धमानः क्रमात्पित्राऽपाठि पण्डितसन्निधौ ।
सुरभृपाङ्गजां लक्ष्मीं चन्द्रश्च परिणायितः ॥८९८॥
अन्येद्युः कमलाचार्या विहरन्तोऽवनीतले ।
आययुस्तन्पुगेद्याने भूरिमाधुममन्विताः ॥८९९॥
धुत्वाऽऽगतान् गुरून् धर्मं श्रोतुं शुक्रमहिपतिः ।
पत्नीपुत्रान्वितो गन्वा नन्वा चोपाविशन्पुरः ॥९००॥ तथाहि
“त्रिवर्गसंसाधनमन्तरेण, पशोरिवायुर्विफलं नरस्य ।
तत्रापि धर्मं प्रवरं वदन्ति, न तं विना यद्भवतोऽर्थकामौ ॥

भवकोटीदुष्प्रापामवाप्य नृभवादिमकलसामग्रीम् ।
 भवजलधियानपात्रे धर्मे यत्नः सदा कार्यः ॥९.०२॥
 उपक्रमं विना कर्मयोगादपि तन्भृतः ।
 धीरनैगमवैभव लभन्ते मानमन्ननिम् ॥९.०३॥
 आमीदृश्वपुत्रे धीरो वणिग दाग्निर्पाडितः ।
 प्रिया धीरमतीनाम्नी पुत्रो धरणमंजकः ॥९.०४॥
 आनीय काननादेधस्तृणकाष्ठादि मन्नतम् ।
 विक्रीणन्तो नयन्ते ते ममयं कष्टनखयः ॥९.०५॥ यतः
 "दौम्यं नाम पराभूतेः स्थानमाद्यं न मंशयः ।
 गजाऽपि गोपतेः पादान् धीणः ममेवने चिग्म् ॥९.०६॥
 महोदयव्ययाः पञ्च दाग्निम्यानुजीविनः ।
 ऋणं दौभाग्यमालम्ब्य बुभुक्षाऽपत्यमन्ननिः ॥९.०७॥
 जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किञ्च भागने ।
 दग्निरो व्याधिनो मूर्खः प्रवामी नित्यमेवकः ॥९.०८॥

विवदेने मिथः कर्मोपक्रमाविनि मन्नतम् ।
 अहं सर्वजगज्जलोददामि मुखमन्ननिम् ॥९.०९॥
 उपक्रमो जगौ मानननिर्मन्त्रो भवेच्छृणाम् ।
 कर्म प्राह त्वया किं म्यान्मां विना वाञ्छितप्रदम् ॥९.१०॥
 त्वं चापि मन्त्रमादेन प्रतिष्ठां प्रगमिष्यसि ।
 मेवने मां जगन्मवं भृत्यवन्मेदिनीपतिम् ॥९.११॥
 मां विना चेददामि त्वं वाञ्छितं देहिनामिह ।
 तदाऽस्य धीरानिःस्यस्य विश्राणय मर्माहितम् ॥९.१२॥
 तत उपक्रमो हारं लक्ष्मण्यं मनाह्वयम् ।
 आनीयाशु ददौ नर्म धीराय काननान्तरे ॥९.१३॥
 हृष्टो गच्छन् गृहं काष्ठभाग्यां परि धीरकः ।
 मुक्त्वा हारं पयः पातुं ययौ मध्येमगंवग्म् ॥९.१४॥
 इतोऽकम्पाच्छकुनिका मांसस्य भ्रान्तिमदा ।
 दृष्ट्वा हारं वने द्रुं मृमोच नरकादरे ॥९.१५॥

तेनै द्वित्रिचतुर्दशं नानं विश्राणितस्तदा ।
मुक्तस्तत्र वने हत्वा शकुन्या देवयोगतः ॥९१६॥
तेनैव हि कोटिमूल्यं गन् विश्राणितं तदा ।
मुक्तं तत्र मरःकण्ठे मन्थ्येन गलितं पुनः ॥९१७॥ यतः—
“किं करोति नरः प्राज्ञः प्रेर्यमाणः स्वकर्मभिः ।
प्रायेण हि मनुष्याणां बुद्धिः कर्मानुमार्गिणी” ॥९१८॥
ततश्चोपक्रमस्तस्य मध्येगेहं निधिं द्रुतम् ।
मुमोच यावता तावद् दृष्टस्तेन तदा क्षणान् ॥९१९॥
मोऽपि श्रेष्ठी प्रयत्नेन मुस्थाने तं निधिं व्यधान् ।
इतोऽकम्पान्ममागत्य चौरिण च हतो निशि ॥९२०॥
एवमुपक्रमस्तस्य धीरस्य भूरिशम्भदा ।
विधायोपकृतिं गिबो मिलितः कर्मणा पुनः ॥९२१॥
कर्म प्रोवाच नाद्यापि धीरोऽयं नैगमस्तथा ।
महेभ्यो विहितस्तेन पश्य सम्प्रति मन्कृतम् ॥९२२॥

कर्मणा प्रददे यद्यद् धीगय काञ्चनादिकम् ।
उपक्रमं विना तत्तत्काकनाशं गतं क्षणान् ॥९२३॥
विज्ञाय चिन्तितं चित्ते गर्वं करोम्यहं मुधा ।
उपक्रमं विना किञ्चिद्दातुं न शक्यते मया ॥९२४॥
एकीभूय ततः कर्मोपक्रमौ धीर्नैगमम् ।
ग्राहयामासतुहारं लक्ष्ममूल्यं मनोहरम् ॥९२५॥
ततो भूरिधनो धीरः कर्मोपक्रमयोगतः ।
कृत्वा धमं शुभध्यानपरोऽन्ते त्रिदिवं ययौ ॥९२६॥ यतः—
“सुखदुःखानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय मद्बुद्ध्या पुनः कृतं भुज्यते कर्म” ॥९२७॥
इति कर्मोपक्रमार्थनिर्वपये श्रीकथा ॥
श्रुत्वा केचिज्जनाः किञ्चिद्ब्रूवो वयं सुखप्रदम् ।
अवलपं त्यजन्तीह वणिक्पुत्र इवाचिगन् ॥९२८॥
श्रीपुरे धनदः श्रेष्ठी भार्या धनवती प्रिया ।
पुत्रो लक्ष्मीधरो नाम्ना रूपलावण्यमन्दरः ॥९२९॥

जलस्थलपथे तस्य वणिक्पुत्राश्च भृग्निः ।
लक्ष्मीमर्जयितुं यान्ति चतुर्षु दिक्षु मन्तवम् ॥०.३०॥
पाठितः पण्डितोपान्ते पित्रा लक्ष्मीधरः मुनः ।
विनीतः मन्ततं देवगुरूणां सेवनं व्यधात् ॥०.३१॥ यतः -
“किं ज्ञानैर्बहूभिः पुत्रैः शोकमन्तापकारकैः ।
वगमेकः कुलालम्बी यत्र विश्रमते कुलम् ॥०.३२॥
एकेन वनवृक्षेण पुष्पिनेन मुगन्धिना ।
आमोदितं वनं सर्वं मुपुत्रेण कुलं यथा” ॥०.३३॥
शनैः शनैः गमा कर्मयोगान्क्षयमपाययौ ।
तस्य चन्द्रो वणिक्पुत्रो लक्ष्मीवानजनि क्रमान् ॥ यतः -

“कुमुदवनमपश्चि श्रीमदम्भोजगण्डं,
त्यजति मुदमुल्लङ्कः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ।
उदयमहिमगन्धिर्याति शीतांशुगन्धं,
हतविधिललितानां ही विचित्रो विपाकः” ॥०.३५॥

चन्द्रेण तनयो भीमनामा लक्ष्मीपुत्रेऽन्यदा ।
धीर्गश्रेष्ठिमुतां चक्रवर्ती च परिणायितः ॥०.३६॥
दीपालीपर्वणः पर्वे भीमं धीर्गवणिग वग्म् ।
आकारयितुमर्पयान् दीपालीहंलयाऽन्यदा ॥०.३७॥
भूषणानि परिधाय मदकचतुःकुमारगृहम् ।
चलन् श्रेष्ठिमुतं लक्ष्मीधरमाह्वातुर्मायिवान् ॥०.३८॥
तादृग्वेषाविभूषाद्यभावाद्भर्माधरगन्तदा ।
नेन मार्गे तदा गन्तुं वणिक्पुत्रेण नेहने ॥०.३९॥
बलान्पित्रा समं नेन लक्ष्मीधरश्च चालितः ।
ततो वणिक्मुनः श्वश्रुर्गते हृष्टमना ययौ ॥०.४०॥
मदन्नपानपक्वान्नदानभक्तिपुग्मरम् ।
तत्र गौर्गविनः श्वश्वा जामाता मन्त्रिमंयुनः ॥०.४१॥
श्रेष्ठिमुनोः मदादेशं यत्तदेन वणिक्मुनः ।
प्रेषितोऽम्भोऽन्यदाऽऽजेतुं नेन श्रेष्ठिनृकः ॥०.४२॥

यावच्चलति तावच्च तस्य पृष्ठौ पटे तदा ।

छिद्रं वीक्ष्य वणिकपुत्रो जहामान्यमुह्युतः ॥०.४३॥

श्रुन्वतद्वचनं पश्चाद्वलित्वा श्रेष्ठिनन्दनः ।

अन्योक्तिगमितां वाचं जगौ वणिकमुतं प्रति ॥०.४४॥

“आपद्रुतं इममि किं द्रविणान्धमृदः ।

लक्ष्मीः व्यिग भवति नव कदापि कस्य ।

यन्किं न पश्यमि घटीजलयन्त्रचक्रं,

गिक्ता भवन्ति भग्निः पुनरेव गिक्ताः” ॥०.४५॥

श्रेष्ठिसुनोर्वचः श्रुत्वोत्तीर्णगवां वणिकमुतः ।

क्षमयामास मन्मान्य वस्त्राभरणदानतः ॥०.४६॥

ततो वणिकमुतः श्रेष्ठिमुतं लक्ष्मीप्रदानतः ।

मम्वं चकार विधिवन्मन्तं विनयान्वितः ॥०.४७॥

अतिकुपिता अपि मुजना, योगेन मृदुभवन्ति न तु नीचाः ।

हेमः कठिनस्यापि, द्रवणोपायोऽस्ति न तृणानाम् ॥०.४८॥

एवमन्योक्तमाकर्ण्य केचनोत्तममानवाः ।

मार्गमायान्ति महमा वणिकपुत्र इवाचिगन् ॥०.४९॥

इति गवांतागविषये वणिकपुत्रकथानकम् ।

धर्मप्रभावतश्चित्तचिन्तितां मानमन्ततिम् ।

अरिमर्दनभूपाल इवाप्नोति जनोऽचिगन् ॥०.५०॥

इहैव भरतक्षेत्रेऽभवन्स्वर्णपुरं पुरम् ।

अभ्रंलिहजिनागाग्मौधश्रेणिविगजितम् ॥०.५१॥

तत्राग्मिर्दनश्रोणिपतेः मन्त्याशालिनः ।

लक्ष्मीवती प्रिया शीलगुणरत्नावलीम्बनिः ॥०.५२॥

मनिस्माराभिधो मन्त्री वृद्धो नीतिविचक्षणः ।

भूयस्य मानसं शश्वद् गज्जयामास सत्तमः ॥०.५३॥ यतः—

“अलंक्रोति हि जग गजामान्यभिषगयतीन् ।

विडम्बयति पण्यस्त्रीमल्लगायनसेवकान् ॥०.५४॥

सद्विमानवनावामदीर्घिकादिविगजितम् ।

स्वर्गं भूपोऽन्यदा समो दृष्टा जागगिनो जित् ॥०.५५॥

ममेदं पुरं नैव यदि स्यात्स्वर्गसंनिभम् ।
 तदा मे जीवितं सर्वं निष्फलं ममजायत ॥०.५६॥
 प्रातः श्यामाननं भूपं निरीक्ष्य मन्निगद जगौ ।
 स्वामिंस्तव कचिच्छिन्ता विद्यते वद माम्प्रतम् ॥०.५७॥
 राजाऽवक् कथितुं नैव शक्यते माम्प्रतं मनाक् ।
 मन्त्री प्राहाधुना स्वामिन् ! दुःसाधमपि कथ्यताम् ॥०.५८॥
 राजा प्राह मया स्वप्ने दृष्टोऽत्र त्रिदशालयः ।
 तेन स्वर्गोपमं द्रव्यव्ययान्कारय मन्पुरम् ॥०.५९॥
 ततोऽर्कश्मशशङ्काश्मस्फटिकाश्ममणीचर्यः ।
 मन्त्री सर्वाणि गेहानि काग्यामाम सर्वतः ॥०.६०॥ यतः—
 “ते धन्या मन्निगः शिष्याः सेवकास्तनयाः प्रियाः ।
 भूपादीनां वचः प्रोक्तं ये कुर्वन्ति मम हर्षिताः ॥०.६१॥
 महीशमसभूममपुरतस्नोगणं वग्म् ।
 कारयामास रेकुम्भमयूगेद्भामि मन्निगद ॥०.६२॥

पशुः पुण्यं धनं गोष्ठी भोगधर्मजिनालयाः ।
 क्रमशो भूमयः मत्स मसभूमिनिर्लेने ॥०.६३॥
 गवाक्षस्थः पुरीशोभां पश्यन् भूपो जगावदः ।
 प्रिये ईदृक् पुरं नास्मि कापि भूमितले वग्म् ॥०.६४॥ यतः—
 “म्वचित्तकल्पितो गर्वः कस्य नाम न विद्यते ।
 उन्निष्य टिड्ढिभः पादौ शनं भङ्गमयादिवः” ॥०.६५॥
 श्रुत्वेनचोर्णारूढा शुकी प्राह शुक्रं प्रति ।
 ईदृक् कापि पुरं गम्यं ममां दृष्टं न्वया शुक्र ॥०.६६॥
 शुक्रः प्राह प्रिये माग्नमौधममन्विनम् ।
 रत्नकेतुपुरं स्वर्गिपुरम्पट्टिश्चि विद्यते ॥०.६७॥
 तत्रामीद्रन्नचन्द्राहो भूपो रन्नवनी प्रिया ।
 लक्ष्मीवनी मुता चारुपमौभाग्यमुन्दरी ॥०.६८॥
 एतच्चतुष्टयस्याग्रेऽत्रत्यद्रक्नृपादयः ।
 अङ्गागकतुलां स्वर्णस्येवाग्रे दधनेतगम् ॥०.६९॥ यतः—

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१४३॥

“वाग्विश्वमहीप्रस्थकाष्ठवस्त्रावलानृणाम् ।
पुगचलविशेषाणामन्नं विद्यते महत्” ॥९.७०॥
तेनायं नृपतिर्गवं मुधा धत्ते पुंश्चरणान् ।
उत्तमानां न युज्येन कर्तुं गवं क्वचिन्मनाक् ॥९.७१॥ यतः—
“जानिलाभकुलश्चर्यबलरूपतपःश्रुतः ।
कुर्वन् मदं पुनस्मानि हीनानि लभते पुमान्” ॥९.७२॥
श्रुत्वा तत्पतिः कीर्त्तयामास यावद् ब्रजेत्ततः ।
तावत्तन्मिथुनं दृष्टिगोचराग्रययौ क्वचित् ॥९.७३॥
दध्यौ भूपः पुंश्चर्यव्ययेन कागतिं मया ।
एवमुक्त्वा कथं कीर्त्तयाममुद्गीय जग्मिवान् ॥९.७४॥
एवं पुनः पुनश्चित् चिन्तयन्पतिर्भृशम् ।
श्यामास्यो मन्त्रिणा पृष्टोऽशेषं दुःखं निजं जगौ ॥९.७५॥
रत्नकेतुपुंश्चर्यं द्रष्टुं रत्नचन्द्रं च भूपतिम् ।
सर्वांस्तु दिक्षु भूमीशः प्रेषयामास सेवकान् ॥९.७६॥

भ्रान्त्वा ककुप्सु सर्वास्वलब्धतन्पुगवार्तिकाः ।
श्यामास्योऽसेवका भूपपार्श्वेऽभ्येत्य जगुः शनैः ॥९.७७॥
पुगनामादि न ज्ञातमस्माभिर्वमुधानले ।
ततोऽवग भूपतिर्मन्त्रिण ! मृत्युर्मेऽत्र ममागमन् ॥९.७८॥
ज्ञाम्यते मा पुगी चेन्न तदाऽग्निः शरणं मम ।
मन्त्री प्राह कियन्कालं प्रतीक्षस्व नरेश्वर ! ॥९.७९॥
भ्रान्त्वा सर्वत्र पणमाममध्ये चेत् तन्पुगस्य च ।
आनयिष्यामि नो शुद्धिं मर्तव्यं भवता तदा ॥९.८०॥
भूपोऽवग नैव शक्नोमि स्थातुं ममप्रति मन्त्रिणः ।
मन्त्रीश्चर्य जगुः कायं शोभते त्वगतिं न हि ॥९.८१॥ यतः—
“महमा विदधीन न क्रियामविवेकः पद्मापदां पदम् ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः” ॥
एवमुक्ते यदा भूपो न मुञ्चति कदाग्रहं ।
तदाऽवग मन्त्रिराह गजन् ! मन्त्राः कथयन्ति यत् ॥९.८३॥

अष्टमः
सर्गः

॥१४३॥

तत्सर्वं सुखकुन्तलं जायते देहिनामिह ।
 भीमस्य वणिज इव स्थाने स्थाने नमंशयः ॥[यु०मम्] तथाहि-
 श्रीपुरे धीधनः श्रेष्ठी वमति स धनी महान् ।
 तस्याहुं बुद्धयो बह्व्यो लभ्यन्त एव नित्यशः ॥९८५॥
 तत्र गतोऽन्यदा भीमो विहत्यर्थं गमापुगन् ।
 ग्राममध्ये भ्रमन् वृद्धिहृद् च ममुपागमन् ॥९८६॥
 भीमोऽवगच्छन् लभ्येत् किं किं श्रेष्ठिन् तवापणे ।
 श्रेष्ठी प्राह धियश्चाव्यो लभ्यन्ते न क्रयाणकम् ॥९८७॥
 चतुःशतं द्रमान् लान्वा श्रेष्ठ्यदाह धीचतुष्टयम् ।
 चत्वारः पुरुषा यद्यददन्ति क्रियते हि तन् ॥९८८॥
 मग्मो नागके स्नानं कर्त्तव्यं भवना क्वचिन् ।
 नाध्वन्येकेन गन्तव्यं वाच्यं गुह्यं न च स्त्रियः ॥९८९॥
 मृदे कार्यं ममोपान्ते आगन्तव्यं न्वयाऽचिगन् ॥
 वृद्धिचतुष्टयं लान्वा भीमोऽचालान् ततः पुगन् ।
 क्रमाद् भ्रमन् ययौ चन्द्रपुर्यां क्षुत्तृद्धिवाधितः ॥९९०॥

मुमो देवकुले गत्रौ धीम्मग्नपरायणः ।
 तामां फलं यथा जानं श्रोतव्यं तन्मभामदः ॥९९१॥
 इतो वैदेशिकः कश्चिदेन्य तस्मिन् पुरे तदा ।
 कस्यचिन् श्रेष्ठिनो हृद् मुखाप निशि निर्भगम् ॥९९२॥
 उन्पन्नशूलगेणेणाकम्पाद्देशिके मृते ।
 हृद्भ्राम्यमी ममायानः प्रगे म्वायनिकेतनान् ॥९९३॥
 दृष्ट्वा मृतं नरं दध्यौ किमयं कर्षयिष्यते ।
 मिलिता मानवा द्रष्टुं जल्पन्ति स्मेति ते तदा ॥९९४॥
 कृत्यनामापणान् शीघ्रमिन्युक्तंऽदृष्टपनिर्जगौ ।
 जानिन् जायते स्पशः क्रियतेऽस्य कथं स्वयम् ॥९९५॥
 ततो महाजनाः प्रोचुनिःस्वस्य कस्यचिन्पुनः ।
 दीयते भोजनं शम्भं कर्षयिष्यति हृद्भुतः ॥९९६॥
 ययुर्महाजना हृद्भ्राम्यमिषुक्ता मरुकुले ।
 दृष्ट्वा भीमं जगुर्हृद्भ्राम्यकर्षय तं मृतं जनम् ॥९९७॥

भीषिक्रम-
चरितम्

॥१४४॥

हृस्वाम्यदनं तुभ्यं दाम्यन्येषोऽद्य सुन्दरम् ।
ततो भीमो वचस्नेषामङ्गीकृत्य मृतं च तम् ॥१०९८॥
रज्जुबन्धनतः प्रेतगृहेऽमुञ्च्यन्नैस्तदा ।
तस्य वस्त्राञ्चलेऽपश्यद् दीव्यद्रन्मचतुष्टयम् ॥१०९९॥ [युग्मम्]
लान्वा तानि ययौ स्नानं कर्तुं भीमः मगोवग्म् ।
आरके स विशन् दध्यावार्त्तका धिषणा मया ॥१०००॥
अनारके ततः स्नानं कृत्वा श्रेष्ठिगृहे गतः ।
भोक्तुं चोपाविशद् यावत् तावत्तान्यसम्पत् ॥१००१॥
ममेत्यानारके गजचतुष्कं विस्मृतं तदा ।
लान्वा स्नौति स तां बुद्धिं विक्रीतामादिमां तदा ॥१००२॥
दृष्टो गन्नाम्निनः पश्चादेन्य श्रेष्ठिनिकेतने ।
श्रुत्वा मध्येपुरं नानाकौतुकानि निरीक्षणे ॥१००३॥
एकाकिना न गन्तव्यमिति स्मृत्वा धियं स च ।
ब्रजन्तं सेहलं लान्वा द्वितीयं चलितोऽग्रतः ॥१००४॥

पश्यन् ग्रामादि ग्रीष्मर्तौ मध्याह्ने विपिने क्वचित् ।
शुक्लं सेहलं श्रुत्वा सुप्तो वटतरोरधः ॥१००५॥
वृक्षाद् बहिः समेन्याहिः भीमं दशति यावता ।
सेहलेन कृतस्नावच्छतस्वण्डो रुषा क्षणान् ॥१००६॥
भीमः मुप्तोन्थितः मर्षं सेहलेन हतं तदा ।
वीक्ष्य बुद्धिं तृतीयां च स्तवीति म्मान्मनो द्विताम् ॥१००७॥
ततो हरपुरे हीरमुतां रूपवतीं वराम् ।
मद्यः मदुन्मत्तं भीमः परिणीय स्थितः सुखम् ॥१००८॥
स्वर्णद्वीपेऽन्धिमार्गेण गत्वा प्राप धनं बहु ।
मद्यःफलानि चिर्मथ्या बीजानि श्रेष्ठिगृह पुनः ॥१००९॥
पश्चादेन्य निजे गेहे तानि बीजानि निन्यशः ।
उत्वा फलानि भार्यायै चिर्मथ्याः प्रददौ गृहः ॥१०१०॥
भार्ययोक्तं च चिर्मथ्याः फलानि निन्यशः कुतः ।
आनयसि ततस्तेन तत्स्वरूपं निवेदितम् ॥१०११॥

अष्टमः
सर्गः

॥१४४॥

पूर्वं रूपवती श्रीदशैष्टिमंमक्तमानमा ।
 उपायाद् गन्तुकामाऽपि क्रियन्कालं स्थिताऽस्ति च ॥१०१२॥
 श्रीदाग्रं रूपवत्योक्तमेप्यामि तद्गृहेऽहकम् ।
 श्रीदोऽवगं यदि भो बाले ! ममेप्यमि ममालये ॥१०१३॥
 तदा गृहमि बीजानि वह्नौ श्रिष्ट्वा च पाचय ।
 छलं कृत्वा न चेद् गेहे मदीये न्वं ममेप्यमि ॥१०१४॥
 तदा भूमीपती रुष्टः सर्वस्वं मे हृष्यति ।
 रूपवती जगौ वाक्यं कर्ण्येऽहं तत्रोदितम् ॥१०१५॥
 ततोऽभ्येत्य नृपास्थायां श्रीदः श्रेष्ठा उपाविशत ।
 तदा भीमो महीपालमिलनाय ममाययौ ॥१०१६॥
 तदा श्रीदो जगौ मद्यःफलानि बीजकानि हि ।
 दृश्यन्ते माम्प्रतं केषां जनानां न निकेतने ॥१०१७॥
 तदाऽभिमानतो भीमो जगौ नैवं प्रजल्प्यते ।
 मद्यःफलानि बीजानि सन्त्येव मम मद्यनि ॥१०१८॥

श्रीदोऽवगं नहि जल्प्येत कृतं कुत्रापि मानवैः ।
 भवन्ति यदि बीजानि तादृशाणि तत्रालये ॥१०१९॥
 तदाऽम्बिला गमा मद्यो ग्रहीतव्या सया मम ।
 तादृशाणि च बीजानि न सन्ति तत्र मद्यनि ॥१०२०॥
 तदाऽहकं शयं यस्यापि दास्यामि तन्श्रणान ।
 तं ग्रहीष्याम्यहं भामाभाष्टं तत्र निकेतनान ॥१०२१॥
 बीजान्यानीय भृषाग्रं उमानि वणिजा यदा ।
 न फलितानि भामेन हागिने च तदाऽचिगन ॥१०२२॥
 जागेऽवगं गम्यते गेहे तत्र भामाभुना द्रुतम् ।
 द्विषदादि ग्रहीष्यामि वस्तु गम्यमहं स्फुटम् ॥१०२३॥
 गृहिणीग्रहणे वाञ्छा मन्वेन जल्पनात्तदा ।
 वृद्धिदस्य धनस्यान्ने गन्वा सर्वे जगौ च तत्र ॥१०२४॥
 हागिना गृहिणी यानि यद्यन्यस्य निकेतने ।
 तदा वयंमार्गपि पुमान् न शोभां ममाभुयान ॥१०२५॥

धनोऽवग वस्तु निःशेषं पर्णायुक्तं द्वितीयकौ ।
मुक्त्वा दत्त्वा च निःश्रेणीं श्रद्धेः प्रतिवदंगिति ॥१०२६॥
चाटितोपरि गेहस्य निःश्रेण्या लाहि वस्तु च ।
चटने म च यदा पाणिं दत्ते निःश्रेणिकोपरि ॥१०२७॥
जल्पेथाम्बुं तदा तं च ग्रन्थेवं स्फुटया गिरा ।
इमां निःश्रेणिकां पाणिस्पर्शनाल्लाहि नगम ! ॥१०२८॥
भीमः पश्चाद् गृहेऽभ्येत्य बुद्धिदोक्तमशेषतः ।
कृत्वा यावन्म्यतन्मावज्जागस्तत्र ममागमन् ॥१०२९॥
गृहोपरि स्थिता भीमपत्नी रूपवती श्रुता ।
आन्मानं ज्ञापयामास जागय वणिजे तदा ॥१०३०॥
तां तादृशं स्वमङ्कृतं कुवाणां वीक्ष्य गेहिनीम् ।
भीमो निजमधर्मिण्या जज्ञौ दृशन्ति तदा ॥१०३१॥
जागे यावच्च निःश्रेण्या उपगिष्टाभिजं शयम् ।
दत्त्वोर्ध्वं चटति म्माशु लातुं भीमनितम्बिनीम् ॥१०३२॥

तावद् भीमो जगौ स्वीयहस्तस्पृष्टाधिगेहिनीम् ।
गृहीन्वा गच्छ जाग ! त्वं मद्यः स्वीयनिकेतनम् ॥१०३३॥
ललितश्च तदा जागः किंकर्तव्यजडोऽभवन् ।
ततः श्रेष्ठा प्रियां जज्ञौ तादृशां भीमनैगमः ॥१०३४॥
दृश्वार्णिं प्रियां भीमः कर्षयित्वा गृहाद् बहिः ।
पर्येर्णयान्प्रियामन्यां विनीतां लमदुन्मवम् ॥१०३५॥ यतः—
“त्यजेद् धर्मं दयाहीनं क्रियाहीनं गुरुं त्यजेत् ।
दृश्वार्णिं त्यजेद् भार्यां निःस्नेहान् बान्धवान् त्यजेत्” ॥
एवं ये महतां वाक्यमङ्गीकुर्वन्ति मादगम् ।
तेषां मर्माहितं कार्यं संस्यति नात्र संशयः ॥१०३७॥
मामत्रयावधिः क्षमापः कार्गिनो मन्त्रिणा तदा ।
ज्ञातुं तन्पुग्भृपादि चचाल मन्त्रिवेश्वरः ॥१०३८॥
भृग्दिशपुग्ग्रामाकर्शलवनादिषु ।
भ्रमन्मर्षाश्वरः विबो रत्नवत्यां ययौ पुरि ॥१०३९॥

गत्वा जिनालये नत्वा म्नुत्वा श्रीऋषभं जिनम् ।
 मेहीकुन्दविकागेहे भोक्तुं मन्त्री उपाविशन् ॥१०४०॥
 श्यामास्यं मन्त्रिणं दृष्ट्वा कुन्दविका जगावदः ।
 कुतोऽस्ति श्यामलं वक्त्रं दुःखं कथय मम्प्रति ॥१०४१॥
 ततो मन्त्री निजं कार्यं भूपमन्कमर्चाकथन ।
 मेही प्राह भव स्वयः कार्यशुद्धिर्भविष्यति ॥१०४२॥
 रत्नकेतुपुरं गन्तुं यद्यर्म्हाहा तत्रानघ ।
 तदाऽत्रानय भूपालं कार्यशुद्धिकृते द्रुतम् ॥१०४३॥
 हृष्टो मन्त्री ततोऽभ्येत्य स्वपुर्यां भूपमन्त्रिणौ ।
 कार्यशुद्धिकर्तुं वार्तां कथयामास मूलतः ॥१०४४॥
 मपादलक्षमूल्यानि ग्बान्यार्नाय भूपतिः ।
 मन्त्रियुक्तो ययौ ग्बवत्यां पुगि प्रमोदितः ॥१०४५॥
 मिलितो भूपतिर्मेघाः प्रीणितो भोजनादिभिः ।
 उक्तं चेतः पुगन् तच्च योजनानां जनत्रयम् ॥१०४६॥

सौभाग्यसुन्दरी कन्या विद्यते नगद्विषिणी ।
 गजोक्तं तत्र यानेच्छा विद्यते तेन मां नय ॥१०४७॥
 मेही प्राह रुचिस्तेऽस्ति तत्र गन्तुं पुगि द्रुतम् ।
 तदा त्वं मन्त्रियुक्तं श्यामलकुरु निवेशनान् ॥१०४८॥
 श्यामानीनो नृपो मन्त्रियुक्तो मेघा श्रणानदा ।
 नीतो द्युविद्यया ग्बकेतुपुर्यां वहिर्वने ॥१०४९॥
 उर्त्ताणांन्धि नृपं मेघा प्रोक्तमेतन्पुगं हि तन ।
 अहं पश्चाद्विमिष्यामि निजं कार्यं च माधय ॥१०५०॥
 गजा प्राह गतिः का नो विद्यते मे द्युगामिनी ।
 तेन पश्चान्कथं पुर्यां स्वम्यां मया गमिष्यते ॥१०५१॥
 मेघोक्तं च पुगवामभूपसौभाग्यसुन्दरीः ।
 प्रपश्यते पुत्रां मम्यग स्वर्थाभूय निग्नगम् ॥१०५२॥
 गत्वा स्वमदेन मद्य इत एकादशाहनि ।
 आयास्यामि वनेऽत्राहं प्रोक्त्वा कुन्दविका ययौ ॥१०५३॥

विद्यया नृपतिः कन्या बभूव रूपशालिनी ।
द्विजरूपधरो मन्त्री चक्रं तां कन्यकां करे ॥ [युग्मम्]
पश्यन् पदे पदे पुर्यां शोभां मन्त्री मनोहराम् ।
गत्वा संमदि भूपम्याशीर्वादं प्रददौ स्फुटम् ॥१०५५॥
भूपेनोक्तं कुतः स्थानान्किकृतेऽत्रागतो यद ।
द्विजोऽवक न्वन्पुरं द्रष्टुं श्रुत्वा दृग्दिहागमम् ॥१०५६॥
भूपोऽवग नगरीं पश्य गन्मौधविगजिताम् ।
द्विजः प्रोवाच कन्यायाः प्रतिबन्धोऽस्मि मेऽधुना ॥१०५७॥
तेनयं कन्यका भूप ! न्वदीयेऽन्तःपुरेऽधुना ।
निष्ठत्वं पुनर्यावन्करेमि नगरेश्वरम् ॥१०५८॥
भूपादेशान्मुतां विप्रो विमुच्यान्तःपुरं तदा ।
पुरीं द्रष्टुं ययौ हृद्वश्रेण्यादिषु प्रमोदिनः ॥१०५९॥
प्रभप्रहेलिकाभिश्च द्विजकन्या नृपाङ्गजाम् ।
अगञ्जयत्तथा नित्यं यथा माऽजनि भक्तिभाग ॥१०६०॥

विप्रपुत्र्याऽन्यदा भूपपुत्री पृष्टेति हे मन्त्रि ! ।
किमर्थं क्रियते द्वेपो नृपु भूपाङ्गजा जगौ ॥१०६१॥
मलयाद्रिमहादृच्यां चुटिकचुटकद्वयम् ।
ग्रामादे आदिदेवस्य मदा पूजां चकार च ॥१०६२॥
चुट्टी प्राह चुट्टेदानीं नीडं च क्रियते पने ! ।
आमन्नः प्रमवानेहा विद्यते माम्प्रतं मम ॥१०६३॥
एवमुक्तोऽपि बहुशो जजल्प नो मनागपि ।
नृणान्यानीय भूयामि नीडं चुट्टी व्यधात्तदा ॥१०६४॥
ततमन्या कृते नीडे निष्ठति स्म म मन्ततम् ।
इतो लग्नो दयम्नास्मिन् वने वंशालिघर्षणान् ॥१०६५॥
चुट्टी प्राह पने ! नीगमानीय माम्प्रतं हृदान् ।
मिच्यते आन्मनो नीडे दहते न यथा मनाग ॥१०६६॥
एवमुक्तोऽपि बहु नोत्तम्यौ च चुट्टको यदा ।
तदानीय जलं नीडं मिक्तं चुट्टिकया तथा ॥१०६७॥

एवं तस्याश्च कुर्वन्त्यास्तत्र दावाग्निराययौ ।
 उन्थाय चुटको दृष्टो ययौ कुत्रापि कानने ॥१०६८॥
 दग्धा दावाग्निना साऽहं नाभेर्चाविधानतः ।
 अस्मिन् पुरेऽभवं रत्नकेतुराजाङ्गजा ननु ॥१०६९॥
 जानिस्सर्णतो ज्ञान्वा नृषु द्वेपो ममाजनि ।
 दुष्टाशया नगः प्रायो भवन्त्येव न मंशयः ॥१०७०॥
 विप्रपुत्री जगौ भृषपुत्रि ! मार्ङ्गलोचनाः ।
 कूटाऽमत्यमृषावादवादिन्यः स्यु रूपाऽरूणाः ॥१०७१॥
 आकर्ष्येत्तज्जगौ राजपुत्री विप्रमुतां प्रति ।
 नृषु द्वेपो न यान्येष क्रियते मयि किं मया ॥१०७२॥
 विप्रपुत्री जगौ भृषपुत्रि ! क्रोधेन तन्क्षणान् ।
 विहितं मुकृतं यानि वायुनेवाभ्रमन्नतिः ॥१०७३॥
 इतो दृष्ट्वा पुरीशोभां भृषान्तेऽभ्येत्य स द्विजः ।
 ययाचे भृषतिं पुत्रीं निजां मुक्तां पुग स्फुटम् ॥१०७४॥

आनेतुं तन्मुतां चेटी प्रेषिताऽगान्मुतान्तिके ।
 प्रोक्तं चास्याः पिताऽऽयानः प्रेषयेमां नृषान्तिके ॥१०७५॥
 गजपुत्री जगावस्या वियोगं न महे श्रणम् ।
 एतच्चैटी महीपालपार्श्वं गत्वा जगाद् च ॥१०७६॥
 श्रुत्वा तद् ब्राह्मणः प्राह भृषार्पय मुतां मम ।
 नोचेदहं करिष्यामि हत्यां स्वस्यान्मनोऽचिगन् ॥१०७७॥
 ततस्मां कन्यकां पुत्रीपाश्चादानीय भृषतिः ।
 ददौ द्विजन्मने तस्मै मोऽपि विप्रोऽचलजनः ॥१०७८॥
 स्मारं स्मारं गुणग्रामं तस्या भृषालनन्दिनी ।
 बभूव दुःखिनी जानिमिव गेलम्बगेहिनी ॥१०७९॥
 द्विजोऽम्बिलं पुरं तस्या दर्शयिन्वाऽभिनः क्रमान् ।
 ईदृक् पुरं न कुत्रार्त्तानि प्रजल्पन् ययौ बहिः ॥१०८०॥
 पूर्वमंकेतिने व्यानं गत्वा रूपं निजं नृषः ।
 प्रादुश्चकार यावच्च तावन्मेही ममाययौ ॥१०८१॥

भीविक्रम-
चरितम्

॥१४७॥

स्वदाप्रयोगतः पुर्यां नीत्वा मन्त्रिमहीपती ।
मेहीकुन्दविका भक्तिं व्यधाद्भोजनदानतः ॥१०८२॥
भूपोऽवक मन्परीवारं लान्वाऽत्रप्याम्यहं पुरि ।
स्वदाप्रयोगतस्तत्र नेतव्योऽहं न्वयाऽङ्गने ! ॥१०८३॥
मेही प्राह न्वया शीघ्रमागन्तव्यं महीपते ! ।
ईहितं ते कर्गिष्यामि नात्र कार्या विचारणा ॥१०८४॥
भूपोऽवग तव केनपा दत्ता स्वदा नरेण च ।
मेही प्राह धगपुर्यामभृच्छ्रेष्टी धनाभिधः ॥१०८५॥
शत्रुञ्जयादिर्नारिषु तस्य धन्याभिधा प्रिया ।
कृत्वा यात्रां मदा धर्मपग प्रापादिमं दिवम् ॥१०८६॥
च्युत्वा चाम्पिन पुरे स्वर्गान् मेही जाना मृगेश्वरा ।
धनो धर्मपगे मृत्वा द्वितीयां दिवर्मायिवान् ॥१०८७॥
स्मृत्वा पूर्वं भवं मोऽपि स्वर्गादेत्य मुधाशनः ।
मोहान्मेक्षे ददौ स्वद्वामेकामाकाशगामिनीम् ॥१०८८॥ यतः—

“पंचमु जिणकल्लाणेमु, महग्गिमिनवाणुभावाओ ।
जम्मंतग्गेहेण य आगच्छंती मुरा इहयं ॥१०८९॥”
ततः प्रभृति मा मेही कुर्वन्पुपकृतिं मदा ।
धर्मकर्मपग कालं गमयामाम किञ्चन ॥१०९०॥ यतः—
“आगेग्यं मौभाग्यं धनाढ्यता नायकन्वमानन्दः ।
कृतपुण्यस्य म्यादिह मदा जयो वाञ्छितावामिः” ॥ इत्यादि ।
माऽहं ज्ञेया ततो भूपो हृष्ट आपृच्छ्य तां तदा ।
मतिमाग्युतः स्त्रीयां नगर्गं समुपागमत् ॥१०९२॥
ततो यात्राच्छलेनोर्वीपतिः मार्गचमृदुतः ।
गन्वा ग्नवतीपुर्यां मेक्षाश्च मिलितो गहः ॥१०९३॥
प्रोक्तं गज्जा च मां तत्र प्रापयाशु बलान्वितम् ।
ततोऽहमान्मना कन्यां परिणेष्यामि तां ललात् ॥१०९४॥
मेक्षोक्तं भवतोऽशेषा चमूः स्पृशतु स्वद्विकाम् ।
तथा स्पर्शनतः स्वदा चचाल गगने क्रमात् ॥१०९५॥

अष्टमः
सर्गः

॥१४७॥

राजा चमूयुतः स्वद्वयोगात्तस्मिन्मरुद्धने ।
 मुक्तो मेष्टा ततः मीम व्यापयन् तुर्गादिभिः ॥१०९६॥
 परचक्रागमभ्रान्त्या रत्नकेतुमर्हापतिः ।
 संनद्य विग्रहं कर्तुं निम्नमार पुगाद् बहिः ॥१०९७॥
 इतोऽरिमर्दनक्ष्मापशिषिनो निजसेवकः ।
 ममेत्य रत्नकेतुक्ष्मापालोपान्ते जगावदः ॥१०९८॥
 अरिमर्दनभूपालो धर्मिष्ठो धर्मशेखरः ।
 अत्राद्य परदेशीयो यात्रां कर्तुं ममागमन् ॥१०९९॥
 नालोकेने मुस्तं स्त्रीणां स्त्रीणां वाक्यं शृणोति न ।
 यद्येति वनिता दृष्टिगोचरे म तदा मृतः ॥११००॥
 आकर्ण्येनक्षुपः स्वस्थो रत्नकेतुमर्हापतिः ।
 अरिमर्दनभूपालचमूमध्ये ममीयिवान् ॥११०१॥
 इतोऽरिमर्दनक्ष्मापः श्रीयुगादिजिनेशितुः ।
 अर्चा चक्रंष्टधा चारुपुष्पगन्धाक्षतादिभिः ॥११०२॥

“वर्गधभृवचुक्स्वक्स्वर्गहिं कुमुमेहिं पवर्दीवेहिं ।
 नेवेज्जफलजलेहि अ जिणपूआ अट्टहा भणिया ॥११०३॥
 जो पूण्ड निमंझं जिणिंदगयं नहा विगयदोमं ।
 मो नहअभवे मिज्झइ अट्टवा मत्तट्टमे जम्मे ॥११०४॥
 पूजां कृत्वा नृपौ द्वौ च मिलितौ भक्तिपूरितौ ।
 रत्नकेतुर्जगौ कुत्र किमयं गम्यतेऽधुना ॥११०५॥
 अरिमर्दनभूपालो जगौ यात्रां जिनेशितुः ।
 कर्तुं ममागतोऽत्राहं संसारभ्रमणाच्छिदे ॥११०६॥ यतः—
 “श्रीतीर्थपान्थरजसा विरजीभवन्ति,
 तीर्थेषु वंभ्रमणतो न भवे भ्रमन्ति ।
 द्रव्यव्ययादिह नराः स्थिरमम्पदः स्युः,
 पूज्या भवन्ति जगदीशमथाचरन्तः ॥११०७॥
 पत्न्यापममहसं तु घ्यानाल्लभमभिग्रहान् ।
 दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरापममश्चिनम् ॥११०८॥

वपुः पवित्रीकुरु तीर्थयात्रया, चित्तं पवित्रीकुरु धर्मवाञ्छया ।
 वित्तं पवित्रीकुरु पात्रदानतः, कुलं पवित्रीकुरु मन्त्रगर्भिः ॥
 धर्मिष्ठं भूपतिं दृष्ट्वा रत्नकेतुर्जगावदः ।
 भोजनं कुरु मद्गृहे प्रमद्य माम्प्रतं द्रुतम् ॥१११०॥ यतः
 “अभयं मुपचदाणं अणुकंपा उच्चिअकिञ्चिदाणं च ।
 दोहिवि मुक्खो भणिओ तिञ्चि उ भोगाइअं दिनि ॥११११॥
 न कयं दीणुद्धरणं न कयं माहम्मिआण वच्छल्लं ।
 हिअयंमि वीअगओ न धागिओ हागिओ जम्मो ॥१११२॥
 केमिं च हाइ चित्तं वित्तमन्नेमिमुभयमन्नेमिं ।
 चित्तं वित्तं पत्तं तिञ्चि वि केमिं चि धन्नाणं” ॥१११३॥
 पान्थभूपो जगौ मध्येपुरं नैष्याम्यहं कदा ।
 यद्यायाति ममाप्येका भामिनी नेत्रगोचरे ॥१११४॥
 तदा मया विधानव्यः प्राणत्यागः स्वयं खलु ।
 तेन त्वया न वक्तव्यं भोजनाय महीपते ! ॥१११५॥

गङ्गोक्तं निम्बिला नार्यः क्षेप्यन्ते स्वगृहान्तरे ।
 अस्मत्पत्न्योऽपि गृहमि स्थास्यन्ते वचनान्मम ॥१११६॥
 अरिमर्दनभूपेन मानिते मति भूपतिः ।
 एत्य स्वमदने सर्वं पुर्णं मद्यस्तथाऽकरोत् ॥१११७॥
 विधाय नगरीशोभां भोजनं मुन्दरं पुनः ।
 रत्नकेतुर्नृपं पान्थमानयामास मद्यनि ॥१११८॥
 नृद्वेषिणीमुतावामोषान्ते भोजनमण्डपे ।
 चकार गौरवं भूपो वानक्षेपादिभिर्भृशम् ॥१११९॥ यतः—
 “पानीयस्य रसः शैत्यं पगान्नस्यादगे रसः ।
 आनुकूल्यं रसः स्त्रीणां मित्राणां वचनं रसः” ॥११२०॥
 पुर्रगोहान्तरे तस्याग्निमर्दनमहीपतेः ।
 विश्रामाय ददौ स्थानं रत्नकेतुर्नृपस्तदा ॥११२१॥
 भूपः पप्रच्छ भो भूप द्वेषो नायां कथं तव ।
 प्राहारिमर्दनः पूर्वमवोद्धतोऽभवन्मम ॥११२२॥

शुत्वैतद्वचनं भूमिपतेः पूर्वभवं तदा ।
 भोतुं भृषाङ्गजा छलं तस्थौ कौतुकिताश्रया ॥११२३॥
 तदाऽवगृ नृपतिग्निकेतुभ्रं धामिकाग्रणीः ।
 त्वं प्राचीनभवं स्वीयं विस्तगञ्जल्प मेऽग्रतः ॥११२४॥
 प्राहाग्निर्दनः पूर्वभवे मलयपर्वने ।
 चटिकाचटकद्वयं वमति स्म निजेच्छया ॥११२५॥
 ग्रामादे ऋषभं देवं वागिपुष्पफलादिभिः ।
 भक्त्या चुटचुटीयुग्मं पूजयामास शर्मणे ॥११२६॥
 चुटः प्राहान्यदा नीडं क्रियते चुटि ! माम्प्रतम् ।
 एवं भूयश्चटेनोक्ता नाभृणोऽस जजल्प च ॥११२७॥
 चुटः स्वयं व्यधासीडं यावन्कष्टेन पादपे ।
 तावदावानलो वंशघर्षाञ्ज्वाल कानने ॥११२८॥
 आगच्छन्तं दवं वीक्ष्य चुटोऽवक चुटिकां प्रति ।
 आनीय मलिलं नीडं ह्लिभं च क्रियते द्रुतम् ॥११२९॥

एवं भूयश्चटेनोक्ता चुटी दृष्टाश्रया तदा ।
 नोत्तस्थौ न जगौ किन्तु मौनं कृत्वा स्थिता भृशम् ॥११३०॥
 नीडं मिञ्चन चुटो नाभिपुत्रध्यानपरायणः ।
 दग्धो दवाग्निना सोऽहं जानो भृषोऽग्निर्दनः ॥११३१॥
 भुन्वा भृषाङ्गजा दृष्यौ मृषा किमेष जल्पति ।
 मयाऽथवा भवः पूर्वो विपरीतो निर्गाश्रितः ॥११३२॥ यतः—
 “अज्ञानेनाश्रुता जीवा न जानन्ति हिताहितम् ।
 भक्त्या जनाः किं न पश्यन्ति कनकं जगत्” ॥११३३॥
 ध्यातेति भृषभः प्राह कृतं किं भृष ! जल्पसि ।
 समानीय मया नीडं नीडं मिक्तं जन्माश्रयान् ॥११३४॥
 भृषपुत्रो जगौ नीडं मिक्तं च वाग्निना मया ।
 एवं मिथः कलिङ्गाभ्यां चक्रं भूयः प्रजल्पनान् ॥११३५॥
 उन्माद्ये द्विपटीं यावद् वीक्षते भूमिभृगुमृगम् ।
 नृपु द्वयो गतस्मावत्तस्या ध्वान्तं ग्वेग्वि ॥११३६॥

दृष्टेनष्टपतिं हृष्टं मुत्कलायारिमर्दनः ।
यावच्चाल तावच्च भूपपुत्री जगावदः ॥११३७॥
पूर्वं भवेऽभवत्कान्तो ममायं मेदिनीपतिः ।
भवेऽस्मिन् भवतादेष पनिर्नो चेद्विभावमुः ॥११३८॥
ततो बलात्तदा रत्नकेतुर्भूपो निजाङ्गजाम् ।
अरिमर्दनभूषाय ददौ चारुतरोन्मवम् ॥११३९॥ यतः—
“धर्मोयं धनवल्लभेषु धनदः कामार्थिनां कामदः,
मौभाग्यार्थिषु तन्प्रदः किमपरं पुत्रार्थिनां पुत्रदः ।
गज्यार्थिष्वपि गज्यदः किमथवा नानाविकल्पैर्नृणाम्,
तन्किं यन्न ददानि किं च तनुने स्वर्गापवर्गावपि” ॥
ततो रत्नवर्नीं कन्यां पण्णीयाग्निमर्दनः ।
मेहीमांनिध्यतो रत्नवत्याः पुर्याः ममाययौ ॥११४१॥
रत्नवत्यादिना भक्ती राज्ञो मेघा कृताऽऽदगन् ।
मणीचतुष्टयं लक्षमूल्यं मेघं नृपो ददौ ॥११४२॥

मुत्कलाप्य च तां कैश्चित्प्रयागैर्भूमिपोऽध्वनि ।
वन्दमानश्च तीर्थानि स्वं पुणेद्यानमागमन् ॥११४३॥
तलिकानोग्णे वाग्निच्छटां वन्दनमालिकाम् ।
मर्षाशः काग्यामाम पुरीशोभां च मर्वतः ॥११४४॥
मुमुहूर्ते लमडाद्यानोद्यगीतपुग्म्यम् ।
यावदायानि भूपालः पन्नीयुक्तो नृपाध्वनि ॥११४५॥
तावत्तयाग्वं श्रुत्वा द्रष्टुं भूपं प्रियान्वितम् ।
त्यक्त्वा निजं निजं कार्यं मिलिता मानवाः स्त्रियः ॥११४६॥
एकनेत्राञ्जिता काचिदर्धगुम्फितमस्तका ।
अर्धमण्डितवक्त्राञ्जा काचिद् द्रष्टुं ममाययौ ॥११४७॥ यतः
“तीअहं निम्नि पीआगडां कलि कज्जल मिंदर ।
अन्न निम्नि अइवल्लहां दूध जमाई तूर” ॥११४८॥
पदे पदे ददद् दानं गीतनृत्यपुग्म्यम् ।
अलंचकार भूपालः मौधं पन्नीयुतस्तदा ॥११४९॥

संयोगः शशिरोहिण्योः पार्वतीश्वर्योरिव ।
 जानस्तयोर्महीपालपत्न्योः मौभाग्यशालिनोः ॥११५०॥
 गर्भे मौभाग्यसुन्दर्याः कोऽपि पीत्रपुण्यवान् ।
 अवतीर्णः शुभे घस्त्रे जीवः सन्स्वप्नमृचिनः ॥११५१॥
 गर्भानुभावतस्तस्या ये येऽभूवन् मनोऽर्थाः ।
 देवपूजादयस्ते ते पूरिता मेदिनीभुजा ॥११५२॥
 नृपपत्नी शुभे घस्त्रे मुने मने स्म सुन्दरम् ।
 जन्मोत्सवं नृपः कृत्वा मेघ इत्यमिथां ददौ ॥११५३॥
 धात्रीभिः पञ्चभिस्तन्यपानदानादिभिः मदा ।
 लाल्यमानः क्रमाद् वृद्धिं जगाम नृपनन्दनः ॥११५४॥ यतः
 "उत्पतन् निपतन् रिक्तं ह्रस्वं लालावर्ली वमन् ।
 कस्याश्चिदेव धन्यायाः क्रोडमाक्रमते मुनः" ॥११५५॥
 पाठाय लेखशालायां मुक्तो मेघो महीभुजा ।
 पण्डितान्ते पठन् कर्मधर्मशास्त्राणि भृगिः ॥११५६॥ यतः—

"जायमि जीवलोऽदो चेन्न नरेण मिकित्वञ्चैव ।
 कस्मिन् जेण जीवइ जेण मओ मुग्गइ जाइ ॥११५७॥
 आहागनिद्राभयमथुनानि, मामान्यमेनन्पशुभिर्नगणाम् ।
 ज्ञानं विशेषः खन्दु मानुषाणां, ज्ञानेन हीनाः पशवो मनुष्याः" ॥
 ततश्चन्द्रपुग्ग्वामिचन्द्रभृपाङ्गजां वगम् ।
 नाम्ना मेघवर्णी मेघः परिणिन्ये शुभेऽहनि ॥११५८॥
 श्रीमुन्दरे वने नाभिनन्दनं नन्तुमहतम् ।
 वग्वध्वौ गतौ नानानृत्यगीतपुग्ग्वम् ॥११५९॥
 मूर्तिं दृष्ट्वाऽऽदिनाथस्य मुमुक्षुर्बभूवगौ ।
 शीनोपचाग्नः मर्जाकृतौ नैव जजल्पतुः ॥११६०॥
 उपचागः कृता मन्त्रनर्भृपेन भृगिः ।
 न जजल्प मनाग मेघकुमारो गृहिणीयुतः ॥११६१॥ यतः
 "वदथा वदन्ति कफपित्तमरुद्विकाग्म् ,
 मां वन्मग ग्रहगतं प्रवदन्ति दोषम् ।

भृतोपमर्गमथ मन्त्रविदो वदन्ति,
कर्माणि पूर्वविहितानि वदन्ति मन्तः" ॥११६३॥
इतस्तत्र पुगेद्याने विहग्न गुणसूरिगट् ।
बोधयितुं जनान् भव्यानाययौ केवली क्रमान् ॥११६४॥
उद्यानपालकमुस्वाभिश्चम्यागमनं गुगेः ।
गजा पुत्रवधृपन्नीयुक्तो वन्दितुमीयिवान् ॥ अत्रोपदेशः—
“धर्मो विशिष्टः पितृमातृपन्नीमुद्दत्तमुत्स्वामिमहोदरंभ्यः ।
मनातनोऽयं मह याति मृत्यौ, दुःस्वापहोऽस्मी पुनर्गीदृशा न ॥
धर्मो महामङ्गलमङ्गभाजां धर्मो जनन्युद्दलिताम्बिलार्तिः ।
धर्मः पिता पूगिचिन्तितार्थो, धर्मः मुहूर्त्तचिन्तित्यहर्षः ॥
दानं विपद्ददनिदानदानं, श्रीलं मुम्बोन्मीलनशालिशीलम् ।
तपः स्फुरन्पङ्कतपातपश्चि मद्भावना म्याद् भवभावनाशा ॥
भूपः पप्रच्छ भगवन्न जल्पतः मुत्तमुपे ।
कर्मणा केन स प्राह गुरुः श्रीगुणसूरिगट् ॥११६५॥

अजल्पकाणो प्रोक्ते त्यक्त्वा द्वावपि मन्दिग्म् ।
ग्रहीष्यतो व्रतं मद्यः संमार्गम्बुधितारकम् ॥११७०॥
भूपः प्रोवाच यद् भावि गुगे ! भवतु तद् द्रुतम् ।
जल्पन्तौ क्रियेतां पुत्रम्नुपे च भवताऽधुना ॥११७१॥
गुरुः प्राहानयोः पूर्वं श्रूयतां चरितं स्फुटम् ।
पुग मीमपुरे शूरो महीपालोऽभवन्नयी ॥११७२॥
शूरेण वरिणो वीरपुरं भग्नं जितो रिपुः ।
भटेन केनचिन्मोमश्रेष्ठिनः मुत्तपुत्रिके ॥११७३॥
धीर्वीरगमतीनाम्न्यौ रूपलावण्यमुन्दरे ।
त्रिद्विवर्षमिने लान्वा नीने मौवपुरे तदा ॥११७४॥
कमलश्रेष्ठिनो दत्ते द्रव्येण भूयमा गृहः ।
क्रमेण यौवनं प्राप्तं नावेव परिणायिते ॥ त्रिमिविशेषकम् ।
तत्रान्यदा गुरुधर्मघोषो ज्ञानी ममाययौ ।
कमलः प्रययौ नन्तुं गुरुगजं प्रियान्वितः ॥ अत्रोपदेशः—

व्याख्याप्रान्ते प्रियायुक्तः कमलोऽथ जगावदः ।
 स्वामिन् किमनयोः प्रीतिर्बभूव कान्तकान्तयोः ॥११७७॥
 जामिमोदर्यमम्बन्धे गुरुक्ते तद्भवोद्भवे ।
 श्रीसुन्दरे वने गत्वा तन्वा श्रीनाभिनन्दनम् ॥११७८॥
 धीरस्त्यक्त्वा गृहं मद्यो ललौ दीक्षां प्रियायुतः ।
 तत्त्वा तीव्रं तपः स्वर्गलोकं द्वावपि जग्मतुः ॥११७९॥
 च्युत्वा ततो दिवस्तौ च जानौ तव मुतमुपे ।
 स्मृत्वा जातिस्मृतेः पूर्वभवं मौनं च चक्रतुः ॥११८०॥
 ततः स्नुषामुते त्यक्त्वा मोहं पाशं गुणैर्मदा ।
 व्रतं जगृहतुर्भिममंसागम्बुधिनागकम् ॥११८१॥ यतः-
 “जह चयइ चक्रवट्टी पविन्थरं नलिअं मुहुत्तेण ।
 न चयइ तहा अहओ दुब्बुद्धी म्पपरं दमओ” ॥११८२॥
 तप्त्वा तीव्रतपः कर्मग्रन्थि लिप्त्वाऽमिलां द्रुतम् ।
 लब्ध्वा केवलविज्ञानं जग्मतुस्तौ शिवं क्रमान् ॥११८३॥ यतः-

“प्रणिहन्ति क्षणाद्धेन माम्यमालम्ब्य कर्म तन ।
 यन्न हन्यान्नग्नीव्रतपमा जन्मकांतिभिः” ॥११८४॥
 श्रुत्वाऽरिस्मर्दनो धर्मं प्राह किं मुकृतं कृतम् ।
 मम येन मनोऽर्भाष्टं भवेऽस्मिन्वाऽजनि स्फुटम् ॥११८५॥
 गुरुः प्राह त्वया पूर्वभवेऽस्काणि जिनाचिना ।
 नेनाभृच्चिन्तितं तेऽत्र भवे सवं नरंश्चर ! ॥११८६॥
 श्रुत्वं जिनधर्मे म मम्यत्वं गुरुमनिधौ ।
 लान्वाऽरिस्मर्दनः श्मापः सप्रियो गृहमाययौ ॥११८७॥ यतः-
 “ममत्तंमि अ लद्धे रद्धाहं नग्यानिग्यदागहं ।
 दिन्वाणि माणुमाणि अ मुक्खमुहाहं महीणाहं” ॥११८८॥
 अरिस्मर्दनभूपालः मम्यत्वं विप्रदं ततः ।
 प्रपान्यागान्छिवं सर्वकर्मगशिक्षयान्क्रमान् ॥११८९॥
 इति श्रुत्वापदेयं श्रागुरुपाशं शुको नृपः ।
 वैराग्यवामिनस्वान्नोऽभ्यागाव ब्रवीयमन्दिगम् ॥११९०॥

न्यस्य गज्ये मुनं लान्वा दीक्षां पार्श्वे गुणेः शुक्रः ।
कृत्वा कर्मक्षयं मद्यो जगाम शिवपत्तनम् ॥११९१॥
एवं शत्रुञ्जये यात्रां ये कुर्वन्ति तन्भुजः ।
लभन्ते ते शिवश्रेयः शुक्रगज इवाचिगन् ॥११९२॥
इति शुक्रगजकथा ममामा ॥

श्रुत्वनद् विक्रमादिन्यः प्रोवाच हे गुरुत्तम ! ।
देवान् शत्रुञ्जये तीर्थं नन्तुमिच्छास्मि मेऽधुना ॥११९३॥
विधायानुग्रहं माधांगमनेन गुरुत्तम ! ।
वन्दापयतु सर्वज्ञान तीर्थं शत्रुञ्जये मम ॥११९४॥ यतः—
“अवद्यमुक्तं पथि यः प्रवर्तते, प्रवर्तयत्यन्यजनं च निःस्पृहः ।
म एव सेव्यः स्वहितैषिणा गुरुः, स्वयं तंस्तारयितुं परं क्षमः ॥
महाव्रतधरा धीरा भक्ष्यमात्रोपजीविनः ।
मामायिकस्या धर्मोपदेशका गुग्वा मनाः” ॥११९५॥
श्रीगुवादेशमामाद्य श्रीविक्रममहीपतिः ।
श्रीसंघं मेलयामास प्रेक्ष्य कुंकुमपत्रिकाः ॥११९७॥

शुमेऽहि विक्रमादित्यो नन्तुं शत्रुञ्जये जिनम् ।
अनर्गलं ददद् दानं प्रस्थानं प्रददौ मुदा ॥११९८॥
चतुर्दश नृपास्तस्य संघे मुकुटवर्धनाः ।
शुद्धश्राद्धकुटुम्बानां लक्षा ममनिगेव च ॥११९९॥
मिन्द्रसेनादिमृगीशाः शतानि पञ्च मद्गुणाः ।
क्रियाकलापकुशलाश्चलुर्नन्तुं जिनेश्वरम् ॥१२००॥
एकोनमसतिशतं हमा देवालयया वगः ।
अतत्रयमिता रूप्यमया जनमनोहराः ॥१२०१॥
अतपश्चमिता दन्तमया देवालयाम्बुधा ।
अष्टादशशतं काष्ठमयाश्च चलिताः पुनः ॥१२०२॥
एका कोटी ग्था लक्षद्वयं नवशतानि च ।
लक्षा अष्टादशावाणः षट् महस्त्राणि हस्तिनः ॥१२०३॥
वैमगेष्टृपादीनां मनुष्याणां च योषिताम् ।
विक्रमादित्यभूपालसंघे संगत्या न विद्यते ॥१२०४॥

देवालयपताकास्यकिंकिणीलचिक्कणाः ।
 जाता आह्वयितुं सर्वदेशमंघजनानिव ॥१२०५॥
 पीनस्कन्धाः मदाकाग नानाभूषणभूषिताः ।
 वहन्ति वृषभा देवालयान् कुञ्जगामिनः ॥१२०६॥
 दिव्यरूपधराश्चारुभूषणा हरिणेश्वराः ।
 चतुष्कोणस्थिता देवालये चामरपाणयः ॥१२०७॥
 गायन्त्यो जिननाथस्य गीतानि मधुरध्वनि ।
 लीलया चालयन्ति स्म चामराणि मनोहराः ॥ (युग्मम्) ।
 ग्रामे ग्रामे चलन्मार्गे स्नात्रपूजाध्वजादिभिः ।
 कुर्वन् प्रभावनां शत्रुञ्जयोपान्ते नृपो ययौ ॥१२०८॥
 अनर्गलं ददद् दानं श्रीशत्रुञ्जयपर्वतम् ।
 आरुगेह जिनं नन्तुं विक्रमादिन्यभूषितः ॥१२१०॥
 स्नात्रपूजाध्वजागेपावारिकावाहनादिकम् ।
 कार्यं सर्वं नृपः कृत्वा चकारेत्यहं तः स्तुतिम् ॥१२११॥

मुगमुग्महीनाथमौलिमालाननक्रमम् ।
 श्रीशत्रुञ्जयकोटीगमणिं श्रीकृपयं स्तुवे ॥१२१२॥
 विभो न्वन्पदगजीवं ये सेवन्ते जनाः मदा ।
 मुगमुग्नृपश्रेणी भजते तान् मुभक्तितः ॥१२१३॥
 तनोषि त्वं विभो ! यस्य मानसे त्राममन्त्रहम् ।
 तस्य पापानि गच्छन्ति तमांसीव दिनोदयान् ॥१२१४॥
 निर्गन्धं न्वन्मुखाभोजं मुगमुग्मप्रदम् ।
 कृताथोऽहमभूवं श्रीनाभिभूपालनन्दन ! ॥१२१५॥
 मुवर्णवर्णमंकाशदेहद्युतिभर प्रभो ! ।
 निजांङ्गिकमलावामं देहि मे नाभिनन्दन ! ॥ इत्यादि स्तुतिः ।
 "मयं पमञ्जणे पुण्यं महम्मं च त्रिलेखणं ।
 मयमाहम्मिआ माला अणनं गीअवाइण्" ॥१२१७॥
 तदेव पतितं किञ्चिन्प्राप्तादं वीक्ष्य भूपतिः ।
 पप्रच्छ मिद्धमेनायं प्राप्तादोऽयं पतिष्यति ॥१२१८॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५२॥

सिद्धसेनो गुरुः प्राह कागिनाजिनमन्दिगन् ।
उद्धारेऽष्टगुणं पुण्यं प्रोक्तं श्रीजिननायकः ॥१२१०॥ यतः-
“कारयन्ति मरुद्गेहं स्यात्यर्थं केचनान्मनः ।
केचिन्मत्स्यं पुण्याय स्वभयोऽथ च केचन” ॥१२२०॥
नूतनाहं द्वगवासे विधाने यन्फलं भवेत् ।
तस्मादष्टगुणं पुण्यं जीर्णोद्धारं विवेकिनाम् ॥१२२१॥
प्रामादोद्धारकरणे भृरि पुण्यं निगद्यते ।
उद्धारश्च परं पुण्यं विद्यते जिनशामने ॥१२२२॥
पुण्यं पर्वते चक्रे प्रामादं भग्नो नृपः ।
श्रीनामेयजिनं शस्य मणिरूप्यमयं महत् ॥१२२३॥
अस्मिन्भव महार्तार्थं, प्रामादमृषभप्रभोः ।
कारयामास मगरः, चक्रवर्ती द्वितीयकः ॥१२२४॥ यतः-
“मणिरूप्यकणयपडिमं जन्थ रिमहचेइअं भग्गविहिअं ।
सदुवीसजिणाययणं सो विमलगिरी जयउ तिन्यम् ॥१२२५॥

कयजिणपडिमुद्धारं पंडवा जन्थ वीमकोडिजुआ ।
मुत्तिनिलयंमि पत्ता तं मित्तुजयमहानित्थं ॥१२२६॥
असंखा उद्धारं असंखपडिमाउ चेइआसंखा ।
जहिं जाया जयउ तयं सिरिमित्तुजयमहानित्थं” ॥१२२७॥
पूर्वं बहुभिर्वाग्निर्महंभ्यंश्च स्वभावतः ।
प्रामादाः कागिना अस्मिन्तीर्थं भूग्धिनव्ययात् ॥१२२८॥
शत्रुञ्जये ततः माग्गीग्काष्ठमयं महत् ।
प्रामादोद्धारमुर्वीशः कारयामास विक्रमः ॥१२२९॥
ततः श्रीविक्रमादित्यश्चलनं शत्रुञ्जयान्क्रमात् ।
श्रीर्वनगिगै नेमिनाथं नन्तुं समागमत् ॥१२३०॥
स्नात्रपूजाध्वजागेपावागिकावाहनादिकम् ।
कार्यं मवं नृपः कृत्वा चकारेति स्तुतिं मुदा ॥१२३१॥
अत्र नेमिनाथस्तवनं वाच्यम् ।
यात्रां विस्मृतः कृत्वा द्वयोः श्रीतीर्थयोस्तदा ।
विक्रमार्कनृपोऽवन्तीं समागात्समहं पुगीम् ॥१२३२॥

अष्टमः
सर्गः

॥१५२॥

सिद्धसेनगुरोः पार्श्वे शृण्वन् धर्मकथां मदा ।
 श्रीविक्रमार्कभूपालश्चक्रं स्वं मफलं जनुः ॥१२३३॥
 पालयन्त्यायमार्गेण पृथ्वीं माहमिकाग्रणीः ।
 दानधर्मपरोऽत्यन्तं बभूव विक्रमायमा ॥१२३४॥
 अन्यदा विक्रमादिन्यः मभायां दीनमानवम् ।
 समायान्तमजल्पन्तं निरीक्ष्य ध्यानवानिति ॥१२३५॥
 “गतेर्मङ्गः स्वर्गे दीनो गात्रस्वेदो महाभयम् ।
 मण्डो यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचकं” ॥१२३६॥
 कृपाकवचितस्वान्तस्तनो विक्रमभूपतिः ।
 दापयामास दीनागमहस्रं च दग्निद्विणे ॥१२३७॥
 तनो न याचको यावद्वक्ति तावच्छृणो जगौ ।
 कस्माच्च वदमीन्युक्तो म प्राहेति च दीनवाक् ॥१२३८॥
 “लज्जा वारेड महं असंपया मण्ड मग्निरे मग्नि ।
 दिशं माणकवाडं देहीति न निगमया वार्णा” ॥१२३९॥

आकर्ण्येतद् भृशं दीनमथिनो वचनं तदा ।
 दापयामास भूपालो दीनागयुतमञ्जया ॥१२४०॥
 चमन्काग्रं ब्रह्मीन्युक्तं भूमीभुजा तदा ।
 याचको वचनं स्फुरं प्रोवाचेति पुनस्तदा ॥१२४१॥
 “अनिस्मरन्तीमपि देहगर्भान्कीर्तिं परेषाममतीं वदन्ति ।
 स्वरं भ्रमन्तीमपि च त्रिलोक्यां तन्कीर्तिमाहुः कवयः मतीं तु” ॥
 आकर्ण्येतद् भृशं वयमथिनो वचनं तदा ।
 दापयामास दीनागलक्षं तस्य महीपतिः ॥१२४३॥
 पुनर्ब्रह्मीनि भूपोक्तं मुदिनो याचकस्तदा ।
 चमन्काग्रं प्राह बहुश्रुतकथानकम् ॥१२४४॥
 “मंग्रहेण कुलीनानां गज्यं कुर्वन्ति पार्थिवाः ।
 आदिमध्यावमाने च न ने यास्यन्ति विक्रियाम् ॥१२४५॥
 विशालायां पुगि श्रोणीपतिर्नन्दाभिधोऽभवत् ।
 भार्या भानुमती पुत्र आसीद् विजयपालकः ॥१२४६॥

मन्त्री बहुश्रुतो नाम्ना सर्वनीतिविशारदः ।
नानाशास्त्रहस्यज्ञः शारदानन्दनो गुरुः ॥१२४७॥
भृपं भानुमतीं पार्श्वे व्यापयन्तं ममान्तरे ।
मन्त्रिणोक्तं महागज ! नोचितं क्रियते न्वया ॥१२४८॥
“वैद्यो गुरुश्च मन्त्री च यस्य गजः प्रियंवदाः ।
अग्नीर्धर्मकोशेभ्यः श्विप्रं म पग्हीयते” ॥१२४९॥
अत्यामन्त्रा विनाशाय नातिदूरे फलप्रदाः ।
सेन्या मध्यमभावेन गजा वह्निर्गुरुः स्त्रियः ॥१२५०॥
नृपः प्राहाथ भो मन्त्रिन् ! माधु त्वयोदिनं परम् ।
अहमेनां विनाऽत्रैव म्थातुं अक्रोमि नो मनाक् ॥१२५१॥
मन्त्री प्राह विभो ! तर्हि रूपं पट्टगन्तं खलु ।
कारयित्वा ममीपे म मभायां व्याप्यते ततः ॥१२५२॥
अथ भृपेन चित्रामकरस्य दर्शितं हि तत् ।
तदनुमानाच्चेनैव तद्वपं लिखितं वग्म् ॥१२५३॥

शारदानन्दनायाथ पत्न्या रूपं प्रदर्शितम् ।
गुरुः प्रोवाच नो रूपे गुह्यस्य निलकं कृतम् ॥१२५४॥
रुष्टो गजा बहुश्रुतमन्त्रिपार्श्वोद्गहो गुरुम् ।
हननायार्पयामास व्यापितम्नेन भृगृहे ॥१२५५॥ यतः—
मगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यजानं,
पण्डितानिग्वधायानं यत्नतः पण्डितेन ।
अतिरभयकृतानां कर्मणामाविपत्ते—
भवेति हृदयदाही अल्यतुल्यो विपाकः ॥१२५६॥
मृगयायां गतोऽन्येषुः म नुर्विजयपालकः ।
अशिक्षिताश्चमारुढो मृगपृष्ठौ वनेऽचलन् ॥१२५७॥
स्वमेवकेऽन्विले दृष्टिपथानीने नृपाङ्गभूः ।
आगच्छन्तं हरिं वीक्ष्यारुहो भयतस्तलम् ॥१२५८॥
तत्रस्थो वानरः प्राह कुमार ! कुरु मा भयं ।
किं करिष्यत्ययं व्याघ्रोऽत्रस्थयोगवयोः खलु ॥१२५९॥

कुमारवानगै मैत्रीभावं प्राप्तौ नगै स्थितौ ।
 व्याघ्रस्तु पादपस्याधः स्थितस्तौ जग्धुमिच्छति ॥१२६०॥
 शयालुं भूमिभुक्पुत्रं स्वाङ्गे मुमं विधाय च ।
 यावत्कपिः स्थितस्तावद् व्याघ्र एव जगौ स्फुटम् ॥१२६१॥
 भो कपे ! मे वृधुक्षाऽस्ति तेनामुं भूपनन्दनम् ।
 मुञ्चाधोऽहं वृधुक्षिता भविष्याम्याशितंभवः ॥१२६२॥
 वानरोऽवगं न ददे तुभ्यं स्वाश्रितं नृपनन्दनम् ।
 व्याघ्रः प्राह मनुष्याश्च भवन्त्याश्रितघातकाः ॥१२६३॥
 वृद्धोऽथ क्षितिभुक्पुत्रः शयालुं वानरं तदा ।
 स्वाङ्गे कृत्वा स्थितौ यावत्तावद् व्याघ्रो जगावदः ॥१२६४॥
 भृपाङ्गज ! ममार्ताव वृधुक्षा विद्यतेऽधुना ।
 तेनामुं वानरं भक्ष्यं ममं दत्त्वा मुर्वी भव ॥१२६५॥
 भुक्त्वाऽमुं वानरं याति व्याघ्रोऽयं स्थानकं निजे ।
 ध्यान्वेति भूपभृङ्गान्मुमुक्षाधः कपिं तदा ॥१२६६॥

१ मुञ्चाधु दुःखं भो भ्रान्तोऽयं वानरः इत्योः ॥ २ । वानर भक्ष्यं मयाऽयमास्ति वानरः स ।

पतन कपिर्हरेगाम्ये हामिन्वा त्वग्निं तदा ।
 गन्वा मित्रान्तिकेऽर्जीव रुगेद करुणम्वगम् ॥१२६७॥
 व्याघ्रोऽवगं भो कपेऽत्रतोऽहामीम्बं किं भयप्रदे ।
 मित्रोपान्ने गतोऽर्जाव गेदनं कुरुष्व कथम् ॥१२६८॥
 कपिः प्राहाघतोऽप्युत्पान्मदीयोऽयं मुहनमः ।
 श्वभ्रे याम्यनि तेनाहं कगेमि गेदनं भृशम् ॥१२६९॥
 मत्यमेतदिनि प्रोक्तवा व्याघ्रः स्वस्थानकं ययौ ।
 विमेमेगंति कपिना पाटितो भूपभृन्मदा ॥१२७०॥
 इतश्च भूपपुत्रस्य व्याघ्राद्धीनो तुरङ्गमः ।
 त्रमः स्वनगरं गन्वा हेपाशब्दान कगेत्यलम् ॥१२७१॥
 अश्वे दृष्ट्वा गजगृहं सकलं दुःस्वप्निम् ।
 पश्चिवावृत्तो गजाऽन्वेषणाय वने गतः ॥१२७२॥
 प्रथिलं भूमिभुक्पुत्रं वीक्ष्येनोऽनुगाः क्रमान् ।
 निन्युभृपान्तिके भूपम्नतोऽतिदुःस्विनोऽजनि ॥१२७३॥

भूयिष्ठेष्वपचारेषु कृतेषु काग्निष्वपि ।
यदा नाभूद् गुणः स्रनोम्नदेति भूपतिर्जगौ ॥१२७४॥
शारदानन्दनो नो चेन्माग्निोऽत्र मुधा मया ।
तदाऽधुना द्रुतं मज्जमकग्न्यन्ममाङ्गजम् ॥१२७५॥
ततो भूपोदितं प्रोत्त्वा शारदानन्दनाग्रतः ।
मर्षीशः शारदापुत्रप्रोक्तमेवमर्चाकथन ॥१२७६॥
स्वामिन्ममाम्नि पुत्र्येका सर्वशास्त्रेषु कोविदा ।
मैव कग्न्यते मज्जं भवन्पुत्रं सुमन्त्रतः ॥१२७७॥
ततः पथ्यन्नरं कृत्वा शारदानन्दनं रहः ।
कन्यावेपथरं मर्षी तस्थौ भूपादिलोकयुग ॥१२७८॥
भूपोऽत्रकः कन्यके ! मज्जं कुरुत्व मम नन्दनम् ।
ततः स गुल्माचष्ट श्लोकानेवं पृथक् पृथक् ॥१२७९॥ तथाहि—
“विश्वामग्रनिपन्नानां वज्रने का विदग्धता ।
अङ्गमारुह्य सुमानां हन्तुं किं नाम पौरुषम्” ॥१२८०॥

प्रथमं श्लोकं श्रुत्वा प्रथमाक्षरं मुक्त्वा कुमारः ‘सेमिग’ इति
पठति । ततस्मेन पुनर्द्वितीयः श्लोकः पठितः । इति सर्वत्र ज्ञेयम् ।
“सेतुं गत्वा ममद्रुस्य गङ्गामागम्यङ्गमे ।
ब्रह्महा मुच्यते पापमित्रद्रोही न मुच्यते ॥१२८१॥
मित्रद्रोही कृतघ्नश्च स्नेयी विश्वामघानकः ।
चन्वागे नरकं यान्ति यावच्चन्द्रदिवाकगौ ॥१२८२॥
गजंस्त्वं गजपुत्रस्य यदि कल्याणमिच्छसि ।
देहि दानं मुपात्रम्यो गृही दानेन शुद्ध्यति” ॥ गजाञ्चक—
“ग्रामे वयमि हे बाले ! वनस्थं चरितं खलु ।
कपिव्याघ्रमनुष्याणां कथं जानामि बालिके ! ॥१२८४॥
यवनिकान्नरितः स प्राह—
देवगुरुप्रमादेन जिह्वाग्रं मे मग्म्वनी ।
तेनाहं नृप ! जानामि भानुमतीतिलकं यथा ॥१२८५॥
एकैकमिस्तदा श्लोके कथिते भूपतेः पुरः ।

बालिकावेषभृङ्गाणीनन्दनेन स्फुटाश्रमम् ॥१२८६॥

एकमेकं तदा मुञ्चन्नक्षरं भूपनन्दनः ।

स्वस्थीवभूव भूपालश्चमन्कारं व्यधान्पुनः ॥१२८७॥

उत्थाय द्विपटीं पश्चान् कृत्वा यावद्विलोकने ।

तावद् दृष्ट्वा गुरुं वार्ष्णीपुत्रं च मुमुदे नृपः ॥१२८८॥

ततो भूपो द्वयोर्मन्त्रिगुल्फाजोर्मुद्राचिगन ।

भृग्लिङ्गीप्रदानेन प्रीणयामास पूर्ववत् ॥१२८९॥

इति विजयपालकदुःखकथा ।

बहुश्रुतकथां श्रुत्वा भूप आश्चर्यकारिणीम् ।

दापयामास दीनागर्कोटिं तस्मै प्रमोदितः ॥१२९०॥

कोशाध्यक्षं ममाकार्यं प्रोवाचेति महीपतिः ।

एतच्चया प्रदानव्यमथिने मन्त्रिदेशतः ॥१२९१॥ तथाहि

“आर्तं दर्शनमागते दशशर्ता मंभाषिते चायुतम् ।

यद्वाचा वाच हमेयभाशु भवता लक्षोऽस्य विश्राप्यताम् ।

निष्काणां पणितोपकं मम पुनः कोटिर्मदाज्ञा पग,

कोशार्थीश ! मदेति विक्रमनृगश्चक्रे वदान्यस्थितिम् ॥१२९२॥

मण्डिते विक्रमार्केण दानपुण्यान्मवेज्यदा ।

निमन्त्रिता जना ऐयुर्भृग्निः स्वस्वदेशतः ॥१२९३॥

अष्टादशप्रजा गजकम्बुका कृता नदा ।

ककुप्पालाह्वानकृते दक्षा भूपेन चालिताः ॥१२९४॥

श्रीधराह्वा द्विजः मन्त्रुदेशाह्वानकृते नदा ।

प्रेषितो जलधेः कूलं गन्वा स्मार्तानि तं द्रुतम् ॥१२९५॥

“किं वृमो जलधेः श्रियं म हि मलु श्राजन्मभूमिः स्वयम्,

वाच्यः किं महिमाऽपि यस्य हि किल द्वीपं महीति श्रुतिः ।

त्यागः कोऽपि म तस्य विभ्रति जगद्यस्याधिनाऽप्यम्बुदाः,

शक्तेः केव कथाऽपि यस्य भवति शोभेण कल्पान्तम्” ॥

प्रत्यक्षीभूय तुष्टोऽब्धिदेवः प्राहेति मादग्म् ।

दृग्मथोऽपि नृपोऽस्माकमामन्नो विद्यते मदा ॥१२९६॥ यतः—

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१५५॥

“सूर्यचन्द्रोदयेऽभ्योजकुमुदे दृग्मंस्थिते ।
प्रतिपन्नमुह्यद्भावे तन्वाने प्रमदं क्रमान् ॥१२०८॥
गृहाणेदं वरं गन्धतुष्कं विक्रमांशवे ।
अभ्यान्मित्राय दानव्यं प्रभावश्चेति कथ्यताम् ॥१२०९॥
आद्यं चित्तेष्टिनश्रीदं द्वितीयं भोज्यदं पुनः ।
तृतीयं मन्यदं तुयं सर्वभूषणदायकम् ॥१३००॥
नान्यादाय द्विजः पश्चान्ममेत्य नृपमभिधौ ।
मणीन् भूषाय दत्त्वाऽवगु माहान्मयं मागगेदितम् ॥१३०१॥
तानि ग्नानि देदीप्यमानानि वीक्ष्य भूषाभिः ।
हृष्टः प्राह गृहाणकं गन् यद्राचने तव ॥१३०२॥
विप्रः प्राह कुटुम्बं स्वं पृष्ट्वा लाम्याम्यहं नृप ! ।
गन्वा गेहे कुटुम्बाग्रे गन्वातर्ता जगौ तदा ॥१३०३॥
पुत्रः प्राह मणिः मन्यदायी भार्या च भोज्यदः ।
स्तुषा भूषणदो द्रव्यदायी विप्रश्च लाम्यने ॥१३०४॥

१ हयिनः । राजा प्राह च ।

मिथम्नेषां कलौ जाते तानि ग्नानि भूभुजे ।
अपयित्वा द्विजेनोक्तः कुटुम्बकलहो निजः ॥१३०५॥
तेषां गज्जाऽनितुष्टेन चतुर्णामपि तुष्टये ।
दत्तानि तानि चत्वारि ग्नानि तन्क्षणात् तदा ॥१३०६॥
एवं श्रीविक्रमादिन्यो ददद् दानं मदाऽर्थिते ।
विग्न्यातोऽभृद्दान्येषु कर्णभूष इवाभितः ॥ इति दाने ।
विक्रमाको जगौ भट्टमात्रं लोकः कथं मुग्धी ।
भट्टोऽवग भूपते ! मौम्यविलोचनविलोकनात् ॥१३०८॥
प्रजानां मुग्धदुःखे च भवेतां नात्र संशयः ।
विलोक्यते मया ह्येतदित्युक्तं मेदिनीभुजा ॥१३०९॥
प्रयत्नं मानसं कृत्वा लोकस्योपरि तन्क्षणात् ।
वेपान्तरधरो भूमिपालोऽगादिक्षुवाटके ॥१३१०॥
भूषः प्राहेक्षुवाटस्य स्वामिनीं प्रति दीनवाग् ।
मानरिक्षुगमं देहि मद्यं तृपिनवक्षसे ॥१३११॥

अष्टमः
सर्गः

॥१५५॥

इक्षुमेकं करे कृत्वा पीडयन्ती मृगेश्वरा ।
 प्राह हस्मं धराधम्भं भ्रातृक्षुग्मं पिव ॥१३१२॥
 इक्षुग्मेन भूषस्य बभार्गेदग्मज्जमा ।
 एतच्छृपो गृहे गन्वा भट्टमात्रपुगे जगौ ॥१३१३॥
 इक्षुवाटपतिर्मे न दत्तं किमपि माम्प्रनम् ।
 तेनक्षुवाटकं हन्वा लार्मीति ध्यातवाच्छृपः ॥१३१४॥
 गत्वेक्षुवाटके भूषः प्राहेक्षुवाटकेश्वरम् ।
 देहि इक्षुग्मं श्राक् त्वं मह्यं नृपितवशमे ॥१३१५॥
 एकमिक्षुं करे कृत्वा मदयन्ती मृगेश्वरा ।
 प्राह हस्मं धराधम्भं भ्रातृक्षुग्मं पिव ॥१३१६॥
 पीडितेनक्षुदण्डेषु भूषस्य च नदा नया ।
 निम्नमारुह्य नका नतोऽवगच्छन् विप्रमाथेमा ॥१३१७॥
 मानः ! कल्ये मया भूषः पीतो नेति कुतोऽधुना ।
 नारी प्राह महीशस्य कल्ये दृष्टिर्वगऽभवत् ॥१३१८॥

अथ तस्याजनि कृग दृष्टिर्भूमीपतेनेन ।
 एतच्छृपो गृहे गन्वा भट्टमात्रपुगे जगौ ॥१३१९॥
 भट्टमात्रो जगौ गजन् ! दृष्टं दृक्मौम्यचेष्टितम् ।
 गजा प्रोवाच न मत्स्यं भट्टमात्र ! वचः स्फुटम् ॥१३२०॥
 गजा प्रोवाच मे कावाडिकानां माग्णे मनः ।
 भट्टमात्रो जगावेवं नेषामपि भविष्यति ॥१३२१॥
 तेषान्तरं ततः कृत्वा भूषो भट्टान्वितो बहिः ।
 प्रेक्ष्य कावाडिकं प्राह विक्रमाकोऽधुना मृतः ॥१३२२॥
 कावाडिका जगुः मुष्टं जानं भूषे मृतिं गते ।
 इन्धनानि लभ्यन्तेऽस्माकं मृत्युं बहु स्फुटम् ॥१३२३॥
 श्रुत्वनहं विक्रमादिन्यः प्रोवाचेन नदग्रतः ।
 आर्मीर्गृजने चित्तं माम्प्रनं विद्यते मम ॥१३२४॥
 भट्टमात्रो जगावेवं नामामपि तथाऽस्मि हि ।
 विक्रमाकयुतो भट्टमात्र पुर्यां बहिगेनः ॥१३२५॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५६॥

प्राहेत्यामीरिकां वीक्ष्य विक्रमाकोऽधुना मृतः ।
श्रुत्वनद्गोमामत्रं भङ्क्त्वा गैति स्म मा तदा ॥१३२६॥
हा वन्म विक्रमादन्य ! हा कारुण्यमहोदधे ! ।
क गतोऽमि कथं पृथ्वी त्वां विनाऽत्र भविष्यति ॥१३२७॥
इत्यादिगेंदनपगं प्रकटीभूय तां नृपः ।
नीन्वा स्वमदनं लक्ष्म्या मानयामाम मादग्म् ॥१३२८॥
प्राप्य भूमीपतेः पार्श्वाद् बह्नीं लक्ष्मीं तदाऽचिगन् ।
आमीगी स्वगृहे हृष्टमानमा ममुपागमन् ॥१३२९॥
तनो विक्रममार्तण्डः मुन्दरन्यायमार्गतः ।
पालयामाम सकलां वमुधां विशदाश्रयः ॥ इति न्यायमार्गे ।
अवन्यां विक्रमादन्यः पालयन् पृथिवीं नयान् ।
दानशीलनपश्चादभावनाः कुरुते मदा ॥१३३१॥
निशायामेकदा लोकस्वरूपं विक्रमार्यमा ।
निरीक्षितुं पुगीमध्ये बभ्रामाविभ्रमो गहः ॥१३३२॥

१ बभ्राम उन्नमन्वहम् ग ।

एकस्य श्रेष्ठिनो गेहोपगिष्टान्कजलध्वजान् ।
सर्वीक्ष्य चतुर्गतीति विक्रमो विस्मितोऽभवन् ॥१३३३॥
एवं द्वित्रिदिनेष्वेवं भ्रमन् विक्रमभूपतिः ।
सर्वीक्ष्य चतुर्गतीतिदीपांस्तत्र च मिष्मिये ॥१३३४॥
किमस्य श्रेष्ठिनो गेहे न न्यूना अधिका न हि ।
वीक्ष्यन्ते दीपकाः कस्मान्न ज्ञायन्तेऽत्र कारणम् ॥१३३५॥
प्रातस्त्वं श्रेष्ठिनं भूमीपतिगकार्यं संमदि ।
दीपानां करणे हेतुं पप्रच्छ जनमाश्रिकम् ॥१३३६॥
तेनोक्तमेष आचारो गेहे मम महीपते ! ।
यावन्तः स्वर्णलक्षाः स्युस्तावन्तो दीपकाः खलु ॥१३३७॥
निर्गन्धिन्यां विधीयन्ते गेहोपरि स्फुटं मया ।
तेन स्वामिन्स्वया कार्योऽपगधो नो मनाग मयि ॥१३३८॥
तनो विहस्य भूपालः प्रोवाच श्रेष्ठिनं प्रति ।
त्वं न कोटीश्वरोऽद्यापि तेन खेदोऽस्मि मे ननु ॥१३३९॥

अष्टमः
सर्गः

॥१५६॥

समाकार्य ततः कोशाध्यक्षान् विक्रमभूपतिः ।

लक्षा षोडश निष्काणामर्पयामास तस्य तु ॥१३४०॥ यतः-

“एके मन्पुरुषाः परार्थनिग्ताः स्वार्थं परित्यज्य ये,

सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभृतः स्वार्थाविरोधेन ये ।

तेऽपि मानवगक्षमाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये,

ये तु घ्नन्ति निगर्थकं परहितं ते के न जानीमहे” ॥१३४१॥

ततः कोटीश्वरो जज्ञे श्रेष्ठी विक्रमभूपतिः ।

विक्रमोऽपि पुर्णि वीक्ष्येदक्षां प्रमुमुदेतगम् ॥ इति लोकवान्मन्ये

विक्रमादित्यभूपालो जिन्वाऽशेषद्विषांऽन्यदा ।

देशाभिष्कामयामास निजाद् व्यसनमप्रकम् ॥१३४३॥

“यृतं च मांसं च मुगं च वेद्यां पापद्विचौरिपरदारमेवाः ।

एतानि मम व्यसनानि लोके घोगनिघोरं नरकं नयन्ति” ॥

न नीतिलङ्घनं लोके नैवामत्यप्ररूपणम् ।

परचक्रागमो नैव प्रजापीडा न कर्हिचिन् ॥१३४५॥

देवताप्रतिमाभङ्गो वर्णस्थितिव्यतिक्रमः ।

पुण्यभङ्गोऽपकीर्तिश्च यस्य देशे न विद्यते ॥१३४६॥

अन्येद्युस्मस्कृता लोके सुष्ठानि निशि निन्यशः ।

इर्भ्याभूय दिनें स्वैरं विलसन्ति पुगन्तरे १३४७॥

स्वर्णहट्टमणीहट्टवस्त्रहट्टादिनायकाः ।

एत्य प्रोचुर्नृपोपान्ते धनं स्नेनं हतं बहु ॥१३४८॥

स्नेनान् धनं तलाग्क्षा मुक्ताः सर्वचतुर्गथे ।

वीक्षिता अपि न प्राप्तास्ततो दध्याविदं नृपः ॥१३४९॥

मन्यां शक्तौ यदि क्षमापः पीड्यमानां प्रजां भृशम् ।

न रक्षन्ति तदा तस्य नरकं पतनं भवेत् ॥१३५०॥ यतः -

“द्वन्द्वलानामनाथानां बालवृद्धनर्पिभ्यनाम् ।

अन्यायैः परिभृतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥१३५१॥

लोकेभ्यः क्रमादाता चौरिभ्यस्नास्ति रक्षिता ।

तदीर्यलिप्यते राजा पानकैर्गतिं हि स्मृतिः” ॥१३५२॥

ध्यान्वेति भूपती गत्रावेकाकी स्वहसंयुतः ।
द्रष्टुं चौरं निशीथिन्यां निम्नमार गृहान बहिः ॥ यनः-
“मीह मउण न चंदचल न वि जोइ धणगिद्धि ।
एकल्लउ लक्खिहिं मिडइ जिहां माहम निहां मिद्धि” ॥
आन्वा गहमि माणिक्यचतुष्कालं गतो नृपः ।
दध्यौ चौरद्वयः प्रायो भवन्त्यत्र चतुष्कले ॥१३५५॥
ततः शनः शनयावद्वतो गजचतुष्कले ।
तावन पश्चात्तगन वीक्ष्यायानो दध्याविदं नृपः ॥१३५६॥
आगच्छन्तस्तलाश्वा मामज्ञान्वा कदाचन ।
हनिष्यन्ति तदा मे स्याद् गतिः केति गहःस्थितः ॥१३५७॥
आगच्छन्तः शनहेष्टा चौरमे(ग इमे) निश्चितं हृदि ।
कृतायां चौरमंज्रायां भूपेन तस्करः कृता ॥१३५८॥
चत्वारस्तस्करास्तत्र मिलिता भूपतेनिशि ।
भूपः प्राहाधुना युयं किमर्थं कुत्र यास्यथ ॥१३५९॥

१ चट्ठन्यत्र घ । २ तान् हनुं प्रगमिष्यावः (मः) घ ।

तैरुक्तमद्य मेघस्य श्रेष्ठिनोऽस्माभिर्गलये ।
हेग्निा गंकुशाः मन्ति विदेशादागता घनाः ॥१३६०॥
तेनाहनुं गमिष्यामो वयं चौरा घनार्थिनः ।
त्वं कः कुत्र किमर्थं वा यास्यती(सी)ति नृपो जगौ ॥१३६१॥
तस्करोऽहं प्रजापालाभिधानो विदिनो भुवि ।
अद्य भूर्मापतेः कोशो हेग्निोऽस्ति मया खलु ॥१३६२॥
विक्रीय तैलमुद्रादि कष्टाद् येषां धनं भवेत् ।
तेषां श्रीहरणे मृत्युर्जायते निश्चितं द्रुतम् ॥१३६३॥ यनः-
“एकैकस्य क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
मपुत्रपौत्रस्य पुनयावजीवं हते धने ॥१३६४॥
मुखेन भूपतेर्लक्ष्मीर्विद्धी भवति मच्चनि ।
तस्य श्रीहरणे स्तोत्रं दुःखं भवति निश्चितम् ॥१३६५॥
ततश्चौरा जगुः मन्यं प्रोक्तं भोः तस्कर ! तया ।
गम्यते नृपतेर्गहेऽस्माभिर्हनुं श्रियं घनाम् ॥१३६६॥

विक्रमोऽवक् चतुर्णां वो भागोऽस्त्यन्यस्य वा पुनः ।
 तैरुक्तं विक्रमार्कस्य व्यवहारोऽस्मि दृशकः ॥१३६७॥
 सेल्लहस्तलागादिभृत्या विक्रमभूपतेः ।
 राज्ये चौर्यं न कुर्वन्ति शिरःछेदनभीतिनः ॥१३६८॥
 विक्रमः प्राह युष्माभिः मृत्यमुक्तं च माम्प्रनम् ।
 आगमिष्याम्यहं माधं भवतां यदि गंचने ॥१३६९॥
 तैरुक्तं न हि भागेन महर्ष्या चौरिका भवेत् ।
 आगच्छ त्वं महीशस्य मदने गम्यतेऽधुना ॥१३७०॥
 विक्रमः प्राह का काऽस्मि शक्तिश्च भवतामिह ।
 आद्येनोक्तं गृहान्तःस्थं वस्तु जानामि गन्धनः ॥१३७१॥
 द्वितीयोऽवक् करम्पशान् स्फाग्नालागादि च ।
 उद्घाटयाम्यहं मद्यो भिनन्नि वाऽञ्जनालवन ॥१३७२॥
 तृतीयोऽवक् मया यस्यैकशः शब्दः श्रुतो मनाक् ।
 वर्षशनेऽपि तं नूनं वाचोपलभ्याम्यहम् ॥१३७३॥

चतुर्थस्तम्करः प्राह सर्वेषां पशुपक्षिणाम् ।
 भाषां जानामि निनदश्रवणाक्षणादहम् ॥१३७४॥
 तैरुक्तं काऽस्मि ते शक्तिर्विक्रमार्को जगौ ततः ।
 येषां मध्येऽस्म्यहं तेषां न भीभवति भूपतेः ॥१३७५॥
 चौगः प्रोचुर्लमद्वाग्याच्च मिलितोऽस्मि माम्प्रनम् ।
 हर्षिष्यते महर्ष्यानां धनं भृगि निजं च यः ॥१३७६॥
 दध्यौ विक्रममार्तण्डो हन्यन्ते नानामिनाऽधुना ।
 पुनश्चिन्नितवानेनं हन्यन्ते स्म युधा कथम् ॥१३७७॥
 आदावेषां चरित्रं तु द्रष्टव्यमि गौणवृत्तिनः ।
 उपायेन जनः मौवं कायजानं कर्षिष्यते ॥१३७८॥ यतः-
 "उपायेन हि तत्कुर्याद् यन्न शक्यं पराक्रमः ।
 काक्या कनकमुत्रेण कृष्णमर्षो निपातिनः" ॥१३७९॥
 ततो वप्रप्रनोल्यादि समुल्लङ्घ्य नृपालये ।
 गन्वा तान् तस्मिन् भूपः प्रोवाचेति जनः जनः ॥१३८०॥

गन्धज्ञानिन ! गृहेऽस्मिन् किं विद्यते वद माम्प्रतम् ।
 तेनोक्तं गन्धतो ज्ञान्वा स्पृष्टकानि च भृग्निः ॥१३८१॥
 द्वितीये रजनं गेहे तृतीये हेम मयनि ।
 चतुर्थे रजगशिश्न विद्यते स जगाविति ॥१३८२॥ युग्मम् ।
 भृषः प्राह ग्रहीप्यन्ते मणयः कोटिमूल्यकाः ।
 तालकभिद् ! द्रुतं भिन्धि तालकं कम्पयन्तः ॥१३८३॥
 तेन पश्चान्कृतं पाणिस्पर्शेन तालकं नदा ।
 स्वात्रं दातुं प्रवृत्तास्ते शिवाशब्दोऽभवद् बहिः ॥१३८४॥
 शब्दज्ञानी जगौ वक्ति शिवेयमिति भृग्निः ।
 मध्यंऽस्ति धनिकः स्वात्रं भवद्विर्दीयते कथम् ॥१३८५॥
 ततस्तेषु निवृत्तेषु विक्रमार्को जगावदः ।
 सप्तभौमगृहे भृषाः स्वपन्ति स्म यतः मदा ॥१३८६॥
 मुधा वक्ति शिवा रजमञ्चयं(यो) गृह्णतां द्रुतम् ।
 शब्दज्ञान्यथवा मम्यग् न वेत्ति शकुनाग्वम् ॥१३८७॥

स्वात्रं दातुं पुनस्तेषु लग्नेषु शब्दविजगौ ।
 शिवा वक्ति गृहस्वामीक्षते स्वात्रं न दीयते ॥१३८८॥
 आकर्ण्येनभिष्टुतेषु तेषु प्राह महीपतिः ।
 अस्मासु विद्यते नैव कश्चिद् गृहपतिर्भुवम् ॥१३८९॥
 शिवेयं जल्पन्ति मुधा गृह्णतां रजसञ्चयम् (यः) ।
 पुनस्तेषु प्रवृत्तेषु शब्दज्ञानी जगावदः ॥१३९०॥
 शिवा वक्ति शुनि ! क्ष्मापगृहं स्निग्धादनादिकम् ।
 जग्धं न्यया कथं स्वात्रदानं न वक्षि भृभुजे ॥१३९१॥
 ज्ञातं नीचा भवन्त्येवंविधाः कृतघ्नमानसाः ।
 शुर्ना प्रोवाच मध्यम्यः स्वामी किं क्रियते धनम् ॥१३९२॥
 ततस्ते बलिताः सर्वे विभ्यतो यावता द्रुतम् ।
 तावद् विक्रमभृषोऽवग मध्यम्योऽस्ति महीपतिः ॥१३९३॥
 येषां मध्ये त्वहं तेषां न भीर्भवति भृपतेः ।
 पक्षिणां निनदं मृदा मन्वते न विचक्षणाः ॥१३९४॥

ततस्ते तस्मिन्ः स्वात्रं दत्त्वा मध्येगृहं गताः ।
 एकैका पञ्चभिः पेटा गृहीता ग्नपूणिता ॥१३०५॥
 भूपः प्राह न मध्येऽस्मिन् स्वामी प्राह मुधा शिवा ।
 अस्माकं पेटिका ग्नपूणिताश्चटिताः करे ॥१३०६॥
 मणिचतुष्करेऽभ्येत्य गच्छन्तस्मिन्स्मरन् गृहं ।
 भूपोऽवगमिलनं भूयो वन्धूनां वः कथं भवेत् ॥१३०७॥
 तेरुक्तं मिलनं मन्ध्याममयेऽत्र भविष्यति ।
 भूपः प्राह शनभ्यानेऽत्र प्राप्यन्ते नगः मदा ॥१३०८॥
 तेनोपलक्षणं नैव भवत्यत्र चतुष्करं ।
 चौग जगुः शये येषां वीजपूग भवन्ति च ॥१३०९॥
 ज्ञानव्याप्ते न्वया मौवचान्धवा आन्मनः खलु ।
 एवं विधाय मंकेतं ययुश्चौग निजं गृहम् ॥१४००॥
 गजाऽभ्येत्य निजावासे पेटां मृत्त्वा गृह्णन्दा ।
 मुमः प्रगे जजागार वन्दिमङ्गलनिर्व्वर्तनः ॥१४०१॥

स्मृतपञ्चनमस्कारः कृतप्राभानिकक्रियः ।
 अलंकार भूपालः सभां मभ्ययमन्विताम् ॥१४०२॥
 इतः कोशगृहे कोशाध्यक्षां यावद्ययौ प्रगे ।
 तावन्स्वात्रं महद् दृष्ट्वा मध्येऽगार्द्राक्षितुं मणीन ॥१४०३॥
 पञ्च पेटा गता ज्ञात्वा दध्यौ भाण्डाग्निकम्पदा ।
 येन पेटा गृहीताः स्युः स वली विद्यते भृशम् ॥१४०४॥
 तेनाहं पेटकामेकां गृहः कृत्वा नृपान्निके ।
 गन्वा वृम्बाग्वं कुर्वे पेटागमनपूर्वकम् ॥१४०५॥
 ग्नपेटा हता गजः केनचिन् स्वात्रदानतः ।
 धावन्त(वत) पटिकाः शीघ्रं नलाग्न्या भटा अपि ॥१४०६॥
 स्वात्रं दृष्ट्वा नलाग्न्यर्धभाण्डागागममन्वितः ।
 उक्तं भूमिपतेरग्रे पट ययु ग्नपेटिकाः ॥१४०७॥
 गजा प्राह नलाग्न्य ! पुग्गक्षां करोषि न ।
 न त्वं कर्षयामि स्मेनं चोदण्डम्पदा तव ॥१४०८॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१५०॥

विलोकिने पुगे नैव लब्धाश्चौगश्च कुत्रचिन ।
विलक्षः स्वगृहंऽभ्येत्य तलागश्च उपाविशन् ॥१४००॥
पन्न्या पृष्टं किमाम्यं ते वीक्ष्यते इयामलं किल ।
तलागः कथयामास पेटागमनकाणम् ॥१४१०॥
प्रिया प्रोवाच दौदया क्रियते न मनाक प्रिय ! ।
कानग्वेन नो कार्यमिद्विभवेति कर्हिचिन ॥१४११॥ यतः—
“मदाचारस्य धीरस्य धर्मतो दीर्घदर्शिनः ।
न्यायप्रवृत्तस्य मतः मन्तु वा यान्तु वा श्रियः ॥१४१२॥
एकांऽहमयहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥१४१३॥
अतीतं नव शोचन्ति भविष्यं नैव चिन्तयेन ।
वर्तमानेन कालेन वर्तन्ते च विचक्षणाः” ॥१४१४॥
मुष्णन्ति मतनं चौग नगरं निर्देयाशयाः ।
भूष एवंविधो जातो दुष्टवाक्यप्रजल्पनान् ॥१४१५॥ यतः—

“काके शौचं द्यूतकारे च मन्यं मर्षं क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
ह्रीर्वि धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता, गजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा” ॥
आन्मगेहगमाः सर्वा अपेयित्वा महीपतेः ।
कथ्यतेऽहं गमिष्याम्यन्यत्र चाजीविकाकृते ॥१४१७॥
भवानेवंविधोऽभूस्त्वं भृत्यस्योपरि मम्प्रति ।
तेन स्यातुं न शक्येतास्माभिर्गत्र तवान्तिके ॥१४१८॥
विचार्यतेन तलागश्चोऽभ्येत्य भूपान्तिके जगौ ।
स्वामिभूतं गमिष्याम्यन्यत्र त्वं चेदृशोऽभवः ॥१४१९॥
भूषः प्राह तलागश्च ! न मेतव्यं त्वया मनाक ।
चौगश्चटन्तु वा मा वा पाणौ मुष्णन्तु वा पुग्म् ॥१४२०॥
तलागश्चाधुना स्वस्थो गच्छेर्मणिचतुष्कके ।
वीजपृग्युता ये स्युर्गत्रानेयास्त्वया च ते ॥१४२१॥
आदेशं भूषतेः प्राप्य तलागश्चः प्रमोदितः ।
निःसृतो नृपतेः कार्यं कर्तुं मणिचतुष्कके ॥१४२२॥ यतः—

अष्टमः
सर्गः

॥१५०॥

“मती पन्युः प्रभोः पत्तिर्गुणेः शिष्यः पितुः सुतः ।
 आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम्” ॥१४२३॥
 इतस्तत्रागताश्चौग बन्धोः पश्यन्ति वर्म च ।
 शब्दज्ञानी द्विकागवं श्रुत्वा चावक तदग्रतः ॥१४२४॥
 द्विको वक्ति द्रुतं गृयं नश्यनेतः प्रदेष्टतः ।
 आयाति (न्ति) वाहना(ग) धतुं गुप्ताकमत्र मम्प्रति ॥१४२५॥
 प्रोचुः स्तेनास्त्रयो मौनं कुरुष्व त्वं च बान्धव ! ।
 पूर्वं कृतं वचस्ते चेन गजपटास्तदा कुनः ॥१४२६॥
 गम्यते चेत्तदा तादृगवन्धोयोगः कथं भवेन ।
 विमृश्येति स्थितास्तस्य पश्यन्तो वर्म हपिताः ॥१४२७॥
 एत्य तत्र तलाग्नौ वीजपृग्ममन्विताः ।
 तानादाय नृपोपान्ते नेतुं च चलितो यदा ॥१४२८॥
 तदा स्तेना जगुलश्मीं गृहाण भूयमीं मम ।
 अस्मान मञ्चाथवा वृद्धा आयास्यन्ति नृपान्तिके ॥१४२९॥

१ द्विकः वक्ति, पश्यन्ति—पश्यन्ति, पश्यन्ति ग . २ ‘वच’ ग .

तलाग्नौऽवग नृपेणोक्तं वीजपृग्ममन्विताः ।
 आनेतव्या नग अत्र नियम्य दृढबन्धनः ॥१४३०॥
 आनीता नृपतेः पार्श्वे तलाग्रेण मलिम्लुचाः ।
 गजपृक्क पेटिका गृयमपेयन्तु द्रुतं मम ॥१४३१॥
 नो चेन्कण्डियते चोदण्डोऽत्र भवतां द्रुतम् ।
 श्रुत्वा तनस्कग दध्युग्रेण बन्धुनिशानतः ॥१४३२॥
 मन्वेति पेटिका दत्ताश्चनमस्मैर्महीभुजे ।
 भूपांश्चग अकुटिं कृत्वा वीक्ष्यते पेटिकाद्वयम् ॥१४३३॥
 चौगः प्रोचुश्चनमोऽत्र गृहीता नाधिकाः किल ।
 भूपांश्चक त्वं तलाग्नान् गलायां श्लिष तस्कगन ॥१४३४॥
 भूप्रोक्तं तलाग्नः कर्तुं चलति यावता ।
 तावच्छब्दविदा प्रोक्तं स्तेनानां पुनो गृहः ॥१४३५॥
 गजपृक्कनेन भूपेनात्मना मार्धे च चौगिकाम् ।
 कुर्वतोक्तमहं येषु स्यां तेषां नृपतो न मीः ॥१४३६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६०॥

विमृश्येति तलाग्धं प्रति प्रोचुर्मलिमुत्थाः ।
नयाम्मान भूपतः पाशं वयं दद्युश्च पेटिके ॥१४३७॥
आनीतेषु जगौ शब्दज्ञानीति भूपमनिधौ ।
एकोऽस्माकं नरो गत्रौ स्नन्यार्थं मिलितो जगौ ॥१४३८॥
येषां मध्यस्म्यहं तेषां न मीमेवति भूपतः ।
अद्यास्माकं भवेद् मृत्युजायते काणं न हि ॥१४३९॥
पेटयोर्द्रव्यमन्यं नं गृहाणाम्भिकेतनान् ।
गजा रुष्टा नृणां किं किं हस्ते न धनादिकम् ॥१४४०॥
एकां पेटां ममानीय भूपेनोक्तमिति स्फुटम् ।
कोशाध्यक्ष ! द्वितीयां त्वं मणिपेटां ममानय ॥१४४१॥
मार्यमाणो महीशेन विभ्यन् कोशाधिपस्तदा ।
ग्नपेटां ददौ भूमीभुजं दनमना द्रुतम् ॥१४४२॥
गजास्वग बान्धवा युयं मम मत्या बभूव च ।
साधं च चौरेकणाङ्गेतव्यं न मनागपि ॥१४४३॥

१ नीराणां नियमो जातः प्रा इदो शृण्वन्तस्ते च ।

भवतां मंनिधावेकं मार्गयाम्यधुनाऽहकम् ।
ने प्रोचुर्भूपते ! चौर्यं मुत्तर्वकं मार्गयाधुना ॥१४४४॥
गजास्वक चौर्यतो जीवा भवन्त्यत्र परत्र च ।
दुःखभाजो भृशं भूयो भ्रमन्ति भवकानने ॥१४४५॥ यतः-
“अयं लोकः परो लोको धर्मो धैर्यं धृतिः मतिः ।
मुष्णता परकीयं खं मुषितं मर्वमप्यदः” ॥१४४६॥
मम्बन्ध्यपि निगृह्येत चौर्यान्मंडिकवन्नृपः ।
चौरेऽपि त्यक्तचौर्यः स्यात् स्वर्गभाग गौहिणेयवत् ॥१४४७॥
ततस्मैस्मर्कश्चौरेकणो नियमस्तदा ।
गृहीतो भूपतेः पाशं बभूवुः सुखिनश्च ने ॥१४४८॥
तस्मैर्गनियमे स्नन्ये गृहीते भूपमनिधौ ।
अवन्तीवामिनो लोका बभूवुः सुखिनो भृशम् ॥१४४९॥
चौरेभ्यस्त्यक्तचौर्येभ्यो ग्रामाणां शतपञ्चकम् ।
मन्मानपूर्वकं भूपां दत्ते स्म मुदिताश्रयः ॥१४५०॥

अष्टमः
सर्गः

॥१६०॥

इति श्रीमत्तपागच्छनायक—श्रीसोमसुन्दरगुण्डालंकरणश्रीमुनिमुन्दरगुण्डालंकरणश्रीभृङ्गीलगणिविरचिते श्रीविक्रमादिन्य-
विक्रमचरित्रचरित्रे श्रीशत्रुञ्जयोद्धारकणम्यरूपवर्णनो नामाष्टमः सर्गः समाप्तः ॥

नवमः सर्गः ।

[पञ्चदण्डच्छत्रकथा]

अन्येषु विक्रमादिन्यः क्रीडां कृत्वा बहिर्यते ।
आगच्छन् स्वगृहे गजमार्गे गाञ्छिकापाटके ॥१॥
तत्रैव पाटके नागदमन्याम्ननयाऽनया ।
देवदमन्यभिधा बाला विद्यते रूपशालिनी ॥२॥
निरीक्ष्य गाञ्छिकाचेटीं माजयेन्नीं नृपानुगाः ।
प्रोचुर्भूपतिगयाति धूलिं मोच्छागलयाधुना ॥३॥
श्रुत्वा तद्वचनं देवदमनी प्राह किं नृपः ।
पञ्चदण्डमयं छत्रं धत्ते स निजमम्नकं ॥४॥

तदेतद्वचनं तस्या आकर्ण्य चलितो नृपः ।
पञ्चदण्डस्य वृत्तान्तं प्रष्टुकामोऽभवन भृङ्गम ॥५॥ यतः—
“अपूर्वामश्रुतां वार्तां ममाकर्ण्य जनो द्रुतम् ।
श्रोतुकामो भवेद् वाटं ग्रन्थचिन्तयानिशम्” ॥६॥
प्रष्टुकामोऽपि भूपालो गन्वा निजनिर्गतेन ।
कृत्वा देवाचनं चाशु वृद्धं विक्रमायमा ॥७॥
नामाकारयितुं भृत्याः प्रेषिता भृङ्गजा गृहान् ।
गाञ्छिकालयमभ्येत्य जगदुन्नामिति स्फुटम् ॥८॥

भो गाञ्जिके ! च ते पुत्री वक्ति भूयं यथा तथा ।
तेन तां भूयतेः पार्श्वे प्रेषयाधिकजल्पिकाम् ॥१०॥
गाञ्जिका च जगादिव चेन्कुयति क्षमापतिः ।
तदा लोकाः कथंकारं प्रजल्पिष्यन्ति माम्प्रनम् ॥१०॥ यतः—
“यथा तथा नृणां वाक्यमाकर्ण्य कर्णद्वन्त्राः ।
ये भवन्ति नृपाम्नेषां दंष्ट्रो वमन्ति नो मनाक्” ॥११॥
लोकानां वचनं श्रुत्वा महीपाला यथा तथा ।
अपत्यानामिव श्राग नो लप्यन्ति मातृपितृवत् ॥१२॥
भूषानुगा जगृ गजा नाम्या दण्डं कर्षिष्यति ।
किं तु प्रक्षयति वृत्तान्तं पञ्चदण्डस्य किञ्चन ॥१३॥
प्रोवाच गाञ्जिका विद्या न कदा विनयं विना ।
प्राप्यते मनुजभूष इति विज्ञाप्यतां द्रुतम् ॥१४॥ यतः—
“विनयेन विद्या ग्राह्या पुष्कलेन धनेन वा ।
अथवा विद्यया विद्या तुर्योपायो न विद्यते” ॥१५॥

भृत्याः प्रोचुः मुतां स्वीयां प्रेषय त्वं नृपान्तिके ।
गाञ्जिकाऽऽहाहमेप्यामि तैरुक्तमग्निवति स्फुटम् ॥१६॥
गाञ्जिका भूयतेः पार्श्वे गन्वा प्राहेत्यदः स्फुटम् ।
यथा तथा वचो बालादिभिर्मोढ्याभिगद्यते ॥१७॥
आकर्ण्येनक्षुपः कृप्येद् यदि नः का गतिस्तदा ।
भूषोऽवग नैव बालानां वाक्यैः कोपो भवेन्मम ॥१८॥
प्रप्तुकामोऽस्म्यहं पञ्चदण्डञ्चत्रस्वरूपकम् ।
तेन त्वं तस्य छत्रस्य स्वरूपं वद किञ्चन ॥१९॥
गाञ्जिका प्राह भो भूष ! कार्यं चेद्विद्यते तव ।
तदा त्वं प्रथमं मामकीनत्वन्मदनान्तरे ॥२०॥
मंलग्नां पद्यकां चर्वीं कारयित्वा धनैर्धनैः ।
मन्मुतां मारिपाशेन त्रिवारं लघुलाघवान् ॥२१॥
विजित्य परिणीयाशु पुत्र्या विनयपूर्वकम् ।
मद्यो विक्रमभूपाल ! पञ्चादेशान् कर्षिष्यामि ॥२२॥

तदा मम मुताऽहं वा छत्रस्योत्पत्तिमञ्जमा ।
 आमूलचलतस्तुभ्यं वदिष्याम्यवनीपते ! ॥२३॥
 गजा जगाद नाम्नाभिः पञ्चदण्डं कदाचन ।
 छत्रं श्रुतं कचिद् दृष्टं भृशुवःस्वस्त्रये ननु ॥२४॥
 तथापि प्रेष्यतां पुत्री भवत्योक्तं कर्ग्यने ।
 प्रोक्तेति नागदमनी जगाम निजमन्दिग्म् ॥२५॥
 द्वितीयदिवसे प्रातर्गधिष्ठायामनं महन ।
 गाञ्छिकोक्तां नृपः पद्यां काग्यामाम मेवकः ॥२६॥
 आहूता भृशुजा देवदमनी दीव्यभूषणा ।
 दीव्यदुकूलवमना मभायां ममुपेयुषी ॥२७॥
 दीव्यत्तनुच्छविं देवदमनीं वीक्ष्य भूपतिः ।
 मन्मथग्रमिन्स्वान्तो बभूवार्ताव संमदि ॥२८॥
 विधायाष्टापदं द्यूतमण्डपे माग्याशकैः ।
 गन्तुं भूपत्नया मार्धं चकारोपक्रमं तदा ॥२९॥

पतत्यलं ममे दावे गङ्गाऽचिन्तीनि मानमे ।
 कन्यक्रेयं कदाचिन्मां जेत्री मे का गतिस्तदा ॥३०॥
 ममापभ्राजना लोके भविष्यति न मंग्रयः ।
 विमृश्येति स्मृतो बह्विवेनालो मेदिनीभुजा ॥३१॥
 तदाऽऽशु बह्विवेनालो भूपपार्श्वे ममागमन ।
 ततोऽभिषेकस्य मांनिध्याद्रन्तुं गजा प्रवर्तिनः ॥३२॥
 मध्याह्ने च महामान्यविजयमिति कांविदः ।
 देव ! भोजनवेलाया भवतीह व्यतिक्रमः ॥३३॥
 गजोक्तं सचिवा युयं भुञ्जध्वं व्यथमेव हि ।
 उन्धानुं विद्यते नो मेऽवमरः साम्प्रतं मनाक् ॥३४॥
 सचिवाश्च जगुः स्वामिन ! वपुस्तव ह्रमिष्यति ।
 आधारे निखिला पृथ्वी विद्यते तव निश्चितम् ॥३५॥ यतः—
 "जेण कुलं आयत्तं नं पुग्मिं आयगेण रक्खिज्जा ।
 न ह तुवंमि विणट्ठं अग्या माहाग्या ह्वति" ॥३६॥

एवं पुनः पुनः प्रोक्तं मन्त्रिभिर्वहुभिर्मदा ।
मन्ध्याघर्षाद्वयं यावद्रममाणो नृपः स्थितः ॥३७॥
निशादननमोर्भात्या वस्त्रेण फलकं तदा ।
आच्छाद्य नृपतिर्भोक्तुं मध्येगेहमुपागमन् ॥३८॥ यतः
“अस्मिं गते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते ।
अन्नं मांसममं प्रोक्तं मार्केण्डेन महर्षिणा ॥३९॥ इत्यादि ।
वैकालिकं नतः कृत्वा निशायां वीगचर्यया ।
श्रोतुं स्वचरितं पुर्यां गहो बभ्राम भूपतिः ॥४०॥
चतुर्ग्रीत्यदृश्रेण्यां गहः परिभ्रमन् नृपः ।
लोकानां वचनादेतत् शुभाव निशि सर्वतः ॥४१॥
यद्वाजा रमते देवदमन्येह महानया ।
तदाऽयं ज्ञायते मूर्खो न पुनश्चतुर्गे मनाक् ॥४२॥
कोऽप्यस्य नृपतेः शिक्षां दाताऽमात्यो न विद्यते ।
नानेन भूभुजा युक्तं कृतं द्यूतनिषेवणान् ॥४३॥

मिद्धमीकोनगी क्षेपा केनापि जीयते नष्टि ।
श्रुत्वा तन्नृपतिः मौधं स्वमागान् विब्रमानमः ॥४४॥
शेषां निशामतिक्रम्य द्वितीयदिवसे प्रगे ।
तथैव च तया मार्धे गन्तुं प्रवृत्ते नृपः ॥४५॥
पूर्ववद्विमं द्यूतार्भात्वा मार्धं नृपस्ततः ।
कृत्वा वैकालिकं गत्रौ श्रोतुं स्वं वृत्तमीयिवान् ॥४६॥
कारुवारुनिकेनेषु ययौ विक्रमभानुमान् ।
श्रोतुं स्वं चरितं लोकमुस्मान्मद्यो दिनात्यये ॥४७॥
चक्रिको मोचिको लोहकारो रजकगच्छिकौ ।
मालिकः शूचिको भिल्लो जालिकः कारवो नव ॥४८॥
स्वर्णकृत्वापिनः कान्दविकः कौदुम्बिकस्तथा ।
मालिकः कालिकश्चापि ताम्बूलिकश्च मसमः ॥४९॥
गन्धर्वः कुम्भकारः स्यादेते च नागवः स्मृताः ।
कारुनारुनिकायेषु भ्रमन्तन्नृपोऽशृणोत् ।
श्रुतिभ्यां गच्छिका गज्जा धृताऽन्तेन मुधाऽधुना ॥ [पटपदी]

आलेनाङ्गे ददे तेन दुःसाध्या कपिकच्छिका ।
 निश्चितं मा नृपं कष्टे पातयिष्यति दुष्टर्थाः ॥५१॥
 देवा अपि हि दम्यन्तेऽनयाऽन्येषु च का कथा ।
 अतो हेतोर्नृमिर्देवदमन्येषा प्रजल्प्यते ॥५२॥
 श्रुतं तच्चृपतिः स्त्रियोऽभ्येत्य गेहं नतो निशि ।
 सुप्वाप चिन्तयन्नैवं जीयते मा कथं मया ॥५३॥
 अतीत्य भूपतिश्चिन्तापरोऽशेषां निर्शाधिर्नाम् ।
 प्रभाते पूर्ववदन्तुं प्रवृत्तश्चिन्तया मह ॥५४॥
 तृतीयदिवसेऽप्येवं गन्वा माधं नया पुनः ।
 पुयाः परिमरे ज्ञातुं वृत्तं भूपोऽगमन्निशि ॥५५॥
 परिभ्रमन्नुपो गन्धवाहाह्वपितृमन्नि ।
 भृष्वन उमरुकध्वानं तस्थौ देवकुलान्तरे ॥५६॥
 "उष्ट्रोष्ठमोतुनयनं त्वग्वृन्ददन्तं,
 कुदालकल्पनस्तरं दृषदकुर्लाकम् ।

म्भूलोदरं चिपिटनामिकमास्त्रुकणं,
 कम्पूगिकाञ्जनममानशरीग्वर्णम् ॥५७॥
 वीभन्मवक्त्रमतिकर्तुर्गङ्गेपाशं,
 झोटिङ्गवृन्दमहितं गलरुण्डमालम् ।
 दृक्काग्युक्तगवभापिनमर्वलोकं,
 स्वदगोल्लखेटकविभामिभुजद्वयाङ्गम् ॥५८॥
 पद्भ्यां प्रकम्पितमर्हानलमश्वरूढं,
 माक्षाद्यमाकृतिधरं भयदानदक्षम् ।
 क्षेत्राधिनाथमयमानमवेक्ष्य भृषः
 पप्रच्छ कम्ब्वामि कोऽसि कुनः ममागान् (गाः) ॥
 [त्रिभिर्विशेषकम्]
 क्षेत्रपोऽवक्त्रं पुगस्यास्य गक्षां कुर्वेऽहमन्वहम् ।
 गजोक्तमस्म्यहं देशान्तरिगो विक्रमाभिधः ॥५९॥
 गजाऽवक्त्रं क्षेत्रपश्चैवं गजो गक्षां तदा कुरु ।

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६३॥

ज्ञानेन क्षेत्रपो ज्ञान्वा प्रोवाचेति च तं प्रति ॥६१॥
भूपोऽस्ति पतितो देवदमन्याः मङ्कटेऽधुना ।
दुःखेन मङ्कटादस्माद् भाग्यादेव छुटिष्यति ॥६२॥
तथा माधं मुधा म्यर्धा धनं धात्रीधनोऽधुना ।
जेतुं न शक्यते केन दैन्येन मरुताऽपि मा ॥६३॥
गजाऽत्र क्व क्षेत्रपेदानीं तथा कुरु यथा द्रुतम् ।
भविष्यति जयो भूमिपतेः कष्टविमोचनान् ॥६४॥
क्षेत्रपोऽत्र क्व नवाग्रं किं कथितेन प्रयोजनम् ।
कृत्वा बल्यादि चेन्ग्रष्टा भूमीपः कथ्यते तदा ॥६५॥
गजा प्राह कर्गिष्यामि तव पूजामहं मरुत ।
निवेदय जयां पायं प्रमद्य मेदिनीपतेः ॥६६॥
ज्ञान्वा भूपं ततः क्षेत्रपालः प्राह महीपते ! ।
तवानया ममं द्यूतं मण्डितं यच्च माम्प्रतम् ॥६७॥
तन्नो हि विहितं चारु दुःशक्राऽस्ति यतश्च मा ।

भूपोऽत्र क्व क्षेत्रपालाद्य मया द्यूते च मण्डितम् ॥६८॥
मोक्तुं च शक्यते नैव प्रतिज्ञाभङ्गभीतिनः ।
बलिं तुभ्यं प्रदाम्येऽहं जयोपायं वदाधुना ॥६९॥
क्षेत्रपोऽत्र ग न मे देवदमन्याः पुगतोऽभिधा ।
ग्राह्या यतोऽस्ति मा देवदेत्यानामपि दुःशक्रा ॥७०॥
भृशुजाऽङ्गीकृते तस्मिन् क्षेत्रपालो जगावदः ।
मीकोत्तगाभिधे शैले नानावृक्षममाकुले ॥७१॥
मिद्धमीकोत्तगंगेहं विद्यते विलम्बतमम् ।
मिद्धमीकोत्तगंगेदेवी मप्रभावाऽवतिष्ठते ॥७२॥ [युग्मम्]
गत्रौ कृष्णचतुर्दश्या मध्ये शक्रः ममेष्यति ।
चतुःषष्टिस्तु योगिन्यो द्विषश्चाशब्द वीरकाः ॥७३॥
आयाम्यन्ति गणार्थाशभृतप्रेतादिषण्मुखाः ।
सा च कर्गिष्यते देवदमनी नृत्यमद्भुतम् ॥७४॥
[इन्द्रसंसदि माऽभ्येत्य देवी नृत्यं कर्गिष्यति ।]

नवमः
सर्गः

॥१६३॥

तत्र गत्वा य एतस्याः कुर्वन्त्या नर्तनं वरम् ।
 चित्तक्षोभनतो लान्वा वस्तुत्रयं गृहः स्थितः ॥७५॥
 एतत् च स्वपुरे दीव्यन् दर्शयति पृथक् पृथक् ।
 स देवदमनीं देवदुर्दमामपि जेष्यति ॥७६॥
 क्षेत्रपोक्तं नृपोऽशेषं प्रतिपद्य मुदा तदा ।
 दध्यौ ममीहितं मिदं सर्वं ममाधुना ध्रुवम् ॥७७॥
 भाग्यं विना न केषाञ्चिन्नगणां चित्तचिन्तितम् ।
 ममेप्यति द्रुतं मिदं देव्यानां मरुतामपि ॥७८॥ यतः—
 “श्रियमनुभवन्ति धीम न भोगवः किमपि पश्य शम्भुहतः ।
 कर्णः स्वर्णालङ्कृतिमञ्जनरेखाङ्कितं चक्षुः” ॥७९॥
 “मत्तुमरीगृहा य तु देवायनी गिद्धि ।
 इकल्लुउ बहुहिं भिडइ जिहां माहम निहां मिद्धि” ॥८०॥
 मिदं ममीहितं कार्यं मन्वानो मेदिनीपतिः ।
 मौधमेत्य मुखं सुप्तो निनाय निम्बिलां निशाम् ॥८१॥

१ मन्तः । शोभाययानं मन्तं नाना नो म जेयान् ॥ ७५ ॥

क्षेत्रपस्य प्रगे भक्तिदानं भूमीभुजा कृतम् ।
 मृटकाष्टबलिं दत्त्वा नानापुष्पादिदौकनान् ॥८२॥
 गन्ता तथा ममं धामं पूर्ववन्मेदिनीपतिः ।
 ममेत्य मृगहेऽम्पार्षाद् वेनालं कार्यहेतवे ॥८३॥
 स्मृतो भूमीभुजा बह्विवेनालमन्त्रश्रणादगान् ।
 जगाद् च तव श्माप ! किं कार्यं विद्यते वद ॥८४॥
 गङ्गांक्तं निम्बिलं कार्यमग्निवेनालकाग्रतः ।
 माम्प्रतं गम्यते मिदमर्माकोत्तगशिलोच्चये ॥८५॥
 मर्माकोत्तगगिगविन्द्रमभायामग्निकोऽमुरः ।
 स्कन्धे कृत्वा नृपं रात्रौ निनायानघमानसम् ॥८६॥
 नृत्यं तस्मिन्क्षणे देवदमनीं कुर्वतीं वरम् ।
 वीक्ष्य भूपो जगादग्निवेनाल ! शोभयाधुना ॥८७॥
 अग्निको भ्रमरगृह्य नन्त्रणान्मूर्धनस्तदा ।
 पुष्पं तस्याः तुलाकोटेरुद्धं ग्रीधमपानयन् ॥८८॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६४॥

पुष्पस्य पतनाद् देवदमनी तत्र संमदि ।
नर्तयन्ती क्षणं क्षोभं ययौ भ्रमरदशनान् ॥८९॥
आलाप्यालाप्य मधुरं गायन्त्या गीतमद्भुतम् ।
आकर्ष्य निम्बिला संमद् मुदिताऽजनि तन्क्षणान् ॥९०॥
तादृशं गीतमाकर्ष्य तस्याश्चालोक्य नर्तनम् ।
चमत्क्रुनो नृपोऽर्त्ताव दध्यावेवं तदा हृदि ॥९१॥
यदीयं कन्यका न स्यान्मदीयगृहिणी वग ।
तदा मम गतं जन्म निष्फलं स्रवकेशिवन् ॥९२॥
हृष्टः शक्रो ददौ देवदमन्यं कुसुममञ्जम् ।
नृत्यन्ती महिमा देवदमनी मुदिताशया ॥९३॥
स्वमन्यं ददते यावन्पार्श्वस्थायै शयेन मा ।
अभिकेनान्तग तावद् हत्वा दत्ता महीभुजे ॥९४॥
आलाप्यालाप्य गायन्त्या मधुरं गीतमद्भुतम् ।
तस्याः ध्रुत्वा तदा शक्रादयः सर्वे प्रमोदिताः ॥९५॥

हृष्टः शक्रो ददौ देवदमन्यं वग्नपुग्म् ।
नृत्यन्ती महिमा देवदमनी मुदिताशया ॥९६॥
स्वमन्यं ददते यावन्पार्श्वस्थायै शयेन मा ।
अभिकेनान्तग तावद् हत्वा दत्ता महीभुजे ॥९७॥ [युग्मम्]
पुनः शक्रो ददौ देवदमन्यं पत्रवीटकम् ।
यावन् तावच्चदप्यागान्पूर्ववद् वक्रमे करे ॥९८॥
मञ्जं च नृपुरं दिव्यं शक्रदत्तं च वीटकम् ।
लान्वा वेनालमांनिध्याद् भूपः स्वस्नानमागमत् ॥९९॥
मुमं भूपं प्रगे देवदमनी भृत्यपार्श्वतः ।
उन्थाप्य प्रजगौ भूप ! किमिदं मण्डितं त्वया ॥१००॥
पूर्वं मया ममं द्यूतक्रीडाऽऽरब्धा त्वया स्फुटम् ।
निश्चिन्नेनाधुना भूप ! एवं किं सुप्यते सुखम् ॥१०१॥
आगताऽद्य प्रमीला मे प्रोत्तवेति मेदिनीपतिः ।
उत्थाय पूर्ववद्रन्तुं प्रवृत्तो द्यूतकर्मणा ॥१०२॥

नवमः
सर्गः

॥१६४॥

दीव्यन् राजा जगौ प्रातः किं त्वयोन्थापितो बलान् ।
 गञ्जिकाञ्चग् मयाऽस्मा किं स्पृह्यं कृन्वेह मुप्यने ॥१०३॥
 निद्रायन्तं नृपं कृटाढीक्ष्यावग् गञ्जिका तदा ।
 किमेति भवतो निद्रा ततो भूपो जगौ छर्त्ता ॥१०४॥
 ममाद्य नागता निद्रा श्रीक्रोत्तर्गशिलोच्चये ।
 गमनात्तत्र यामिन्यां कौतुकं पश्यतः मनः ॥१०५॥
 दीव्यरूपधरं पात्रं श्रीपुण्ड्रगममदि ।
 ननर्त रुचिरं गर्वादेकदा म्बलितं पुनः ॥१०६॥
 उक्तवेति दर्शयामास यावद् भूर्मापतिः स्रजम् ।
 हारितं फलकं तावत्तर्यकं चित्तविप्रवान् ॥१०७॥
 "चलं चित्तं चलं चित्तं चलं यौवनमेव च ।
 चलमायुर्नदीवेगगजकर्णध्वजान्त्वव ॥१०८॥
 कुवाणः पूर्ववद्वार्ता यावता वीटकं नृपः ।
 अदीदृशत्तया तावद् द्वितीयं हारितं फलम् ॥१०९॥

कुर्वन् पूर्ववद्वार्ता यावता नृपुं नृपः ।
 अदीदृशत्तया तावत्तृतीयं हारितं फलम् ॥११०॥
 "चिन्तातुर्गम्य मन्यम्य भृगिलक्ष्मीवनोऽपि च ।
 विमंश्चुलं भवेच्चित्तं कुर्वतः कार्यमञ्जगा" ॥१११॥ यतः—
 "क्षणं मक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी ।
 मोहाद्यः क्रीडयेवाहं काग्नितः कर्षिचापलम्" ॥११२॥
 त्रिवारं भृभुजा देवदमनी घृतकर्मणि ।
 त्रिजित्य जननीमाश्रि परिणीता मदुन्मथम् ॥११३॥
 "बालादपि हितं ग्राह्यममेयादपि काञ्चनम् ।
 नीचादप्युन्नमां विद्यां स्त्रीग्नं दुःकुलादपि" ॥११४॥
 अभृञ्जयजयागवः पृथग्मध्येऽभिनन्ददा ।
 प्रशमा विहिता लोकेभूपस्यतद्विधानतः ॥११५॥
 तल्लिकानोर्णार्दानि स्थाने स्थाने मदीपतिः ।
 बन्धयामास कुवाणो नृन्यर्गानोन्मथं पुरि ॥११६॥ यतः—
 "मा मा मंषद्यते वृद्धिः मा मतिः मा च भावना ।

महायान्तादृशा ज्ञेया यादृशी भवितव्यता" ॥११७॥

इति देवदमनीपणिगमम्बन्धः ।

महीपालो जगौ नागदमन्यत्र न्वयोदितम् ।

पुत्री जयनमम्बन्धं विहितं मयका मन्दु ॥११८॥

परिणीता मयेदानीं भवत्यास्तनया पुनः ।

नीचे कुलेऽपि संजाता प्रतिज्ञापालनान् स्फुटम् ॥११९॥ यतः-

"विषादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनम् ।

अधमादुत्तमां विद्यां स्त्रीग्नं दुष्कुलादपि" ॥१२०॥

अतस्त्वं गच्छिके ! वक्षि कार्यं प्रथममञ्जमा ।

ततोऽवग नागदमनी स्फुटं भूमीपतिं प्रति ॥१२१॥

तामलिप्यां महीपालमदने तृतीयावनौ ।

ग्नानि सन्नि पेटायां भामुगणि नरोत्तम ! ॥१२२॥

त्वं तान्यानय तैः छत्रे जालिकानि भवन्ति हि ।

तादृक्षाणि न भवतः कोशे सन्ति महीपते ! ॥१२३॥

आकर्ण्येन्तच्छृपो नागदमन्या वचनं स्फुटम् ।

गज्यग्नाकृते भट्टमात्रं मुक्त्वाऽचलततः ॥१२४॥

विलोकयन् पुरग्रामाकगन् विक्रमभूपतिः ।

नामन्निष्पीपुगेद्याने ययौ देववनोपमे ॥१२५॥

एलालवङ्गलवर्लाद्राक्षेभ्रुमण्डमुन्दरे ।

पुरीपरिमरे मवं पौरलोके ममागतम् ॥१२६॥

भोजनार्थं च मामग्रीं कुवाणं वीक्ष्य विक्रमः ।

पप्रच्छ मनुजं कश्चिन् किमत्र कुलने जनः ॥१२७॥ [युग्मम्]

लोकोऽप्यत्र चन्द्रभूषेन पुर्यामस्यां च मर्वतः ।

ग्नमयानि गेहानि काग्नानि धनव्ययान् ॥१२८॥

गेहाली शालने यत्र चित्रशालोद्दन्तकैः ।

दन्तपुत्तलिकामन्त्रवाग्मन्त्रोष्णादिभिः ॥१२९॥

तस्यां चन्द्रोदयादध्वं भान्ति मौक्तिकजालकाः ।

अधश्चन्दनकपूरमृगनाभिच्छटाः पुनः ॥१३०॥

न कोऽपि कुरुते पाकक्रियां तत्र जनो मनाक् ।
 मालिन्यभयतश्चात्र कुरुते गन्धनादिकम् ॥१३१॥
 भुत्वा विश्रम्य वृक्षाणां छायासु मनुजाः क्षणम् ।
 सन्ध्यायां नगरीमध्ये गमिष्यन्ति नृपोऽपि च ॥१३२॥
 न काऽपि नगरी लङ्कामगवत्यादिका पुनः ।
 अस्माकं लभते शोभां पुर्यां अम्याः पुरः क्वचिन् ॥१३३॥
 सर्वज्ञहर्गोविन्दप्रामादश्रेणिभिर्ममदा ।
 कैलाशशैलतुल्याभिनेर्गरीयं विगजते ॥१३४॥
 श्रुतनञ्जितं गजा निष्पन्नं मे ममीहितम् ।
 ईदृशगर्भपालमहेभ्यजनवीक्षणान् ॥१३५॥
 गजाश्चेभमर्हापालस्तत्रचामर्गवीक्षणान् ।
 चारुशब्दश्रुतेश्चापि कार्यमिद्विनिगद्यते ॥१३६॥
 ततः श्रीविक्रमादित्यो भुत्वा तत्रैव भूपतिः ।
 दृष्टोद्यानं वनं सम्यग् पुरद्वारमुपाययौ ॥१३७॥

गजाश्चाभ्रंलिहागारश्रेणीं पश्यन् पदे पदे ।
 शनपञ्चभटादृश्यरूपोऽगान् नगगन्नरे ॥१३८॥
 इतश्चन्द्रमर्हीपालः सर्वलोकममन्विनः ।
 सन्ध्यायां मदने स्वं स्वं जगाम मुदिताशयः ॥१३९॥
 चन्द्रभृपाङ्गजा लक्ष्मीवती ममावनीं गृहे ।
 गत्वा च कारयामास नृत्यं चारु पणाङ्गनाः ॥१४०॥
 विक्रमाकनृपांऽदृश्यरूपश्च मममक्षितौ ।
 गत्वा पणाङ्गनानृत्यं पश्यति स्म प्रमोदितः ॥१४१॥
 कारयित्वा चिरं नृत्यं दत्त्वा ताम्बूलमादगन् ।
 विमज्ज्य नर्तकीद्वारं दापयामास भूपभूः ॥१४२॥
 ग्रहीतुं विक्रमादिन्यः पेटां गन्धुनां नृपः ।
 छन्नं तस्यौ क्षणं पाशं एकतः मग्नममदा ॥१४३॥
 इतो भीमो नृपः मर्हीं घट्या योजनगामिनीम् ।
 मुक्त्वा वंशेन गेहस्य गत्वाध्वं कन्यकां जगौ ॥१४४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६६॥

आगच्छ त्वरितं भूमौ चट मंढीं च गम्यते ।
कन्याऽवक प्रथमं ग्नपेटामुत्तार्याचिगन् ॥१४५॥
पश्चादहं ममेप्यामीन्युक्तं भीमस्तथाऽकरोन् ।
ततो लक्ष्मीवतीं लान्वा यावदुत्तगतिं मम ॥१४६॥
तावत् श्रीविक्रमादिन्यो दध्यावेवं तदा हृदि ।
पेटां ग्नभृतां कन्यां लान्वाऽमावाशु याम्यति ॥१४७॥
मन्वेन्यदृश्यरूपोऽग्निवेतालस्य प्रयोगतः ।
नीगङ्गीं शिगमस्तस्या भूपोऽलाल्लघुलाघवान् ॥१४८॥
लज्जन्ती वसनं लातुं द्वितीयं कन्यका गता ।
तावत् श्रीविक्रमादिन्यो बह्विवेतालपार्श्वतः ॥१४९॥
उन्पात्य महमा भीमं कुमारं दृग्देशतः ।
मोचयित्वा स्वयं तस्य स्थानके तस्थिवाचुपः ॥१५०॥ [युगम्]
नीगङ्गीमपगं लान्वा गता लक्ष्मीवती तदा ।
नृपः कृतोद्भिकारूढां कन्यां पेटायुतोऽचलत् ॥१५१॥

उज्जयिनीं ममुद्दिश्य चलन्तं वीक्ष्य कन्यका ।
प्राह स्वामिन् ! क पूर्वाशां मुत्त्वा गच्छामि दक्षिणाम् ॥१५२॥
विक्रमाको जगौ पल्लशामस्ति भीमामिधं पुग्म् ।
तस्मिन् नटविटा भृतां दृताश्च मन्ति भूरिशः ॥१५३॥
चतुर्ङ्गाभिधो भिल्लस्तत्रान्येषु गहं गतः ।
मयका कन्यका चैका द्रव्यं च हारितं तदा ॥१५४॥
गन्वा तत्र धनं त्वां च दत्त्वा स्यामनृणोऽचिगन् ।
श्रुन्वतद् विभ्यती मार्गे पूर्वं कर्म निनिन्द मा ॥१५५॥
किं कृतं मयकाऽकस्मादविमृश्येति माम्प्रतम् ।
कथमस्मान्नगन्मे स्याच्छुटनं मुग्धदायकम् ॥१५६॥
अन्यथा चिन्तितं कार्यं देवेन कृतमन्यथा ।
क्रियते किं मया दृग्भं मानसे माम्प्रतं स्फुटम् ॥१५७॥ यतः—
“मुग्धदुःखानां कतां हतां च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय मद्बुद्ध्या पुग कृतं भुज्यते कर्म ॥१५८॥

नवमः
सर्गः

॥१६६॥

जं चित्र विहिणा लिहित्रं तं चित्र परिणमइ मयल्लोयम्म ।
 इअ जाणेविणु धीग विहुणे वि न कायग हुंनि ॥१५९॥
 हिअडा करि संतोम जं होणाहग तं होइमइ ।
 देव न दीजइ दोम छेहा लाभ न कुटीइ ॥१६०॥
 उन्मार्गे वृक्षशाखाभिः पीडिता वक्ति कन्यका ।
 शनः शनर्व्रज त्वं हि यतो मे पीडयते ननु ॥१६१॥
 विक्रमाको जगौ वृक्षकण्टकैर्यदि बाध्यमे ।
 मम दूतस्य हस्ते किं चटिता न महिष्यमे ॥१६२॥
 श्रुत्वातन् कन्यका मौनं कृत्वाऽप्याह दुःखिता भृशम् ।
 वहाँ भुवं नृपः कान्ता गतः स्वदेशमिमनि ॥१६३॥
 तटिनीपुलिने चामावृषाविश्रयोप्त्रिकां नृपः ।
 त्वि ! मे पादौ पगमर्शेन्युक्त्वा मुखाप यावता ॥१६४॥
 कन्या संवाहनामहयोभृपस्य यावता व्यधान् ।
 तावच्च शुश्रुवे मिहाग्वो दृगत्तया तदा ॥१६५॥

श्रुत्वातन्कन्यका जागरयित्वा भूपतिं जगौ ।
 इतः मिहाग्वोऽकम्मान् श्रुयते दुःश्रवोऽभुना ॥१६६॥
 उन्थाय नृपतिर्वाणं श्रिष्ट्वा मिहध्वनिं प्रनि ।
 तथैव निभेगं मुमः मद्यः माहमिकाग्रणीः ॥१६७॥
 ततः क्षणान्तया व्याघ्रध्वनिं श्रुत्वाऽतिदुःश्रवम् ।
 बिभ्यत्या भूपतिं जागरयित्वाऽवक मगद्वदम् ॥१६८॥
 इतो व्याघ्राग्वोऽकम्मान् श्रुयते दुःश्रवो नर ! ।
 उन्थाय नृपतिर्वाणं श्रिष्ट्वा व्याघ्राग्वं प्रनि ॥१६९॥
 मा भर्षावांलिके ! प्रोक्तवन्त्येवं माहमिकाग्रणीः ।
 तथैव निभेगं मुमः मद्यो भयविवर्जितः ॥१७०॥
 प्रातः कन्यां नृपोऽर्पयन् बाणानयनहेतवे ।
 माऽपि व्याघ्रस्य मिहस्य मृतस्य मौनधौ ययौ ॥१७१॥
 व्याघ्रमिहौ मृतौ वीक्ष्य लान्वा बाणौ कर्नानिका ।
 मर्हाशाय ददौ मोऽपि नृणे निक्षेप तन्धणान् ॥१७२॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१६७॥

प्रोवाच भूपनिर्वाले ! इदं कर्म मया कृतम् ।
कस्याप्यग्रे न वक्तव्यं भवत्या चारुवृत्तया ॥१७३॥
श्रुन्वन्तन्कन्यका दध्यौ अयं कोऽपि नरोत्तमः ।
विद्यते निश्चितं धीरजल्पनादिति मे मतिः ॥१७४॥ यतः—
“एकोऽहममहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥१७५॥
अप्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि जनात्तिरग्निक्रियां लभते ।
निवमन्ननदार्ढ्यं लङ्घ्यो वह्निर्न तु ज्वलितः ॥१७६॥
ततश्चलन क्रमालक्ष्मीपुगेद्याननदीतटे ।
मुक्त्वा पेटां स्त्रियं मंदिं भोजनाथं पुरेऽगमन ॥१७७॥
इतस्तन्पुग्वाम्नाव्यरूपश्रीः पुगनायिका ।
कन्यामाद्विद्युतां पेटां लान्वा च स्वगृहे ययौ ॥१७८॥
वेद्या दध्यावियं नारी मुरूपा विद्यते भृशम् ।
तेनानया रमा बह्वी भविष्यति गृहे मम ॥१७९॥

आयाम्यन्ति महीपालमहेभ्यतनया ननु ।
अनया मोहिता गेहे मदीये बहवम्मदा ॥१८०॥
वेद्याऽवग मद्गृहे लोकानागतान् गृह्याचिगत् ।
अस्माकं गजनारीभ्योऽधिकं मौल्यं प्रजायते ॥१८१॥
श्रुन्वन्तद्राजननया वेद्ययोक्तं जगावदः ।
नाहमङ्गीकरिष्यामि न्वद्धमं दुर्गतिप्रदम् ॥१८२॥ यतः—
“कश्रुम्बन्ति कुलपुरुषो वेद्याधरपल्लवं मनोज्ञमपि ।
चारभटचोर्चेटकनटविटनिष्ठीवनशरावम् ॥१८३॥
या विचित्रविटकां विटनिष्ठा मद्यमांमनिगताऽतिनिकृष्टा ।
कोमला वचमि चेतामि दृष्टा तां भजन्ति गणिकां न विशिष्टाः” ॥
इह लोके मदा नीचनगमङ्गं वितन्वते ।
परलोके महन्ते च श्वभ्रे दुःस्व पुगङ्गनाः ॥१८५॥
एवमुक्तवर्तां कन्यां तां मेल्लहस्तमनवे ।
अर्पयामां नगनायिका दृष्टमानमा ॥१८६॥

नवमः
सर्गः

॥१६७॥

दध्यौ गजमुता कीदृक्मङ्कटे पतिताऽस्म्यहम् ।
 यतश्च कर्मणः पूर्वान् कुर्वन्ने न जनाः कृतान् ॥१८७॥
 किं कृतं दुष्कृतं पूर्वभवे दुष्टं मया खलु ।
 येन मे ईदृशी दुःस्थाऽवस्था जाताऽतिदुःखदा ॥१८८॥
 “काला कर्म न कर्माहं देव न दीजहं दोम ।
 लिखिते लाभहं मित्रणते अधिकं न कीजहं सोम” ॥१८९॥
 कल्पे त्वां परिणेष्यामीत्युक्त्वा वानायनं तदा ।
 मदनस्योपरि श्विप्रं मुमोच मेल्लहन्मभूः ॥१९०॥
 मेल्लहन्मभुतः प्रोक्तवेत्येवं डिम्भम्मर्मम्मह ।
 क्रीडां कर्तुं ययौ स्वस्य वाटके मच्चनस्तदा ॥१९१॥
 क्रीडन् डिम्भैः समं दृष्टोन्दुर्मेकं विलाननं ।
 मृन्माखण्डेन हत्वाऽऽशु प्राहेति मेल्लहन्मभूः ॥१९२॥
 युयमेवात्र मे बाहोर्वेलं पश्यत माम्प्रतम् ।
 चुपनं कुरुताहाय कृत्यं स्तुत मदीयकम् ॥१९३॥

मयाऽधुनोन्दुगे मृन्माखण्डेन केन पातितः ।
 मम तुल्यो जगन्मध्ये बली नामत्यपरो नरः ॥१९४॥ यतः—
 “अहो महती वृत्तिस्तुलाकोटेः खलस्य च ।
 स्तोकेनोन्नतिमायानि स्तोकेनायात्यधोगतिम्” ॥१९५॥
 मेल्लहन्मभुतस्येतो वृत्तं वीक्ष्य गवाक्षगा ।
 कन्या दध्याविति स्वीयं विहितं कर्म निन्दती ॥१९६॥
 एकस्माददयं स्वीयमिदृशचरितं स्फुटम् ।
 प्रकटीकुरुते कुर्वन् गर्वमित्थं भुजोत्तमः ॥१९७॥
 पुंसां नेन पुगं मिदं व्याघ्रं हन्वैकवाणतः ।
 उक्तं च मे न कस्याग्रं वक्तव्यं चरितं त्वया ॥१९८॥
 अन्नरं विद्यते नीचानीचयोनं गयोर्महन ।
 म्यगुणावर्णनस्यैयगुणवर्णनहेतुनः ॥१९९॥
 अन्नरं यादृशं काकदंमयोः फेरुमिदयोः ।
 बन्धुलक्ष्मणयोगश्चस्वर्गोऽन्यदेवयोः ॥२००॥

सुधामलिलयोनिम्बचनयो गजभृत्ययोः ।
मरःमागर्ग्यो गङ्गुचन्द्रयोरजहमिनोः ॥२०१॥
गत्रिवामर्ग्योग्रामपुर्ग्योर्मलमपिपोः ।
अन्तरं तादृशं तस्यास्य च सम्प्रति दृश्यते ॥[त्रिभिर्विशेषकम्]
ध्यान्वेति गणिकोपान्ते गत्वा प्रोवाच कन्यका ।
कथं प्रदातुमिच्छेस्त्वं यादृक्तादृगनगय माम् ॥२०३॥
पूर्वदृष्टो नरश्चन्मे वेड्ये ! नैव मिलिष्यति ।
तदाऽहकं करिष्यामि काष्ठभक्षणमञ्जमा ॥२०४॥
यादृक्तादृगमनुप्याय दत्से त्वं यदि मां हठान् ।
गत्वा गवां करिष्यामि नृपोपान्ते तदाऽहकम् ॥२०५॥
येनात्र नगरे नीता पुरुषेणाहकं ध्रुवम् ।
तमेवाहं करिष्यामि नान्यमिम्यमपि स्फुटम् ॥२०६॥
श्रुत्वंतद् विभ्यती वेड्या गन्वा भूपान्तिके जगौ ।
मदीया तनया पन्युवियोगान्काष्ठमिच्छति ॥२०७॥

गजाऽवक् शोभनं नैव नारीणां काष्ठभक्षणम् ।
काष्ठभक्षणतो जीवो लभते दुर्गतिं पुनः ॥२०८॥
पन्युमोहेन चेन्मार्गी कुरुते काष्ठभक्षणम् ।
तदा वारयितुं तां च कः शक्नोति नगे बली ॥२०९॥
अनुज्वां नृपतेः प्राप्य हृष्टा दध्यौ पणाङ्गना ।
यदि मा कुरुते काष्ठभक्षणं माम्प्रतं द्रुतम् ॥२१०॥
तदा गन्धर्वा पेटा मादियुक्ता मनोरमा ।
निष्ठति स्म गृहे मामकीने मन्कर्मयोगतः ॥२११॥
एवं दृष्टां धियं चित्ते कुर्वती पणभामिनी ।
मुक्कलाप्य नृपं स्वीयमदनं समुपागता ॥२१२॥ यतः—
“मृगर्मीनमञ्जनानां तृणजलमन्तोषविहितवृत्तीनाम् ।
लुब्धकर्ध्वगपिशुना निष्कारणवर्णिगो जगति” ॥
नृपतेगजया वेड्याऽश्वास्तदां कन्यकां तदा ।
कृत्वा मार्गं ययौ यावत्तावद् दृष्टा महीशुजा ॥२१४॥

तस्या रूपं नृपो वीक्ष्यावक कस्य मुताऽमि भो ! ।
 कन्याऽऽहाम्याः मुता नाम्नि छलाच्च जगृहेऽनया ॥२१५॥
 नाम्निन् पुरे मनुष्याणां दीनानां दुःखिनामपि ।
 गञ्जिता कोऽपि पुरुषो विद्यते न मनोहरः ॥२१६॥
 गजाऽपि तादृशो नाम्नि दीनानाथार्दिपालकः ।
 कृत्याकृत्ये च न कदा पश्यति स्म मनार्गपि ॥२१७॥ यतः—
 “दुर्वलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।
 अन्यायैः परिभूतानां मर्षायां पार्थिवो गुरुः ॥२१८॥
 गजा प्राह कथं वक्षि बालिके ! ईदृशं वचः ।
 न्यायमार्गेण पृथ्वीं पालयामि निगन्तुम् ॥२१९॥
 कन्या प्राह प्रधानोऽयं न्यायमार्गोऽत्र माम्प्रतम् ।
 भवता क्रियते चारुः कृत्याकृत्याविचारतः ॥२२०॥
 गजा प्रोवाच काऽमि त्वं कस्य पुत्री कुतोऽगमनं मः ।।
 कन्याऽवग बहुजल्पेन मम नाम्नि प्रयोजनम् ॥२२१॥

येनात्र नगरे नीता तामलिष्या पुगेऽहकम् ।
 तं पुरुषं विहायान्यं वक्ष्यामि न काहंचिन ॥२२२॥
 गजा जगौ म कुत्राम्नि गतो वा कुत्र माम्प्रतम् ।
 कन्या प्राह पुगेऽत्रागान् दृश्यते न च कुत्रचिन ॥२२३॥
 गजा प्राह किमान्मानं त्वं भर्माकुरुषु मृधा ।
 जीवनं नरो यतो भृगिभद्राणि लभतेऽचिरान् ॥२२४॥
 एतेषु पौग्लोकेषुपलक्ष्य पुरुषं निजम् ।
 अर्द्धाकुरुषु बाले ! न्यं यथार्थं च गदाशये ! ॥२२५॥
 आकण्ठ्यनद्वचो भर्मापतेः कन्या प्रयोदिता ।
 द्रष्टुं निजेष्मिन् कान्तं ददौ लोकेषु लोचनं ॥२२६॥
 इतो विक्रममार्तण्डो लान्धा भक्तं पुगद्वदिः ।
 आगतो वनितां तां चादृष्ट्वा चिन्तितवानिदम् ॥२२७॥
 किं करोमि क्व गच्छामि कस्याग्रं च वदाम्यहम् ।
 आनीताऽपि च मञ्जया गतेऽनीं नया मह ॥२२८॥

दध्यौ च कातग एवं चिन्तयन्ति जना हृदि ।
माहसं क्रियते पुंसा यद्भाष्यं तद्भविष्यति ॥२२०॥ यतः-
“यद्भाष्यं तद्भवत्येव नालिकेरुफलाम्बुवन ।
गन्तव्यं गतमेव स्याद् गजभुक्तकपिन्धवन” ॥२२०॥
दशं दशं बहिः पुर्यां विक्रमार्कः पुगन्तरे ।
मिलितेषु मनीं द्रष्टुं लोकेषु ममुपेयिवान् ॥२२१॥
पश्यन्ती मिलितान् लोकान् क्रमादालोक्य तं नरम् ।
प्राह मय ममाभीष्टः पुरुषो विद्यते नृप ! ॥२२२॥
नृपतिः संमुखं पश्यन्नुपलक्ष्य च विक्रमम् ।
ननाम भूयसीभक्त्या विक्रमार्कपदाम्बुजम् ॥२२३॥
विक्रमाकौ जगौ भूप ! न्याय ईदृक् पुरं तव ।
न शिष्टाशिष्टयोरेन परीक्षा क्रियते न्वया ॥२२४॥
अस्या एव स्त्रियाः काष्ठभिक्षार्थं जल्पितं च यत् ।
सिंहः प्राह मया मौढ्यात्परीक्षा न कृताऽधुना ॥२२५॥

मया स्वामिन् कृताऽवज्ञा भृशं तव दुःखान्मना ।
क्षम्यनामिति भृशान्द्रयोः पतितः सिंहसेवकः ॥२२६॥
विक्रमाकौ जगौ भूप ! नापगधो मनाक् तव ।
अज्ञानम्यापगधोऽयं न दुःखं क्रियते ततः ॥२२७॥
स्वकार्यार्थं गतस्तामलिप्यां पुर्यामहं पुग ।
आनयं कन्यकां पेटां गङ्गाशिश्रुतां पुनः ॥२२८॥
ज्ञानेऽथ सर्ववृत्तान्ते सिंहो विक्रमभूपतेः ।
पाणिग्रहोन्मत्तं कन्यां काग्यामाम विस्तगत् ॥२२९॥
वेद्याया अभयं दत्त्वा पेटामानीय भूपतिः ।
लक्ष्मीवतीप्रियायुक्तोऽचालीन् स्वीयपुरीं प्रति ॥२३०॥ यतः-
“अयं निजः परो वेति गणना लघुचेनमाम् ।
उदारचरितानां च वसुधैव कुटुम्बकम् ॥२३१॥
कुसुमान्यञ्जलिस्थानि वामयन्ति कण्ठयम् ।
प्रायः सुमनसां वृत्तिर्वाग्मदक्षिणयोः ममा” ॥२३२॥

मिहं मन्कृत्य भूपालो मार्गे विमुज्य विक्रमः ।
 उज्जयिनीपुरोद्याने आजगाम मनोगमे ॥२४३॥
 महेन महता भूपो निजावासं मर्मायिवान ।
 तस्यै पत्न्यै महद्गृहं दत्तं लक्ष्मीममन्वितम् ॥२४४॥
 आकार्य नागदमनीं दत्त्वा पेटां जगौ नृपः ।
 तवादेशः कृतश्छत्रं कुरुष्व पञ्चदण्डकम् ॥२४५॥
 प्राह नागदमा नैवं छत्रं निष्पाद्यते मया ।
 मणिभिर्मोक्तिकरेभिर्भासुग्द्युतिभिर्नृप ! ॥२४६॥
 पञ्चदण्डमये छत्रे जालकाली भविष्यति ।
 कुरु द्वितीयमादेशं ततश्छत्रं च जायते ॥२४७॥
 म विक्रमादित्यभूपोऽवग दृक्कं मुक्कं पुनः ।
 कार्यं गच्छे ! वदेदानीं कस्मिन्नेऽहं यतोऽचिग्न ॥२४८॥

इति रत्नपटिकाऽऽनयनमध्वन्य ।

नागदमन्यवग वर्ये श्रीमोपाकपत्तनं ।

मोमशर्माद्विप्रसः नाम्नोमादे प्रिया प्रिया ॥२४९॥
 गत्वा तत्र पुरे नस्या तत्वा चरितमान्मना ।
 आगच्छेति तथा प्रोक्तंऽचालीद् विक्रमभानुमान् ॥२५०॥
 कामन् भूमिं गतः मोपाकपत्तनमिमनि ।
 पश्यति स्म वगगमप्रामादान् भृग्गो नृपः ॥२५१॥
 चम्पकाशोकपुष्पागमाकन्दानुनवञ्जुलः ।
 श्रीकलीकदलीगजादननागङ्गादपः ॥२५२॥
 नानाद्रुमलनार्कीर्णानानापुष्पोऽशोभिः ।
 हृदश्च विविधैः मार्गानीयपृष्गर्भिः ॥२५३॥
 हंसकाण्डवार्कीर्णैश्चक्रवाकालिभार्मुगः ।
 पक्षिभिविविधाकाङ्गनेकैर्मधुगर्भैः ॥२५४॥
 अतिम्वच्छपयःपूर्वैः ममज्ञतमगेवैरैः ।
 मोपाकपुरं भानि ऋषभाहद्गृहान्वितम् ॥२५५॥

[चतुर्भिः कलापकम्]

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१७०॥

श्रीशत्रुञ्जयतीर्थस्य यत्रामीन् तलहट्टिका ।
तस्याः किमुच्यते पुर्यां माहान्म्यं मृदुवृद्धिभिः ॥२५६॥
यस्या भृष्यज्ञतो मर्त्यामर्त्याद्यनेकजन्तवः ।
अपवर्गपदं मद्यो लभन्ते नात्र मंशयः ॥२५७॥
पश्यन्नेवं पुरीशोभां युगादिजिनमद्यनि ।
गत्वा श्रीजीवितम्याभियुगादिजिनपुंगवम् ॥२५८॥
वामंतीमाधवीजातीमुचुकुन्दजपामुमैः ।
अभ्यर्च्य स्तवनं हृद्यैः स्तोतुमेवं प्रचक्रमे ॥ [युग्मम्] तथाहि—
मुगमुग्महीनाथमौलिमालानतक्रमम् ।
श्रीमोषारकभृन्गीभूषणमृषभं स्तुवे ॥२६०॥
विभो ! त्वन्पदगजीवं ये सेवन्ते जना लयान् ।
लभन्ते परमानन्दमकरन्दं द्रुतं च ते ॥२६१॥
तनोपि त्वं विभो ! यस्य मानसे वाममयम् ! ।
गच्छन्ति दूतस्तेषां पापान्धतममानि च ॥२६२॥

निरीक्ष्य त्वन्मुखं स्वामिन् ! मुगमुग्मुखप्रदम् ।
कृताथोऽभवमद्याहं नाभिभूपालनन्दन ! ॥२६३॥
मुवर्णवर्णमंकाशदेहद्युतिभग्प्रभो !
निजांङ्गिमनिधौ वामं देहि मे नाभिनन्दन ! ॥२६४॥
अनन्नमंमृतौ भ्रान्त्वा प्राप्य दुःखमनन्तशः ।
अद्य मया भवान् भाग्योदयान्प्राप्नोऽमि सर्वत्रिन् ॥ इत्यादि ।
ततो देवार्चकं भूपः पृष्टवानिति मादगम् ।
विद्यते मदनं कुत्र मोमशर्मद्विजन्मनः ॥२६६॥
देवार्चको जगौ मोमशर्माणः मन्ति भृग्भिः ।
गजाऽत्रग विद्यते यस्य नाप्नोमादे प्रिया प्रिया ॥२६७॥
देवार्चको जगौ मोमशर्मा विद्याः श्रियं विना ।
छात्रान् त्रिषष्टिं भक्तेन स्वन पाठयति स्फुटम् ॥२६८॥
मोमशर्मगृहं कस्मिन् पाटके विद्यते वद ।
देवार्चको जगौ मीमपाटकेऽस्मि मनोहरम् ॥२६९॥

नवमः
सर्गः

॥१७०॥

सोमशर्मगृहस्थानं विज्ञाय विक्रमोऽचलन ।
 लेखिनीपट्टिकादीनि गृहीत्वा छात्ररूपभृन् ॥२७०॥
 विद्याबलाभिजं रूपं हायनाष्टादशानुगम् ।
 कृत्वा श्रीविक्रमादित्यः पुरीशोभां निर्गच्छते ॥२७१॥
 सोमशर्मद्विजोपान्ते गत्वा प्रणतिपूर्वकम् ।
 विक्रमाकेः स्थितो यावत्तावन्पृष्टो द्विजन्मना ॥२७२॥
 कस्त्वं किमर्थमायातः छात्रोऽवक तव कीर्तनम् ।
 श्रुत्वाऽत्र भवतः पार्श्वे पठनाय समागमम् ॥२७३॥
 विप्रः ग्राह पठ स्वं विना द्रव्यं ममान्तिके ।
 उमादेचरिन् जातुं तस्यौ विक्रमछात्रकः ॥२७४॥
 शुश्रूषां कुर्वन्ती पत्न्युः मदा कोमलभाषिणी ।
 नीरङ्गील्लादिताम्याञ्जो विप्रभायांस्वनिष्ठे ॥२७५॥
 विलोकयन्नपि छात्र उमादेचरिन् मदा ।
 नीरङ्गील्लादिताम्यन्वाञ्ज जानानि स्म तन्मनः ॥२७६॥ यतः-

लभ्यते जलधेः पारं गण्यते भगणं पुनः ।
 न प्राप्यते पुनर्नार्याः कृतदम्भस्य कोविदः ॥२७७॥
 छात्रः पार्श्वं पठन् विद्यां विक्रमछात्रकोऽन्यदा ।
 उमादेचरिन् जातुं तस्यौ यावद् दिनात्यये ॥२७८॥
 प्रहगनन्तरं गत्रौ सर्वेषु लेख्यालिषु ।
 मण्डितेषु मुमुक्षुमादेवी दण्डमाददौ ॥२७९॥
 उन्धाय विक्रमछात्रं(त्रः) अनङ्कत्र पार्श्वतः ।
 स्थितस्त्वचरिन् जातुं मस्यग निश्चलविग्रहः ॥२८०॥
 भ्रामयित्वा त्रिभिर्वाङ् दण्डकं पत्न्युगह्वयम् ।
 गृह्णीतां शयनस्यान्ते जघान द्विजगेहिनी ॥२८१॥
 हुंकारं कुर्वन्ती गेहाद्वहिर्निगत्य तन्क्षणान् ।
 दण्डकेन त्रिभिर्वाङ् जघानामलिकातकम् ॥२८२॥
 अधिम्य नरुं कापि हुंकारं कुर्वन्ती गता ।
 क्षणेन पुनर्गयाना वृश्चारुटाद्विजप्रिया ॥२८३॥

भ्रामयिन्वा त्रिभिर्वागं पत्युर्ध्वं च दण्डकम् ।
उमादेवी नदा पूर्वस्थानं मुखाप तन्क्षणम् ॥२८४॥
एतन्मवं नृपो दृष्ट्वा दधानः कौतुकं हृदि ।
मुखा प्रातः पुनः शास्त्रं पपाट पूर्ववत्तदा ॥२८५॥
दिर्नायदिवसे गजोमादेव्याः पूर्वतो निशि ।
आरुह्य पादपं तस्थौ प्रच्छन्नं मुदिताशयः ॥२८६॥
उमादेवी नदा मवं दण्डकभ्रामणादिकम्
कायं कृत्वाऽऽम्लिकारुढा चचाल दक्षिणां दिशम् ॥२८७॥
शैलमग्निद्विनादीनि लङ्घयन्ती द्विजप्रिया ।
ययौ जम्बूनदद्वीपं नानावनविगाजने ॥२८८॥
संस्थाप्य पादपं भृमानुत्थीय तस्मिन्तदा ।
निर्जरीभवने देवीं नन्तु मध्ये ममागमन् ॥२८९॥
गहो वृत्त्या नृपस्नम्याः पृष्ठौ गत्वा मुर्गिगृहे ।
वेतालविहितादृश्यरूपस्तस्थौ ममाहितः ॥२९०॥

मीकोतर्या महीर्षीठे चतुःषष्टिमितास्तदा ।
योगिन्यश्च द्विपञ्चाशन् क्षेत्रपालाः ममाययुः ॥२९१॥
मध्यस्थानात्तदा शीघ्रं तस्मिन् देवतमन्नि ।
एवंविधा द्विपञ्चाशन्क्षेत्रपालाः ममाययुः ॥२९२॥
एकपादो द्विपादश्च त्रिपादः पञ्चपादकः ।
मेषनादः खगम्बानः विकटः मङ्कटो घटः ॥२९३॥
गैटो भीमो जगन्शोभकार्ककल्लपादकः ।
वीरः शृगे महावीरो दृन्दुभिर्दुन्दुगेन्दुगै ॥२९४॥
कलाकैलिः कलग्नो भीष्मरूपो गदाधरः ।
चण्डो दण्डधरो धीरो भीमसेनो भयंकरः ॥२९५॥
गन्ताश्रो विकटमुखो निम्ननामो महाननः ।
इत्यादयो द्विपञ्चाशन्क्षेत्रपालाः ममाययुः ॥२९६॥
चण्डिका दण्डिका देवदमनी बभ्रुनामिका ।
गन्ताक्षा कूटजल्पाका जगन्शोभकरा पुनः ॥२९७॥

शूर्पकर्णा स्वराकाग कमला कलिकारिका ।
 हंसिका जयिका हंसी वंशिका वेणुका तथा ॥२०८॥
 कृगिका दंभिका काली महाकाली प्रचण्डिका ।
 मोहिका चन्द्रिका वीरिणी वह्निका जीविका हली ॥२०९॥
 कुङ्कुमा केलिका काकी कृणिका तृणिकाऽपि च ।
 इत्यादयश्चतुःषष्टियोगिन्यश्च समाययुः ॥२१०॥
 मिद्रमीकोतर्गक्षेत्रपालकेभ्यः पृथक् पृथक् ।
 उमादेवीं व्यधान् नेभ्यः प्रणामं भक्तिपूर्वकम् ॥२११॥
 मीकोतर्पादयः प्रोचुरुमादेवि ! गभामिमाम् ।
 अलङ्कुरु ततस्तत्र विप्रगेहिन्युपाविशन् ॥२१२॥
 उमादेवीं प्रति प्राह क्षेत्रपालोऽरुणलोचनः ।
 मत्तः सर्वस्वं दण्डं गृहीन्वाऽऽगा मनोरमम् ॥२१३॥
 पूर्वोक्तमन्त्रेण किं न प्रयच्छामि द्विजप्रिये ! ।
 एवमेवं प्रजन्पन्ती त्वं वाहयामि नः मदा ॥२१४॥

उमादेवी जगावद्य यावन्मामग्रिका मम ।
 सम्पूर्णा नाभवन्मैव ज्ञानेदानीं स्वभाग्यतः ॥२१५॥
 द्वात्रिंशद्वक्ष्येऽधराः साम्प्रतं लेखयान्तिकाः ।
 चतुःषष्टिलेखद्वयाः पतिर्गणः पुनर्मम ॥२१६॥
 एकैकं छात्रकं योगिनीभ्यो दास्ये पृथक् पृथक् ।
 पतिं तुभ्यं च दास्यामि मा कोपं कुरु साम्प्रतम् ॥२१७॥
 वलिदानविधिं व्यक्त्या प्रोच्यतां क्षेत्रपाभुना ।
 क्षेत्रपालो जगौ कृष्णचतुर्दश्यां रथो निशि ॥२१८॥
 मण्डलानि चतुःषष्टियोग्यानि लेखयान्तिनाम् ।
 कर्तव्यानि त्वया चैकं पश्ययोग्यं च मण्डलम् ॥२१९॥
 पञ्चषष्टिमिताः कायाः पट्टका विपुल्याम्बव्या ।
 उपवेशाय तेषां च पतिगुणलेखयान्तिनाम् ॥२२०॥
 आनेन च्यान्यमन्त्राणि पञ्चषष्टिस्त्वयाऽनये ! ।
 तेषां भोक्तुं च कर्तव्याम्भारतः पृथक्त्वया ॥२२१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१७२॥

कणवीगम्बजः पञ्चपट्टिः कार्या मनोगमाः ।
क्षेप्तुं तेषां तदा कण्टकन्दले लेखशालिनाम् ॥३१२॥
तिलकान्यलिकं तेषां कर्तव्यानि पृथक् पृथक् ।
गम्भागुणान् अये वद्धा क्ष(क्षि)पेन्मन्त्रमक्षतानिव ॥३१३॥
एतन्मन्त्रं न्वया कृत्वा वाग्णिः कल्पना यदा ।
कग्प्यने तदाऽस्माभिर्मध्यन्ते ते द्विजादयः ॥३१४॥
उमादेवी जगौ क्षेत्रपाल ! मायां विधाय च ।
पन्थुः पाश्चादहं सर्वा मामग्रीमादितो गृहे ॥३१५॥
कार्गयिन्वाऽखिलं मयं कग्प्यामि तवांदिनम् ।
आकर्ण्यैतच्छृपः त्विन्नश्चकार माहमं पुनः ॥३१६॥
किं कग्प्यत्यमौ विप्रप्रियाऽस्माकं वराकिका ।
अहं तथा कग्प्यामि यथा म्यान्नः मुग्धं खलु ॥३१७॥ यतः—
“उद्यमं माहमं धैर्यं बलं बुद्धिः पराक्रमम् ।
षडैते यस्य विद्यन्ते तस्य देवः पराह्मुखः ॥३१८॥

आगेहतु गिगिशिखरं ममुद्रमुल्लङ्घ्य यातु पातालम् ।
विधिलिखिनाक्षग्मालं फलति कपालं न भूपालः ॥३१९॥
उदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायां,
विक्रमति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायाम् ।
प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्नि-
मदपि न चलनीयं भाविनी कर्मरेखा” ॥३२०॥
ध्यान्वेति विक्रमादिन्यो दृष्ट्वा देवीनिकेतनम् ।
आगेतुं पादपं पूर्वं निम्नमारु ततो द्रुतम् ॥३२१॥
तस्याः प्रथमतो वृक्षमारुहो महीपतिः ।
उमादेवी ततः मद्यश्चटिता पादपे तदा ॥३२२॥
उमादेवी क्रमाद् व्योम लङ्घयन्ती विशंकटम् ।
पूर्ववत् स्थानके स्वस्याभ्येत्य मुग्धा ममाहिता ॥३२३॥
उत्तीर्य पादपान्मद्यच्छात्रश्च विक्रमाभिधः ।
उपायं जीविने ध्यायन् मुग्धः स्वस्थानके तदा ॥३२४॥

नवमः
सर्गः

॥१७२॥

दध्यौ श्रीविक्रमो नागदमन्योक्तं च यन्पुनः ।
 तन्मवं चरितं मय्यगु द्रक्षाम्यस्या अहं गृहः ॥३२५॥
 पण्डितेन ममं प्रानर्मलोन्मर्गकृते बहिः ।
 गतः प्राह नृपच्छात्रः सोमशर्मद्विजं प्रति ॥३२६॥
 केषु केषु च शास्त्रेषु पश्चिंशोऽस्मि ते द्विज ! ।
 विप्रः प्राहार्थतो भृगिशास्त्राणि वेद्म्यहं स्फुटम् ॥३२७॥
 लक्ष्मणालङ्कृती छन्दो नाटकं गणितं पुनः ।
 काव्यतर्कां च धर्मादिशास्त्रं जानाम्यहं बहु ॥३२८॥
 विक्रमः प्राह यद्येवं तर्हि वेत्सि निजां मृतिम् ।
 सोमशर्मा जगौ नैव छात्र ! जानामि तामहम् ॥३२९॥
 विक्रमाकां जगौ तर्हि नैव जानामि किञ्चन ।
 यतो न ज्ञायते मृत्युगन्मनस्तेन किं नय ॥३३०॥
 सोमशर्मा जगौ छात्र ! मृत्युप्रकरणं न्वया ।
 मय्यगु ज्ञातं च किं सर्वं मद्वरुणां प्रमादतः ॥३३१॥

विक्रमाकां जगौ मित्र ! जानामि मरणं पुनः ।
 देवगुरुप्रसादेन किञ्चिन्पण्डितकोविद ! ॥३३२॥
 सोमशर्मा जगौ छात्र ! मृत्युं मे कथयान्विग्न ।
 छात्रः प्राह ततः कृष्णचतुर्दश्यां मृतिस्त्वय ॥३३३॥
 मृत्युभावी चतुःपष्टा त्वयाऽनवाऽमा लेख्यार्त्तभिः ।
 उमादेव्याः प्रयोगेण योगिनीकल्पनादिभिः ॥३३४॥
 आमलचलतो द्वापगमं श्रेयपत्रलपनम् ।
 यथाश्रुतं महीपालोऽसीकथञ्च द्विजन्मनः ॥३३५॥
 श्रुत्वेतद्वाड्यो विभ्यच्छात्रं प्रति जगावदः ।
 ईदृशान्मङ्कटाच्छात्र ! जीविने गृह्यते कथम् ॥३३६॥
 छात्रः प्राह न भेतव्यं प्रपञ्चोऽत्र प्रपञ्चये ।
 कमेतः कानरा नैव वृद्धयन्ति काश्चिन्ननाः ॥३३७॥
 यद्यन्कमं कृते पूर्वमशुभं वा शुभं खलु ।
 तत्तदेव हि भोक्तव्यमवश्यमेव निश्चितम् ॥३३८॥

ज्ञातुं पत्न्याश्चरित्रं ने वाञ्छाऽस्ति यदि वाडव ! ।
तदा तस्य तरोर्मध्ये छन्नं निष्ठु दिनात्यये ॥३३९॥
छात्रस्येतद्वचः श्रुत्वा विप्रोऽभ्येत्य गृहे जगौ ।
पत्नि ! गच्छामि चन्द्राह्नयामे लक्ष्मीकृतेऽधुना ॥३४०॥
एष्यामि प्रातर्गन्धे प्रोत्त्वा विप्रस्तदा द्रुतम् ।
मायं गृहस्तरोर्मध्ये गत्वा तस्यौ दगेज्जितः ॥३४१॥
छात्रोक्तं निम्बिलं वृत्तं पत्न्या दृष्टं द्विजन्मना ।
म्यिन्वा क्वचिन्प्रागे गेहमभ्यगाद्वाडवः पुनः ॥३४२॥
विप्रः प्राह मया छात्र ! त्वदुक्तं वीक्षितं निशि ।
दुष्करं दृश्यते नोऽत्र जीवितं माम्प्रतं किल ॥३४३॥
छात्रः प्राह भवानत्र त्वं धीरो भव माम्प्रतम् ।
कुरुष्व माहमं यस्माज्जयश्रीर्लभ्यते त्वया ॥३४४॥
अस्यां कृष्णचतुर्दश्यां कर्ष्ये यदहं द्विज ! ।
तत्तद् विप्र ! तदा छात्रः माधं मवं दिनात्यये ॥३४५॥

कर्तव्यं भवता शङ्कागहिनेन ममं मया ।
यतो महाविषं शङ्का कथ्यते कोविदोत्तमैः ॥३४६॥
एषा यत्कुरुते तत्तत्करोतु गृहिणी तव ।
एवं पृथक् पृथक् तेषां छात्राणां कथितं पुरः ॥३४७॥
उमादेवी जगौ कान्तं प्रन्येवमन्यदा प्रागे ।
स्वामिन ! म्यप्ने पुरो मे यत्कुलदेव्येति जल्पितम् ॥३४८॥
कान्तं भोजयामि छात्रंश्चतुःपष्ट्या ममं न चेत् ।
बलिप्रधानविधिना चतुर्दशीदिने स्फुटम् ॥३४९॥
तदा नेऽम्बिलछात्राणां प्रन्युश्च मरणं भवेत् ।
विप्रोऽवक् क्रियतां पत्नि ! छात्राणां भोजनादिकम् ॥३५०॥
प्रागे तस्मिन् दिने यद्यदानयति द्विजप्रिया ।
तच्चद्विप्रोऽम्बिलं वस्तु पत्न्या अर्पयति स्फुटम् ॥३५१॥
पञ्चपष्ट्यां विशिष्टेषु मण्डलेषु नृपादिकान् ।
निवेद्य क्षेत्रपप्रोक्तविधिना विप्रगेहिनी ॥३५२॥

यावद्विमुच्य भूषीठे दण्डं सर्वगमाभिधम् ।
 लान्वा नीरं ददात्यघं तावदभ्युत्थितो नृपः ॥३५३॥[युग्मम्]
 लान्वा सर्वगसं दण्डं लेखशालिकमंयुतः ।
 पलायनं नृपश्चक्रे तन्पृष्ठौ पण्डितोऽपि च ॥३५४॥
 छात्रपण्डितयुगभूमिपतेः पृष्ठौ द्विजप्रिया ।
 गन्वा कियन्मर्हां पश्चाद्वचने स्वगृहं प्रति ॥३५५॥
 छात्रपण्डितयुगभूपो यानमारुह्य तन्क्षणान् ।
 श्रीकटाहाभिधं द्वीपं जगाम निर्भयमनदा ॥३५६॥
 तन्क्षणोदमितस्य श्रीपुगस्य काननाद् बहिः ।
 द्विजं छात्रयुतं मुक्त्वा पुगीमध्ये नृपोऽगमन् ॥३५७॥
 शून्ये पुगेऽद्वुर्गर्जायु नानावस्तुममुच्चयम् ।
 पश्यन् भूमिपतेः मद्य जगाम निर्भयो नृपः ॥३५८॥ यतः
 "नरोत्तमा हि कुत्रापि व्रजन्तो गिरिगह्वरं ।
 न विभ्यन्ति मनाक् मिहा इव मार्गलोन्कटाः" ॥३५९॥

क्रमान्क्रामन् भुवं भृपावामस्य मममावनौ ।
 गतो ददशे भृपालो दिव्यामेकां च कन्यकाम् ॥३६०॥
 दध्यौ महीपतिनार्गी किमर्त्रकाकिनी स्थिता ।
 अथवाऽत्र ममानीना गक्षमेन कुनः पुगन् ॥३६१॥
 दिव्यरूपं मदाकाग्मागच्छन्तं महीपतिम् ।
 निर्गक्ष्य कन्यका हृष्टा चकारैव निशाकम् ॥३६२॥
 अभ्युत्थानादिकं कृत्वा कन्या प्राहेति तं प्रति ।
 पश्चाद् व्रज नरंश्चष्ट ! विघ्नमस्ति महत्तव ॥३६३॥
 भूषः प्रोवाच भो कन्ये ! ब्रूहि किं विघ्नमस्ति नः ।
 कन्ययोक्तं भृणु प्रष्टु ! पुगेऽस्मिन् श्रीपुगभिधे ॥३६४॥
 विजयाहो नृपो न्यायपगेऽभृद्विजया प्रिया ।
 चन्द्रावर्ता मुना तस्य जानाऽहर्मादृशी क्रमान् ॥३६५॥
 दन्येनोद्गमिनं ह्येनपुं मीमेन कोपनः ।
 लोका दिशो दिशं मयं प्रययुर्जाविर्नपिणः ॥३६६॥

मृत्युभीताः पुनः किञ्चिदस्मिन् लाता ययुस्तदा ।
एकाऽहं गक्षिना तेन पाणिग्रहकृते पुनः ॥३६७॥
छुट्टनं विद्यते तस्माद्राक्षमाद् दुःशकं मम ।
यतः स गक्षमो दुष्टो दुर्ग्राहोऽस्मि तन्ममताम् ॥३६८॥ यतः—
“वृश्चिकानां भुजङ्गानां दृजेनानां च वेधमा ।
विभज्य नियतं न्यस्नं विषं पुच्छे मुखे हृदि ॥३६९॥
छुट्टनं विद्यते तस्माद्राक्षमाद् दुःशकं मम ।
विक्रमाकौ जगौ कन्ये मा भर्षाः माहमं कुरु ॥३७०॥
अप्राथितानि दुःस्वानि यथैवायानि देहिनम् ।
मुत्सान्यपि तथा मन्ये दैन्यमत्रानिग्न्यते ॥३७१॥
जीवं मरणेण ममं उप्पज्जइ जुव्वणं मह जगण् ।
गिद्धी वि विणाममहिआ हरिमविमाओ न कायन्वो” ॥३७२॥
तथाऽहं कन्यके ! कार्यं कर्णिष्यामि च निर्भयः ।
यथा स गक्षमो दुष्टो मोक्षयति त्वां क्षणादपि ॥३७३॥

कथं वध्यो भवेदृत्य इति पृष्टा महीभुजा ।
चन्द्रावती जगौ चैष दुःशको मरुतामपि ॥३७४॥
देवतावसरे मुक्त्वा दण्डं वज्राभिधं भुवि ।
शुचीभूयाथ देवस्य पुष्पैः पूजां करोत्ययम् ॥३७५॥
न जल्पति मनाक केन जल्पितोऽप्यर्चनां कर्तुम् ।
ध्यानाच्चालयितुं शक्यो नैवामि गक्षमः सुरैः ॥३७६॥
तस्मिन्नवसरे कोऽपि नरो दैत्यस्य मस्तके ।
प्रहारं ददते वाटं तदा मृत्युर्भविष्यति ॥३७७॥
कदाचिदन्वितां यक्षः कृत्वा देवार्चनां द्रुतम् ।
शक्रेणापि न जीयेत तदा चान्यर्जनरपि ॥३७८॥
एवं चेद्राक्षमो देवपूजां च कुरुते दृढम् ।
दण्डं मोक्षयति श्लोण्यां च नौ मिद्वमीहितं तदा ॥३७९॥
कन्यका प्राह भो भूपाधुना गक्षः ममेप्यति ।
प्रच्छन्नीभूय तेन त्वं तिष्ठ शिष्टाशय ! क्षणम् ॥३८०॥

भवत्या न हि भेतव्यमिन् युत्वा विक्रमार्थमा ।
 रहःस्थाने स्थितः मद्यः कन्यकाकथिते तदा ॥३८१॥
 क्षणेन कौणपस्तत्रागतः प्राहेति तां प्रति ।
 गन्धोऽधुना मनुष्यस्य ममायाति कुतो वद ॥३८२॥
 कन्या प्राह विना मां न कोऽप्यस्मि मानुषः परः ।
 मांसेच्छा विद्यते ते चेत्तदा मां ग्राहयाधुना ॥३८३॥
 कर्ण्यति नरः किं मे विचिन्त्येत्यमुस्मदा ।
 दण्डं मुक्त्वाऽवनौ देवपूजां कर्तुं प्रवर्तितः ॥३८४॥
 इतो विक्रममार्तण्डो प्रकर्षाभयं तन्क्षणान् ।
 लात्वा दण्डं जगौ रक्षो भक्त्या देवाचनं कुरु ॥३८५॥
 यतोऽहं कालरूपम्वां हन्तुमत्र ममागमम् ।
 इयं ते चरमा देवपूजा ममप्रति विद्यते ॥३८६॥
 युद्धयमानो नरो देवां दानवां वाऽथ गक्षमः ।
 आगच्छन् संमुखं क्रूरो हन्तव्यो नापरो मया ॥३८७॥

श्रुत्वा तद्वचनं यक्षो दध्यौ कांस्यं नगेनमः ।
 मम यः पुनः स्फूर्तिमधुनैव प्रजल्पति ॥३८८॥
 ध्यायन्नैवं तदा यक्षः ममाप्य देवपूजनम् ।
 प्रोवाच रे कथं मय्ये ! वदस्व पुनो मम ॥३८९॥
 नाहं किं भवता दृष्टः श्रुतो वा गक्षमः पुनः ।
 येन न्वया ममागन्धर्माविमृश्येदमञ्जसा ॥३९०॥
 मुधाऽऽत्मानं कथं जल्पन्नैवं तं पातयिष्यामि ।
 अनर्थं माम्प्रतः मद्यो गच्छ स्थानं निजं नर ! ॥३९१॥
 अनेकं दानवा देवा मानवाश्च पुनः जिनाः ।
 अधुना त्वं कियन्मात्रः पुनो मम मानव ! ॥३९२॥
 विक्रमार्को जगौ रे रे गक्षमाधम ! ममप्रति ।
 एवं जल्पेन किं मे स्याद्भवनो मानसं भयम् ॥३९३॥
 स्वपग्नस्फुरः पूवे दृष्टादौ मरुतामपि ।
 मयैव क्षणमात्रेण प्रेषितो यममन्दिरं ॥३९४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१७५॥

अग्निवेनालको दैन्यो दुःशको मरुतामपि ।
मयैव क्षणमात्रेण मेवको विहितो निजः ॥३०५॥
अन्येऽपि गक्षमा दैन्या दृढेग अपि भृग्निः ।
हता वर्गाकृताः केचिन्मया विक्रमभानुना ॥३०६॥
यत् न्वया विहितं पापं पुण्ड्रमनकृत्यतः ।
प्रायश्चित्तं ददाम्येष तस्याहं विक्रमायेमा ॥३०७॥
अहं किं भवता भूमौ भ्रमता विक्रमायेमा ।
न दृष्टो न श्रुतो ग्लः ! कदाचिन्कुत्रचिन् स्फुटम् ॥३०८॥
विद्यते यदि ते जीविन्येहा मानयेऽधुना ।
तदेमां कन्यकां मृत्वा गच्छ स्वव्यानके द्रुगम् ॥३०९॥
श्रुत्वा तद्वचनं तस्य रुपाऽरुणाक्षिणाक्षगक्षयः ।
क्रोशन्नयमिते देहं चकार विकटाकृतिः ॥३१०॥
कम्पयन्नवनिं पद्भ्यां भाषयन् देवदानवान् ।
यक्षो महीपतिं हन्तुं दध्रावे मंगुर्व ततः ॥३११॥

अग्निवेनालमाक्षिभ्याद् द्विगुर्णाभय भूपतिः ।
गक्षमस्कन्धमारुढो बभूवारुणलोचनः ॥३१२॥
दण्डेन ताडितो भूमिभुजा स गक्षमो दृढम् ।
मुक्तः प्राणः श्रणाद् दृष्टां गतिमाप दुःशयः ॥३१३॥
“अनाप्यं भोज्यमप्राज्यं विप्रयोगः प्रियः सह ।
अप्रियः सम्प्रयोगश्च सर्वं पापविजृम्भनम् ॥३१४॥
अन्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमाप्यते ।
त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः ॥३१५॥
कुम्भः पच्यते गज्जा फलं कालेन पच्यते ।
जटागभिः (घ्नेः) पच्यते धान्यं पापी पापेन पच्यते ॥३१६॥
दृष्ट्वान्कन्यका दध्यौ किमयं निर्जगेऽनघः ।
कन्दपः किं ममायातो गक्षितुं मां नृपोऽथवा ॥३१७॥
गक्षमोऽहं च वेनालो जग्ध्वा नृपोऽभवत्तदा ।
हृष्टा चन्द्रवती तस्य नरस्यस्य पराक्रमम् ॥३१८॥

नवमः
सर्गः

॥१७५॥

ततो महीपतिः प्राह बह्विवेनाम् ! माम्प्रतम् ।
 आनीय निखिलं लोकं नगरं वास्यतामिदम् ॥४०९॥
 नगरस्यास्य भूपालं विजयं हेलया पुनः ।
 आनयात्र पुनः राज्यं तस्मै सपदि दीयते ॥४१०॥
 आदेशं नृपतेः प्राप्य बह्विवेनालको मुरः ।
 आनेतुं नृपतिं लोकान् निखिलान् प्रययौ तदा ॥४११॥
 आनीय विजयं भूपं लोकांश्च निखिलांस्तदा ।
 नगरं वासितं बह्विवेनालेन नृपाज्ञया ॥४१२॥
 विजयः प्राह कौसमि त्वं कुतोऽत्रागतवान्वद ।
 विक्रमोऽथ क तवात्रैव पृच्छया किं प्रयोजनम् ॥४१३॥
 कारणादपकारस्य विशिष्टजन्यनात्तदा ।
 ज्ञानं विजयभूपेन कौसप्युत्तमः पुमानसौ ॥४१४॥
 आग्रहाद्विजयः क्षमापः मुतां चन्द्रवर्ती तदा ।
 मदुत्सवं ददौ ह्येद्विक्रमाकमहीभुजे ॥४१५॥

पण्डितप्रमुखाच्छात्राः पश्यन्तस्ममितम्नतः ।
 पुरीमध्ये ममायाता महीपतिनिकेतने ॥४१६॥
 विक्रमं सप्रियं भूपकृतोपकृतिमद्भुतम् ।
 विज्ञाय हृष्टचेतस्का नेमुन्मस्य पदाम्बुजम् ॥४१७॥
 विक्रमाकौ जगावन्निवेनाल ! व्रज ग्रीष्मनः ।
 उमादेव्या गतिं ज्ञान्वा कथयेह ममाग्रतः ॥४१८॥
 ज्ञान्वा तस्याम्नतो वृत्ते जगावित्यग्निकौ मुरः ।
 योगिन्यः क्षेत्रपालाश्चोमादेव्यामग्रमंस्तदा ॥४१९॥
 पण्डिताद्यग्निलच्छात्रैः चन्द्रवन्या च संयुतः ।
 विस्मृत्य विजयश्रोणिपतिं विक्रमभानुमान ॥४२०॥
 अग्निवेनालमास्त्रिध्याच्छ्रीगोपाकपत्तने ।
 आगत्य पण्डितं छात्रान् मानयामास द्रव्यतः ॥ [युग्मम्]
 गन्वा श्रीकृष्णं देवं प्रामादे भक्तिपूर्वकम् ।
 पूजयित्वा स्तवः स्तुत्वा विक्रमाकौऽभवन्मुग्धा ॥४२२॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१७६॥

मोषाङ्कपुगदंत्यावन्त्यां विक्रमभूषतिः ।
वज्राभिधमवर्गमदण्डयुग्मं मनोऽगमम् ॥४२३॥
दत्त्वा नागदमन्यं श्राक् प्राहेति स तृतीयकम् ।
कायं ममादिशं दानीं मयं लुप्तकृते पुनः ॥४२४॥
इति सर्वगमदण्ड वज्रदण्डानयनमभ्यन्तः ।
स्थापयिन्वाऽऽत्मनः पार्श्वे यन्नादण्डद्वयं तदा ।
प्रोवाच नागदमनी विक्रमाकनृपं प्रति ॥४२५॥
मर्त्याधरं पगभूय मनिमाराभिधं द्रुतम् ।
निवांसय निजादेशाद् बर्हीम्नान मकुटुस्वकम् ॥४२६॥
विक्रमाकस्मदादेशं प्रतिपद्य नदीयकम् ।
निजावामं ममेत्यागु तस्थौ मुदिनमानसः ॥४२७॥
इतश्च मनिमारास्य मन्त्रिणस्ननयाम्बयः ।
मोम चन्द्र-धनाह्वाश्च बभूवुः क्रमतोऽनघाः ॥४२८॥
पाठिताः पण्डितोपात्ते तेऽप्यभूवन् विशागदाः ।
महेभ्यतनया वर्याः मोन्मवं परिणायिताः ॥४२९॥ यतः-

“विद्या नाम नगम्य रूपमधिकं प्रलब्धगुप्तं धनम् ,
विद्या भोगकरी यशःमुखकरी विद्या गुरुणां गुरुः ।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं देवतम् ,
विद्या राजसु पूज्यते न हि धनं विद्याविहीनः पशुः” ॥
लघुमनोर्वैर्ध्वेति भाषां निमिलपक्षिणाम् ।
चतुरा धर्मुरश्च भक्तिकरणतन्परा ॥४३१॥
लभ्यते न विना भाग्यं मुतः मविनयोऽनघः ।
स्तुषा च चतुरा लक्ष्मीन्यायमार्गाजिता पुनः ॥४३२॥
राज आदेशतः पूर्वं पण्मामान मन्त्रिगदवधुः ।
आवाप्तस्योपगृष्टाच्च तस्थुर्यो दिवमान्यये ॥४३३॥
तदाऽकस्मान्निस्त्रागवं निशम्य शक्रदिक्कटे ।
दृष्ट्वा च मनिमारास्य श्रेष्ठिनः धर्मुरस्य मे ॥४३४॥
अपराधं विना भूयः पण्मामान्तेऽथ दास्यति ।
प्रवासं तेन चिन्त्येन मयोपायश्च माम्प्रतम् ॥४३५॥ यतः-

नवमः
सर्गः

॥१७६॥

“अनागतं यः कुरुते स शोभते,
न शोभते यो न करोत्यनागतम् ।

वने वसन्तस्य जगत्पुपागता,
बिलस्य वाचा न कदापि निर्गता” ॥ तथाहि—

कस्मिंश्चिद्विपिने मिहोऽलब्ध्वा भक्ष्यं वृक्षक्षितः ।
गत्वा गिरिगुहामध्ये दध्यावेवं तदा हृदि ॥४३७॥
गत्रावस्यां गुहायां च भ्याम्यन्ति धापदा गृहः ।
तदाऽहं तान् द्रुतं जग्ध्वा भविष्याम्यशितंभवः ॥४३८॥
स्थातुं गत्रौ गुहामध्ये मायं च जम्बुकम्भदा ।
आगच्छन् वीक्ष्य मिहस्य पदान् दध्याविदं हृदि ॥४३९॥
नूनमस्यां गुहायां च भार्वा मिहः स्थितः पुग ।
तेनात्रस्थो गुहायाश्चागतिं पृच्छामि मम्प्रति ॥४४०॥
विचिन्त्येति जगौ फेरुभों गुहे ! वद माम्प्रतम् ।
आगमिष्याम्यहं मध्ये न वेति जल्पतु द्रुतम् ॥४४१॥

फेरुशब्दं बहिः श्रुत्वा मिहो दध्याविदं हृदि ।
नाधुनेयं गुहा वक्ति तेनासौ नागमिष्यति ॥४४२॥
अहं प्रत्युत्तरं वर्त्मानि ध्यात्वा केमरी जगौ ।
आगच्छागच्छ भो फेरु ! गुहामध्येऽधुना द्रुतम् ॥४४३॥
आकर्ण्य मिहशब्दं च नष्ट्राज्ये पशवो ययुः ।
फेरुडश्च तदा श्लोकं पपाटेमं पुनः पुनः ॥४४४॥

अनागतं यः कुरुते [४३६]

ततो जिर्जीव फेरुण्डो वृक्ष्या पशुगणि स्फुटम् ।
अहमपि करिष्यामि तथापायं च किञ्चन ॥४४५॥
ध्यान्वेति गोमयस्यान्ते ग्वमेकं प्रक्षिप्य मा ।
छगणस्थापनं चक्रे हिताय प्रतिवामगम् ॥४४६॥
निषिद्धाऽपि कुटुम्बेन छगणस्थापनं वधुः ।
करोति स्म यदा तत्र तदेति जहमुज्जनाः ॥४४७॥
इयं कलवधुः स्वीयं कुलमेवाद्रिष्यति ।
आकर्ण्येतन् मनुषा मौवकाः नैव विमुञ्चन्ति ॥४४८॥ यतः—

“मर्वथा स्वहिनमाचरणीयं किं करिष्यति जनो बहुजल्पः ।
विद्यते न नहि कश्चिदुपायः मर्वलोकपग्नितोषकरो यः” ॥
यद्यहं कथयिष्यामि कस्याप्यग्रे स्वमानमम् ।
मन्यते श्रमुरः श्वश्रून्वेदानीं मयोदितम् ॥४५०॥
ध्यान्वेत्यवगणयैव मर्वेषां वचनं तदा ।
स्नुया तदा निजं कृत्यं न मुमोच मनागपि ॥४५१॥
बहवो मणयो बध्वा स्थापिताः छगणान्तरे ।
अनादृत्य वचः मर्वं श्रमुरस्य जनस्य च ॥४५२॥
मनिमारं ममाकार्ये णमामान्ते नृपो जगौ ।
मर्षं न्वं लेग्यकं देहि नो चेद् दूरं व्रजाधुना ॥४५३॥
ददानं लेग्यकं मन्त्रिगजं कृत्वा छलं नृपः ।
पराभूय श्रियं लान्वा प्रवामं तस्य दत्तवान् ॥४५४॥
वस्त्रमात्रो ययौ मन्त्री श्लाघ्येयं मन्त्रिणो बभूवुः ।
गृहसारं ममादाय निर्गता माम्प्रतं यतः ॥४५५॥

केचिद्वदन्त्यमौ धन्या कारणेनैव केनचिन् ।
गृहीन्वा छगणकान्याशु निर्गता नगगाद् बहिः ॥४५६॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन दुष्कृतम् ।
कृतं प्रजा घता यत्तदुदयं ममुपागतम् ॥४५७॥
केचिद्वदन्त्ययं शिष्टो मन्त्री मर्वमुक्त्वप्रदः ।
न जायते नृपः केन हेतुनेदं चकार च ॥४५८॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन कर्हिचिन् ।
नेह पापं कृतं तेनागतं पूर्वमवार्जितम् ॥४५९॥ यतः—
“मुग्धदुःखानां कर्ता हतां च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय मदुद्धया पुनः कृतं भुज्यते कर्म” ॥४६०॥
केचिन्प्रोचुर्जना नागदमन्या प्रेग्नितो नृपः ।
करोति शिष्टलोकानामप्येवं निर्दयोऽधुना ॥४६१॥
शृण्वन्नेवं पुरे वाचो लोकानां मन्त्रिगद तदा ।
मकुदुम्बस्ततः पुर्यां जगाम दूग्नीवृति ॥४६२॥

कामन्क्रमान्मही गन्धर्गेषान्ते कुटुम्बयुग ।
 गन्वा दध्यौ च निवाहः कर्ष्यते मया कथम् ? ॥४६३॥
 मतिमार्गे नरं कंचिन् पप्रच्छेति च मादगम् ।
 किं पुनं को नृपोऽत्रास्मि पालयन् पृथिवीं नयान् ॥४६४॥
 किं नामास्म्य प्रिया पुत्रः किं नामास्मि निगद्यताम् ।
 किमाह्वया मुना चास्मि पुनस्त्र मेदिनीपतेः ॥४६५॥
 नरोऽवक्त्र भृपती ग्वमेनो ग्ववर्ता प्रिया ।
 चन्द्राहस्तनयो विज्रा पुत्री च विश्वलोचना ॥४६६॥
 शुर्वतन्मन्त्रिगह लक्ष्मीमजयितुं तदाऽऽदगन् ।
 उद्यमं कुरुते नव निवाहो जायते मनाक् ॥४६७॥
 "जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भाग्ने ।
 दग्धो व्याधितो मृगः प्रवर्मा नित्यमेवकः" ॥४६८॥
 वृधुश्रार्पाडिताः सर्वे मिथस्ते कुर्वन्ते कलिम् ।
 कुटुम्बं दुःखितं वीक्ष्य कलिं कुर्वाणमन्वहम् ॥४६९॥

मणिमेकं वधूलं ग्री निष्काम्य छगणात्तदा ।
 निवाहाय ददौ मद्यः श्रमुगय ग्होऽनघा ॥४७०॥
 पयुश्च ज्येष्ठयोगेकमेकं ग्वं ददौ वधुः ।
 मतिमागदयो लान्वा ग्वानि दग्धो ययुः ॥४७१॥
 स्वस्य ज्येष्ठादिकान् जान्वा ग्वान् दध्याविदं हृदि ।
 गमिष्यामो वयं काल श्रमुगदीन विना कथम् ॥४७२॥
 दत्तेऽपि च धने नष्टा यतस्ते श्रमुगदयः ।
 तत्रान्मीयो न कोऽप्यस्मि मत्यामापदि देहिनाम् ॥४७३॥
 अथवा विद्यते नेषां न हि दोषोऽस्मि किञ्चन ।
 विपाकः कर्मणामेवास्माकं पूर्वभवाजितः ॥४७४॥
 यावद् दृष्टं न कमेदमस्माकं विलयं व्रजेन ।
 तावदप्यपगवृत्तिं कृत्वा छन्नं स्थितिर्वग ॥४७५॥
 यतो हि विद्यते जीलं गश्चितुं दुष्करा स्थितिः ।
 विना कान्त्वं मृगाक्षीणां मिद्वान्मयं संतनम् ॥४७६॥

“मर्वथा म्वहितमाचरणीयं किं करिष्यति जनो बहुजल्पः ।
विद्यते न नहि कश्चिदुपायः मर्वलोकापग्नोपकरो यः” ॥
यद्यहं कथयिष्यामि कस्याप्यग्रे स्वमानमम् ।
मन्यते श्वमुरः श्वश्रूनेवेदानीं मयोदितम् ॥४५०॥
ध्यान्वेत्यवगणय्यैव मर्वेषां वचनं तदा ।
स्नुषा तदा निजं कृत्यं न मुमोच मनागपि ॥४५१॥
बहवो मणयो बध्वा स्थापिताः लृगणान्तरे ।
अनादृत्य वचः मर्वं श्वमुरस्य जनस्य च ॥४५२॥
मनिमारं ममाकार्यं णमामान्ते नृपो जगौ ।
मद्यं त्वं लेख्यकं देहि नो चेद् दूरं व्रजाधुना ॥४५३॥
ददानं लेख्यकं मन्त्रिगजं कृत्वा ललं नृपः ।
पराभूय श्रियं लान्वा प्रवामं तस्य दत्तवान् ॥४५४॥
वत्समात्रो ययौ मन्त्री श्लाघ्येयं मन्त्रिणो बभूवुः ।
गृहमारं समादाय निर्गता साम्प्रतं यतः ॥४५५॥

केचिद्वदन्त्यमौ धन्या कारणेनैव केनचित् ।
गृहीत्वा लृगणकान्याशु निर्गता नगगद् बहिः ॥४५६॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन दुष्कृतम् ।
कृतं प्रजा घना यत्तदुदयं ममुपागतम् ॥४५७॥
केचिद्वदन्त्ययं शिष्टो मन्त्री मर्वमुखप्रदः ।
न जायते नृपः केन हेतुनेदं चकार च ॥४५८॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन कर्हिचिन् ।
नेह पापं कृतं तेनागतं पूर्वभवार्जितम् ॥४५९॥ यतः—
“मुखदुःखानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कम्यचिज्जनोः ।
इति चिन्तय मद्बुद्ध्या पुन कृतं भुज्यते कर्म” ॥४६०॥
केचिन्प्रोचुर्जना नागदमन्या प्रेग्नितो नृपः ।
करोति शिष्टलोकानामप्येवं निर्दयोऽधुना ॥४६१॥
मृण्वन्नेवं पुरे वाचो लोकानां मन्त्रिगट् तदा ।
मकुटुम्बस्ततः पुर्या जगाम दूग्नीवृति ॥४६२॥

कामन्क्रमान्मही गन्पुगेपान्ते कुटुम्बयुग ।
 गन्वा दध्यौ च निर्वाहः कर्ष्यने मया कथम् ? ॥४६३॥
 मतिमार्गे नरं कंचिन् पप्रच्छेति च मादगम् ।
 किं पुरं को नृपोऽत्रास्मि पालयन् पृथिवीं नयान् ॥४६४॥
 किंनामाऽस्य प्रिया पुत्रः किंनामाऽस्मि निगद्यताम् ।
 किमाह्वया मुता चास्मि पुरेऽत्र मेदिनीपतेः ॥४६५॥
 नरोऽवक्र भृपती ग्वमेनो ग्ववर्ता प्रिया ।
 चन्द्राह्मन्नयो विज्ञा पुत्री च विश्वलोचना ॥४६६॥
 श्रुन्वन्तन्मन्त्रिगणं लक्ष्मीमर्जयितुं नदाऽऽदगन् ।
 उद्यमं कुरुते नैव निर्वाहो जायते मनाक् ॥४६७॥
 "जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भागने ।
 दग्धो व्याधिनो मृगः प्रवामी नित्यमेवकः" ॥४६८॥
 वृधुक्षार्पीडिताः सर्वे मिथम्ने कुर्वन्ते कलिम् ।
 कुटुम्बं दःखिनं वीक्ष्य कलिं कुवाणमन्वहम् ॥४६९॥

मणिमेकं वधूर्लघ्वी निष्काम्य लगणानदा ।
 निर्वाहाय ददौ मद्यः श्वमुगय ग्होऽनघा ॥४७०॥
 पन्थुश्च ज्येष्ठयोगेकमेकं ग्वं ददौ वधुः ।
 मतिमार्गादयो लान्वा ग्वानि दग्ना ययुः ॥४७१॥
 स्वस्य ज्येष्ठादिकान् जान्वा ग्वान् दध्याविदं हृदि ।
 गमिष्यामो वयं कालं श्वमुगदीन् विना कथम् ॥४७२॥
 दन्तेऽपि च धने नष्टा यतम्ने श्वमुगादयः ।
 तत्रान्मयो न कोऽप्यस्मि मत्यामापदि देहिनाम् ॥४७३॥
 अथवा विद्यते नेपां न हि दोषोऽस्मि किञ्चन ।
 विपाकः कर्मणामेवास्माकं पूर्वभवाजिनः ॥४७४॥
 यावद् दृष्टं न कमेदमस्माकं विलयं व्रजेन ।
 तावद्दृष्यगवृत्तिं कृत्वा लुब्धं स्थितिर्वग ॥४७५॥
 यतो हि विद्यते जीलं गतिं दृक्कग स्थितिः ।
 विना कान्ते मृगाक्षीणां गिद्राक्षस्यैव मन्तव्यम् ॥४७६॥

भीविक्रम-
चरितम्

॥१७८॥

विमृश्येति वधूलञ्जी तदा ज्येष्ठानिकायुता ।
गन्तुं पुगन्तरे मद्यः प्रस्थिता दिवमात्यये ॥४७७॥
गन्वा पुगन्तरे ग्नमेकं विक्रीय मूल्यतः ।
ताः पर्यालोच्य पुंवेपं गीलरक्षाकृते व्यधुः ॥४७८॥
भाटकेन गृहे वृद्धनाया व्यधुः स्थितिं च ते ।
वृद्धापाश्चाद्वधुर्धान्यं भोक्तुमानयते पुगत् ॥४७९॥
विधाय भोजनं मवं कुमागस्ते निग्नरम् ।
निष्ठन्ति मममश्नाणिगवाक्षे तस्य मघ्ननः ॥४८०॥
इतो वातायनस्थक्ष्य रुल(द)ल्लं श्वमुं वधुः ।
वृद्धां प्रति जगावत्रानयामुं माम्प्रतं नरम् ॥४८१॥
वृद्धा गन्वाऽन्तिके तस्य जगावेवं नगधुना ।
आह्वयति कुमारम्वां गवाक्षस्थो मदालये ॥४८२॥
काष्ठभाग्युतं नीन्वा वृद्धाऽगाभिजमघनि ।
वधुकुमारगद् प्राह किमेवं रुलसे भृशम् ॥४८३॥

कार्यं कुरु मदीयं चेत्कगेमि मुत्विनं तदा ।
वृद्धः प्राह कर्ग्येऽहं कार्यं मवं न्वयोदितम् ॥४८४॥ यतः-
“किं किं न कयं को को न पन्थिओ कह कहवि न नामिअं सीसं ।
दृग्भरपिदुस्म कए किं न कयं किं न कायन्वं ॥४८५॥
पंथममा नन्थि जरा छुहाममा वेअणा नन्थि ।
मरणममं नन्थि भयं दाग्दिममो वेग्गिओ नन्थि ॥४८६॥
जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भागने ।
दग्गिओ व्याधितो मृक्षेः प्रवामी नित्यसेवकः” ॥४८७॥
मन्ततं मुकरे कार्यं युनक्ति तं कुमारगद् ।
भोजनं ददते मारं मगौग्वपुग्ममम् ॥४८८॥
एवं क्रमान् त्रयः पत्यादयः कृता च किङ्कराः ।
आर्नाय मुत्विनः मारभोज्यदानात्तया कृताः ॥४८९॥
कुटुम्बं मिलितं वीक्ष्य मतिमारग्ननुपास्तदा ।
नारीवेपं व्यधुः सर्वा मग्नी चित्तं चमन्कृतः ॥४९०॥

नवमः
सर्गः

॥१७८॥

वधूः पप्रच्छ किं तात ! मयादलक्षमूल्यके ।
 गन्ते हस्तस्थिते दीनामीदृशीं प्राप्तवान् दशाम् ४९.१॥
 मन्त्री प्राह पुरीमध्ये गत्वा मौवर्णिकापणे ।
 मया प्रोक्तं मणिमंसि लक्षमूल्यः श्रेयःश्रुता ॥४९.२॥
 मौवर्णिको जगौ गन् दशैव न्वं नराधुना ।
 मया ततो मणिर्यावद्विशितः श्रेष्ठिस्तदा ॥४९.३॥
 तावन्पाषाणमालां कथं जहाम श्रेष्ठिगर्हित ।
 बाहितः केनचिन्पुंसेदृशगन्तमपेणान् ॥४९.४॥
 ततः प्रोक्तं मया वध्वा दत्तं मे जीविकाकृते ।
 मौवर्णिको जगौ नूनं तया न्वमपि बाहितः ॥४९.५॥
 ततोऽन्यस्यापणे गत्वा मयाऽयं दर्शितो मणिः ।
 तेनापि पूर्ववत् प्रोक्तं स्वरूपं च मणोन्मथा ॥४९.६॥
 एवं च दर्शितं गन् बहूनां वर्णिजां मया ।
 तस्यैवं मणेः प्रोक्तं स्वरूपं पूर्ववत्तदा ॥४९.७॥

ततो ध्यातं मया नूनं पूर्वदुष्कर्मयोगतः ।
 मणिगपि दृष्टज्ञानः शिवांश्च चागमं बहिः ॥४९.८॥ यतः—
 "नैवाकृतिः फलानि नैव कुलं न शीलम् ,
 विद्या च नैव न च जन्मकृता च मेवा ।
 कर्माणि पूर्वतपसा किल मंचितानि,
 काले फलानि पुरुषस्य यथेह वृक्षाः ॥४९.९॥
 तावच्चन्द्रचलं ॥ (मगे ७ श्लो० २२१)
 विद्वोक्तिं मया तत्र न दृष्टं स्वं कटुम्वकम् ।
 स्वेदं कृत्वा श्रुणं पुर्यां मध्येऽहं पुनरागमम् ॥४९.१०॥
 कृत्वाऽन्येषां गृहे कर्मोदरं कष्टान्मया भूतम् ।
 इन्धनानि च विक्रीय शिवांश्च माम्प्रतं भृशम् ॥४९.११॥
 एवं भ्रमन् भृशं पुर्यां न्वदीये दृष्टिमोचरे ।
 शुभकर्मोदयः देवागतांश्च माम्प्रतं स्नुषे ! ॥४९.१२॥
 वध्वा प्रोक्तं मणिमहिं शिवां वाऽस्मि श्रेयं नव ।

ततो मर्षी जगौ वस्त्राञ्जले वदोऽस्मि मेऽधुना ॥५०३॥
 वधुः प्रोवाच तर्हि त्वं तात ! दर्शय तं मम ।
 ततो मर्षी मणिं तस्य दर्शयामास तन्क्षणान् ॥५०४॥
 पूर्ववन्मणिमाभान्न दीप्त्या भामुग्या तदा ।
 वाक्ष्य चमत्कृते वाटं दे अपि श्वमुग्मुपे ॥५०५॥
 एवं तया त्रयो मन्त्रिपुत्राः पृष्टा जगुस्मदा ।
 तन्मन्त्रिणानि श्रागं ग्वानि तानि तन्क्षणम् ॥५०६॥
 वधुः पूर्ववदीप्तिवन्ति तानि तदग्रतः ।
 मतिमागन्तौ मर्षी मन्मान्याभरणं स्नुषाम् ।
 पृष्ट्व कुरुते कार्यं मदा स्तोत्रं ननु स्वयम् ॥ [पटपदी] यतः-
 “यो वृद्ध्यादिगुणः शिष्टविशिष्टो जायते जनः ।
 मन्मान्यते महीपालमानृषित्रादिभिः मदा ॥५०८॥
 लक्षटङ्कमन्येन विर्कार्यकं मणिं तदा ।
 वधुव मन्त्रिगट् वाटं मुक्ती सर्वकुटुम्बयुक् ॥५०९॥ यतः-

“पत्नी प्रेमवती मुनः मन्त्रिनयोः ॥ (मगे ७ श्लो० ७७)
 भक्तं कलत्रं विनयः (यी) मुनश्च स्नुषा विशिष्टा विशदगुणौघैः ।
 वन्धुः प्रधानः प्रवरः मुहूर्त्तः लभ्येन धर्मेण जनेन शश्वत्” ॥
 एवमाभान्ते वधुः प्राह भूयः श्रुत्वा शिवाखम् ।
 ग्भाते दिशि पूर्वस्यां चन्द्राभिधमगेवरे ॥५१२॥
 विक्रमाकः क्षमापालः ममेतस्ते मिलिष्यति ।
 मतिगार ! व्रजेदानीं मुक्त्वा कार्याणि सम्मुखम् ॥ [युग्मम्]

इति तृतीयादेशः समाप्तः ।

इतोऽप्यगं विक्रमो नागदमनि ! त्वं चतुर्थकम् ।
 कार्यं वाञ्छि ततो नागदमनी प्राह भूषते ! ॥५१४॥
 गन्वा ग्नपुरेऽह्नाय मतिमागहमन्त्रिणम् ।
 मन्मान्यात्रानयेदानीं ततो भूषोऽचलत्ततः ॥५१५॥
 भूषः मगेवरे चन्द्रे यावदेति कृतन्वरः ।
 तावदभिमुखं मर्षी मतिगारः समागमन् ॥५१६॥

मिलित्वा मन्त्रिगट भूप भृगिभक्तिपुग्ममम् ।
 आनीय स्वगृहे चक्रे गौर्वं भक्तदानतः ॥५१७॥
 ममृद्धि मन्त्रिणो वीक्ष्य यावद् भूपश्चमन्कृतः ।
 तावन्मन्त्री जगौ वध्वा धिया च न्वन्प्रमादतः ॥५१८॥
 पूर्वभवाजिनां मर्वामापदं दुस्मगं क्रमान् ।
 उहृष्ट्य माप्रतं ज्ञातः मुग्यहं मेदिनीपते ! ॥५१९॥ [पुग्मम्]
 गजा प्राह कथं वक्षि वध्वा एव प्रमादतः ।
 मन्त्री तनो निजे वध्याः स्वरूपमुक्तवांसदा ॥५२०॥
 गजा जगौ मया दत्तः प्रवामस्तव मन्त्रिगट ।
 तेन मे न प्रमादोऽस्ति त्वयि लक्ष्मीप्रदानतः ॥५२१॥
 श्रुत्वेतः पटहम्बानं भूपः पप्रच्छ मन्त्रिणम् ।
 किमर्थं वाद्यते भूमिपतिना पटहोऽधुना ॥५२२॥
 ज्ञान्वा तन्मन्त्रिगट प्राह पुगर्षस्मिन् नगरेऽन्यदा ।
 अलं चकार भूपालः मर्भा यावदिनोदये ॥५२३॥

तावद्देशिकः कश्चिदिन्द्रजालिकपूरुषः ।
 आगत्याह यदि क्षमाप ! गेचने नव किंचन ॥५२४॥
 तदाऽहं दर्शयिष्यामि कलाकौशल्यमान्मनः ।
 भूपोऽवग दशयेदानीमस्माकं न्वं कलां निजाम् ॥५२५॥
 दर्शयित्वा तनो नानारूपाणि शक्रजालिकः ।
 प्रोवाच गेचने चेत्त मानसे मेदिनीपते ! ॥५२६॥
 दर्शयिष्ये तदा नित्यफलामाप्रम्य वाटिकाय ।
 भूपः प्रोवाच किमतः परमत्र विदोक्तयते ॥५२७॥
 यदाफलाप्रवीजानि तन उध्वा वने क्षणान् ।
 मायिको वाटिकां नित्यफलां प्रादुश्चकार मः ॥५२८॥
 नभ्याः पार्श्वेऽचलं रम्यं विकृत्य मायिकमनतः ।
 प्रवाहः सर्गितो वाद्या मध्ये तन्क्षणमानयन ॥५२९॥
 मेचं मेचं तरुन नद्या वाणिणा म्कन्धवन्भृगन ।
 कुन्वेन्द्रजालिकश्चाह पत्रपुष्पफलानन वपधान ॥५३०॥

पचेलिमफलैः मद्यः महकागन मदाफलान् ।
 कृन्वेन्द्रजालिकं प्राह गेचने यदि ते नृप ! ॥५३१॥
 तदेषां महकागणां फलानि मधुगणि च ।
 ददामि वपुषस्तुष्ट्यं परिवारस्य चाऽधुना ॥५३२॥
 देहानि भृशुजा प्रोक्ते महकागफलानि मः ।
 तानीन्द्रजालिकस्नेभ्यो ददावाश्चयेहेतवे ॥५३३॥
 जग्ध्वा फलानि भृपालः परिवारयुतो जगौ ।
 हन्यते चेदयं मायी तदेतदवतिष्ठते ॥५३४॥
 विमृश्यतद् मिथो भूपो माग्यामाम मायिकम् ।
 फलानि मेवका लातुं यावद् बृक्षे प्रवर्तिताः ॥५३५॥
 तावदायान्ति पापाणा हस्ते च पादचारिणाम् ।
 गृह्णन्त्यम्बु शये यावन् रजस्नावदभूत्तदा ॥५३६॥
 दृष्ट्वान्विभ्रभूपेन कारिताः शान्तिकाः क्रियाः ।
 तथापि दृशदो धूलिदृश्यन्तेऽम्बुफलानि न ॥५३७॥

भूपः प्राह कृतं शिष्टं नास्माभिः माम्प्रतं स्फुटम् ।
 मारितो मायिकोऽस्माकं हस्ते किमपि नागतम् ॥५३८॥ यतः
 “महमा विदर्शित न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
 वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ॥५३९॥
 अविमृश्य कृतं कार्यं दुःस्वाय जायते नृणाम् ।
 विमृश्य विहितं कार्यं मुन्वाय जायते पुनः” ॥५४०॥
 मृन्वेन्द्रजालिको देवीभूय तत्रत्य तन्क्षणान् ।
 वाटिकां तादृशीं चक्र कोधेन निजशक्तिनः ॥५४१॥
 विचार्य मन्त्रिभिः माधं भूपः पटहवादनम् ।
 पुरीमध्येऽभिर्तो निन्यं काग्यञ्चिनि जल्पति ॥५४२॥
 वाटिकायाः फलान्यस्याः यः मत्यानि करिष्यति ।
 नद्याश्च मलिनं न च भूपः मन्मानयिष्यति ॥५४३॥
 गज्याधर्मयुतां विश्वलोचनाह्वां निजां मुताम् ।
 तन्क्षणादास्यति प्राज्यमहोन्मवपुरस्सरम् ॥५४४॥

भुलतद् विक्रमः प्राह मन्नीश ! पटहं स्पृश ।
 मर्वमेतत्कल्पियेऽहं नाम ग्राहं न मेऽधुना ॥५४५॥
 मन्त्रिणा पटहे स्पृष्टे तत्रत्य विक्रमार्थमा ।
 अग्निवेनालमाग्निध्यान्मत्यं वाद्यादिकं व्यधान ॥५४६॥
 दुष्करं मानवंः कार्यं माग्निध्यान्मरुतामिद ।
 याति शु(मि)द्धि क्षणेनैव मनुष्याणां महीतले ॥५४७॥
 वाटिकाऽधिष्ठिता येन व्यन्तरेण दुग्न्मना ।
 मोऽपि दूरीकृतो बह्विवेनालेन नृपाजया ॥५४८॥
 वाटिकातः फलान्याप्त्वा विक्रमो भूभुजे ददौ ।
 गज्याधं प्रतिपन्नवान् तस्मै चादान्निर्नाश्वरः ॥५४९॥ यतः—
 "चलति कुलाचलचक्रं मयादामतिपनन्ति जलनिधयः ।
 प्रतिपन्नममलमनमां न चलति पुंसां युगान्तेऽपि ॥५५०॥
 अलसंतेण वि मज्जणेण जे अक्खरा ममुल्लविआ ।
 ते पत्थग्गट्ठुर्काग(रि)य एव न हु अक्खहा हुंति" ॥५५१॥

अज्ञानकुलशीलाय तस्मै तत्र महीभुजा ।
 तनया प्रतिपन्नवान् प्रददं विश्वलोचना ॥५५२॥
 अज्ञानकुलशीलाय यदस्मै मेदिनीभुजा ।
 कन्या विश्राणिनाऽऽर्चनीया तच्चारु विहितं न हि ॥५५३॥
 कोऽप्यार्चनीयां मुनां दत्ते मृग्योऽज्ञानकुलाय न ।
 विचक्षणोऽप्ययं भूषः कथमस्मै ददौ मुनाम् ॥५५४॥
 आकर्ण्येतत्तदा वाचं लोकानां मन्त्रिनायकः ।
 मनिम्माणे जगौ तत्र विजयक्षमापतिं प्रति ॥[त्रिभिर्धिशेषकम्]
 मामान्योऽयं नरो नैव विद्यते किन्तु विक्रमः ।
 येन स्वर्गवेनालादयः सर्वे वर्गीकृताः ॥५५६॥
 अवन्तीनायकोऽत्रागाद् विक्रमादिन्यभूषतिः ।
 एकाकी निर्भयः कन्ये ममाकाण्डेनवे ॥५५७॥
 ततो हृष्टो नृपः पुर्यां तलिकानां गणादिभिः ।
 ध्याने ध्याने तथा मद्यो मदनमवमर्चाकम् ॥५५८॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१८१॥

अग्निवेनालयांनिध्यान् वीजान्याग्रस्य शालिनः ।
लान्वा भूषः प्रियामश्रियुतः स्वपुग्माययौ ॥१८०॥
वीजानि तन्क्षणाद् नागदमन्यं विक्रमार्थमा ।
दत्त्वाऽमात्यस्य पूर्ववन् व्यापनं चकृवान् ततः ॥१८१॥
इति पञ्चदण्डप्रकरणे चतुर्थप्रश्नाव ।
गजाऽवक् पञ्चमं कार्यं देहि नागदमेऽधुना ।
मा प्रोवाच मुपात्रेभ्यो दानं विश्राणयाचिगन् ॥१८२॥
मुपात्राणां परीक्षार्थमादावाकाग्निं द्विजाः ।
पृष्टं च भृशुजा श्रुत मुपात्राणि भवन्ति के ॥१८३॥
द्विजाः प्रोचुर्वयं भूष ! मुपात्राण्येव निश्चितम् ।
नृपोऽवग भवतां दानं किं किमत्र प्रदीयते ॥१८४॥
ने प्रोचुः पृथिवीपर्वागायन्त्रमुशलादिकम् ।
दानं च दीयते भृगि जनैः सद्गतिहेतवे ॥१८५॥
गङ्गोक्तं ब्रह्म ये धेन्ति तीर्थेण तपसा जनाः ।

१ हनेक हिमागन्धोः तयोऽनन्त प्राप्नुवन्त्यान्वयः ।

ब्राह्मणान्ते निगद्यन्ते वृध्गम्भिन् महीतले ॥१८६॥
आन्मावबोधनकृते ये भग्नेन चक्रिणा ।
व्यापिनाम्ने च विज्ञेया ब्राह्मणा नेतरे पुनः ॥१८७॥
अत्रादौ भग्नचक्रिणा ब्राह्मणव्यापनं चक्रं यथा तथा वान्यम् ।
पुगणेऽप्युक्तम्-
"ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण यथा शिल्पेन शिल्पिनः ।
अन्यथा नाममात्रं स्यादिन्द्रगोपककीटवन" ॥ इत्यादि ।
एतच्छ्रुत्वा द्विजाः क्रोधाध्माताः प्रोचुर्गति स्फुटम् ।
रे पापिष्ठ ! कथं दृष्टं त्वयेदं भूष ! जल्प्यते ॥१८८॥
श्रुत्वा तद् भृशुजा ध्यातमेतेऽहंकारपूरिताः ।
उत्कर्षमान्मनो नूनं मन्यन्ते ब्राह्मणा अमी ॥१८९॥
ततो लोकप्रसिद्धत्वात् विरुद्धजननाञ्जनः ।
द्विजेभ्यो दीयते दानं कर्माचार्यप्रवाहनः ॥१९०॥
आकायं भृशुजा पृष्टाः माधव इति ते जगुः ।

नवमः
सर्गः

॥१८१॥

भवन्ति गुर्वो द्वा कर्मधर्मोपदेशतः ॥५७१॥
 विवाहशान्तिकादीनि कार्याणि कुर्वते यके ।
 न एव कर्मगुर्वो ज्ञातव्या विवृधोत्तमः ॥५७२॥
 मावद्यग्रहिता ये तु निगद्यं वृषं मदा ।
 कथयन्ति च ते धर्मगुर्वो गुर्वो मताः ॥५७३॥ यतः
 "महाव्रतधरा धीरा भक्ष्यमात्रोपजीविनः ।
 मामाधिकस्था धर्मोपदेशका गुर्वो मताः ॥५७४॥
 सर्वाभिलाषिणः सर्वभोजिनः सपग्निहाः ।
 अवल्लाचारिणो मिथ्यापदेशा गुर्वो न तु ॥५७५॥
 चतुर्वर्णेषु ये शीलमत्यादिगुणमयुताः ।
 तेष्वेव दीयते दानं जनसंभ्राभिलाषिणः ॥५७६॥ इत्यादि ।
 श्रुत्वा तद् भूषतिर्द्वयो दानयोग्या अर्मा मनु ।
 निष्पापनिगहङ्कारमपःकरणतन्पराः ॥५७७॥
 गजोक्तं वस्त्रपानादिदानं गृह्णीत माधवः ।
 गृयं ततो जगुर्वस्त्रादिनास्या यतीश्वराः ॥५७८॥

मध्यतीर्थकृतां वारं नृपपिण्डं यतीश्वराः ।
 गृह्णीते नाद्यचर्मवारे एवं स्थितिः मदा ॥५७९॥ यतः -
 "गजन ! दीनादिलोकेभ्यो देहि दानं यथारुचि ।
 दत्तं दानं च दीनेषु जायते शिवहेतवे ॥५८०॥
 अभयं मुपनदाणं अणुकंषा उत्तिर्भार्कनिदाणं च ।
 दोहि वि मुक्त्वो भणिभ्रो निचिउ भागादभं दिनि ॥ इत्यादि ।
 श्रुत्वा तन्निम्नत्र दीनेभ्यो दानमादगत ।
 दत्तं यती यती द्यो न श्रोतुं पुगन्तरे ॥५८१॥
 पुगेहिनगृहोपान्ते यावद् भूमापतिः स्वयम् ।
 गन्वा लोकचरित्राणि तस्य निर्गाक्षितुं श्रमम् ॥५८२॥
 इतस्तत्रागता देवदमनीभगिनी वरा ।
 हरितान्यभिधा चारुभूषणाम्बरधारिणी ॥५८३॥
 जडन्मालिकां दृष्ट्वा न्मुक्तां यान्तीमिदं व्रगी ।
 गच्छमि त्वरितं क त्वं मद्यो जल्प जहत्कं ! ॥ [युग्मम्]

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१८२॥

जडन्ः प्राह पाताले नागस्य व्यवहारिणः ।
तनयांश्चैव यामिन्यां मन्महं परिणेष्यति ॥५८६॥
निमग्नित्वाऽस्मि तत्राहं नागेन व्यवहारिणा ।
मिलिष्यन्ति वग नागकुमारा भृगिर्गो निशि ॥५८७॥
तत्राद्याहं गमिष्यामि लात्वा पुष्पकण्डकम् ।
हग्निर्गो जगौ तेनाकागिनाम्यहं मयि ! ॥५८८॥
वमुधाम्फोटन दण्डं लान्त्रोद्यानेऽधुना बहिः ।
योगिर्गोभिः मम नर्म करिष्यामि क्षणं मयि ! ॥५८९॥
विषापहादण्डेन युतां पुगेहिताङ्गजाम् ।
आकाशं गोमतीं मद्यस्त्वमागच्छेत्तहिः पुनः ॥५९०॥
मिलित्वा च वयं तत्र गमिष्यामोऽचिरान् मयि !
उत्तरेति बहिरुद्याने हग्निर्गोमयमत्तदा ॥५९१॥
जडन्ः पुगेहितमुतां नीत्वा पुष्पकण्डयुगम् ।
निर्यान्ती नगराद्वाग्पीडितेदं जगौ तदा ।

बहुआकोऽधुना कोऽपि आवां यदि मिलिष्यति ।
तस्य द्रव्यं कियदृत्त्वा भारं च वाहयिष्यते ॥५९२॥
मवं पश्यन् नृपः कृत्वा बहुरूपं ममागमन् ।
मालिन्योक्तं बहेदानीं यद्यमुं भाग्मान्मनः ॥५९३॥
तदा तुभ्यं मया वस्तु किञ्चित्त्र प्रदाम्यते ।
बहुकोऽवगहं भारं वहामि शिग्माऽधुना ॥५९४॥
भाटकं प्रोच्य तच्छीपं दत्त्वा पुष्पकण्डकम् ।
गते ते बहिरुद्याने यत्रामि हग्निर्गोमयम् ॥५९५॥
हग्निर्गो चतुःषष्टियोगिनीमध्यतस्तदा ।
हस्तीमकं वितन्वाना ताम्यां तत्र निर्गक्षिता ॥५९६॥
क्रीडां कृत्वा ततस्मिन्ः कुवाणा हुंक्षति द्रुतम् ।
वृक्षमाह्वयं तेनैव स्वर्णद्वीपं ययुः स्वयम् ॥५९७॥
तत्र कृत्वा वने क्रीडां गत्वाऽग्रे मेदिनीतलम् ।
आहत्य वज्रदण्डेनापातयन् विवरं च ताः ॥५९८॥

नवमः
सर्गः

॥१८२॥

पातालविग्रहद्वारे प्रविश्य भुजगान् बहून् ।
 विषापहाग्दण्डेन दृश्यन्त्यस्तदा पथि ॥६००॥
 नालीकनालवन्मर्षान् गोणमान् भीषणांस्तदा ।
 दधत्यथ श्रेय जग्मुः पातालनगरान्तिके ॥६०१॥
 पुष्पकण्डकं दण्डद्वितयं च बटोस्तदा ।
 दत्त्वा मगेवरं स्नानं कर्तुं जग्मुश्च योषिनः ॥६०२॥
 लान्वा दण्डद्वयं पुष्पकण्डं बटुविक्रमः ।
 पातालनगरस्थान्तः पश्यन् शोभां मर्माधिवान् ॥६०३॥
 पुत्रो नागकुमारस्योद्गाहालङ्कारभूषितः ।
 यावद् यात्यापणश्रेणीं तावत्तत्र गतो बटुः ॥६०४॥
 अग्निवेनालमांनिध्याद् विक्रमार्कवटूत्तमः ।
 नागाङ्गजं निर्गन्धायारुहं तुरगं पथि ॥६०५॥
 हाक्कङ्कणकेशगुग्गुल्यालङ्कारभूषितः ।
 नागाङ्गजममानाङ्गो विक्रमार्कोऽभवत्तदा ॥६०६॥ [युग्मम्]

मातुर्गेहे बटुर्गत्वा श्रीदपुत्र्याः कृष्णहम् ।
 कृत्वा तस्थौ मनोहासिगीतगानपुष्पमग्म ॥६०७॥
 इतश्च हस्तिनालाद्यामिन्द्रः कन्याः मगेवरं ।
 स्नानं कृत्वा बहिर्यावदेत्य पश्यन्ति नो बटुम् ॥६०८॥
 अदृष्ट्वा तं बटुं मित्वा विलोक्य निमित्ते पुरं ।
 द्रष्टुं नागमुनें श्रीदगेहे जग्मुश्च ता यदा ॥६०९॥
 तदा कृत्वा बटो रूपं विक्रमादिन्यभूषितः ।
 तस्थौ वेतालिकर्म्यैव मानिध्याद्रुचिरकृतिः ॥६१०॥
 मातुर्गेहे बटुं दृष्ट्वापावष्टं पाणिपीडनम् ।
 कुर्वन्मृगपल्लव्योच्चहस्तिनाल्यादिका इति ॥६११॥
 न्वया बटो ! किमगच्छं हत्वा दण्डद्वयं तदा ।
 अस्माकमगतोऽर्धव वञ्चयित्वा दृष्टो क्षणान् ॥६१२॥
 न्वया बटो ! किमगच्छमीदृशं कर्म माम्प्रतप ।
 अस्माकमपयाहाय दण्डद्वन्द्वं क्षणादग्म ॥६१३॥

नो चेत्त्वां पानयिष्यामि महापदि बटोऽधुना ।
बटुरूपं तनम्यन्तवा म्यरूपं विक्रमोऽग्रहीन ॥६१४॥
निरीक्ष्य विक्रमादित्यं हगिताल्यादिकास्तदा ।
कन्यका लज्जिताः प्रोचुस्त्वं नः पाणिग्रहं कुरु ॥६१५॥
वरं तादृशमालोक्य श्रीदो हृष्टोऽभवद् भृशम् ।
चतमृणां च कन्यानां भृषः पाणिग्रहं व्यधान् ॥६१६॥
नागो वरपिता ग्राह भो मत्तम ! मुनो मम ।
प्रमद्य प्रकटीकायों भवता करुणान्मना ॥६१७॥
ततो वेतालहस्तेन विक्रमार्कः कृपापरः ।
तदीयं तनयं नागकुमारय ददौ क्षणान् ॥६१८॥
हृष्टो नागकुमारोऽपि स्वमुतां मुग्मुन्दरीम् ।
मणिदण्डयुतां तत्र ददौ विक्रमभानवे ॥६१९॥
चन्द्रचूडाभिधो नागकुमारः ग्राह विक्रम ! ।
अङ्गीकुरु मुतां मे त्वं कमलां कमलोपमाम् ॥६२०॥

विक्रमार्कनृपो नागकुमारमनवे तदा ।
कमलां दापयामाम चन्द्रचूडमुतां क्षणान् ॥६२१॥
विषापहारभृष्फोटमणिदण्डान् मनोहगन् ।
मद्यो लब्ध्वा प्रियापञ्चयुनोऽचालीत्ततो नृपः ॥६२२॥
पातालनगगद्गमिष्फोटदण्डप्रभावनः ।
अवनत्यामागतो नानाविधोन्मवपुग्मग्म् ॥६२३॥
त्रींस्तान् दण्डान् ददौ नागदमन्य विक्रमार्यमा ।
तया च पञ्चभिर्दण्डैश्चक्रं छत्रं मनोहग्म् ॥६२४॥
पूर्वानीतमणिभिश्च कृत्वा लम्बकमन्ततीः ।
छत्रे वचन्ध तन्कालं वृद्ध्या नागदमा तदा ॥६२५॥
मदाफलाग्रवीजौघमुत्वा भृषगृहान्तिके ।
मेत्तं मेत्तं तया चक्रं मदाग्रफलकाननम् ॥६२६॥
स्फटिकाश्ममर्यां तम्योद्यानम्य मन्निधौ ममाम् ।
तदा नागदमा मद्यः कारयामाम मुन्दरम् ॥६२७॥

जात्यग्नमयं मिहविष्टं कारितं तथा ।
 आनीयानीय ग्लानि कोशाद्भीषतेऽनदा ॥६२॥
 उपविष्टः शुभे लग्ने तस्मिन् मिहामने नृपः ।
 पञ्चदण्डमयं छत्रं शीषोर्ध्वं धरते स्म च ॥६३॥
 तस्मिन् क्षणे नृपो दानं याचकैर्भ्यः सदा ददाति ।
 महर्भ्यमदृशाः सर्वे बभूवुस्तन्क्षणाच्च ते ॥६४॥

केचिद्वदन्ति द्वात्रिंशत्पुत्रिकायुतविष्टे ।
 उपविष्टो नृपो दानं ददानोऽन्नगले नदा ॥६३॥
 ततो विक्रममार्तण्डो न्यायमार्गेण नित्यशः ।
 पालयामास पृथिवीं सर्वभागविमोचनान् ॥६३॥
 पञ्चदण्डमयं छत्रं विक्रमाकर्म्य भूषणैः ।
 बभूव भाग्यतो गज्यलक्ष्मीवृद्धिः क्रमाच्चदा ॥६३॥

इति श्रीमच्छास्त्रनायक-श्रीयोगानन्दस्मृत्यङ्गल्लेखणाश्रीनानन्दस्मृत्यङ्गल्लेख्य पञ्चदण्डमयं छत्रं धरति श्रीविक्रमादित्य-
 विक्रमवर्धनवर्धने पञ्चदण्डवर्णनो नाम नवमः सर्गः समाप्तः ॥

दशमः सर्गः ।

निष्कण्टके महीपीठे विहिते मेदिनीभुजा ।
कालिदामादयो विज्ञा वर्णयन्तीति भूपतिम् ॥१॥
वन्यो हस्ती स्फटिकघटिते भित्तिमार्गे स्वचिम्बम् ,
दृष्ट्वा दृगन्प्रतिगज इति त्वद्दृष्टिषां मन्दिरेषु ।
हन्वा कोपाद्गलितगदनम् पुनर्वाञ्छमानो,
मन्दं मन्दं स्पृशति कर्णिणीशङ्कया माहमाङ्ग ! ॥२॥
कालिदामस्योत्पत्तिर्यथा—
कालिदामस्य विदुषः सम्बन्धं ममृषागतम् ।
संक्षेपेण मया किञ्चित् कथ्यते माम्प्रतं स्फुटम् ॥३॥ तथाहि—
प्रियकुमञ्जरी पुत्री विक्रमार्कमहीभुजा ।
वेदगर्भवुधोपान्ते मुक्ताऽध्ययनहेतवे ॥४॥

तस्य पार्श्वे मदा सर्वशास्त्राणि विनयान्विता ।
पठन्ती भूपभूः स्नोर्कदिनैर्जाता विशाग्दा ॥५॥
भूपभूर्यावनं प्राप्ता वसन्तममयेऽन्यदा ।
गवाक्षस्थामनामीना ललाटतपतापने ॥६॥
आगत्य नृपमांगेण वेदगर्भं वृधं स्थितम् ।
विश्रामाय गवाक्षधो ददर्श गजनन्दिनी ॥७॥
आम्राणि परिपक्वानि तस्मै भूपालनन्दिनी ।
दर्शयन्ती वृधं चतुर्फललोलुपमानमम् ॥८॥
विज्ञाय चतुर्ग प्राहेन्युष्णानि शीतलानि वा ।
तुभ्यं फलानि गच्छन्ते यदिष्टं तन्निगद्यताम् ॥९॥ (युग्मम्)
तद्वचश्चानुर्गं शीघ्रमविज्ञाय वृधो जगौ ।
फलान्युष्णानि भो भूपमुने ! वितर माम्प्रतम् ॥१०॥

वस्त्राञ्चलं धगधस्तादिन्युक्ते च तथा तदा ।
 वेदगर्भो दधौ तानि ग्रहीतुं खोलकं स्वयम् ॥११॥
 प्रादुष्कृतं स्वचातुर्यं मरजोमेदिनीतले ।
 चिक्षेप भूमिभुक्पुत्री फलानि तानि तन्श्चणान ॥१२॥
 रजोऽवगुण्ठितान्याम्रफलानि स्वकरं द्रुतम् ।
 लान्वाऽऽस्यमरुता रेणुं यावन्मोऽपाकरोन्मयम् ॥१३॥
 तयेन्युक्तं तदोष्णानि किममूनि फलान्यहो ।
 यतो वक्त्रानिलेन त्वं दन्ते फुकां पुनः पुनः ॥१४॥
 मोषहासं वचः तस्याः श्रुत्वा विप्रो रुषा जगौ ।
 हे जड ! दुविदग्धा त्वं दुःस्मिनी भाविनी पुनः ॥१५॥
 गुरूपहामकारिण्या भवत्या भूपनन्दिनि ! ।
 पशुपालः पतिभूयादेवं शापं ददौ द्विजः ॥१६॥
 शापं श्रुत्वा मुग्धानस्य प्रतिजामिति माऽस्करेण ।
 सर्वविद्याविदं कान्तं वरिण्याम्यन्यथाऽनन्तम् ॥१७॥

इतः श्रीविक्रमादित्यः पृथुद्राहकृतेऽन्वहम् ।
 निमग्नो नन्दिनीयोग्यकान्तचिन्तापयोनिधौ ॥१८॥ यतः—
 "कुलं च शीलं च मनाथता च, विद्या च वित्तं च वपुर्वयश्च ।
 एतान् गुणान् मम निर्गन्धेय देया, ततः परं भाग्यवशा च कन्या ॥
 मृगनिद्रनदग्म्यश्रमोक्षाभिन्नापिणाम् ।
 त्रिगुणाधिकवपांणां तेषां कन्या न दीयते" ॥२०॥
 पुत्रीयोग्यवगलोकचिन्तामिन्भृगुनं नृपम् ।
 निर्गन्धेयि जगौ वेदगर्भश्चिन्ताऽस्मि का नृप ! ॥२१॥
 भृपोऽयं तनयायोग्यवर्ग्याश्रयाचिन्तया ।
 व्याप्तं मम मनो वेदगर्भविग्रस्ततो जगौ ॥२२॥
 प्रियङ्गुमञ्जरीहास्यवचः स्थान्ते स्मरन् द्विजः ।
 प्राह स्वामिन्स्त्वया नैवं चिन्त्ये वीक्षाभ्यहं वग्म ॥२३॥ यतः—
 "भृपो विराहकायांदि कंगानि स्वीयमेवकैः ।
 अन्ये तु निजदेहेन सर्वं कार्यं विनन्वते" ॥२४॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१८५॥

गजादेशाद्वं स्वीयस्वान्नचिन्तितमद्भुतम् ।
एकाकी वाड्यो दृष्टुमग्न्यानीं मर्मायिवान् ॥२५॥
भ्रमन् वने द्विजो नीगभावेनार्ताव बाधितः ।
एकं पशुपमालोक्य ययाचे नं जलं तदा ॥२६॥
पशुपालो जगौ नाम्बु विद्यनेऽत्र वने कचिन ।
नृपा चेत्ते पयो धेहि कञ्चण्डीविधानतः ॥२७॥
कञ्चण्डीति शब्दं म श्रुत्वा शब्दानुश्रावने ।
ग्रन्थे पुनः पुनश्चतो दधन श्रन्योऽजनि द्विजः ॥२८॥
ततो यथा तथा हस्मो योजयन् वाड्यवन्तदा ।
कञ्चण्डीं विधायाथ हतस्मेन म मन्त्रके ॥२९॥
कञ्चण्डीं च मृग ! त्वं कर्तुं जानामि नो मनःक ।
दृग्धं पीत्वा कथं नृणाञ्छेदस्त्वया विधीयते ॥३०॥
वेदगर्भस्ततो दध्यावहो मे मृगनेदृशी ।
पठितानेकश्रावोऽपि कञ्चण्डीं न वेष्टि यन् ॥३१॥

कागयित्वा म्वयं मद्यो वाड्यं कञ्चण्डिकाम् ।
पाययामाम गोपालो दृग्धमाकण्ठमादगन् ॥३२॥
उचितं भूपनन्दिन्या मन्वा पशुपतिं द्विजः ।
आनीय म्वगृहे गौग्वयांचक्रेऽन्नदानतः ॥३३॥
स्नानाभ्यादिविधानेन णमार्मी यावताऽन्वहम् ।
पशुपः पाठितः म्वर्त्नीत्याशीम्नेन द्विजन्मना ॥३४॥
परिधाप्याम्वरे म्वर्त्नीत्यध्वगजल्पपूर्वकम् ।
गोपं शुभेऽहि भूपालममदं नीतवान् द्विजः ॥३५॥
नृपं प्रति मदभ्यस्तमाशीवादिं ददद् मुदा ।
गोपो जगावृश्रष्टेत्यश्वगणि च मौढ्यतः ॥३६॥
तदोश्रष्टमिन्याशीवादिं श्रुत्वा नृपः स्मितः ।
यावतावच्च नं विज्ञापयितुं वाड्यो जगौ ॥३७॥
उमया महितो रुद्रः शङ्करः शूलपाणियुक् ।
रक्षतु तव गजेन्द्र ! दृण्कागकं यशः ॥३८॥

दशमः
सर्गः

॥१८५॥

श्लोकेनानेन भूपालस्तन्पण्डित्यगभीरताम् ।
 ज्ञान्वाऽवगु भागतीपुत्रः किमत्रैषोऽगमद् द्विजः ॥३९॥
 वेदगर्भो जगौ भूप ! मयाऽऽगच्छ मग्म्वर्ताम् ।
 आनीतोऽस्मि वेग्मनावकीनपुत्रीकृते ननु ॥४०॥
 तत्तादृशकुशलतार्गज्जनेन महीभुजा ।
 लमन्महेन तनयां गोपालः पणितायितः ॥४१॥
 पण्डितेन रहस्युक्तं मौनं कार्यं न्वया वर ! ।
 वेदगर्भं ज्ञातुमुर्वांशपुत्रीन्युन्मुक्तिनाऽजनि ॥४२॥
 मौनान्पजल्पनान्लक्ष्मज्जामाता मेदिनीपतेः ।
 प्रतिष्ठमगमन्मर्वलोकेषु मर्वतः स्फुटम् ॥४३॥
 नवीनलिखितं शास्त्रपुष्पकं रुचिरं रहः ।
 शोधनाय ददौ गजपुत्री तस्मै मनोहरम् ॥४४॥
 गृहान्वा पुष्पकं भूपजामाता रहसि स्थितः ।
 शुद्धं व्यधाद् नखगिण्या मात्राविन्दपमागणान् ॥४५॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

तादृशं पुष्पकं कान्तकृतं वीक्ष्य नृपाङ्गता ।
 गयोऽभून्महिषीषो मे पनिदेयौ स्वचेतमि ॥४६॥
 कागयिन्वाऽन्यदा चित्रशालाभिचौ नृपाङ्गता ।
 भूयिष्ठमहिषीरूपमंचयं नम्भृषी रहः ॥४७॥
 स्वां प्रतिष्ठां च विष्मृत्य महिष्याह्वानकूटवम् ।
 'ईउ ईउ' इति प्राह जामाता मेदिनीपतेः ॥४८॥ यतः—
 "आकाशजल्पनान्पादगमनः देहकान्तिनः ।
 नगणां जायते नीचानीचजानिकृत्वादि च" ॥४९॥
 लोका जानन्त्ययं भूपजामाता स्मि विचक्षणः ।
 अस्य मया तु मृग्यं ज्ञानर्मादशजल्पनान् ॥५०॥
 अतः परं मया पन्युगम्य नैवाननं क्वचिन् ।
 प्रेक्षितव्यं न च मया जल्पनीयं मनागपि ॥५१॥
 इतश्च भूपजामाता दध्यावेवं स्वचेतमि ।
 भूपपुत्र्या मयाऽकारि पाणिग्रहमहोन्मवः ॥५२॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१८६॥

भूषादिमकलो लोको मां विजं वेत्ति मन्तनम् ।
अहं किमपि नो ज्ञाने तेनास्तु धिक् च मामिह ॥५३॥
लोका वदन्त्ययं ब्राह्मीपुत्रोऽस्मि विदुरो भृशम् ।
एकं जानाम्यहं नैव शब्दस्यार्थं मनागपि ॥५४॥
मन्वेति भार्गवगोष्ठमध्ये भूपमुनापतिः ।
गन्वाऽवग देहि मे विद्यामनवद्यां यस्त्वनि ! ॥५५॥
नोचेन्मया न्वदं ह्यग्रं मर्त्यं प्राणमोचनान् ।
अहं तु भवतीपुत्र इति ग्यातोऽभवं जने ॥५६॥
कालिका तु मनाग नैव दत्ते तस्योत्तरं यदा ।
बभूवुर्भृगिर्भूषजामातुलह्नानि च ॥५७॥
देव्या भूमीभुजा पुत्र्या वधव्यभयतः स्फुटम् ।
कागिना कुमुमः स्फाग पूजा दार्मामर्मापनः ॥५८॥
भूषादिष्टा मुनीपृष्टौ स्थित्वा दामी गहो जगौ ।

१ कालिकागहो च ।

तुष्टाऽहं ने ददे विद्या मयोत्तिष्ठ नर ! त्वकम् ॥५९॥
ध्यानं कालिकया देव्या किं कुर्वेऽहं च माम्प्रनम् ।
अनया छलिना दाम्या जल्पनादिति तन्क्षणान् ॥६०॥
दत्ता कालिकया विद्या पत्न्युः कस्यचिदाननान् ।
आकर्ण्य भूपभूः कान्तपांश्वेऽभ्येत्य जगावदः ॥६१॥
आयानमनव कान्तास्मि कश्चिद्वागविलामकः ।
भूपभूवचनं श्रुत्वा ध्यानं देव्येति तन्क्षणान् ॥६२॥
अस्यानया ददे विद्या जने ग्यातिरभूदिति ।
नाम्य चेदीयने विद्या महत्त्वं मे तदा गतम् ॥६३॥ यतः—
“कथमत्र महत्त्वं तु रक्षणीयं पुनर्जितम् ।
प्रासादं कीलिकाहेतोर्भेदकृतं को नाम वाञ्छति ॥६४॥
सत्रार्थी कः पुमान् हारं त्रोटयितुं ममीहने ।
लोहार्थी को महाम्भोधौ नौभङ्गं कर्तुमिच्छति ॥६५॥

दशमः
सर्गः

॥१८६॥

भस्मने चन्दनं को हि दहेद् दुकूलमेव वा ।
 कामकुम्भं पुमान् को वा स्फोटयेन् ठिकरीकृते ॥६६॥
 विमृश्येति ततः काल्या विद्या तस्मै ददेऽखिला ।
 [तत उन्थाय भूपान्ते जामाता यावदीयिवान् ॥६७॥
 दाम्या उन्थापनं ज्ञान्वा भूयः प्राहेति तं प्रति ।
 कालीदामीमुतागच्छ जल्प काव्यानि माम्प्रतम् ॥६८॥
 मुनापनिजगौ कालीदामीपुत्रोऽस्म्यहं नहि ।
 किञ्चहं कालिकादेव्या दामोऽभूवं मुभाग्यतः ॥६९॥
 ज्ञान्वा ज्ञं तं महीपालो जामानुमंनिधौ तदा ।
 समस्यामिति पप्रच्छ काव्यपादेन शालिना ॥७०॥
 'वाहनोपरि तगन्ति समुद्राः' । जामाता जगौ-
 "मेदिनीधरशिग्म्सु पयोदान वर्षना जलभृतश्चरन्नाऽलम् ।
 वीक्ष्य पण्डितजना जगुर्ग्रेवं वाहनोपरि तगन्ति समुद्राः] ॥७१॥
 आगच्छन्तं पतिं वीक्ष्य स्वावामे भूपभूजगौ ।

अस्मि कश्चिद् वाग्विलामो भवनो रुचिरः पते ! ॥७२॥
 तेन इति गजजामाता जगौ-
 "अम्युत्तमस्यां दिशि देवतान्मा हिमालयो नाम नगाधिगजः ।
 पृथापगौ नोयनिधौ वगाद्य स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः ॥
 इत्यादि ।
 कश्चिन्कान्नाविग्रहगुणा म्वाधिकागन् प्रमत्तः ॥ इत्यादि ।
 वागथाविव मंपृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।
 जगतः पितरौ वन्दे पार्वतापरमेश्वरौ ॥७३॥ इत्यादि ।
 एतन्काव्यत्रयं कृत्वा प्रबन्धान् भृग्निः पुनः ।
 व्यगचद् भूपजामाता कालीदेवीप्रमादनः ॥७४॥
 ततो लोकैऽखिले तस्य जामानुमंदिनापतेः ।
 कालिदामेति नामाभून् कालीदेवीप्रमादनः ॥७५॥

इति कालिदामोपनिषत्प्रथमः ।

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१८७॥

“दीमद् विविहं चरिअं जाणिअइ मज्जणदुज्जणविसेमो ।
अप्पाणं च कलिअइ हिडिअइ जेण पुहवीण” ॥७७॥
श्रुत्वा तद्विक्रमादिन्यो गृहीत्वा ग्वपञ्चकम् ।
वीक्षितुं चरितं पुमां निम्ममाय पुगन्निजान् ॥७८॥
पश्यन् पदे पदे नानाऽऽश्चर्याणि वमुधानले ।
विक्रमाकां ययौ पद्मपुरं मुग्धपुरोपमे ॥७९॥
अन्यायी भूपतिस्तत्र पाप्मागः मन्त्रिवोऽजनि ।
अन्येऽपि कलिनो लोका विद्यन्ते भृग्भिः पुनः ॥८०॥
दशं दशं पुर्णमद्वे कस्यचित् श्रेष्ठिनोन्यदा ।
विक्रमाकां ययौ यावत्तपस्व्येकांऽगमंस्त(मत्त)दा ॥८१॥
तापमोऽवग घृतं कर्षमितं चापय नगमः ।
वाणिक कर्षद्वयं प्रादात्तस्मै मौढ्यान् तपस्विने ॥८२॥
तपस्वी घृतमादाय ममेत्य गुरुमन्त्रिभ्यो ।
कर्षद्वयमितं सर्पिर्ददौ सर्पिनयान्वितः ॥८३॥

१ गन्धुक घ । २ 'मर्गमनं' इति ग । ३ 'मर्गद्वयं' इति ग । ४ 'मर्गमनं' ग ।

तावन्मात्रं घृतं वीक्ष्य प्रोवाचेति गुरुस्तदा ।
वन्माधिकं घृतं कस्मादानीनं भवताऽधुना ॥८४॥
शिष्यः प्राह घृतं कर्षमितं मे श्रेष्ठिना ददे ।
गुरुजंगौ पद्मव्यहरणं नैव युज्यते ॥८५॥
“चौर्यपापद्रुमस्येह वधवन्धादिकं फलम् ।
जायते परलोके तु फलं नरकवेदना” ॥८६॥
ततस्नापय शिष्योऽवग गत्वा श्रेष्ठ्यापणे क्षणात् ।
न्ययतन्मर्षिर्गधिकं दत्तं च गृह्यतां स्फुटम् ॥८७॥
अहं यावद् घृतं लान्वा स्वस्वामिमन्त्रिधावगाम् ।
दृष्ट्वाऽधिकं घृतं स्वामी मदीयः प्रोक्तवानिति ॥८८॥
न्ययाऽधिकं घृतं वन्मानीनं यद्वणिगापणान् ।
तत्पश्चाद्वितरं दानीमिन्युक्त्वा प्रेषितोऽस्म्यहम् ॥८९॥
गृहीते श्रेष्ठिना पश्चाद् घृते नापमपाश्चतः ।
दध्यौ श्रीविक्रमादिन्यो धन्योऽसौ तापमाग्रणीः ॥९०॥

दशमः
सर्गः

॥१८७॥

यस्य निर्लोभनेदृक्षा विद्यने विशदा स्फुटम् ।
 गुणान् वर्णयितुं तस्य ममर्थः कोऽत्र मानवः ॥९१॥
 मर्लेनत्तापमोषान्ते गत्वा श्रीविक्रमार्पमा ।
 परीक्षां कर्तुंकामोऽवक तत्र तस्य तपस्विनः ॥९२॥
 द्रष्टुं महीतलं स्वीयनगगन्निगतोऽधुना ।
 अस्मिन् पुरे ममायातां भवतां वन्दितुं पदौ ॥९३॥
 मदीयमाक्षधौ ग्नपञ्चकं विद्यनेऽद्भुतम् ।
 तेनान्यत्र पदौ गन्तुं वहतां न च मे मनाक ॥९४॥ यतः—
 "यत्राकृतिगुणाम्त्र जायन्ते मानवे खलु ।
 यत्र स्याद्विभवस्तत्र भीतिभवेति निश्चितम्" ॥९५॥
 तेन तं स्वान्तिकं ग्नपञ्चकं स्थापयाधुना ।
 कुर्वन् मौनं जटी तत्र प्राहेति हस्तमंजया ॥९६॥
 हस्तनाहं धनं नैव गृह्णामि च स्पृशामि न ।
 द्रविणग्रहणे दोषाः साधुनां नायने ध्रुवम् ॥९७॥ यतः—
 "दोममयमूलजालं पृथ्विर्मिविवाञ्जयं जडं वनं ।

अन्धं वहामि अणन्धं कीम अणन्धं तवं चरामि ॥९८॥
 यद्यस्मि भवतां वाञ्छा नदेनद्रन्नपञ्चकम् ।
 अस्मिन् नालके मुञ्च नाहं जल्पामि किञ्चन ॥९९॥
 ततो निर्लोभतां तस्य मन्वा विक्रमभानुमान ।
 तत्र मुक्त्वा मणीन् पञ्चाचारान् पृथ्वीं विलोकितुम् ॥१००॥
 चलिते विक्रमेऽन्यत्र वञ्चायन्वा जनान् बहून् ।
 मन्दिरं काग्यामाम जटी स्वीयगृहोपमम् ॥१०१॥
 विलोक्य पृथ्वीं वहाँ तत्रैव विक्रमार्पमा ।
 ययाचे तापमं स्वीयं पश्चाच्च ग्नपञ्चकम् ॥१०२॥
 तस्यैवा प्राह भो पान्थ ! कस्मै किं ग्नपञ्चकम् ।
 गृहीतं केन वान्तुलमन्यवन जल्पामि स्फुटम् ॥१०३॥
 विक्रमाकम्पदा दृष्ट्वा किमहो वञ्चनः पद्भुता ।
 यतोऽनेन स्फुटं ग्नपञ्चकं हन्यते मम ॥१०४॥
 "मायाप्रायः पुरुषो यद्यपि न कर्तुं किञ्चिदपगधम् ।
 मये इवाविश्राम्यो भवति तथाप्यान्मदोषहनः ॥१०५॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१८८॥

मायामीलह माणुमह किमु पर्त्ताञ्ज ण जाइ ।
नीलकण्ठ महुरं लवइ मविम भुअंगम स्वाइ ॥१०६॥
अनंमुअयने पादं जीवानामनुकम्पया ।
पइय लक्ष्मण ! पम्पायां बकः पग्मधार्मिकः ॥१०७॥
अष्टपुनः मेवने मयं जटरेण हुनाअनम् ।
स्वामिनं मर्वभावेन मलो वञ्चति मायया ॥१०८॥
विक्रमाकों जगौ पांश्च त्वदीये ग्लपञ्चकम् ।
मुक्तं मया त्वयेदानीं हनूयने च कथं यने ! ॥१०९॥
यनिः प्राह न मे पांश्च ग्नानि मन्ति पान्थ ! भोः ।
विक्रमाकोंऽचलन्मन्त्रिचरित्रं वीक्षितुं ततः ॥११०॥
पाषाणमन्त्रिणः पांश्च गत्वा विक्रमभानुमान् ।
मुवाकल्लेन तद्वृत्तं वीक्षितुं तस्मिंश्चांस्तदा ॥१११॥
इतः कश्चिद्वणिग मन्त्रिपांश्चऽभ्येत्य हगभिधः ।

* मदा दिव्यवाण्या ब्रह्मन्मस्य उवाच-शालं नंवागनो ज्ञेयं न शालं दशनादाय । बकं वणयमे गम' गेनाहं निःकुलाकृतः ॥ इत्यांभकः पाठ. घ । १
सर्वभुम्भ-घ । २ लोको गदंभरूपेण ग ।

ग्लक्षं व्याजनो लात्वा जगाम निजमन्दिगम् ॥११२॥
आकार्यं नगमं मन्त्री द्वितीयेऽहि जगाद नम् ।
दत्त्वा वर्षम्य मे व्याजं व्रज तं दण्ड्यसेऽन्यथा ॥११३॥
क्षिप्त्वा कागगृहे मन्त्री भाषयित्वा च नगमम् ।
व्याजं वर्षम्य लान्वाऽलान् लक्षद्रव्यं निजं पुनः ॥११४॥
ध्यातवान् विक्रमादित्योऽद्भुताऽस्य वञ्चना म्लु ।
अन्यायी मन्त्रिो लोकाः किं करिष्यन्ति साम्प्रतम् ॥ यतः-
“गजा गभ्रमरूपेण व्याघ्ररूपेण मन्त्रिणः ।
लोकाश्चित्रकरूपेण यः पलाति स जीवति ॥११६॥
अथ क्षेत्रपतिः प्राहानेन क्षेत्रं मदीयकम् ।
भक्षितं वृषभौ मुक्त्वा मुक्कलौ गच्छताऽध्वनि ॥११७॥
पान्थः प्राह ग्थं भृत्वा भूरिक्रियाणकं गहम् ।
अस्य क्षेत्रान्तिके यावदागां भग्नमनस्तदा ॥११८॥

दशमः
सर्गः

॥१८८॥

छोटयित्वा ग्थं बद्धा वृषभौ शकटान्तिके ।
 मञ्जीकृतो ग्थो यावन्कष्टेन मयकाऽचिगन् ॥११०॥
 तावन्मां हकयंस्तत्राभ्येत्य प्राह कृषीवलः ।
 अरे पापिष्ठ ! मे क्षेत्रं भक्षितं निम्बिलं त्वया ॥१२०॥
 मयोक्तं वृषभौ बद्धा ग्थः मञ्जीकृतोऽधुना ।
 भक्षितं तेऽधुना नैव क्षेत्रं गोभ्यां कृषीवल ! ॥१२१॥
 एवमुक्ते मया क्रुद्धोऽरुणनेत्रः कृषीवलः ।
 चक्रं ग्थस्य मेऽभाङ्गान् पपटौघमित्राचिगन् ॥१२२॥
 मन्त्री प्राह यदि क्षेत्रपाश्वेनऽछोटितं त्वया ।
 तदाऽस्य भक्षितं क्षेत्रं निश्चितं पाप्मना स्फुटम् ॥१२३॥
 एवमुक्त्वाऽम्बिलं वस्तु मन्त्री तस्य ललौ क्षणान् ।
 पात्थोऽथ दुःश्विनोऽचालीन ततो निजं गृहं प्रति ॥१२४॥
 रे क्षेत्रेश ! त्वया तस्य चक्रं भग्नं मुधा खलु ।
 इत्याद्युक्त्वा ललौ मन्त्री तस्माद् भूरि धनं तदा ॥१२५॥

१. १२० भग्नो ग । २. विनोक्तं ।

वनन्नेऽत्र पुरं मन्यगलागलिनयाः खलु ।
 मत्वेति विक्रमाकोऽज्ञान परीक्षां नृपान्तिके ॥१२६॥
 इतो भूपान्तिके वृद्धा शिरोविन्यस्तप्लका ।
 पृन्कारं कुर्वता वक्षस्मऽडयन्ता ममाययौ ॥१२७॥
 गज्जा पप्रच्छ किं वृद्धे ! इतं नष्टं तवाधुना ।
 वृद्धा जगौ निजं दुःमकारणं रुदता तदा ॥१२८॥
 अन्यायो वनने पुर्यामीदृशो भवतोऽधुना ।
 को दुःस्त्री कः सुर्मात्ययं जनः किं न विनोक्तयने ॥ यतः—
 "धर्मः क्षोर्णाभूतां शिष्टपालनं दृष्टनिग्रहः ।
 मान्स्या न्यायोऽन्यथा नूनं भवेद् भुवनधम्मः ॥१२९॥
 पाथिवानामलङ्कारः प्रजानामेव पालनम् ।
 किरीटकटकोर्णार्पिभृष्यन्ते केवलं नटाः" ॥१३१॥
 गज्जा प्राह प्रजायाम्ने चिन्तया किं प्रयोजनम् ।
 निवेदय निजं दुःखहेतुं वृद्धा ततो जगौ ॥१३२॥

देव ! मेऽद्य मुनो गत्रौ कुलाधारे वली युवा ।
 गोविन्दश्रेष्ठिनो गेहे भित्तौ स्वात्रं विनीर्णवान् ॥१३३॥
 चूर्णाङ्गो मे मुनो भित्त्यां पतन्त्यां मृतिर्मायिवान् ।
 नेनाहं दुःखिनाऽभूवं पश्येश ! च नयानयौ ॥१३४॥
 गत्रा प्रोवाच गोविन्दश्रेष्ठश्चन्यार्या च पापवान् ।
 हनोऽस्यास्तनयो भित्तिपातेन श्रेष्ठिना मुग्धा ॥१३५॥
 आनीय श्रेष्ठिनं भृत्यपार्श्वान्प्राहेति भूपतिः ।
 रे श्रेष्ठिन दुष्ट पापिष्ठान्यायश्च क्रियते किमु ॥१३६॥
 अस्याः स्त्रियाम्बया गेहभित्तिपातनतो निशि ।
 मारितस्तनयो मुग्धो वग्देहो युवा नर्या ॥१३७॥
 उन्नेति भूपतिः प्राह तलागश्चाधुना द्रुतम् ।
 अन्यायकारिणं मद्यः शूलायां श्रेष्ठिनं क्षिप ॥१३८॥
 आकर्ण्य भूपतेर्वाक्यं तलागश्चमदा द्रुतम् ।
 शूलायां श्रेष्ठिनं श्रेप्तुं यावच्चलति वर्त्मनि ॥१३९॥

१ निजगहकृष्ण हेतुमादिनः ग ।

तावन श्रेष्ठी जगौ भूपपार्श्वे मामेकदा नय ।
 येन वन्मि निजं गेहकाणादिकमादिनः ॥१४०॥
 तलागेण तनः श्रेष्ठिपुङ्गवो दयया तदा ।
 मेदिनीनायकोपान्ने नीतः प्राहेति मद्विग ॥१४१॥
 ममायं विद्यते सर्वो दोषो नान्यस्य कस्यचिन् ।
 पुनरेकं वचो मे न्यमाकर्णय नरेश्वर ! ॥१४२॥
 दत्त्वा धनं मया सुत्रधारय बहुशः खलु ।
 कारिणा ममनो भित्तिः सुत्रधारममीपतः ॥१४३॥
 यादृशी विहिता भित्तिस्तन सुत्रकृता पुग ।
 स एव तादृशीं वेद नाहं जानामि भूपते ! ॥१४४॥
 भूपो दध्यावचं मत्वं जजल्प श्रेष्ठिगाडिह ।
 तदाऽऽकार्य तनः सुत्रधारं तं प्रत्यवग नृपः ॥१४५॥
 सुत्रधार ! न्वया भित्तिरीदृशी विहिता खलु ।
 यया निपातितस्त्वस्यास्तनयो न्यायिजेवरः ॥१४६॥

उक्त्वेति सूत्रधारेऽपि शृलाक्षेपकृते तदा ।
 चालितो भृशुजा प्राह तलारं प्रति वर्त्मनि ॥१४७॥
 भो तलार ! नृपोपान्ते मां त्वमेकदा नय ।
 येन वर्त्म निजं कार्यं किञ्चिद् भर्मापनेः पुरः ॥१४८॥
 तलारेण ततः सूत्रधारे दीनो कृपालुना ।
 मेदिनीनायकोपान्ते नीतोऽवग गद्गदम्वग्म ॥१४९॥
 किं करोमि क्षमानाथ ! यदा कुञ्चं कृतं मया ।
 तदाऽगाद् गणिका तस्मिन् मां कामलताऽभिधा ॥१५०॥
 तां दृष्ट्वा विह्वलं चेनो मदीयमभवद् भृशम् ।
 यतो हि दुष्करं चित्तं धनुमस्मि गर्गणिणाम् ॥१५१॥ यतः—
 ["अकृत्वाणमणी कम्माण मोहणी नह वयाण वंभवयं ।
 गुत्तीण य मणगुत्ती चउगे दुक्खेण जिप्पति"]
 मया तेन स्थगे भिन्नो विहिनो विषमस्मदा ।
 एवं मति प्रभो ! कार्या रुचिरा विद्यते नव ॥१५२॥

१ कर्मां पञ्चमे विद्यते न ।

ततः कामलतापण्यनागीमाकार्यं तां तदा ।
 नृपः प्राहागमस्त्वं च श्रेष्ठिमद्यान्निके तदा ॥१५३॥
 तेन सूत्रकृता भिन्निविषमा विहिता मन्दु ।
 पनन्त्या च तया त्वम्या हतः पुरो नर्या युवा ॥१५४॥
 उक्त्वेति भृपतिः प्राह तलारश्चाभूना द्रुतम् ।
 अन्यायकार्णिणीं मद्यः शृन्त्यां गणिकां क्षिय ॥१५५॥
 आकण्य भृपनेवाक्यं तदाऽगाद् द्रुतम् ।
 शृन्त्यां गणिकां श्रेष्ठं यावद्वर्त्तति वर्त्मनि ॥१५६॥
 तावदेव जगो भृपपांश्च मामेकदा नय ।
 येन वर्त्म निजं कार्यं पुरतो मेदिनीपनेः ॥१५७॥
 तलारेण ततः कामलता पण्यङ्गना तदा ।
 नीता प्राहेति भृपालमभिधा गद्गदम्वग्म ॥१५८॥
 ममायं विद्यते गवां दोषो नान्यस्य कस्यचित् ।
 पुनरेकवचो मे त्वमाकर्णय नरेश्वर ! ॥१५९॥

स्वप्रागल्भ्यं तदा प्रादुर्कुर्वती च स्फुरद्दिगः ।
जगादिनि ततः कामलता भूमीपतेः पुरः ॥१६०॥
यदाऽहं निर्गता गेहाद् गन्तुं चतुष्पथं प्रति ।
तावन्मम्भुवमागच्छन् एको दृष्टो दिगम्बरः ॥१६१॥
दृष्ट्वा दिगम्बरं नमं लज्जनी वर्त्मनस्तदा ।
अस्मिन् मार्गे ममायाता श्रेष्ठिमन्दिग्मन्त्रिभ्यो ॥१६२॥
विमज्ये तां ततो भूय आकाशं च दिगम्बरम् ।
प्राह दृष्ट ! किमागाम्भवं मार्गं वेद्यान्तिकेऽधमः ॥१६३॥
एवमुक्तो यदा नैवोत्तरं क्षपणको ददौ ।
तदा भूपेन शूलायां प्रक्षेप्तुं सोऽपि चालितः ॥१६४॥
नीत्वा दिगम्बरं शूलापांश्च दध्यौ नृपानुगः ।
प्रेलम्बा विद्यते शूला लघ्यायान् दिक्पटो ह्ययम् ॥१६५॥
विमृश्येति नृपोपान्ते गन्वा मर्त्रीश्वर जगुः ।
प्रेलम्बा विद्यते शूला लघ्यायान् दिक्पटो ह्ययम् ॥१६६॥

१ प्रलम्बो दिक्पटः स्थूलः, शूलाऽस्तीत्यं लघ्यायमी छ । २ पानोऽयं दिक्पटः स्वात्मनः ! शूलं च लघ्याय । छ । ३ लघ्यायान् छ ।

जगौ भूमिपतियोऽस्यां शूलायां मानि मानवः ।
म एव श्रित्यतां मद्यो भवद्भिर्गविचारकैः १६७॥
विमृश्य मन्त्रिभिन्यामपटं मुक्त्वा च तन्क्षणात् ।
प्रेलम्बो मेदिनीनाथशालकः श्रित एव हि ॥१६८॥
अविचारकमर्त्रीश्वरभूपादीन् वीक्ष्य तन्क्षणात् ।
दध्यौ विक्रममार्तण्ड एषामस्त्यविचारता ॥१६९॥
गन्गमनवृत्तान्ते भूपादीनां पुरो यदि ।
कथ्यते च तदा हानिर्दृश्यते स्वान्मनः खलु ॥१७०॥
विक्रमाकेम्नतः कामकेलिपण्याङ्गनान्तिके ।
गन्वा स्वर्गगमनवृत्तान्तमुक्तवान् स्फुटम् ॥१७१॥
वेद्या प्राह न कर्तव्यः खेदः पूरुष ! मानसे ।
ग्नानि वालयिष्यामि भवतोऽहं स्वबुद्धितः ॥१७२॥
भृत्वा स्थालमहं गन्तापमस्यान्तिके स्फुटम् ।
यदा यामि तदैत्येति वक्तव्यं भवता नर ! ॥१७३॥

भो तापमार्पयाह्वाय मदीयं ग्नपञ्चकम् ।
 कृतकृत्यो गमिष्यामि माम्प्रतं निजमन्दिरं ॥१७४॥
 एवमुक्त्वा च माणिक्यैलेभ्रमूल्यंश्च भुर्गिभिः ।
 भूत्वा स्थालं ममेत्यावक पण्यस्त्री तापमानिके ॥१७५॥
 चिकीर्षुः माम्प्रतं मेऽद्य तनया काष्ठभक्षणम् ।
 ईहते दातुमेतानि ग्वानि भवते यने ! ॥१७६॥
 इतोऽभ्येत्य निजं ग्नपञ्चकं विलसद्भुति ।
 ययाचे विक्रमादित्यस्नापमस्य च मन्निभौ ॥१७७॥
 जटी दध्यावहं चेन्न दास्येऽस्य ग्नपञ्चकम् ।
 तर्दनानि न ग्नानि मह्यं वेद्या प्रदास्यति ॥१७८॥
 तेन कर्तुं न युज्येत झकटो मम माम्प्रतम् ।
 यतो नश्यति मवां श्रीः कलितो देहिनामिह ॥१७९॥
 ध्यान्वेति तापमः मद्यस्तदेव ग्नपञ्चकम् ।
 प्रददौ विक्रमार्काय महत्त्वं दुर्लभं यतः ॥१८०॥

पण्यस्त्रियाः क्षणान्त्वमया अभ्येत्य चेटिका जगौ ।
 पुत्री स्वामिनि ! ने काष्ठभक्षणाद् व्यगमन्त्वयम् ॥१८१॥
 भुन्वेन्नद्रणिका प्राह प्रतीक्षस्व क्षणं यने ! ।
 यावन्मम्यक् मुतां पृष्ट्वा ममेत्याम्यहमत्र तु ॥१८२॥
 उक्त्वति गणिका ग्वस्थालं लात्वा लुलानदा ।
 अभ्येत्य स्वगृहे स्वयमानमाऽजनि तन्क्षणान् ॥१८३॥
 श्रीविक्रमदिनेऽपि गृहीत्वा ग्नपञ्चकम् ।
 पण्ययोपागृहेऽभ्येत्य तस्थौ मुग्धितमानसः ॥१८४॥
 एककं च मणिं दत्त्वा वेद्याय तापमाय च ।
 विक्रमार्कोऽचलन्मौयपुरं प्रति मुविक्रमः ॥१८५॥
 गन्तव्यो विक्रमार्कस्य स्वपुत्रोऽमेकमानवः ।
 मिलितः प्राह मे दुःखं याति दागिद्यत्र नहि ॥१८६॥
 लक्ष्मीं विना मुद्रपोऽपि मान्यते न नरः क्वचिन् ।
 कुरूपोऽपि श्रिया युक्तः पूज्यते निर्विलज्जनः ॥१८७॥ यतः-

॥ १०.१ ॥

१ एकदा विक्रमांशु विक्रमना नाता प्रथम । शत्रु नन्दस्यभ्याश्चरत्त पश्यने जने ॥ ७ ॥

**दशमः
सर्गः**

॥१०१॥

उपायग्वचनाद्द्वौद्वनिगम्य महीपतेः ।
 क्रमादुत्तारयितव्याऽस्माभिरवचनयुक्तिनः ॥२००॥
 अन्येषुविक्रमादित्य आकाये मन्त्रिणो जगौ ।
 यो वक्ति गममम्बन्धं स कोऽपि विद्यते नरः ॥२०१॥
 प्रधानैः प्रेरितो वृद्धो मर्त्या लोकं महामतिः ।
 अभ्येत्य भूपतेः पार्श्वे प्राह गमकथामिति ॥२०२॥
 स्वामिन्नेको द्विजो वृद्धोऽयोध्यायां विद्यतेऽनघः ।
 श्रीगमस्य कथां वार्तां पारंपर्यात् स विन्दते ॥२०३॥
 ततो भूपो जनं प्रेष्याकाये नं नगरे द्विजम् ।
 मन्मान्य प्राह गमस्य मम्बन्धं रक्ष किञ्चन ॥२०४॥
 विप्रोऽवग यदि गमस्य वार्तां श्रोष्यसि साम्प्रतम् ।
 कोशलायां तदाऽऽगच्छ कथयिष्याम्यहं च ताम् ॥२०५॥
 इह स्थितस्य गमस्य वृत्तान्तं मनोगपि ।
 मम्यग शक्रामि नो वक्तुमहं दशयितुं तव ॥२०६॥

१. २०४. १. २०५. २.

गज्यभारं ततो यन्नान्यस्य मन्त्रिणं भूपतिः ।
 अयोध्यामिति धौ विप्रयुक्तस्त्वन्मरणमागमन ॥२०७॥
 प्रोक्तं भूपेन धौ विप्र ! गमस्य चरितं वद ।
 दशयित्वा द्विजः स्थानमेकं प्राह नृपं प्रति ॥२०८॥
 भूमिमण्डमिदं भूप ! भृत्यपाश्चाच्च स्नानय ।
 भूपादिष्टात्मनो भृत्याः स्नानान् स्मावर्तनीयम् ॥२०९॥
 स्नानेन भूतले भृत्यैर्हस्तमर्पयितुं तदा ।
 एकं च निगते गेहं स्फारं शुभ्रमणिमयम् ॥२१०॥
 आद्यायां भुवि र्कुम्भो निःसृतो धिलमदृष्टानिः ।
 द्वितीयस्यां भुवि प्रौढा गर्वामण्डपिका पुनः ॥२११॥
 एवं पृथक् पृथक् भूमौ वस्तुमारं विनिगनम् ।
 गत्वं मिहामनं ज्योतिर्जटालं निगते पुनः ॥२१२॥
 ज्योतिर्विद्योतिनय्यामदंशा गमस्य वग ।
 एकापानदिका चित्रचमन्काङ्कग पुनः ॥२१३॥

तादृशीं वीक्ष्य तां भृषश्चमन्कृतमनास्नदा ।
मान्येयमिति जल्पित्वा नत्वा शीघ्रं ददौ हृदि ॥२१४॥
विप्रोऽवग यज्यते ननां शीघ्रं कर्तुं तव प्रभो ! ।
यतोऽसौ विद्यते चर्मकापन्याश्च पादुका ॥२१५॥
विक्रमाकां जगौ चर्मकग माऽपि मनोहरा ।
यस्या एवंविधा वयां पादुका विद्यते द्विज ! ॥२१६॥
भृषुजोक्तं कथं चर्मकगम्येयं निगद्यते ।
ततो वृद्धो द्विजः प्राह पुगे विक्रमभूषणे ॥२१७॥
श्रीगमे त्रमुधानाथे न्यायाद्राज्यं वितन्वति ।
अत्रार्माचर्मकागणां गेहश्रेणिर्मनोहरा ॥२१८॥
भीमस्य चर्मकागस्य गेहमेतन्मनोहरम् ।
तस्यार्माद्वृद्धिर्णा दृविर्नीता पद्माभिधा यथा ॥२१९॥
अन्येषुरकृते कार्ये कस्मिंश्चिद्वक्ति तं प्रिया ।
कष्टकपादुकामृदा तानस्य मदने गता ॥२२०॥

पितृपार्श्वे तथा प्रोक्तं पत्न्युः कर्कशभाषणम् ।
तानेनाध्यामिता द्वित्रिदिनानि स्थापिता गृहे ॥२२१॥
दिनत्रये गते कान्ताकागिताऽपि च साऽबला ।
न ययौ गमणावामे भ्रमुगादिभिश्च दुर्मतिः ॥२२२॥
दिनत्रयानन्तरं प्रोक्तं पित्रा वन्मे ! कुलस्त्रियाम् ।
गमणः शरणं तेन तत्र गच्छाधुना द्रुतम् ॥२२३॥
पुत्री प्राह न यास्यामि तत्र मानश्चयादहम् ।
एवं मात्रादिवन्धनां वचोऽस्मन्यत नत्र मा ॥२२४॥
ततो रुद्रौ पिता माता गदतः स्मेति तां प्रति ।
वन्मे ! मन्यामहे आत्रामेवं मनमि माम्प्रतम् ॥२२५॥
मीनालक्ष्मणयुग गमोऽत्राभ्येत्य त्वां लभद्विग ।
अनुनीय मुने ! पत्न्युः मदने नेष्यते लघु ॥२२६॥
तदा त्वं मदने पत्न्युः प्रयास्यमि च नान्यथा ।
श्रुत्वन पुत्रिका प्राह तानेन्यं भवतादिह ॥२२७॥

चर्मकागम्य भायांयाः प्रनिजां तादृशीं क्रमान् ।
 भुन्वा श्रीगमभूपालः सीतालक्ष्मणमंयुतः ॥२२८॥
 चर्मकागमुतां पन्युगृहे प्रेषयितुं द्रुतम् ।
 पश्यन्मु पौग्लोकेषु चालितो गजवन्मनि ॥२२९॥ [युग्मम्]
 अम्येत्य मन्मुगं चर्मकाग गममदीपनेः ।
 प्रोचुः प्रमाद ईदृशः किमस्मामु तवाधुना ॥२३०॥
 किमर्थमागमः स्वामिस्तवात्राजनि माम्प्रनम् ।
 गमोऽवग भवतः पुत्रीं नेतुं ध्रुमगन्दिगम् ॥२३१॥
 स्वर्णमयेषु पीठेषु न्यस्नेषु वरमण्डपे ।
 सीतालक्ष्मणमंयुक्तो गमभूष उपाविशन् ॥२३२॥
 चर्मकृतां गृहश्रेणीं ग्रीन्दुर्बनिमिताम् ।
 वीक्ष्य दध्यावहं धन्यो यम्येदृशा प्रजा मम ॥२३३॥
 गन्वा गेहान्तरे हृष्टश्चर्मकारो जगौ मुताम् ।
 भ्रातृपत्नीयुतो गमस्त्वां मानयितुर्मायिवान् ॥२३४॥

भ्रातृपत्नीयुतं गममेतं चर्मकृदङ्गजा ।
 वीक्ष्य बहिर्गृहस्थेत्य नन्वा सीतापदोजगौ ॥२३५॥
 दीपा ज्वलन्ति तेनेन किं स्वामिनि ! गृहे तव ।
 ईदृगन्धयुता माती भवत्या विद्यते यतः ॥२३६॥
 सीताऽवग यो निकारयेषु कीदृशाः गन्ति दीपकाः ।
 चर्मकारी जगौ गन्नेदीपा ज्वलन्ति निन्यग्रः ॥२३७॥
 चर्मकृतां श्रियं वीक्ष्य चमन्कागकरो नतः ।
 गमलक्ष्मणसीताभिः प्रोक्तेति चर्मकृन्मुता ॥२३८॥
 वन्मे ! पन्युगृहे गच्छ स्त्रियाः स्याच्छरणं पतिः ।
 तथाऽभाणि प्रमाणं यो वचनं मम माम्प्रनम् ॥२३९॥
 ततो हेममर्णागाग्रिजटितां णदुकां च ताम् ।
 मुक्त्या पितृगृहे पन्युः मद्यमिमामुपागमन् ॥२४०॥
 गमो लक्ष्मणसीतायुक्त नां प्रेष्येति मद्यनि ।
 अलंचकार मदनं पालयन् पृथिवीं नयान् ॥२४१॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१०३॥

विक्रमाकौ जगौ कुत्र द्वितीया पादुकाऽस्मि च ।
ततोऽन्यत्र द्विजोऽभ्येत्य स्नानयामास भूतलम् ॥२४२॥
मन्यमानेऽवनीर्षाटे द्विजोक्ते मेदिनीभुजा ।
निर्गता पादुका हर्षा द्वितीया तादृशी तदा ॥२४३॥
गज्जा पृष्टं च भो विप्र ! त्वं जानामि कथं ह्यदः ।
विप्रोऽवग जायते पारंपर्योपदेशतो मया ॥२४४॥
विक्रमाक ! न्वया गवो नव्यगमेति जल्पनान् ।
कदापि हि न कर्तव्यो यतोऽस्मि त्वं महासूयः ॥२४५॥
यस्य नाममृतेर्वाह्निस्तम्भोऽद्यापि प्रजायते ।
अष्टोत्तरशतं गंगा विलयं यान्ति तन्मृणालान् ॥२४६॥
लङ्घितं न पितुर्वाक्यं बाल्येऽपि येन भूभुजा ।
गज्यत्यजनगस्तस्य ममः को जायते नरः ॥२४७॥
यस्य भायां लम्बच्छलगुणेनाद्यापि भूतले ।
मवांमां योषितां मध्ये रेखां च लभते धुरि ॥२४८॥

सेवका यस्य मुग्धावहनमन्प्रमुखा वगः ।
बभूवुर्वह्मस्तस्य ममः को जायते नृपः ॥२४९॥
इत्यादि बहुशो गमवृत्ते श्रुत्वा चमस्कृतः ।
तन्याज विक्रमादिन्यो गर्वमान्मनि तन्मृणालान् ॥२५०॥
नव्यगमेति विरुदं निषिध्य विक्रमायमा ।
आगादुज्जयिनीपुर्या ददहानमनगलम् ॥२५१॥
तस्मिन् अभिनवगमजल्पनमभ्यन्ध ।
आश्रयाणि मृदंशेषु दृष्ट्वा विक्रमभानुमान् ।
कौतुकान्यन्यदंशेषु गृह्णाच्चालीद्विलोकितुम् ॥२५२॥
भ्रमंश्चैवपुगहाने नगरे विक्रमायमा ।
कस्यचिद्वानिनो गेहे ददशोन्मवमद्भुतम् ॥२५३॥
ततोऽप्राश्नीक्य कंचित्तत्र विक्रमभानुमान् ।
कस्य गेहे किमर्थं भो उन्मवो जायते वद ॥२५४॥
नरोऽवग धनदम्येदं मन्दिरं श्रेष्ठिनो महत् ।
बहुकालादभून्पुत्रो मनाग्रथर्तगिह ॥२५५॥

दशमः
सर्गः

॥१९३॥

पृष्ठीजागणं कल्ये गत्रौ मुनोर्भविष्यति ।
 तेनाद्य स्वजना एयुर्वहवः श्रेष्ठिनो गृहे ॥२५६॥
 भुवन्तद्विक्रमादिन्यो द्विर्नायेऽहि दिनात्यये ।
 कृष्णाम्बरं परिधाय गृहः श्रेष्ठिगृहं ययौ ॥२५७॥
 इतस्त्रागता कर्माधिष्ठात्री देवता गृहः ।
 अलिकं लिखितुं श्रेष्ठिमुनोर्भग्नमन्त्रानि ॥२५८॥
 शुभाशुभाक्षरश्रेणीं कर्मणां बालकालिके ।
 लिखित्वा चलिता कर्मदेवता यावद्वज्रमा ॥२५९॥
 तावद्वस्त्रे धृता भूर्माभुजा पृष्ठा जगाविति ।
 बालकोऽयं यदा कन्यामिभ्यस्य परिणेष्यति ॥२६०॥
 तदा व्याघ्रमुखादस्य मृत्युर्भावी नरोत्तम ! ।
 भुवन्ति विक्रमादिन्यो विममजं च नां मूर्गम् ॥२६१॥
 प्रभाने विक्रमादिन्यो गन्वा श्रेष्ठिनिकेतने ।
 मिलितः श्रेष्ठिनाऽस्माद्यः प्रीणितो भक्तिपूर्वकम् ॥२६२॥

श्रेष्ठी प्राह क वास्तव्यः किं नामामि न्वकं वद ।
 नृपोऽवग विक्रमो नाम्नोर्जायनीनगरेऽवगम् ॥२६३॥
 श्रेष्ठी प्राह यदा मेऽस्यौ तनयः परिणेष्यति ।
 तदा न्वयाऽत्र नगरे आगन्तव्यं मदान्तये ॥२६४॥
 विक्रमोऽवक यदि श्रेष्ठिन् ! न्वमाकार्गयन्तु मम ।
 ममेऽयमि तदाऽहं ने ममेऽयमि गृहे द्रुतम् ॥२६५॥
 एवमुक्तवा ततो भृषो विक्रमाकैः पुरं पुरं ।
 प्रपश्यन् कौतुकान्यागादुत्तयिनीं पुरीं क्रमान् ॥२६६॥
 वधेमानः क्रमान्पित्रा धनदश्रेष्ठिना तदा ।
 पाटितः पण्डितोपान्ने धर्मकर्मकलाः कलाः ॥२६७॥ यतः—
 "जायंमि जीवलोऽहं देव चैव नरेण गिरिम्ब्रव्याहं ।
 कस्मिन् जेण जीवहं जेण मत्रो मुग्गहं जाहं" ॥२६८॥
 धनदश्रेष्ठिना कन्या धनिनां षोडशानथाः ।
 पुत्रस्य मागिता दागकर्मणे मुन्दरेऽहनि ॥२६९॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१९४॥

ग्रहीतुं धनदो लग्नमभ्यधावन शुभेऽहनि ।
तावदशकुनाम्नत्र जायन्ते स्म पदे पदे ॥२७०॥
धनदो ध्यातवानेवं प्रतिज्ञेवं मया कृता ।
मम मृनोयेदा पाणिपीडनं च मिलिष्यति ॥२७१॥
तदा गन्त्रा मयाऽवन्त्यां पुरि विक्रममानवः ।
आनेतव्यो द्रुतं पृवं विवाहमिलनादिह ॥२७२॥ [युग्मम्]
लग्नस्य ग्रहणं मृत्वा गन्वाऽवन्त्यां पुरि द्रुतम् ।
व्याने स्थानं जगावेवं धनदो लोकमग्निधौ ॥२७३॥
विक्रमस्य गृहं कुत्र विद्यते व्रत मानवाः ।
लोकाः प्राञ्चश्च पृथग्यां विक्रमाः मन्त्रि भृग्निः ॥२७४॥
धनदोऽवग वयोऽरूपाकृतिवर्णादिभिर्वरैः ।
एवंविधो भवेद्यस्तु विक्रमः सोऽत्र कथ्यताम् ॥२७५॥
विक्रमाकं नृपो भारी मन्वेति जगदे जनैः ।
गजपद्यां (पाट्यां) यदा भूपो गजाम्बुः ममेष्यति ॥२७६॥

तदा विलोकनीयः स भवता पुरुषोत्तमः ।
श्रुत्वा तद् धनदो गजपाट्यां द्रष्टुं च तं स्थितम् ॥२७७॥
गजपाट्यां स्थितं तं च नरं वीक्ष्योपलक्ष्य च ।
विक्रमाकौ जगौ किं ते परिणीतः सुतो न वा ॥२७८॥
श्रुत्वा तद् धनदोऽश्विने दध्याविन्धं स विक्रमः ।
किमयं विद्यते गजा मया तादृग न भक्तिनः ॥२७९॥
भूपोऽवग न न्वया मेदः कर्तव्यो धनदाधुना ।
विद्यते यत्र ते कार्ये तत्त्वं कथय माम्प्रनम् ॥२८०॥
पाणिपीडनवृत्तान्नं धनदो निमित्तं जगौ ।
मया त्वमपि भूपालः सम्यग नैवोपलक्षितः ॥२८१॥
आकर्ण्यन्तु तदा मयं भट्टमात्रादयोऽनुगाः ।
चमकृता जगुः स्वामिन ! कौऽसौ वणिगवरोऽनघः ॥२८२॥
विक्रमाकौ जगौ पृवं चैत्रपुण्यामगां पुरि ।
तदाऽनेन च वणिजा मानितोऽहं मुभक्तिनः ॥२८३॥

दशमः
सर्गः

॥१९४॥

धनदोऽवग महीपाल । तव तत्रागमं विना ।
 पुत्रं परिणायिष्यामि नाहं भूपत्मनो जगौ ॥२८४॥
 यदि ते मेचने तत्राप्याम्यहं माम्प्रतं तदा ।
 धनदोऽवग नृपाशेषपरिवारयुतां व्रज ॥२८५॥
 गजाश्वक परिवारस्य बहोमं भोजनं कथम् ।
 दास्यते भवता तेन युक्तमेतद्वचो न मे ॥२८६॥
 धनदोऽवग मया किञ्चिन् परिवारस्य ते नृप ।
 निजमद्यानुसारेण गौरवं च करिष्यते ॥२८७॥
 ततश्चमन्कृतो भूपो मेने तद्वचनं तदा ।
 धनदः स्वगृहे गत्वा तन्कृते स्वं ललौ बहु ॥२८८॥
 गम्यत्या ततो भक्तमाम्ग्रीं च पदं पदं ।
 अपूर्वां कारयामास श्रेष्ठी मार्गे धनव्ययान् ॥२८९॥
 आगच्छन् नृपनिर्वाक्ष्य माम्ग्रीं तादृशीं पथि ।
 मुमुदं यामिनीनाथमिव शैवल्लिनीपतिः ॥२९०॥

ममहं विक्रमादित्ये पुर्यां तस्यां ममागने ।
 ललौ लग्नं ग्यान्मनोः परिणेतृकृते वणिक् ॥२९१॥
 मदन्नपानताम्बुलदिव्यवस्त्रादिभिस्तदा ।
 विवाहस्य व्यधाद् वर्यां माम्ग्रीं स्वगृहे मुदा ॥२९२॥
 लग्नक्षणे तदा ताक्ष्येमास्तदः श्रेष्ठिनन्दनः ।
 तदा विक्रममार्तण्डस्तद्व्याप्य व्यधादिति ॥२९३॥
 मण्डलेन महीपाल आदौ स्वेटकभृन्नगान् ।
 परिणः श्रेष्ठिनः मृनोः व्यापयामास भूपतिः ॥२९४॥
 एवं नानाविधान् भृत्यान् नानाशस्त्रभृतो बहून् ।
 परिणः श्रेष्ठिनः मृनोः व्यापयामास भूपतिः ॥२९५॥
 ग्नां विदधतां श्रेष्ठिमनोभृपानुगामिनाम् ।
 अकम्मान्स्वेटकाद् व्याघ्ररूपमाशु ममुन्धितम् ॥२९६॥
 यान्तं श्रेष्ठिमुतं व्याघ्रो जघान च चपेटया ।
 हतं पुत्रं वारिण दृष्ट्वा दःस्विनो धनदोऽभवत् ॥२९७॥ यतः—

“पितृमानसुतापुत्रपत्नीचन्धुमुहन्मनाम् ।
वियोगे जायते दुःखं मानवानां भृशं हृदि ॥२०८॥
श्रेष्ठिपाश्वे नृपोऽभ्येत्य देवान्निम्नपर्वकम् ।
पृष्ठाजगणोदन्तमुक्तवाचिस्त्रिलं तदा ॥२०९॥
श्रेष्ठा मृते गुणे यावन्मनुकामोऽभवन्तदा ।
विक्रमाको ललौ नावन्धर्मा हन्तुं वपुनिजम् ॥३००॥
विक्रमाको जगौ कर्मदेवं प्रति स्फुटाक्षरम् ।
यद्यसौ श्रेष्ठिनः स नुर्जीविष्यति न माम्प्रतम् ॥३०१॥
तदा मया निजो देहो हन्तव्यश्च तवापि ।
दृष्टन्माहमं तस्य तुष्टं देवं जगावदः ॥३०२॥
कथं मयाऽस्य पुत्रस्य जीविनं दीयते नृप ! ।
अनेन श्रेष्ठिपुत्रेण पुंस्कः कर्मगो हतः ॥३०३॥
तन्कर्म माम्प्रतं मृतोन्मम्योदयमुपागमम् ।
अतोऽसौ तनयस्तेन व्याघ्रेण च हनोऽधुना ॥३०४॥

देवदानवगन्धर्वा भृपाला मानवा अपि ।
पूर्वकृताशुभान्पापान्कृष्यन्ते न कदाचन ॥३०५॥ यतः-
“ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे,
रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः ।
विष्णुर्येन दशावनाग्गहनं क्षिप्तो महामङ्कटे,
सृष्टो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे” ॥३०६॥
विक्रमाको जगौ तस्य दुष्टं कर्म पुग कृतम् ।
विलीनमभवच्चन्द्रि तदाऽसौ जीवतु द्रुतम् ॥३०७॥
भुक्तं कर्म तदा मन्या कर्मदेवनमञ्जया ।
जीविनस्य ददौ श्रेष्ठिमनोभूषतिमाहमान् ॥३०८॥ यतः-
“वने गे गे शत्रुजलाग्रिमध्ये महार्णवे पर्वतमम्भके वा ।
मुसं प्रमत्तं विषमस्थितं वा, श्वान्नि पुण्यानि पुग कृतानि” ॥
एवंविधं श्रेष्ठिमुनस्य तस्य, कृन्वोपकारं निजदेहदानान् ।
श्रीविक्रमाकः परिवाग्शाली मदन्मव स्वं पुगमाजगाम ॥३१०॥

इत्युक्त्वा कथा ।

अवन्त्यां विक्रमाकेश्य पृथिवीं ग्रामतो नयान ।
एको वणिग मणिं दिव्यं दृशयामास मंसदि ॥३१॥
पृष्टं भूमाभुजा कुत्र लब्धं ग्वं त्वया वद ।
वणिग जगौ मया भूष ! क्षेत्रं खेटयताऽऽपि हि ॥३१॥
आकाशे भूभुजा ग्नपरीक्षाकारिणां बहून् ।
पृष्टं वदत किं मूल्यं मणेरस्य भविष्यति ॥३१॥
तैरुक्तं भूपते ! नाम्य मणैर्मूल्यं शरीरिणा ।
विधातुं शक्यते दिव्यज्योतिर्जालविलोकनान् ॥३१॥
स्वामिन्नेवंविधं ग्नं ज्योतिर्द्योतिनभूतलम् ।
न दृष्टं कापि भूषाटेऽस्माभी ग्नपरीक्षकः ॥३१॥
उक्तं च तैर्वलि ग्नपरीक्षाकृतिकोविदम् ।
मुक्त्वाऽत्र मेदिनीपाटे नान्योऽस्मि मेदिनीपते ! ॥३१॥
दिनद्वयेन ग्नस्य मूल्यं च कथ्यते मया ।
उक्त्वेति भूपतिः स्थापयामास तं निजे गृहे ॥३१॥

पानादेऽस्मि बलिंदेत्यो मन्वेति विक्रमायमा ।
अग्निवेनालमाग्निध्यानं द्वाग्नेऽगात् बलिमयनः ॥३१॥
बलिमयप्रतोलीम्यः कृष्णस्नेन नतो धुरि ।
विष्णुः प्रांवाच कोऽस्मि त्वमिद्रायानश्च किंकृते ॥३१॥
विक्रमाको जगौ कायं कथ्यते बलिमग्निधौ ।
गच्छ द्वाग्ने ! वलेः पार्श्वे जल्पेति च मयोदितम् ॥३१॥
बलिपार्श्वे मृगगतिमनतो गत्वा जगावदः ।
स्वामिन् ! गजाऽऽगतो द्वाग्नि मितनाय तवाधुना ॥३१॥
बलिः प्राह किमायानः पृच्छे गजा युधिष्ठिरः ।
पश्चादेत्य जगौ कृष्णस्त्वमागाः किं युधिष्ठिर ! ॥३२॥
विक्रमाको जगौ गच्छ मण्डलीकं वदागतम् ।
पश्चादेत्य हरिः प्राह मण्डलीकः समागतः ॥३२॥
बलिः प्राहागतः किं भो द्वाग्ने दशमुखा वद ।
द्वाग्नेत्य जगौ कृष्णः त्वं किं ग्नो दज्ञाननः ॥३२॥

भीविक्रम-
चरितम्

॥१०६॥

विक्रमाकां जगौ वण्टो गमभूर्मापनेग्रहम् ।
बलिः प्रांवाच हनुमानागतोऽमि वंदेः पुनः ॥३२५॥
विक्रमोऽवकः कुमारोऽहमागतः कार्यहेतवे ।
बलिः प्राह वंदेः किं भो पण्डितः पार्वतीमुनः ॥३२६॥
विक्रमोऽवकः तलागोऽहं माप्रनं पृथिवीतले ।
बलिः प्राहागतं किं भो विक्रमाकनरेश्वरः ॥३२७॥
अत्र युक्तं हे । विक्रमोक्तं युक्तम्—
गजाऽहं मंडलीकोऽहं वंटोऽहं गमभूपतेः ।
कुमारोऽहं तलागोऽहं द्वाःस्थ जल्प बलेः पुरः ॥३२८॥
बलिनोक्तं युक्तम्—
धर्मपुत्रो दशमुखो हनुमान पण्डितः पुनः ।
विक्रमाकं इति पृष्टं बलिना हर्मिनिधौ ॥३२९॥
बल्यादेशालतो मध्ये गत्वा विक्रमभूपतिः ।
दर्शयित्वा मणिं मूल्यं पप्रच्छ च बलिं तदा ॥३३०॥

बलिः प्राहाभ्य गन्नम्य मूल्यं कर्तुं न शक्यते ।
विक्रमाको जगौ गन्नं कुत्रन्यमिदमागतम् ॥३३१॥
बलिनोक्तमयोध्यायां युधिष्ठिरनृपोऽभवत् ।
मत्पत्नी मदा धर्मकर्मकर्मठमानसः ॥३३२॥
मत्पत्न्यनमन्त्यादिगुणेन तस्य भूपतेः ।
मन्तुष्टो वरुणोऽमूल्यं गन्नकोत्थयुतं ददौ ॥३३३॥
धर्मकृत्यानि कृवाणो युधिष्ठिरनृपः मदा ।
दीनदुःस्थजनाधिभ्यो ददौ गन्नानि भृग्भिः ॥३३४॥
तेषां मध्यादिदं गन्नं पतितं चटितं तव ।
अस्य गन्नस्य मूल्यं न कर्तुं केनापि शक्यते ॥३३५॥
तथापि कल्पितं मूल्यमस्य कालानुमानतः ।
त्रिंशत्कोटीः (त्यः) मुवर्णानां मूल्यमस्य भविष्यति ॥३३६॥
श्रुत्वनहं विक्रमादिन्योऽभ्येत्य स्वस्मिन् पुरे द्रुतम् ।
त्रिंशत्कोटीः मुवर्णानां तस्मै च वणिजे ददौ ॥३३७॥

दशमः
सर्गः

॥१०६॥

ग्रामाणि पञ्च तुरगान दश वयान मनोहरान् ।
तस्य विनीय पृथिवीं पालयामास भूपतिः ॥३३८॥

इति मत्स्योदायन्यायमार्गपालनविषये कथा ।

अन्येषुर्विक्रमादिन्यो गज्यं कुर्वन्मयाक्षिणि ।
निरयौ गेहनो गजा पुग्वृत्तं निर्गन्धनुम् ॥३३९॥
भ्रमन् भूमीपतिः पुयामिकाकी दिवमात्यये ।
ददर्श कन्यकायुग्मं वान्तावन्तमिति स्फुटम् ॥३४०॥
आद्याऽवक् पणिर्गताऽहं गता च ध्वगुगालये ।
ध्वश्रुध्वमुक्कान्तानां कण्ठ्ये विनयं मदा ॥३४१॥
द्वितीया कन्यका प्राह पित्राऽहं पणिर्गता ।
वञ्चयित्वा पतिं रम्ये पुमाऽन्येन सह च्छलान् ॥३४२॥
गजा दृष्ट्वा प्रगे पत्नीं कृतेमां कन्यकामिह ।
विधाम्येऽहं तथा मानो यथाऽस्या हि प्रणय्यति ॥३४३॥

१ वनपतेः कुरुक्षेत्रे ग । २ वनपतेः श्र । ३ वनपतेः कुरुक्षेत्रे ग ।

आकायं पितरं तस्याः प्रतदेत्ता धनं बहु ।
मौभाग्यमुन्दरी गता पणिर्गता कनी नदा ॥३४४॥
एकस्मिन्ने गृहे प्रौढे विषमे भूभुजा नदा ।
स्थापिता गृहिणी ज्ञातुं तस्याश्चर्चिषिणम् ॥३४५॥
तत्रस्था भूभुजा संव्यमाना दृष्ट्वाविदं हृदि ।
कथं मत्स्याः पुरः प्रोक्तं मया मत्स्यं कर्ण्यते ॥३४६॥
वन्देगिकोऽन्यदा श्रेष्ठी गगनधूलिमञ्जकः ।
तत्रतो व्यवसायं स चकार क्रयविक्रयौ ॥३४७॥
एकस्मिन्ने गृहेऽर्धस्था गती गगनधूलिकम् ।
अर्धो यान्तं निर्गन्धेति चेनोभूविह्वलाऽभवत् ॥३४८॥ यतः—
वञ्चकत्वं नृजंमत्वं चञ्चलत्वं कुशीलता ।
इति नैमगिका दोषा यामां तामु रम्येन कः ॥३४९॥
मन्मन्निधौ ममागम्यं तया माथपते ! द्रुतम् ।
नो चेत् प्राणानहं त्यक्त्वा हत्यां दास्यामि ते निजाम् ॥३५०॥

वीटकान्नमुभोक्तं शिष्या गङ्गी गवाक्षगा ।
यानोऽधः पानयामास मार्थपस्य मुन्नामने ॥३५१॥ [युग्मम्]
वीटकान्नमदा लेखं दृष्ट्वा चोन्कील्य तन्क्षणान् ।
वाचयिन्वेति गगान्धो दध्यौ गगनभूलिकः ॥३५२॥
इयं ममाधुना नारी नारीहत्यां प्रदाम्यति ।
ततः पृष्टः मुहन्प्राह प्रपञ्चात्तत्र गम्यते ॥३५३॥
गोधापुच्छे दृढं गजं बद्धा चोर्ध्वं प्रक्षिप्यते ।
धृत्वा दोरं महीपालपत्नीपाशं च गम्यते ॥३५४॥
गोधाप्रयोगतो व्योमभूलिक एकदा निशि ।
एकस्मिन्भगृहं गङ्गाः मर्मापं समुपयिवान् ॥३५५॥
महपृवं तदाऽनेन भुक्ता सा व्योमभूलिना ।
गङ्गोक्तं च गते क्षमापं त्वयाऽप्राप्त्यमिह ध्रुवम् ॥३५६॥
यदाऽकस्मान्नृपोऽभ्येति मध्ये स्नम्ने तदा गहः ।
स्थानव्यं भवता नद्वद् यथा वेत्ति न भर्पतिः ॥३५७॥

१ चोन्कील्य छ । २ प्राह पृष्टस्ततो मित्रः छ । ३ गङ्गोक्तंमया क्षमा

निःस्नेहां तां प्रियां दृष्ट्वा ताम्बलं पतितं पुनः ।
गङ्गा दध्यौ नरोऽभ्येन्य कोऽपि भुङ्क्ते गहो निशि ॥३५८॥
मग्नो भूपतिर्गोहपांश्च भ्राम्यन् वने क्वचिन् ।
तस्यो नृपो गहो यावद्योगी तत्रागमत्तदा ॥३५९॥
अन्धार्गमध्यतः कन्यां कृष्ट्वा भुक्त्वा च योगिगट् ।
मुखाय निभेयं भूपः मावधानोऽभवत्तदा ॥३६०॥
अन्धार्गमध्यतः कन्या नग्माकृत्य तन्क्षणान् ।
मुखाय च यदा भुक्त्वा तदा दध्यौ चिरं नृपः ॥३६१॥
अहो हि चरितं नारीपुरुषयोगहनं भृशम् ।
विशेषाच्चपतिर्गोहान्पुनो भ्रमति स्म मः ॥३६२॥
मध्ये स्थितं नभोभूलिं ज्ञान्वाऽभ्यर्च्य च योगिनम् ।
भोजनायानयामास स्वेकस्मिन्भगृहोपरि ॥३६३॥
गङ्गा गमवती पञ्चजनयोग्या च कारिता ।
आमनानि च पञ्चैव स्थापितानि तदा स्फुटम् ॥३६४॥

गहः छ । ४ नभार्गि हि छ ।

गजाञ्चग योगिगट् शोभा न भवेद्योगिनीं विना ।
 तेनैकस्मिन् प्रियामादावामने स्थाप्यतामिह ॥३६५॥
 बह्वभ्यर्थनया योगी झोलिकामध्यतन्मदा ।
 निष्काश्य वनितामेकामामनेऽनिष्टपन्नदा ॥३६६॥
 ततो नृपो जगावत्र योगिनि ! न्वं कलावनि ।
 कौशलं दशेयेदानीं नर्वाननग्दशनान ॥३६७॥
 बह्वभ्यर्थनया योगिपत्न्या च झोलिकान्नगन ।
 निष्काश्यैको नगोऽस्थापि विष्टरे भोक्तुमन्नमा ॥३६८॥
 गजाञ्चग विद्यते शून्यमधुनाऽऽमनमेककम् ।
 तत्रैकं न्वमपि नग्मुपावेजय भामिनि ! ॥३६९॥
 परीक्षार्थमिदं मवं विद्यते मण्डितं मया ।
 तवान्येषां च मर्त्यानां जीवितं प्रददे पुनः ॥३७०॥
 बह्वभ्यर्थनया गड्या विमृश्य हृदये नदा ।
 स्नम्भमध्यान्नभोभूलिः कर्षितोऽनीवरूपवान् ॥३७१॥

आमने स्थापिताः मवं भोजनं कारिताम्नदा ।
 ततोऽचग भूपतियोगिन ! पत्न्या दोषो न मे मनाक् ॥३७२॥
 यदुक्तं भायया बान्यावस्थायां मे पुरः पुरा ।
 तन्मत्यमनया चक्रे ईदृक्कृत्यविधानतः ॥३७३॥
 नार्गणां पुरुषाणां च वृत्तमेवंविधे यदि ।
 कस्य दोषः प्रदीयेताम्भामियोगिन्मदाऽधुना ॥३७४॥
 प्रोक्तवेति नृपतिः प्राह व्योमभृन्ने वणिगवर ! ।
 क्रियान् कालोऽजनिष्टात्रागतस्य तव मम्प्रति ॥३७५॥
 व्योमभृलिर्जगौ मामाः पण्येऽधुवन्निर प्रभो ! ।
 अशुष्कां कौमुदीं मालां दृष्ट्वा शीर्षं जगौ नृपः ॥३७६॥
 कथं पुष्पाणि ते शीर्षं न शुष्यन्ति नगेनम ! ।
 ततः प्राह नभोभृलिर्गति स्वं चरितं स्फुटम् ॥ तथाहि—
 चम्पापुर्या धनस्याधृन्प्रिया धन्यभिधा वग ।
 धन्याऽन्यदा मुनोऽस्मावि ततो जन्मोन्मवोऽभवन् ॥३७८॥

धनकेलिगिति प्रोक्तं तानेन नाम तस्य च ।
वधमानः क्रमान्मुक्तः पठितुं लेखयन्ननि ॥३७०॥
पण्डितान् पठन विद्या धनकेलिः मुनः मदा ।
जग्राह मकला गम्यकला विनयपूर्वकम् ॥३८०॥
धनेन विभवं न्यासीकृत्वा भूमौ ग्हांस्यदा ।
धनमंग्यान्वितं या (यद्) मे ददे द्रोडकं वग्म् ॥३८१॥
शृष्ट्वाद्भिर्धनदग्देशे मे गच्छतो जनः ।
भूलिज्यामनभस्वेन व्योमभूलिदेऽभिधा ॥३८२॥
कौशाभ्यां पुरि चन्द्रस्य श्रेष्ठिनो रुक्मिणी मुना ।
परिणीता मया पित्रोगदेशान्ममहोन्मवम् ॥३८३॥
क्रियवृद्धिर्नगं कामलनया पण्ययोपिता ।
मोहितो द्रविणं भृगि व्ययस्मस्या गृहे स्थितः ॥३८४॥
बह्वभिर्हायनस्तत्र स्थितेन मयका तदा ।
भक्षितं द्रविणं भृगि निद्रेच्यं स्वगृहं कृतम् ॥३८५॥

१ सुते मू॥ घ । २ अहमाद् धनकेल्यस्तु पितरौ मरणं गतौ । ततः द्रोडकं घ ।

धुटिते द्रविणे मानापितरौ मरणं गतौ ।
तन्मोडकं तच्च धनकेलिप्रिया ललौ ३८६॥
लक्ष्म्या अभावतो व्योमभूलिपत्नी च रुक्मिणी ।
पतितं तद्गृहं मुक्त्वा प्रययौ पितुगलये ॥३८७॥ यतः-
“वृक्षं श्रीणफलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं मरः माग्माः,
पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुपा दग्धं वनान्नं मृगाः ।
निद्रेच्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका भ्रष्टं नृपं सेवकाः,
मर्तव्यं कार्यवशाज्जनोऽत्र गमने कः कस्य को बल्लभः” ॥
लक्ष्म्यभावात्ततः पण्ययोपिता दुष्टचित्तया ।
निष्काशितः स्वमदने नादृशोऽहं समागमम् ॥३८९॥ यतः-
“अभ्रच्छाया तृणादग्निः स्थले प्रीतिः स्थले जलम् ।
वेद्यागगः कुमित्रं च पडेते बुद्बुदोपमाः ॥३९०॥
मनस्यन्यद्ब्रह्मस्यन्यन्क्रियायामन्यदेव हि ।
यामां माधागन्मन्त्रिणां ताः कथं मुमुहेतवः” ॥३९१॥

माममिश्रं मुगमिश्रमनेकविट्चुम्बितम् ।
 को वेद्यावदनं चुम्बेदुच्छिष्टमिव भोजनम् ॥३०॥
 अपि प्रदत्तमर्बस्मान् कामुकान् श्रीणमस्पदः ।
 वामोऽप्याल्लेत्तुमिल्लन्ति गल्लतः पण्ययोपितः ॥३०॥
 पतितं स्वं गृहं वीक्ष्य दुःस्मितोऽहं वधुं ततः ।
 आनेतुं श्वमुगम्यौकः प्रतोल्यामगमनदा ॥३०॥
 तत्रालब्धप्रवेशोऽहं कृत्वा वेषान्नरं पुनः ।
 भिक्षार्थं श्वमुगम्यौको गङ्गारूपधरोऽगमम् ॥३०॥
 पत्न्या भिक्षा ददं मद्यमहं नैवोपलभितः ।
 भायांयाश्चरितं द्रष्टुं स्थितश्चामन्नमन्दिरे ॥३०॥
 गते यामद्वये गत्रौ रुक्मिणी मम गेहिनी ।
 मोदकापुग्निस्थाला द्वाग्मेत्य जगावदः ॥३०॥
 भो द्वाःस्थ ! माम्प्रतं द्वाग्मुद्घाटयाचिग्न स्फुटम् ।
 द्वारेऽनुद्घाटिते पश्चाद् रुक्मिणी स्वगृहं ययौ ॥३०॥

द्वितीये वामरे व्योमभृलिभिक्षार्थमीयवान् ।
 पप्रच्छ रुक्मिणी भिक्षां दत्त्वा कम्बं कुतोऽगमः ॥३०॥
 तेनोक्तं कर्मयोगेनेदृशोऽभवत् वर्णिकमुतः ।
 रुक्मिणी प्राह मे त्वं चेन्कार्थने भ्रातृ कर्ण्यमि ॥३०॥
 स्थापयामि तदाऽहं न्यां प्रतोल्यां मद्यनः पितुः ।
 कर्ण्याम्यन्नपानार्थं भवन्तं गुग्गुलुं पुनः ॥३०॥
 एवमुक्ते नया व्योमभृलिद्वारि च तस्थितवान् ।
 रुक्मिणी पूर्ववद् द्वाग्मागन्त्येति जगौ निशि ॥३०॥
 द्वाग्मुद्घाटयाह्वय गृहार्णकं च मोदकम् ।
 उद्घाटितं तदा व्योमभृलिना द्वाग्मन्नया ॥३०॥
 द्वारे उद्घाटिते तस्मै दत्त्वं मोदकं द्रुतम् ।
 रुक्मिणी प्रययौ स्वर्णापणे मुदिनमानसा ॥३०॥
 व्योमभृलिस्ततः पत्न्यार्थान्नं वीक्षितुं गतः ।
 तस्थान्नेकत्र गन्वाऽऽशु प्राप्ता तस्याः मर्मापतः ॥३०॥

पुग विहितमङ्कनो नर एकस्मदा शनः ।
नवत्यनि जगौ कल्यं किं नायानाऽमि भामिनि ! ॥४०६॥
चंपटयाऽऽहना भूमौ पतिता प्राह रुक्मिणी ।
डाःस्थेनोदुषाटितं नैव द्वारं तेनात्र नागमम् ॥४०७॥
क्षमस्व न्वमतोऽहं च पालयिष्यामि ते वचः ।
तस्याः कगजदा भूमौ टोडरकं पपान च ॥४०८॥
लान्वा टोडरकं पश्चाद् द्वारमेत्य तदा स्थितम् ।
प्रगे टोडरके द्युन्वलिने लेम्बां विनिर्गतः ॥४०९॥
लेम्बमुन्मिल्य गगनभूलिङ्गाःस्थस्मदा गहः ।
वाचयामामिवानेवं शनमुदितमानसः ॥४१०॥
धनश्रेष्ठिगृहे वामकोणेऽधो दशहस्तके ।
मलि कोट्यः मुवर्णस्य चतस्रः स्थापिता वराः ॥४११॥
ततः टोडरकं मद्यो विक्रीयादाय शम्बलम् ।
चम्पायां प्रययौ व्योमभूलिनिजनिर्जनने ॥४१२॥

उन्वाय वमुधां प्राप्य निधानमहकं ततः ।
मज्ज्यकापं गृहं पत्तितुग्गादीनलामहम् ॥४१३॥
वह्पत्तितुग्गादीनलामहम् रुक्मिण्येषभाग ।
गनोऽहं मानितः शालः सर्वैः धमुग्मच्चनि ॥४१४॥
परं नाहं प्रियां दृग्भ्यां प्रपड्यामि मनागपि ।
ततः विन्वा प्रमुग्मस्य प्रश्नालयनि मे पदौ ॥४१५॥
भार्या ज्ञान्वा मया प्रोक्तं भवत्या न वरं कृतम् ।
लभमानोऽधुना स्वप्नमहमुन्वापितस्त्वया ॥४१६॥
तयोक्तं भवता कीदृक स्वप्नो दृष्टो वदाधुना ।
मयोक्तमस्य गेहस्य द्वारेऽहमेकया स्त्रिया ॥४१७॥
स्थापितो गौरवं कृत्वा भक्तपानादिदानतः ।
वह्पान्त्या तया मद्यं चैकश्च मोदको ददे ॥४१८॥ [युग्मम्]
स्वर्णापणे गता यावन्मारी तावदहं नदा ।
पृष्ठौ गत्वा गहः स्थाने स्थितो वृत्तं निरीक्षितुम् ॥४१९॥

पुग विहितमङ्कनो नर एकस्तदा ग्रनः ।
 नत्रन्येति जगौ कल्ये किं नागाभ्यं च भार्मिनि ! ॥४२०॥
 चपेटयाऽऽहता ॥४२०॥ क्षमस्य स्वमनोऽहं च ॥४२०॥ ॥
 तस्या हस्ताक्षदा टोडरकं च पतितं भुवि ।
 यावन्मया लले तावच्चया जगार्गिनो निशि ॥४२१॥
 विधाय भ्रुकुटीं तत्र स्थितोऽरुणविलोचनः ।
 अहं खगवन्नाः पन्नीं प्रत्येवमवुयं द्रुतम् ॥४२२॥
 अभ्रस्वप्नं मया लब्धे गतनिद्रोऽधुना न्वया ।
 कुर्वन्त्या न कृतं चारु प्रिये ! शिष्टकुलोद्भवे ॥४२३॥
 एतन्मर्मवचः श्रुत्वा हृदयास्फोटनस्तदा ।
 मृता पन्नी मयोन्पात्य मुक्ता व्यणापणे गहः ॥४२४॥
 यावदहं स्थितल्लभं तावज्जारः समागतः ।
 मुष्ठां दृष्ट्वा जगाविन्धं ताडयंस्तां चपेटया ॥४२५॥

उन्मते रे कथं पापे ! ममायानाऽपि मम्प्रति ।
 गन्धोत्तिष्ठ न मे कार्यं न्वयाऽत्र वामलोचने ! ॥४२६॥
 भूयोऽप्येवं यदा प्रोक्ता नोचरं मा ददौ मनाक ।
 तदा तेनैव जारंण मृता ज्ञाना निर्वाचिनी ॥४२७॥
 प्रोचन्नेवं ततः खं म भूयो भूयो जगावदः ।
 वगर्कायं मया मर्मस्थानकं आहता द्रुतम् ॥४२८॥
 मृता तेन ध्रुवं नारी धिग धिग मां पापकारिणम् ।
 एतमुक्त्वा च गतायां निक्षेपोपर्याप्तश्च ताम् ॥४२९॥
 भून्त्याऽऽल्लास्य गहः स्वीयस्थानकं ममुपागमन ।
 वृत्ते पन्त्या अहं दृष्ट्वा कर्मिणाङ्गोऽभवं तदा ॥४३०॥
 नायांश्चग्रिमिदृशं कटयं चिन्तयन्नहम् ।
 ग्रनः स्थानाननः सौववामावाममुपागमम् ॥४३१॥
 प्रभाने पितृगौ पुत्रामदृष्ट्वा दुःखिता भूयम् ।
 वभूवतुस्तनः प्रोक्तं वृत्तं म्या मयाऽनिलम् ॥४३२॥

नतोऽहं चलितो यावद्वान्वा पुष्पस्रजं नदा ।
ननुदहिता मुरुषाख्या चरितुं मां ममागमन ॥४३३॥
मा प्राहेति वृणु त्वं मामागतं च व्ययंवगम् ।
मया प्रोक्तं न्वमप्यान्मयामितुल्या भविष्यति ॥४३४॥
नतस्तद्गतिनी प्राह पुष्पमालामिमां वगम् ।
श्रियामि भवनः कण्ठे मास्त्रनं पितृमाश्रिकम् ॥४३५॥
यदा शुष्यन्त्यसौ पुष्पमाला शीर्षे स्थिता तत्र ।
नदा मे शालमालिन्यं ज्ञातव्यं भवताऽन्निगन ॥४३६॥
एवमुक्ते मया मेव परिणिन्ये च कन्यका ।
परिणीतस्य मेऽभूवन् वषाणि द्वादश क्रमान् ॥४३७॥
श्रुत्वाति विक्रमादिन्यो दध्यावेतच्च दृष्टम् ।
स्त्रीणां न जायते मम्यक् चरितं केनचिन् क्वचिन् ॥ यतः—
“अश्वपुत्रं माधवगजिनं च स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च ।
अवर्षणं चाप्यतिवर्षणं च देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥

प्राप्तुं पागमपागम्य पागवागम्य पायने ।
स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥४४०॥ इत्यादि
प्राह भूपो नभोभूते ! तव पत्न्याः परीक्षणम् ।
क्रियते गेचने चेत्त मम्यक् मंप्रेक्ष्य(प्य) सेवकान् ॥४४१॥
व्यामभूलिजगौ व्यामिन् ! गेहिन्या मे परीक्षणम् ।
कुरुव सेवकान् प्रेष्य चातुयादिगुणान्वितान् ॥४४२॥
नतो गजा शशिमूलदेवादिकुशलान् वहन् ।
आकाशोचे पुरस्तेषां तस्याः शीलस्य वर्णनम् ॥४४३॥
मूलदेवं जगौ व्यामिन्नादेशो दीयतां मम ।
गन्वा तत्र क्षणान्द्रीलाञ्जलयिष्यामि तामहम् ॥४४४॥
गृह्णन्वा भूभुजा दत्तं मूलदेवस्य वीटकम् ।
नतश्चलन् ययौ चम्पापुर्या शोभयितुं च ताम् ॥४४५॥
व्यामभूलिगृहम्यान्ते वृद्धस्त्रीमदने नदा ।
द्रव्यं दत्त्वा स्थितो मूलदेवः मष्टपभृन्मुदा ॥४४६॥

प्रेषिता मूलदेवेन सा वृद्धा कपटाश्रया ।
 ज्योमभृलिप्रियापार्श्वं गन्वा प्राहेति मायया ॥४४७॥
 मूलदेवाभिधो देवकुमारगृह्यो नरः ।
 एकस्त्वदर्धमायातो विद्यते मम मद्यनि ॥४४८॥
 भवत्या रमणी दूरदेशेऽगात् बहुकालतः ।
 गेचने चेन्नवेदानीं मदुक्तो मनुजोऽनघः ॥४४९॥
 तदाऽत्र तं नरं देवकुमारगृह्याकृतिम् ।
 भवत्या मन्निधौ मद्य आनयाभ्यहकं मग्नि ! ॥४५०॥
 ज्योमभृलिप्रिया प्राह श्रोत्र्येऽहं नाम तस्य न ।
 एवं च भृग्निः प्रोक्ते दध्याविनि वर्णकप्रिया ॥४५१॥
 लान्वा नहसपत्रादि तमानीय स्वमद्यनि ।
 अनर्थं पानयिष्यामि यतः स्यात् दुःखितो भृशम् ॥४५२॥
 नभोभृलिप्रिया ध्यान्वेत्येवं तस्याः समीपतः ।
 गृहीन्वा बीटुकं प्राह न्वयाऽऽनेयः प्रगे म च ॥४५३॥

मूलदेवं ममायान्नं निरीक्ष्यामनदानतः ।
 ज्योमभृलिप्रिया मद्यः प्राणयामाम सादृश्य ॥४५४॥
 गेहान्तरं नयाऽस्यानि गतां गुप्ता गृहः पुनः ।
 तस्याः ऊर्ध्वे च सा श्रम्यां जीर्णतन्तुयुतां व्यथान् ॥४५५॥
 तस्याः ऊर्ध्वे लम्बद्रुमाम्बुतं च नया वृद्धा ।
 भुक्त्या म दापितो यावच्छ्रम्यायां मद्युपाविशत् ॥४५६॥
 तन्तुच्छेदेन गतायां नावन्मलोऽपनन्धुषान् ।
 अहर्हानि नया प्रोक्ते किं नेऽजनि च माम्प्रतम् ॥४५७॥
 यादृशं नादृशं भक्तं दत्तं तस्मै वाणकप्रिया ।
 अद्य प्रभृति नो कार्यं न्वयदधं च ब्रूयति ॥४५८॥ यतः—
 "विक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि परम्यां गिरिमया ।
 कृत्वा कृतधनं प्राप नरकं दशकन्धरः ॥४५९॥
 अन्धेन्य ज्ञायमां तत्र प्राहेति नेममप्रिये ! ।
 म पुमान् कुरुते किं किं वर्णस्पन्नी तनो जगौ ॥४६०॥

म पुमान् प्राणिनोऽत्यन्तं मया मन्त्राम्बुदानतः ।
मध्यमेदं मदा क्रीडां कुर्वन् निष्ठति बालवन ॥४६१॥
इतो दिनेषु बहुषु गनेषु पूर्ववन्पुनः ।
प्रतिज्ञां शशभृन्कृत्वा भ्रातुः शुद्धिं च वीक्षितुम् ॥४६२॥
तस्याः शीलपरीक्षायै निर्गतो नगगन्तः ।
चम्पायां मदने तस्थौ वृद्धाया मूलदेववन ॥४६३॥ [युग्मम्]
गतायां पानितो व्योमभूलिपन्त्या शशी तथा ।
वृद्धाऽपि च द्वितीयोऽह्नि पानिता पापकारिणी ॥४६४॥ यतः
“अन्यग्रगुण्यपापानामिदं कलमाप्यते ।
त्रिभिर्वर्षास्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पञ्चस्त्रिभिर्दिवसैः” ॥४६५॥ इत्यादि ।
यादृशं तादृशं तेषां तत्रस्थानां च भोजनम् ।
ददती वक्ति वः पापफलमेतन् प्रदर्शयते ॥४६६॥
तयोर्गनागमं भूयो मन्वा प्रोवाच भो वणिक् ! ।
तत्र गन्वा शशिमूलदेवावपि स्थितौ स्फुटम् ॥४६७॥

तत्र शीर्षस्थिता पुष्पमाला शुश्रूषन्ति नो मनाक ।
विद्यते महदाश्चयेमिदं मम वणिग्वर ! ॥४६८॥
व्योमभूलिजगौ गजन् ! शशिमूलमुगवपि ।
गतौ तत्र तथा वादं झलितौ तौ ममेति श्रीः ॥४६९॥
अथवा तौ न्वया दत्तां लक्ष्मीं बह्नीं नरेश्वर ! ।
गृहीत्वा जग्मतुर्दृग्देशेऽन्यत्रानिलोभतः ॥४७०॥
व्योमभूलि चलन्ते स्वं पुरं प्रति नृपोऽन्यदा ।
मन्वाऽवगागमिष्यामि तत्र द्रष्टुं च तौ च ताम् ॥४७१॥
ततः मागरीवागे व्योमभूलियुतोऽन्यदा ।
चम्पायामेत्य नदन्तोत्तारके नृपलिः स्थितः ॥४७२॥
व्योमभूलिगृहे गन्वा पप्रच्छेति प्रियां निजाम् ।
शशिमूलौ किमायानौ त्वां च चालयितुं न वा ॥४७३॥
तथा प्रोक्तं शशिमूलदेवोदन्तमशेषतः ।
वणिक् प्रोवाच तौ न्वां च द्रष्टुमत्रागतौ नृपः ॥४७४॥

भोजनं दीयते गजश्चिन्ते ते यदि मेचते ।
 पन्न्यवक मन्नतो गर्भे शाल्याद्यन्नं च गन्ध्यते ॥४७२॥
 यश्च हस्तव्यनिकगन्तु जेमनं दीयतेऽनघम् ।
 विचार्यिवं नृपोपान्ते गन्वा प्राहर्तुं नैगमः ॥४७३॥
 अत्रायानौ शशिमूलदेवौ मे प्रियया गृहे ।
 स्थापयित्वा पुनर्गन्धात्कर्षितौ दग्धौ गतौ ॥४७४॥
 अद्याम्माकं गृहे गजन् ! परिव्राग्युतस्य ते ।
 मदन्नपानदानेन भोजनं च भविष्यति ॥४७५॥
 एवमुक्त्वा वणिग यावन्ममायानि म्यमन्नानि ।
 तावन्पत्नी शशिमूलदेवोपान्ते जगावदः ॥४७६॥
 ममास्मि देवतादत्तौ य इदम् माहान्म्ययुग ।
 यश्च मे कथितं नैव मानवः कुरुते मनाग ॥४७७॥
 तस्य शीघ्रं द्विधा शीघ्रं भविष्यति न संशयः ।
 यदि मे कथितं गृध्रं माम्प्रनं कुरुतादगन् ॥४७८॥

गतायाश्च तदा युष्मान् कर्षयिष्यामि यवनः ।
 तैरुक्तं च कर्षयामो भवत्योक्तं वयं द्रुमम् ॥४७९॥
 ततस्तया च तान् गतामध्यान्निष्काम्य वाणिगा ।
 प्रशान्त्याङ्गानि तेषां च चर्चितानि मुचन्दनः ॥४८०॥
 गर्भगृहे गृहः स्थाने स्थापितास्ते तया तदा ।
 भूमिगृहे गवर्ता कुर्वन्ति स्म मर्माजनाः ॥४८१॥
 आकाशिनो नृपो भोक्तुमदृष्टा गन्धनादिकम् ।
 प्राह किं भवता कृतं मण्डितं व्योमभुजिक ! ॥४८२॥
 वृधुश्चार्पाडिता वातं व्योमभुजेऽधुना वयम् ।
 मध्याह्नं च व्यनिकान्नं जनः सर्वो गर्मिष्यति ॥४८३॥
 भूमिगृहाद्द्रोणुन्याऽऽनीयानीयान्नमन्नमा ।
 भोजितो भूयतिः सर्वपरिव्राग्युतस्तदा ॥४८४॥
 भुक्त्वा भूषो जगौ भो भो व्योमभुजे ! वणिगवर ।
 कथमेवंविधेनाहमन्नं भोजितः क्षणान् ॥४८५॥

वणिक् प्रोवाच मे पत्न्या द्वौ यक्षावेकयक्षिणी ।
ददन्ते वाञ्छितं मद्यो भोजनं बहू देहिनाम् ॥४८९॥
गजाञ्च यक्षिणीं यक्षौ माम्प्रतं न्वं ममापेय ।
येभ्यो रमवतीं मागं प्राप्याङ्गी जायते मुग्धा ॥४९०॥
ततो वणिक्प्रिया प्राह तुभ्यमेने (तान्) ददाम्यदम् ।
यदि प्रयाणकप्रान्ते मार्गयिष्यमि त्रेमनम् ॥४९१॥
मदीया यक्षिणीं यक्षौ मिदं कायं तव स्फुटम् ।
पुनः पश्चान्ममोपान्ते तन्मरणान्प्रयिष्यमि ॥४९२॥
ओमिन्युक्ते महीशेन मञ्जुपायां गृहस्तनः ।
क्षिप्तमाम्प्रतं नया पुष्पश्चर्चयित्वा च चन्दनः ॥४९३॥
ततो भूर्मापतितान्वा मञ्जुपां मुदिताशयः ।
प्रयाणकं ददावेकं वणिग्युक् स्वपुरं प्रति ॥४९४॥
मध्याह्नं भृशुजा पेटा पूजिता कुमुदवर्गः ।
दत्ते रमवतीं नैव प्रन्युत्तगमपि स्फुटम् ॥४९५॥

एवं प्रोक्ते महीशेन भृगिशोऽभकृते तदा ।
मध्यस्थान्ते त्रयोऽवोचन् दाम्पत्यस्य पिता तव ॥४९६॥
वृद्धार्त्तामहितावाचां शशिमूलावपि छलात् ।
कृपे क्षिप्तौ नया पूर्वं पेटायामभुना पुनः ॥४९७॥
आम्माकीनं च धृतन्वं कृतं सर्वं प्रपञ्चतः ।
अम्माकमेव शिर्गमि पतितं क्रियते किञ्च ॥४९८॥
कपितांस्तांश्च पेटाया वीक्ष्य भूपोऽतिदुर्बलान् ।
श्रुत्वा तेषां मृगान्तम्या वृत्ते चित्ते चमत्कृतः ॥४९९॥
व्योमभूलिं प्रति प्राह गजैवं ने प्रियाञ्जना ।
यादृशी वणिता पूर्वं भवताऽजनि तादृशी ॥५००॥
एवंविधा प्रिया भाग्याल्लभ्यते देहिना ध्रुवम् ।
मुशीला विग्रहाचारु मतीगुणगणान्विता ॥५०१॥
पश्चाद्वन्वा ततो भूपो व्योमभूलिगृहे पुनः ।
स्तौतीति तां नभोभूलिपतीं शीलविभूषिताम् ॥५०२॥

त्वं धन्या त्वं सतीधुर्या निद्रोषा वमुधावग ।
निष्कलङ्का मदाचाग वर्णनीयाऽमि मन्तवम् ॥५०३॥
एवं स्तुत्वा च तां व्योमधुलिं मन्मान्य भूपतिः ।
अवन्त्यामाययौ मद्यो गृह्णन् तस्या गुणान् हृदि ॥५०४॥

इति मन्यमनीषीध्राकृष्णविषये गगनधूलिवर्णिकथा ।

अन्यदा विक्रमाक्रेत्याघटनामा महाभटः ।
बभूव सेवकः सत्त्वपगभृताग्रिकागुरः ॥५०५॥ तथाहि—
आसीद्दीर्घपुरे भीमभूपस्य पद्मिनी प्रिया ।
रूपचन्द्राभिधः पुत्रो गुणवांश्चारुविक्रमः ॥५०६॥
चन्द्रमेल्लहनः गुरो भूपभक्तकमानसः ।
पुगेधा गङ्गदामाहः पत्नी तस्य मृगाभिधा ॥५०७॥
विभागीकतुमन्येषुः सेल्लहन्तः खलान् खले ।
गन्वा यावदुपाविष्टो भृगिलोकममन्वितः ॥५०८॥
एकस्तावदगात्तत्र गणको निःस्ववाडवः ।

मेल्लहन्तो जगौ त्वं मे भ्रात्रादिगणनां वद ॥५०९॥
लघ्नवलात्तदा तेन प्रोक्तं च भ्रातरम्बयः ।
भगिन्येका प्रियाः पञ्च तत्राभूवन् मनोरमाः ॥५१०॥ यतः—
“एकः पुत्रो ग्यौ छिद्रे चन्द्रे तत्र मुनद्वयम् ।
मोमे पुत्राम्बयो वाच्या वृधे पुत्राचतुष्टयम् ॥५११॥
गुरौ गर्भे मुताः पञ्च पट् पुत्राम्बु गिने मताः ।
शनी पुत्रा ध्रुवं मम तुङ्ग पुत्रा महाद्विकाः” ॥५१२॥ इत्यादि ।
मन्ये प्रोक्ते तदा तेन मेल्लहन्तः प्रमोदितः ।
प्राहोन्पाटयितुं मुद्धान् यावच्छक्तोऽमि वाडव ! ॥५१३॥
तावतः पोद्दलिं वद्धा गच्छेन्न्युक्ते द्वित्रः स च ।
महान्नं पोद्दलं वद्धा शीपं कृत्वाऽचलततः ॥५१४॥
कस्मिन् देवकुले गन्वा मायं मुमो द्विजांशमः ।
तत्र मेल्लहन्तायक्ता पुगेधोगृहिणी ययौ ॥५१५॥
द्विजं मेल्लहन्भ्रान्त्योन्थापयित्वा च मोदकः ।

यथेष्टं भोजयामास पुण्ड्रोगृहिणी मृगा ॥५१३॥
भृगिभक्षणतो देहस्त्रादन्यं नरं तदा ।
मन्वा प्राह मृगा कस्त्वं सोऽहं विप्रोऽस्मि भामिनि ॥५१७॥
मृगा जगावहं पुंया वाहिना केनचिन्स्फुटम् ।
विप्रः प्रोवाच रे मृदमनसं मृगलोचने ॥५१८॥
मया किमपि ते देहस्पृशोऽपि विहितो न हि ।
भक्षिता मोदका दत्तास्त्वेयं मयका खलु ॥५१९॥
मोदकव्ययनश्चने विनष्टं किमपि स्फुटम् ।
तदा गृहाण मृद्धानां त्वं च पोद्दलकं मम ॥५२०॥
लिङ्गा तनो मृगा पश्चादेत्य वातायनस्थितम् (ना) ।
दध्यौ च दीपिका यत्र मेह्रहस्तस्य यास्यति ॥५२१॥
तत्र मेह्रहस्तोऽद्यैव स्वापं स्थानं कल्पयति ।
अहं चापि गमिष्यामिति ध्यान्वाऽस्थानमृगा तदा ॥ यतः—
“अस्त्राणमणी०” [मर्ग० ५ श्लो० २८०]

दिवा पश्यति नो घृकः काको नक्तं न पश्यति ।
अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥५२३॥
इतः मेह्रहस्तो विप्राधिष्ठिते स्थानके भ्रमन् ।
आगतो मानवं प्रेक्ष्य प्राहान्यत्र व्रज न्वकम् ॥५२४॥
द्विजः प्राह निशान्धोऽहं व्रजाम्यन्यत्र भोः कथम् ।
जगौ मेह्रहस्तो भृत्यान् दीपिकोद्द्योतितो (द्वयोतनः) द्विजः (जम्) ।
भामयश्चालये नीत्वा युयं मुञ्चत माम्प्रतम् ।
ते च दीपिकया तं च मुमुचुर्यक्षमज्ञानि ॥५२६॥
विध्यातदीपिकाः सर्वेऽस्येत्य मेह्रहस्तान्तिके ।
ततस्तेनोदिते स्थाने मुपुषुनिभेरे निशि ॥५२७॥
दीपिकोद्द्योतितो ज्ञान्वा तं च यश्चालयागतम् ।
मोदकान् पूर्ववहन्वा गता तत्र मृगा जगौ ॥५२८॥
स्वामिस्त्वं मोदकान् म्यादोन्थायेत्युक्तां द्विजस्तदा ।
भुक्त्वंकं मोदकं तस्थानिति दध्यौ मृगा तदा ॥५२९॥

अल्पभक्षणतो देहस्पशादन्यतरं नदा ।
 मन्वा ग्राह मृगा कम्बं मोऽवग विप्रोऽस्मि भामिनि ! ॥५३०॥
 मृगा जगावहं नूनं वाहिना केनचिच्छलान् ।
 विप्रः प्रोवाच रे मृदमानसे मृगलोचने ॥५३१॥
 मया किमपि देहस्य स्पर्शाऽपि विहितो नहि ।
 भक्षिता मोदका दत्तास्त्वेयं मयका मनु ॥५३२॥
 मोदकव्ययतश्चेत्ते विनष्टं किमपि स्फुटम् ।
 तदा गृहाण मुद्रानां त्वं च पांडुलकं मम ॥५३३॥
 मम मद्गृहिणीं मुक्त्वा अन्याः सर्वा मृगेश्वराः ।
 भगिन्यः सन्ति तेन त्वं व्रजान्यत्र द्रुतं स्फुटम् ॥५३४॥
 विन्वा मृगा ततः पश्चादेत्य गेहं निजे श्रणान् ।
 मुष्वाप कृतमन्तोषा कौतुकं तन्वर्ता हृदि ॥५३५॥
 मृगाप्रदत्तनाम्बुलङ्कदन्तो द्विजः प्रगे ।
 पृष्टः सेहृदनेनेति त्वमभृग्दिशः कथम् ॥५३६॥

विप्रः प्रोवाच भवनः प्रमादार्तादृशोऽभवम् ।
 सेहृदने जगौ गजपर्यवेत्यः (न्यं) न्वया पुनः ॥५३७॥
 तत्रापि भवनो भूषणार्थान्किचिदने पुनः ।
 दापयिष्याम्यहं प्रोक्तवन्त्यगाम्सेहृदनेन ॥५३८॥
 विप्रो हृष्टमनो गजमभायामेत्य नक्षणम् ।
 प्रीणयामास भूषणं आर्थादादप्रदानतः ॥५३९॥
 सेहृदने जगौ व्यामिश्रं शास्त्रविचक्षणः ।
 भूतभाविभवन्त्यं ज्ञानानि लग्नयोगतः ॥५४०॥
 गजा ग्राह प्रगे ज्ञानिन ! किं मे राज्ये भविष्यति ।
 लग्नमो मेऽस्य द्विजन्माऽवक पट्टहस्ता मरिष्यति ॥५४१॥
 भूषः ग्राहाशुभं ज्ञानिन ! कथं याति क्षयं वद ।
 गणकोऽवग भवन्नवान्यथा भवति भावि यन् ॥५४२॥ यतः—
 “प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्नि—
 रुदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायाम् ।

विक्रमति यदि पञ्च पर्वताग्रं शिलायां,
तदपि च न हि मिथ्या भाविनी कर्मण्या ॥५४३॥
ततो गङ्गा द्विजं पार्श्वे विधाय पटहस्तिनः ।
गक्षितुं सेवका मुक्तामत्र गत्रौ महम्रजः ॥५४४॥
प्रानहन्ती मदोन्मत्त उन्मूल्यालानकं तदा ।
भञ्जयन् मदनाट्टादि चचाल मर्वतः पुरि ॥५४५॥
पुरं मेरुगिर्याम्भोधि व्यालोडयन् मनङ्गजः ।
लोकान व्याकुलयाचकं क्षपनक्रानिश्च क्षणान् ॥५४६॥
रुग्ध गृहिणीं कृष्णद्विजस्य कुङ्करः पथि ।
न कोऽपि तं गजं धत्तुं ममथोऽजनि मानवः ॥५४७॥
व्याकुलं नृपतिं लोकयुक्तं वीक्ष्य नृपाङ्गजः ।
गक्षितुं तां स्त्रियं तत्र गन्वा प्राहन्ति कर्कजम् ॥५४८॥
रे दुष्टभावलां किं त्वं मवलो हन्तुमुद्यतः ।
मुक्त्वेमां मामभि क्ष्मापपुत्रमागच्छ संमुखम् ॥५४९॥

विमुच्य तां स्त्रियं गजपुत्रमेत्यारुणेश्वरः ।
हन्तुं प्रधायितः कुम्भी कृतान्त इव जङ्गमः ॥५५०॥
मुक्त्वा वण्टलिकां तस्य मुग्धाग्रं नृपनन्दनः ।
जघान हस्तिनं पश्चाद्धमयित्वा च मर्मणि ॥५५१॥
मुतं हस्तिवधान्मन्वा बलिष्ठं मेदिनीपतिः ।
तलिकानोणार्दानि काग्यामाम मर्वतः ॥५५२॥
अघटं मुघटं कार्यं चक्रेऽनेनेह मुनुना ।
इति हेनोनृपो नामाऽघट इति व्यधात्तदा ॥५५३॥
वद्वापनं प्रजाः मर्वास्तन्वन्ति स्म नृपाग्रतः ।
एको वद्वापनं कर्तुं नागान्मुमतिमन्निगट ॥५५४॥
द्विजाय मुदितो भूपो ददौ लक्ष्मीं च भूयमीम् ।
अनागमाच्च मर्वाशो धर्षितो मेदिनीभुजा ॥५५५॥
मर्वा प्रोवाच भूपस्य कुमारस्य कदाचन ।
हन्तुं न युज्यते पटहस्तिनं गज्यग्नकम् ॥५५६॥

तत्र सर्वत्र शत्रूणां मङ्गलानि निकेतने ।
 भविष्यत्यचिगद्राज्यं निर्वलं म्यादनेभतः ॥५५७॥
 अनेन मनुना पट्टकुञ्जगे माग्निोऽधुना ।
 ततो नैवोन्मवं कर्तुं युज्यते तत्र भूपते ! ॥५५८॥ यतः—
 “पितृमातृमुहूर्द्धान्मुनाभीष्टशर्गिणाम् ।
 गजाश्वादिगवां मृत्यौ दुःखं भवति देहिनाम्” ॥५५९॥
 श्रुत्वेतन्मन्त्रिणो वाचं युक्तियुक्तां महापतिः ।
 रुष्टोऽयमानयामाम कुमारं वचनं स्वर्गः ॥५६०॥
 कुलं कुपुत्रसंयुक्तमन्यायोपाजितं धनम् ।
 गेगाक्रान्तं शरीरं च दीर्घकालं न नन्दति ॥५६१॥
 भूषापमानितो रूपचन्द्रः पुत्रोऽस्मि दुःस्वितः ।
 पर्न्नीयुक्तोऽचलद्रात्रौ दग्देशं प्रति द्रुतम् ॥५६२॥ यतः—
 “माण पण्डुड जडं न तणु तो देमडा चडज ।
 मा दुज्जणकण्ठविहिं देमिज्जंत भमिज्ज” ॥५६३॥

अध्वनि व्रजनस्तस्य भार्याऽस्मिन् मुनं वरम् ।
 एवं नर्गणिं दीप्रप्रभापुङ्गवं शुभेऽहनि ॥५६४॥
 चलनं क्रमानदाऽचन्त्यां पुरि श्रीदापणे जनः ।
 रूपचन्द्रः प्रियां भुक्त्वा विक्रेतुं प्रययावमिम् ॥५६५॥
 तदा तस्यापणे भृग्लिंभांऽभृन्माहान्मयनः ।
 उपविष्टां स्त्रियं वीक्ष्य श्रीदः श्रेष्ठा जगावदः ॥५६६॥
 त्वदीये खोलके पुत्रि ! किमस्मि वद ममप्राति ।
 दशयामाम मा मनुं श्रेष्ठिने विलगद्व्युतिम् ॥५६७॥
 श्रेष्ठा दध्यौ शिशोरस्य भाग्याल्लाभांऽभवद् वदः ।
 इतस्तत्रागतो रूपचन्द्रः प्राह प्रियां प्राति ॥५६८॥
 उन्निष्टास्मिन् पुरे कोऽपि विक्रेताऽमेनं विद्यते ।
 गम्यतेऽन्यत्र नगरे निवाहो यत्र जायते ॥५६९॥
 श्रुत्वा श्रेष्ठा जगौ पान्थ ! भुक्त्वाऽद्य मम मन्त्रिनि ।
 रूपचन्द्रस्तनस्तत्र बुभुजे प्रियया सह ॥५७०॥

भुक्त्वा मुमं नरं नं च चिरं वीक्ष्य वणिग जगौ ।
अमौ च शत्रियो नूनं गत्रौ चौर्यं कश्चिन्मति ॥५७१॥ यतः-
“नटा विटाम्नाश्चौगः परदारगताश्चराः ।
दिवा मुखा निर्गार्थिन्यां कुर्वन्ते कार्यमीप्सितम्” ॥५७२॥
मा स्त्री प्राह प्रियो मे न चौर्यादि कुर्वन्ते क्वचिन् ।
शृग्वृक्षाश्च निर्वाहं करोति नान्यथा क्वचिन् ॥५७३॥ यतः-
“शुश्रूषामोऽपि जगत्कृशोऽपि शिथिलप्रायोऽपि कष्टं दशा-
मापन्नोऽपि विषमदीधितिर्गपि प्राणेषु गच्छन्स्वपि ।
मत्तेभेन्द्रविशालकुम्भदलनव्यापाग्वद्रस्पृहः,
किं जीणं नृणमनि मानमहतामग्रमरः केयूरः” ॥५७४॥
आकर्ण्येनहदौ श्रेष्ठी तस्य दीव्यां च शाटिकाम् ।
आगेहाय वगं रूपचन्द्राय घोटिकां नटा ॥५७५॥
रूपचन्द्रो जगौ गजः सेवा च क्रियते कथम् ।
श्रेष्ठवग् भट्टमात्रस्य षण्मासा यजनतः मदा ॥५७६॥

पुमा विधीयते येन सेवा विनयपूर्वकम् ।
भट्टमात्रमनन्तुष्टो नयते नं नृपालिकम् ॥५७७॥
ततः श्रीविक्रमाक्रेम्य लभ्यते सेवन् मनाक ।
श्रुत्वनद्रूपचन्द्रोऽगाद् द्वारं भूपतिमग्रतः ॥५७८॥
प्रवेष्टुं न ददौ द्वाःस्थमनस्य यावच्चपालये ।
तावच्चेष्टया हन्वा नं ययावग्रतः स च ॥५७९॥
फलं दत्त्वा नृपोपान्नं गन्वा मद्यो महीपतिम् ।
कलाभी रत्नयामाम चातुयेजल्पनादिभिः ॥५८०॥
भूपती रत्नितम्यान्तो रूपचन्द्राय तन्क्षणम् ।
हेमो दशायुतं दत्त्वा भट्टं प्रति जगावदः ॥५८१॥
वमनाय त्वया गेहं देयमस्य महत्तरम् ।
ततो भट्टो व्रजन द्वारि द्वाःस्थं प्रति जगावदः ॥५८२॥
गेहं देयं निवासायाम्येन्युक्त्वाऽगमद् गृहे ।
द्वाःस्थो रुष्टः पुन दध्यावनर्थं पानयाम्यहम् ॥५८३॥

अनर्थं पानितुं रूपचन्द्रमग्निकमन्दिगम् ।
 दर्शयितुं तदाऽचालाद् द्वाःस्थो वर्गच्छिन्दे द्रुमम् ॥५८४॥
 अग्निवेनालमदनं रूपचन्द्राय तन्क्षणान् ।
 दर्शयित्वा निवामार्थं द्वाःस्थः स्वस्थानकं ययौ ॥५८५॥
 रूपचन्द्रो ददद् दानमार्थम्यश्च पदे पदे ।
 श्रीदश्रेष्ठिगृहे गत्वा भार्यायै मिलितमनः ॥५८६॥
 भूपालमिलनाद्यग्निवेनालौकाऽपणान्तिकम् ।
 रूपचन्द्रो जगौ पत्न्याः पुरः श्रेष्ठिनि भृश्वनि ॥५८७॥
 मौर्वेण द्वे स्थिते पत्न्यै रूपचन्द्रो ददौ ततः ।
 तयोदायां द्वणिकम् नुपत्न्योः मौर्वणिके ददौ ॥५८८॥
 श्रीदो जगावयं नूनमनर्थं पतिनो हहा ।
 रूपचन्द्रोऽवदनं श्रेष्ठिन् ! माङ्गल्यं मे भविष्यति ॥५८९॥
 आरुह्य घाटिकां रूपचन्द्रः पत्नीमुनान्वितः ।
 यावदग्निकवेनालमदनं समुपेयिवान् ॥५९०॥

तावदिभ्यादयो लोका गच्छन्तं नं निरीक्ष्य च ।
 अहो महामहानर्थं माधुर्यं पतिष्यति ॥५९१॥
 रूपचन्द्रं प्रति प्राह प्रिया पृञ्जोऽत्र भृग्निः ।
 आदौ दूरे विधीयन् पश्चाद्वामो विधीयते ॥५९२॥
 दर्शकतुं जनान् पृञ्जमानयामास यावता ।
 तावदग्निकगेहं न दृष्ट्वा नेशुदिशोदिशम् ॥५९३॥
 गत्वा मध्ये गृहे रूपः पत्नीं मुक्त्वा गृहान्तरे ।
 स्फोटयितुं जनान् पृञ्जमानेतुं स पुनर्ययौ ॥५९४॥
 माता पालनके पुत्रं व्यापयित्वाऽन्तिके स्थिता ।
 गायन्ती हृष्टं द्विण्डोलयामामेति निर्भया ॥५९५॥
 बलहेतोः स्तनवार्नीयानीय गलगले मुन ! ।
 दास्यामि तुभ्यमहाय मा त्वं गेदिषि बालक ! ॥५९६॥
 इतो द्वारे समायातोऽग्निको दृष्ट्वा पदाष्टकम् ।
 दध्यौ भक्ष्यं समाग्राभून् नृगश्चाहिनिर्गन्धवान् ॥५९७॥

दिनत्रयमभ्युदयं मे नृपाश्चाद्विधीक्षणान् ।
 इत्युक्त्वा भूतप्रतापीन व्यमर्जद्वह्निकोऽस्मुरः ॥२०७॥
 अग्रेऽश्वाया मुखे वल्गां वीक्ष्य दध्यावियं ननु ।
 लोहं च गक्ष्मी स्फुरति तस्याः पुच्छेऽलगन्म च ॥२०८॥
 तयांऽहिणा हतो भूमौ पतिन्वा चान्धिनः क्षणान् ।
 गायन्तीं हल्लुगं नार्गं श्रुत्वा तन्नादृशं मर्षीः ॥२०९॥
 पद्मा प्राह चिं जीव मा भर्षीस्त्वं मनागपि ।
 अग्निकोऽवक च काऽमि न्वं किमेवं ब्रूहि गायमि ॥२१०॥
 माऽवक न्वं कोऽमि पुरुष ! म प्राह गक्ष्मोऽस्म्यहम् ।
 तयोक्तं भर्षमी चास्मि गक्ष्मानां च भक्षिका ॥२११॥
 शुभं लग्नं शुभं धम् मयाऽयावि मुनोऽनघः ।
 तस्य मुनोर्मुकुन्दाह्वा मुदा पित्रा ददे तदा ॥२१२॥
 एकेन गणकेनोक्तं स्वमुनोर्यदि दीयते ।
 हन्वाऽग्निकं गलगलं जीवति स्म तदा चिरम् ॥२१३॥

नदर्थं मन्त्रियोऽत्रागान् विद्यतेऽयं मुनो मम ।
 द्रष्टुं नमग्निकं कान्तो गतोऽस्मि नगगन्तरे ॥२१४॥
 अग्निकोऽवक न्वया प्रोक्तं चिं जीवेति माम्प्रतम् ।
 एवं तस्य कथं वक्षि वधवार्ता ममाग्रतः ॥२१५॥
 माऽवक किमग्निकोऽमि न्वं म प्राहाहं ननु स्फुटम् ।
 उत्तमाः स्यादितं प्राणाल्ययेऽपि पालयन्ति हि ॥२१६॥ यतः—
 “मकृजल्पन्ति गजानः मकृजल्पन्ति माधवः ।
 मकृन्कन्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येतानि मकृन्मकृन्” ॥२१७॥
 पद्मा प्राह कटाहस्याधस्तात्तिष्ठ ग्होऽधुना ।
 अभयं नव दास्यापि मन्त्रियान् छलवागवलान् ॥२१८॥
 तथाकृत्य च तं तस्यौ यावन्पद्माऽग्निकं तदा ।
 तावत्तत्रागतः कान्तो ग्हः पन्न्येति जल्पितः ॥२१९॥
 योऽत्रागतोऽधुना बह्विवेनालो गक्ष्माधमः ।
 रूपचन्द्रस्तनः प्राह पर्वां प्रति छलादिदम् ॥२२०॥

अग्निक आगतोऽस्तीह स्थितोऽस्ति कुत्र माम्प्रतम् ।
 पद्माऽवग विद्यतेऽत्रैव गेहमध्ये गृहः स्थितः ॥६१२॥
 श्रुत्वनदग्निको भीतो लल्लां जल्पन् पुनः पुनः ।
 दध्यौ मयाऽधुना नैषां विघ्नं कर्तुं च शक्यते ॥६१३॥
 एतेषां पूर्वमपुण्यकर्मपुञ्जविधानतः ।
 विद्यन्ते बलिनोऽभिष्टायका मत्तोऽग्निकान् स्फुटम् ॥६१४॥
 दीनरूपं ममालोक्याग्निवेतालं तदा पुनः ।
 कर्षयित्वा तथा मद्यो वह्निदेव्याऽभयं ददं ॥६१५॥
 पद्मया मेलितः कम्पं दधद् व्याकुलमानसः ।
 रूपचन्द्रो जगौ कम्बं म प्राह गक्षमोऽस्म्यहम् ॥६१६॥
 रूपोऽवग भेषमोऽहं स्यां गक्षमानां निष्टुदने ।
 गक्षोऽवग भवतः पन्न्याऽभयदानं ददं मम ॥६१७॥
 एवं वक्षि कथं त्वं च रूपचन्द्रस्मृतो जगौ ।
 यद्यदहं वदाम्यत्र तत्तत्त्वं कुरुषे यदि ॥६१८॥

तदा तवावधो भूयान्नो चेन्नां हन्मि माम्प्रतम् ।
 अग्रे पुग मयाऽनेके निग्मना वृग्णिं गणे ॥६१९॥
 विभ्यन्नग्निकवेतालो रूपचन्द्रोऽदिने तदा ।
 प्रतिपद्याभवत्तस्य मेवको गक्षमः क्षणान् ॥६२०॥
 नामायामग्निकस्याथ रूपचन्द्रः कपदिकाम् ।
 बन्धयित्वा तमाम्ना चचाल क्षमापमर्निधौ ॥६२१॥
 तथाप्यग्निकं दृष्ट्वा मां लोका वदन्त्यदः ।
 रेऽग्निकोऽपि दशां नीतोऽनेनेदृक्षां च दृश्यहाम् ॥६२२॥
 रूपचन्द्रो जगौ दिव्यवस्त्राणि भृग्णिोऽग्निकः ।
 आनयेन्युदिने तेनानिन्ये दौमिकहृद्वतः ॥६२३॥
 लोका वदन्त्यदः को वा प्रोच्यतेऽस्य च किञ्चन ।
 तदाऽस्मौ वह्निको हन्ति यस्मादेतन्ममन्वितः ॥६२४॥
 भूतप्रेतादिभृत्यानां स्कन्धे चटानि यः पुग ।
 मांऽधुनाऽधःकृतस्तेन नरेण बलिना हता ॥६२५॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२०७॥

एवं पृथक् पृथगिभ्यादिकाम्भवे जनाम्नदा ।
हृदं म्यं म्यं नदा मुक्त्वा नेशुः सद्यो दिशोदिशम् ॥६२६॥
तथाविधे नृपोपान्ते रूपचन्द्रं गमागतम् ।
दृष्ट्वा चमन्कृता भूपमन्त्रिणो मिलिताम्नदा ॥६२७॥
रूपचन्द्रोऽग्निकोपान्ताद्वस्त्राणि यावता नदा ।
मन्त्रिभ्यो दापयामास तावन्नेशुश्च ने भयान ॥६२८॥
रूपचन्द्रेण ने स्वर्थाकृता इन्दुपिरेऽग्निलाः ।
भवद्भिर्न हि भेदव्यं वशयो मेऽभूदयं यतः ॥६२९॥
ततः सर्वेऽस्मिन् रूपचन्द्रेण परिधापिताः ।
गङ्गा विशेषतो रूपचन्द्रोऽसौ मानितम्नदा ॥६३०॥
अभून्प्रीतिर्द्वयो रूपचन्द्रवेनालयोऽपि ।
रूपचन्द्रोऽपि भूपस्य भृत्योऽग्निक इताम्वन ॥६३१॥
अघटं विहितं कार्यमनेन मुभटेन हि ।
इति हेतोर्नृपोऽप्यम्याघटेन नाम निर्ममे ॥६३२॥

प्रददे रूपचन्द्रायाग्निकः म्यं म्यं निकेतनम् ।
कश्चिन्ने रूपचन्द्रस्य कुरुते भक्तिपूर्वकम् ॥६३३॥ यतः—
"नाभिपेको न मंस्कारः मिदम्य क्रियते मृगः ।
विक्रमाजितमच्चम्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥६३४॥
उद्यमः माहमं ध्ये वलं बुद्धिः पराक्रमः ।
पठेने यस्य विद्यन्ते तस्य देवः पराङ्मुखः" ॥६३५॥
भूपालाघटयो गज्यदेवी मन्त्रपरीक्षणम् ।
कनु च यतने गात्रिदिवाभीक्ष्णं विशेषतः ॥६३६॥
भृत्गेहान्तिकाश्चन्धवृक्षशृङ्गे स्थिताऽवला ।
एका गत्रो मदा गौति भूपेऽघटे च शृण्वति ॥६३७॥
मृदन्ती भूपतिनार्गं श्रुत्वा प्राहाघटं प्रति ।
उनिष्ट व्रज वीक्षन्व काऽसौ किं गौति माम्प्रतम् ॥६३८॥
आदेशं नृपतेः प्राप्य गत्वा तत्राघटो जगौ ।
काऽगि किं गौदिपि ब्राह्म वन्मे ! मम्प्रति काणम् ॥६३९॥

दशमः
सर्गः

॥२०७॥

नारी प्राहास्य गज्यस्याधिष्ठात्री स्यामहं मुरी ।
 कल्ये मृतिं नृपो याता तेन गेदिमि भो नर ! ॥६४०॥
 अघटोऽवक कथं शान्तिभूषालस्य भविष्यति ।
 मुरी प्राहेह यदि त्वं महं दन्मे मुने वलिम् ॥६४१॥
 तदा भूपस्य कल्याणं पुंस्य न भविष्यति ।
 ततोऽघटः प्रियापाश्वं गत्वा देव्युदिने जगौ ॥६४२॥
 पद्माऽवग यदि भूपस्य विष्णुं शास्यति पुत्रतः ।
 ततः किं किं न शु मिः क्वेन काये कान्ताधुनाऽग्निलम् ॥६४३॥
 ततस्तत्रैत्य गृहिर्णाहस्तात् तनयं मुदा ।
 खण्डीकृत्य बलिं देव्यं दत्त्वा स्वावामर्मायिवान् ॥६४४॥
 एतन्मत्रं महीपालस्तन्पृष्ठस्थस्तदा निशि ।
 निरीक्ष्य देवतां स्मृत्वा तामेव स्वं शिरः स्वयम् ॥६४५॥
 यावन्लेतुमभूतावन्प्रादुर्भूता मुरी जगौ ।
 भो भूप ! मान्विकोत्तम दानवीर महामते ॥६४६॥

तुष्टाऽस्मि भवनः शीपं मा छिन्दि त्वं निजे क्षणान् ।
 म्बार्भाष्टं मार्गयाह्वाय वरं मान्विकजेस्वर ! ॥६४७॥ यतः-
 "विजेतव्या लङ्का चरणनर्णायो जलनिधि-
 विपश्चः पौलस्त्यो ग्णभुवि महायाश्च कपयः ।
 तथाप्याजौ गमः सकलमवधानं गक्षमकुलम् ।
 क्रियामिद्रिः मत्त्वे वर्मान् महतां नापकरणे ॥६४८॥
 श्रेयांसि बहुविघ्नानि भवन्ति महतामपि ।
 अश्रेयसि प्रवृत्तानां कापि यान्ति विनायकाः" ॥६४९॥
 भूपोऽवग यदि तुष्टाऽस्मि तदाऽघटस्य नन्दनः ।
 तत्कालं जीवनादेव म जिर्जाय मुरीवगान् ॥६५०॥
 गोपायित्वा ग्हां रूपचन्द्रपुत्रं महीपतिः ।
 आनिनाय प्रियायुक्तमघटं स्वगृहे प्रगे ॥६५१॥
 तदाऽन्ये मेवकाः प्राचुर्मिथश्छन्नमिति स्फुटम् ।
 स्नोकादिनागतो भृत्यो मान्याऽयमभवद् भृशम् ॥६५२॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२०८॥

जगौ भूमीपती रूपचन्द्र ! ते वद माम्प्रतम् ।
क्रियन्तमनयाः सन्ति रूपचन्द्रस्तनौ जगौ ॥६५३॥
एकं योऽभून्मुतः पूर्वं सोऽस्माभिर्नृपशान्तये ।
ददं देव्यं च बल्यं निशीथिन्यां नरेश्वर ! ॥६५४॥
ततो नैशं नृपो वृत्तमुक्त्वाऽऽनीय तमङ्गजम् ।
रूपचन्द्राय सन्मानपूर्वकं दत्तवान मुदा ॥६५५॥
ततो भूमीभुजा ग्रामपुण्यजनदानतः ।
अघटो मानितोऽत्यन्तं लक्ष्मीवानजनि क्षणान् ॥६५६॥
स्वमातृपितृमन्वन्धं पृष्टो भूमीभुजा तदा ।
रूपचन्द्रोऽखिलं मद्यः कथयामास सन्मतिः ॥६५७॥
लात्वा बह्नीं चमूं गत्वाऽघटो वीरपुरं ग्यात् ।
युद्धव्यतिकर्णैश्च मुदितो मिलितः पितुः ॥६५८॥
पिनक्ष्य तादृशीं लक्ष्मीं सनोचेलपराक्रमम् ।

इति श्रीमत्पागच्छनायक-श्रीमोमसुन्दरमुग्धिपट्टालकृष्णश्रीमुनिमुन्दरमुर्गिशय्य पं०शुभशीलगणिवरचिन्ते विक्रमादित्य-
चरित्रे मौभाम्यसुन्दरपणिणयन तन्परीक्षाकृष्णाय घटकुनारमिलनन्यरूपो दशमः सर्गः ।

मदुन्मत्तं ददौ राज्यं हस्त्यश्वपात्तमुन्दरम् ॥६५९॥
एवंविधमहामन्त्रमयुतोऽघटभूषतिः ।
जगाम न्यायमार्गेण पृथिवीं गमयन्मदा ॥६६०॥
जापितं रूपचन्द्रेण राज्यप्राप्तिम्वरूपकम् ।
श्रुत्वा विक्रममार्तण्डो हर्षितोऽभूद्विशेषतः ॥६६१॥
ततो विशेषतः प्रीतिर्विक्रमाघटभूषयोः ।
बभूव सन्वतोऽत्यन्तमश्विनीदेवयोगिनि ॥६६२॥
अघटः प्रीतिर्लोऽभ्येत्य विक्रमाकर्म्य मन्त्रिभौ ।
सूक्तमनोहरगोष्ठीं कुरुते भक्तिपूर्वकम् ॥६६३॥ यतः—
"मुभाषितग्याम्यादवद्वगेमांनकञ्चुकाः ।
विनापि कामिनीमङ्गं कवयः मुखमामने" ॥६६४॥
अन्येऽप्येवंविधा भट्टमात्राद्या भृगिज्ञो भटाः ।
बलिनः सेवका जाता विक्रमाकर्म्य भूपतेः ॥६६५॥

दशमः
सर्गः

॥२०८॥

एकादशः सर्गः ।

अन्येषुर्विक्रमादिन्यः मिन्द्रसेनान्तिके जगौ ।
 केनाहं कर्मणा स्वामिन ! प्राप एवंविधां गमाम् ॥१॥
 माभिध्यं कुरुते केन कर्मणाऽग्रिकदं वता ।
 भट्टमात्रेऽभवन्प्रीतिवाढं मम च कथ्यताम् ॥२॥
 बल्यपि त्वपंगस्तेनः मद्यो मया हतः कथम् ।
 गुरुः प्राह भृणु क्षमाप ! सम्बन्धं पूर्वजन्मनः ॥३॥
 आघाटके पुरे चन्द्रनामाऽजनिष्ट नैगमः ।
 वयस्यौ रामभीमाहौ तस्याभूतां मुभक्तिकौ ॥४॥
 त्रयोऽपि प्रीतिसंयुक्ताः कुर्वाणा विहतिं मदा ।
 दग्दिताजुषो द्रव्याभावाद् बभूवुर्जमा ॥५॥ उक्तं च—
 “परीक्ष्य मन्कुलं विद्यां शीलं शौर्यं मरुपताम् ।

विधिर्ददानी निपुणं कन्यामिव दग्दिताम् ॥६॥
 मृतदुर्गतयोर्मध्ये मृतः अ[ग्रन्तो] न दुर्गतः ।
 पृथो हि लभते वागि तद्विन्दुर्गपि मपि नेनरः ॥७॥
 महोदयव्ययाः पञ्च दग्दिम्यानुजीविनः ।
 ऋणं दौर्भाग्यमालम्ब्य वृषुक्षाऽपन्यमन्तानि ॥८॥
 व्याधिर्गत्र दःस्वाय परत्र च पातकम् ।
 इहामुत्र च दःस्वाय ऋणं पुत्रक ! मा कृथाः” ॥ इत्यालोच्य
 विहत्यथं वरे लक्ष्मीपुरे ते मुहदस्वयः ।
 गच्छन्तोऽध्वनि कम्पापि मग्मः पालिमाययुः ॥९॥
 यावत्तं शम्बलं भोक्तुमुपविशन्ति पन्वले ।
 तावत्तत्रागतौ माधु द्वौ तपःकृशविग्रहौ ॥१०॥

चन्द्रोऽवगान्मनो भाग्यादागादीदृग यतिद्वयम् ।
नेननयोः प्रदीयेन दानं शुद्धं मुभावनः ॥१२॥ यतः-
“ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निभयोऽभयदानतः ।
अन्नदानान्मुन्वी नित्यं निर्व्याधिर्भेषजाद्भवेत् ॥१३॥
अदत्तदानाच्च भवेद् दग्दिनो,
दग्दिभावाद् विननोति पापम् ।
पापं हि कृत्वा नरकं प्रयाति,
पुनर्दग्दिनः पुनरेव पापी ॥१४॥
कदयोपात्तवित्तानां भोगो भायवतां भवेत् ।
दन्ता दलन्ति कष्टेन जिह्वा गिलति लीलया ॥१५॥
कृपणेन ममो दाना न भूतो न भविष्यति ।
अस्पृशन्नैव वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥१६॥
अदाना पुरुषमन्यागी सर्वमुन्मृज्य गच्छति ।
दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्ययं न मुञ्चति ॥१७॥

अदानगि ममृद्वेऽपि किं कुर्युरुपजीविनः ।
किंशुके किं शुकः कुर्यात् फलिनेऽपि वृधुश्चिनः ॥१८॥
धनिनोऽप्यदानविभवा गण्यन्ते धुरि महादग्दिनाम् ।
हन्ति न यतः पिपामामनः ममृद्वोऽपि मरुत्तव ॥१९॥
अभयं मुपत्तदाणं अणुकंपा उच्चिअकित्तिदाणं च ।
दोहिं उ मुक्खो भणिओ तिन्नि उ भोगाइअं दिंति” ॥२०॥
“केमिं चि होइ विचं चित्तमन्नेमिं उभयमन्नेमिं ।
चित्तं विचं पत्तं तिन्नि वि केमिं चि धन्नाणं” ॥२१॥
उत्थाय तौ यती नन्वा चन्द्रो मित्रममन्वितः ।
ददौ म्यशम्बलाच्छुद्धमन्नं संयतयोस्तयोः ॥२२॥ उक्तं च-
“दानं प्रियवाक्महिनं ज्ञानमगवं क्षमान्वितं शौर्यम् ।
न्यागमहिनं च वित्तं दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम्” ॥२३॥
वीरेण वणिजाऽन्येषुश्चन्द्रः कुर्वन् कलिं भृशम् ।
दृढमुष्ट्याहतो मृत्वा दानान्च भूमिभागभूः ॥२४॥

गमभीमौ क्रमान् मृत्वा भट्टमात्राप्रिकावुभौ ।
 बभूवतुर्भवन्मित्रवर्गै मन्त्रीनिभाजनम् ॥२५॥
 अज्ञानकष्टमाधाय वीगे वर्णिक क्रमान्स्फुटम् ।
 बभूव स्वपेश्वीगे दृढमो द्युमदामपि ॥२६॥ यतः—
 पूर्वकर्मविपाकेन न्वया स्वपेनस्करः ।
 हतोऽगान्मरणं भूय ! नरके द्वितीयं पुनः ॥२७॥ यतः—
 “यदत्र क्रियते कर्म तत्पत्रोपभुज्यते ।
 मूलमिक्तेषु वृक्षेषु फलं प्राप्नुयामु ज्ञायते ॥२८॥
 कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि ।
 अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥२९॥
 ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे,
 रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः ।
 विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महायङ्कटे,
 सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥३०॥

कर्मणो हि प्रमाणत्वं किं कुर्वन्ति शुभा ग्रहाः ।
 वसिष्ठदत्तलघ्नोऽपि गमः प्रव्रजितो वने” ॥३१॥
 न्वया पूर्वभवे ज्ञातो हन्यमानश्च ज्ञातिभिः ।
 रक्षितस्तेन ते वर्षशनमायुरभूचनः ॥३२॥
 श्रुत्वेति श्रीगुरुपालने चिक्रमाकनरेश्वरः ।
 विशेषतोऽभवज्जीवदयाकर्मणि कर्मटः ॥३३॥
 सिद्धस्तेनगुरुः प्राह पापं यन्क्रियतेऽङ्गीभिः ।
 आलोचनां विना तस्मान्पापास्तु दृष्टुं भवेत् ॥३४॥ यतः—
 “आलोअणापणिओ मम्मं मण्डदुओ गुरुमगामे ।
 जइ अंनगावि कालं करिअ आगहओ नहवि ॥३५॥
 काण्ण काइअस्स पडिक्कमे वाइअस्स वायाण ।
 मणया माणमिअस्स मन्वस्स वयाइआग्ग्य ॥३६॥
 जो चवलो मदभावो मायाक्कवडंहि वंचण मयणं ।
 न य कम्म य वीमन्थो मो पुग्गिओ महिलिआ होइ ॥३७॥

मंतुडा मुविणीआ अज्जवज्जा य जा थिग निच्च ।
मच्चं जंपड महिला मा पुग्गियो होइ मग्गिउणं ॥३८॥
मल्लं उदग्गिमणां मंवेगुन्वेअनिच्चमद्वाओ ।
जं कुणइ मुदुहेउं मो नेणागहओ होइ ॥३९॥
यद्यन्यापं कृतं गृढं प्रगृढं वा मुक्खप्रदम् ।
गुरुपान्ते गदंमनचक्षिप्पापो जायतेऽङ्गवान् ॥४०॥
एकभवकृतं पापमालोचयन् भवी जनः ।
अनन्तभवमंभूतं तमश्चिन्नचि हेलया ॥४१॥
आलोचनफलं मुक्तिमौग्यमन्तनिदायकम् ।
श्रुता विक्रममार्तण्डः मम्यगालोचनां ललौ ॥४२॥
आलोचनानन्तरं विशुद्धिकृष्टपयोग्यतपप्राद्याह-
जिनालयाः श्रुतं वयाः कलाशाचलमोदगः ।
कागप्या मयका मार्वाविम्बानां च दशायुतम् ॥४३॥

१ नदालोचनमात्रेण निष्पापो ह्य । २ अष्टप्रकारकाला ह्य ॥

वर्तमानजिनाधीशमिद्वान्तं निम्बिलं क्रमान् ।
लेखनीयं मया स्वर्णरूप्यमयाश्चर्युतम् ॥४४॥
माधर्मिकमनुष्याणां लक्षमेकं मनोहरम् ।
जेमनीयं मनोज्ञाभयानवस्त्रादिदानतः ॥४५॥
कर्तव्या श्रीजिनेश्वरा त्रिकालं प्रतिवामरम् ।
मया वर्षत्रयं यावन्प्रायश्चित्तच्छिदे पुनः ॥४६॥ यतः-
कुमुदकस्वयंगन्धपङ्कजं ध्वजं चैव जलैर्जलेहि पुणो ।
अद्विहकम्महणणी अदृष्टवयाग हवइ पूआ ॥४७॥
प्रामुकं मलिलं नित्यं पातव्यं मयका खलु ।
परोपकार एवामौ विधातव्यो निरन्तरम् ॥४८॥ यतः-
“शास्त्रं बोधाय दानाय धनं धर्माय जीवितम् ।
वपुः परोपकाराय धारयन्ति मनीषिणः” ॥४९॥
नमस्कारयुतं कार्यं प्रत्याग्यानं मया मदा ।
अष्टम्यादिषु घण्टेषु कार्यमेकाशनं तपः ॥५०॥

गुणनीयं नमस्कारग्रन्थयं निगन्तम् ।

मामस्यां गुरुपादानां प्रदेयं वन्दनं मया ॥५१॥ इत्यादि
श्रीमिदमेनमृगीशाः प्रोचुर्ग्रेवं नृपं प्रति ।

कायं सम्यक् मम भृषाङ्गीकृतं भवता मदा ॥५२॥

कुर्वाणो मानवः सम्यग् धर्मं श्रीमज्जिनोदितम् ।

लभते स्वर्गकल्याणमुखानि क्रमनः स्फुटम् ॥५३॥ यतः—

“आधारे यन्त्रिलोक्या जलधिजलधगकन्दो यन्नियोज्या,

भुज्यन्ते यन्प्रमादादमुग्मगर्भाश्चरः सम्यग्दम्नाः ।

आदेय्या यस्य चिन्तामणिमुग्मगर्भाकल्पवल्ग्यादयस्ते,

श्रीमज्जनेन्द्रधर्मः कुशलयतु मे वः शाश्वतीं शर्मलक्ष्मीम्” ॥

ततः श्रीविक्रमादित्यो धर्मं जीवदयामयम् ।

कुर्वन् स्वयं जनानन्यान् कार्यामाम भृग्निः ॥५४॥

लोका अपि तदा धर्मं कुवाणा वग्भावनः ।

अजयामामुगनन्दयोग्यं कर्म शुभावहम् ॥५५॥

इति श्रीविक्रमादित्यश्चाद्वयपुण्योपात्तभट्टमात्रादि-

मिलनान्तेननाङ्गीकरणमभ्यन्तः समाप्तः ।

लक्ष्मीपुरेस्मरश्रोणीपतेः प्रेमवती प्रिया ।

पुत्रोऽभूच्छ्रीधरः पुत्री पद्मावत्यभिधाऽभवत् ॥५६॥

वधमाना क्रमान्पुत्री कीरेण सह मन्तवम् ।

पटन्ती पण्डितोपान्ते वभूवार्नाव कोविदा ॥५७॥ यतः—

“जले तले मले गुह्यं पात्रे दानं मनागपि ।

प्राज्ञे शास्त्रं स्वयं यानि विस्तारं वस्तुशक्तिनः ॥५८॥

पण्डितः क्षोणिभुक्पुत्रीं गच्छयित्वा कलिन्दिकाः ।

आनीनाय नृपोपान्ते शुक्रगजममन्विताम् ॥५९॥

निजोन्मङ्गं मुतां कृत्वा पश्यन्त्येति महीपतिः ।

ममस्यां शुक्र ! पृच्छ न्वं मदीयननयान्तके ॥६०॥

अत्र ममस्याव्याकरणलन्दोऽलङ्कार्यादीनां पृच्छा परम्परं

भृषाग्रे शुक्रगजनन्दिन्योग्भूत् ।

विज्ञाय ननयां विज्ञां भूपतिहृष्टजगौ,
कम्पायिष्यं कर्ना भूपपुत्राय दाम्यते शुक्र ! ॥६२॥
श्रुत्वेत्याह शुक्रो ब्रह्म्याः ममभ्यानां चनमृणाम् ।
यो ना पृथिवी तस्य कर्णियति कर्णग्रहम् ॥६३॥
स्वामिन्मेन चनमृभ्यो दिग्भ्यो भूपतिनन्दनाः ।
आकाशेनन्तेऽनुगान् प्रेप्य मुहूर्ते मुन्दरेऽचिगन् ॥६४॥
तेषां मध्ये ममभ्यानां योऽथ मपदि वक्ष्यति ।
तस्य पाणिग्रहं पुत्री कर्णियति यथारुचि ॥६५॥
विचारयति महीशेनाकारिणा भूपनन्दनाः ।
शुभेऽहनि चनमृभ्यः ककुब्भ्य आययुः क्षणान् ॥६६॥
तेषां भूपतिपुत्राणां चतुर्दिक्षु पुगद् बहिः ।
उत्तारा द्वादरे त्रयां यथायोग्यं महीभुजाम् ॥६७॥
शुक्रोऽभ्येत्यामरोपान्ते जगाविति कृताञ्जलिः ।
कथयिष्यति यः कन्यापृष्टं भूपतिनन्दनः ॥६८॥

तस्यैव दाम्यते पुत्री स्वर्काया लयदुःखम् ।
गजा प्राह शुक्रेदानीं यथारुचि विधीयताम् ॥६९॥
ततः शुक्रः समुन्थाय पूर्वदिक्स्थनृपान्तिके ।
गन्वा प्राह कर्नाप्रोक्ताः ममभ्याः कथयिष्यति(मि) ॥७०॥
तदा तुभ्यमियं कन्या दाम्यते रुचिगेन्मवम् ।
नो चेदन्यस्य दाम्येत रुचितस्य मया स्फुटम् ॥७१॥
पूर्वांशायाः ममायातो भूपपुत्रो जगावदः ।
भो कीर् ! रोचते यत्ते तज्जल्प मे पुगेऽधुना ॥७२॥
तुयेपादं ममभ्याया 'एकल्लो बहुर्गहि' ।
गीवाणभाषयाऽचष्ट कीर् एककर्नां स्फुटम् ॥७३॥
ममभ्याथर्मजानानं भूपपुत्रे शुक्रो जगौ ।
उन्थाय व्रज नो कन्या दाम्यते भवतः स्फुटम् ॥७४॥
ततः स भूमिभुक्पुत्रः खिन्नः स्वपुग्मीयिवान् ।
शुक्रोऽभ्येत्य यमाशाम्भूपान्ते प्रोक्तवानिति ॥७५॥

कथयिष्यति(मि) पृष्टं मे यदि त्वं भूपनन्दन ! ।
 इयं तुभ्यं कनी गङ्गा दास्यते लमदुन्मवम् ॥७६॥
 नो चेदन्योऽपि मन्पृष्टं कथयिष्यति भूपभूः ।
 तस्मै प्रदास्यते कन्या भृर्गिदानपूर्वकम् ॥७७॥
 हे कीर ! गेचने यत्ने ममस्यार्थदं वद ।
 ततः शुक्रो जगावेतन् 'किं किञ्जड बहुर्गहि' ॥७८॥
 ममस्यार्थमजानानं तस्मिन् भूपतिनन्दने ।
 शुक्रोऽवगच्छन्न ब्रज भूपालपुत्र ! पश्चाच्चिजालये ॥७९॥
 ततः स भूमिभुक्पुत्रः निष्कः स्वपुर्मायिवान ।
 कीरोऽथ पश्चिमायाम्भूपपाश्वे जगावदः ॥८०॥
 कथयिष्यमि मे पृष्टं यदि त्वं भूपनन्दन ! ।
 तदा तुभ्यमियं कन्या दास्यते नान्यथा पुनः ॥८१॥
 यः कश्चिद्धर्षितः पृष्टं मदीयं कथयिष्यति ।
 तस्मै च दास्यते कन्या भृर्गिदानपूर्वकम् ॥८२॥

श्रुत्वनद्धपभूः प्राह कीर यदोचने तव ।
 जल्प तन्म्वेच्छयेदानीं उत्तरो दास्यते मया ॥८३॥
 ततः कीरो निजां स्फूर्तिं दर्शयन् देवभाषया ।
 प्राह पश्यन्मु लोकेषु 'तहिं परिणी काह करेमि' ॥८४॥
 ममस्यार्थमजानानं तस्मिन् भूपतिनन्दने ।
 कीरः प्राह ब्रज क्षमापयनो ! पश्चान्ममघनि ॥८५॥
 ततः सोऽवनिभुक्पुत्रः पुनः निष्कः पश्चाच्चिजालये निजे ।
 ततोऽभ्येत्योत्तगग्राथक्षमापान्ने प्राक्तवान् शुक्रः ॥८६॥
 कथयिष्यमि मे पृष्टोचनं च त्वं यदि ध्रुवम् ।
 तदा तुभ्यं प्रदास्येन कन्यकैयं नृपाङ्गजा ॥८७॥
 श्रुत्वनद्धपभूः ० (८३) ततः कीरः ० (८४)
 शुक्रोऽवक- 'कवण पीआवुं मीर' ॥८८॥
 ममस्यार्थमजानानं तस्मिन् भूपालनन्दने ।
 कीरः प्राह ब्रजाह्वय पश्चान्मोवनिक्तेने ॥८९॥

तस्मिन् नृपाङ्गजे स्वीयगेहे याने नृपो जगौ ।
पश्चान्कीर ! कथं भूपनन्दना गमिता तया ॥९०॥
एतेषां नृपपुत्राणां मध्ये नैकस्य भूभुजः ।
कन्या दत्ता भवेन्कस्य दाम्यनेऽनो वदाऽभुना ॥९१॥
शुक्रास्वग मा कुरुष्व त्वं खेदं ममप्रति भूपते ! ।
चिन्ता न क्रियते चित्तेऽप्येतर्नाया महान्मभिः ॥९२॥ यतः-
“अर्तानं नैव शोचन्ति भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।
वर्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचक्षणाः” ॥९३॥
ततो भूपतिमापृच्छत् दीन्यमौग्यायने शुक्रः ।
आगम्य भूमिभुक्पुत्रमिच्छामिन्मन्पृच्छदः ॥९४॥
अनेकेषु च देशेषु भूपालाङ्गजमन्विधौ ।
ममस्या बहुशः पृष्टोऽजयिन्यां शुक्र इयिवान् ॥९५॥
अवन्तीनगरेऽद्याने कन्यकां मपृच्छदाम् ।
मुत्तवंत्य विक्रमार्कान्ते कीरः मविनयं जगौ ॥९६॥

कन्योक्तानां ममस्यानां नरेश्वर ! चतसृणाम् ।
न कथं मनाक प्रोक्तः पृष्टोऽपि मेदिनीधरः ॥९७॥
तेन तामां ममस्यानामर्थं त्वं पूरयिष्यसि ।
प्रमरिष्यति लमर्कातिस्मावर्कानास्वनौ तदा ॥९८॥
नो चेदर्थं ममस्यानां तामां त्वं कथयिष्यसि ।
भविष्यत्ययशस्तावर्कानं जगानि सर्वतः ॥९९॥
गजास्वग भूमिभुक्पुत्री तावकीना स्वमा ध्रुवम् ।
ममस्याः स्वकृताः मद्यः पृच्छतु मन्ममीपतः ॥१००॥
ततः मा कन्यका कृत्वा वरमालां वरं करे ।
आजगाम व्ययं कीरभ्रातृयुक्ता नृपालये ॥१०१॥
गोमयेन वरं गृहलिकां कृत्वा नृपाङ्गत्रा ।
आद्यगृहलिकोपान्ते स्थिता देवीव रूपभृन् ॥१०२॥
तदाऽनेकाः स्त्रियः स्वं स्वं कार्यं मुक्त्वा कृतन्वगः ।
विलोकितुं ममाजगमुः कन्यकां मेदिनीपतेः ॥१०३॥

आगते भूपतौ तत्र स्थाने सारपण्डितं ।
 कन्या ग्राह ममस्येति एकल्लो बहुगृहिं ॥१०४॥
 आकर्ण्येत्तन्ममस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोह्रम् ।
 पश्यन्मु भृग्नृष्वेव पूरयामास भूपतिः ॥१०५॥
 “कसि कमलि मसि जनोई मंझा जयइ ब्राह्मणा ।
 कूंअर पोपट इम भणइ एकल्लो बहुगृहिं” ॥१०६॥
 दितीयगृहलीपाश्वं ममेत्य भूपनन्दिनी ।
 ममस्यापदमित्याह ‘कां कीजइ बहुगृहिं’ ॥१०७॥
 आकर्ण्यास्याः ममस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोह्रम् ।
 पश्यन्मु भृग्नृष्वेव पूरयामास भूपतिः ॥१०८॥
 कुंती पांडव जाइआ गांधारी सुपुत्र ।
 पांचे मइ जि निगजिण्य (आ) किं जाण बहुगृहिं ॥१०९॥
 तृतीयगृहलीपाश्वं ममेत्य नृपनन्दिनी ।
 ममस्यापदमित्याह ‘ते अ परिणी काह करेमि’ ॥११०॥

आकर्ण्येत्तन्ममस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोह्रम् ।
 पश्यन्मु भृग्नृष्वेव जजल्प मेदिनीपतिः ॥१११॥
 पंचामवगमिवरपणिवाइ पांच वग्मनी नारी ।
 पोपट कूंअरि इम भणइ ने परिणी काह करेमि ॥११२॥
 तनश्चतुर्थगृहल्याः पार्श्वेऽभ्येत्य नृपाङ्गजा ।
 ममस्यापदमित्याह ‘कवण पीआवुं मीर’ ॥११३॥
 आकर्ण्येत्तन्ममस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोह्रम् ।
 पश्यन्मु भृग्नृष्वेव जजल्प क्षोणिनायकः ॥११४॥
 “जहीइं गवणजाईउ दहमुह एकमगीर ।
 माइ वीअंभी चीनवइ कवण पीआवुं मीर” ॥११५॥
 तदा नामु ममस्यामु पूणिामु महीश्रुजा ।
 अग्रंऽभ्येत्य कनी भूपकण्ठे वग्मजं व्यधान् ॥११६॥
 ततो लमन्महं भृग्लिङ्गव्ययविधानतः ।
 परिणित्ये नृपः पञ्चावर्ता भूपतिनन्दिनीम् ॥११७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२१३॥

देवदम्यादिकन्यानां विधाय कर्णीडनम् ।
शुद्रवंशजकन्यादि पत्नीभिर्गति जल्पितम् ॥११८॥
अशुद्रकुलजाः स्वामिन ! त्वं च विद्धि कथं स्फुटम् ।
एषा शुद्रकुलोन्पन्ना कथं निश्चीयते तया ।
एवं न युज्यते कर्तुं भूपतीनां कदाचन ॥११९॥ यतः—
“विषादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादापि काञ्चनम् ।
अधमादृत्तमां विद्यां स्वीकृतं दुष्कुलादपि ॥१२०॥
गजाऽवग दुःशक्रो लोकापवादः क्रियते कथम् ।
एवमुक्त्या नृपो भुङ्क्ते तस्या एव करं मदा ॥१२१॥
तया पन्न्यकदा माधं भोज्यं यावदुपाविशत ।
तावत्तत्र श्लेषान् गद्गान् सपकृष्ययेवपयत ॥१२२॥
पृथग भूत्वा स्थिता गङ्गा यावत्तावन्नृपो जगौ ।
भोजनाच्च कथं कान्ते ! पृथगभूय स्थिताऽसि भोः ॥१२३॥
गङ्गा जगावहं नान्यनग्मङ्गं करोमि हि ।

१—‘कन्याया जन्माद’ डान् अष्टः पाठः पन्न्यनरे ।

श्रुत्वा गङ्गावचो मन्स्यामन्दा हामं व्यधुश्च ते ॥१२४॥
गजाऽवग भोः प्रिये ! प्रोक्ते त्वयं जहमुः कथम् ।
पन्न्योक्तं जायते नात्र कारणं कान्त ! माम्प्रतम् ॥१२५॥
तत आकार्य मन्त्रीशान् मन्स्यानां हामकारणम् ।
पृष्टाम्ने भूभुजा प्रोचुर्गेवं विनयपूर्वकम् ॥१२६॥
मन्त्रिणः प्रोचुर्गन्मीयप्राणेशानां विचेष्टितम् ।
पृच्छयन्ते न परं लोकाः स्वम्पिन हामादिहेतुतः ॥ यतः—
“अर्थनाशं मनस्त्रापं गृहे दुश्शक्तानि च ।
वञ्चनं चापमानं च मनिमात्र प्रकाशयेत् ॥१२८॥
पृच्छयन्तेऽस्मादृशां पार्श्वे विद्वेषिविजयादिकम् ।
ततः पुणोहितः पृष्टो भूषेनेति जगावदः ॥१२९॥
स्वामिन ! जानाम्यहं नव मन्स्यानां हाम्यकारणम् ।
गङ्गां क्तं भक्षयन् ग्रामं त्वमेवं वक्षि किं स्फुटम् ॥१३०॥
न जल्पिष्यमि चेदन्तकारणं त्वं पुणोहित ! ।

एकादशः
सर्गः

॥२१३॥

तदाऽहं सकुटुम्बं त्वां हनिष्यामि न मंशयः ॥१३१॥
 तनोऽनिदुःखिनः स्यौक उन्थायागान् पुगेहितः ।
 तानं श्यामास्यमालोक्य प्राहेति बालपण्डिता ॥१३२॥
 तानेदृशं कथं वक्त्रं दृश्यते माम्प्रतं नव ।
 पुगेहितो जगौ पुत्रि ! तहि किं क्रियते मया ।
 मीनानां हामहेतुं नं न जाने नेन मेऽगुम्बम् ॥१३३॥
 पुत्री प्रोवाच भो तान ! मा त्वं खेदं कुर्वस्व हि ।
 मन्मथानां हमने हेतुं वक्ष्येऽहं भूपतेः पुरः ॥१३४॥
 ततः पुगेहितोऽभ्येत्य भूपोपान्ते जगावदः ।
 कथयिष्यति मन्पुत्री मन्मथानां हामकारणम् ॥१३५॥
 चित्रशालान्तरे कृत्वा स्फागं पटकुटीं नृपः ।
 मन्मथानां हमनोदन्तं जल्प कन्या तनो जगौ ॥१३६॥
 स्वामिन्नुदन्तमीदृशं पृच्छयते गेहिनी स्वयम् ।
 निषेधयति मां वक्तुं मन्दाश्रं तस्य माम्प्रतम् ॥१३७॥

गजाऽवग न प्रिया वक्ति क्रियते किम् माम्प्रतम् ।
 त्वमेव जल्प मन्मथानां हाम्यकारणमज्ञमा ॥१३८॥
 कन्यका प्राह मन्मथानां हाम्यस्य कारणेऽधुना ।
 प्रोक्ते मण्डकवन्पश्चान्नापं प्राप्नोषि भूपते ॥१३९॥ तथाहि—
 श्रीपुरे कमलो निःस्यो वनादेर्धामि भृगिः ।
 आनीयानीय विक्रीय निर्वाहं दुःखतो व्यधान ॥१४०॥ यतः
 “दर्शय मन्कुलं विद्यां शीलं शौचे मुरूपनाम् ।
 विधिदेदानि निपुणं कन्यामिव दग्दिनाम् ॥१४१॥
 वरं रणुर्वरं भस्म नष्टश्राने पुनरेव ।
 मुक्त्वा न दृश्यते पूजा क्वापि पर्वणि पर्वयोः” ॥१४२॥
 वनेऽन्येद्युगतो पञ्चवक्त्रं दारुमयं पृथुम् ।
 वीक्ष्य मुगलये दध्यावेवं कमलनिद्वनः ॥१४३॥
 अस्य काष्ठवहन यस्मान् निर्वाहो मे भविष्यति ।
 ध्यान्वेति कमलं छेत्तुमुद्यतोऽजनि तन्क्षणान् ॥१४४॥

प्रादुर्भूय च हेग्म्बो भियेति प्रोक्तवांस्तदा ।
मा माह्नीर्मम मूर्तिं त्वं वरं मार्गय वाञ्छितम् ॥१४५॥
नेनोक्तं यदि तुष्टोऽमि हेग्म्ब ! मम माम्प्रतम् ।
क्षुधां चिरंतनीं धान्यदानादपनय स्फुटम् ॥१४६॥
विनायको जगौ मत्तो नित्यं मण्डकपञ्चकम् ।
गुडाज्यमिश्रितं ग्राह्यं दीनागपञ्चकान्वितम् ॥१४७॥
यावच्चं मण्डकाक्षान्मि श्रुटिष्यन्ति न ते तदा ।
भुक्तं त्वयि स्वयं यान्ति मण्डका विलयं क्षणान् ॥१४८॥
इयं वार्ता न कस्याग्रे वक्तव्या भवता कचिन् ।
यदि वक्ष्यामि चेत्तुभ्यं न दास्ये मण्डकाद्यहम् ॥१४९॥
मण्डकादि समानीय स्वगृहे प्रतिवामगम् ।
निर्वाहं कुरुने स्वस्य मुखेन कमलः स्वयम् ॥१५०॥
तदा स्वजनगेहेषु कुर्वाणो लम्भनं म च ।
भुञ्जानश्च क्रमाद् भुग्लिक्ष्मीवान् कमलोऽजनि ॥१५१॥

मदैव स्वजनावासे मण्डकानां हि लम्भनम् ।
कुर्वतः कमलस्यामीन्मण्डकाद्वाऽस्तिले जने ॥१५२॥
अन्यदा प्रियया प्रोक्तं कान्त ! स्थानान्कुतस्मदा ।
आनीयन्ने त्वया मण्डकाश्च जल्प पुरो मम ॥१५३॥
कमलोऽजग न शक्येत वक्तुमेतन्मम प्रिये ! ।
मण्डकानयनोदन्ने प्रोक्तं दुःखं भविष्यति ॥१५४॥
प्रिया प्रोवाच भवता यदि न कथयिष्यते ।
तदाऽहमान्मघातेन हत्यां दास्यामि तेऽधुना ॥१५५॥ यतः-
“वज्रलेपस्य मूर्ध्मस्य नागीणां मर्कटस्य च ।
एको ग्रहस्तु मीनानां नीलीमद्यपयोस्तथा” ॥१५६॥
मण्डकानयनोदन्तं तदा प्रोक्त्वा प्रियाग्रतः ।
मण्डकोऽभ्येत्य हेग्म्बपार्श्वं प्रातर्जगावदः ॥१५७॥
त्वं विश्राणय हेग्म्ब ! मण्डकाद्यधुना मम ।
गजाम्योऽजग मया प्रोक्तमन्यथा भवता कृतम् ॥१५८॥

तेन नातः परं सत्रागन्तव्यं भवता क्वचिन् ।
 यदीच्छामि तदाऽनर्थः प्राणहारी भविष्यति ॥१५०॥
 पश्चात्तापं ततः कुर्वन् मण्डको दृग्भित्तोऽजनि ।
 प्रोक्तं मीनहमोदन्ते न्वमप्येवं भविष्यमि ॥१५१॥
 एकस्मिन् दिवसेऽप्येवं गते द्वितीयके दिने ।
 पृष्टा भूमीश्रुजा बालपण्डितेति जगौ स्फुटम् ॥१५२॥
 मन्स्यानां हसनोदन्ते कथिते तव माम्प्रतम् ।
 प्राप्तमिन्दुरवन्पश्चात्तापवांस्त्वं भविष्यमि ॥१५३॥ तथाहि—
 पुग पक्षपुरे पक्षनामा कौटुम्बिको धनी ।
 अतीव दृग्भित्तो लक्ष्मीं विनेति ध्यानवान् हृदि ॥१५४॥ यतः—

"वं वनं व्याघ्रगर्णनिपेक्षितम् ,
 जलेन हीनं बहुकण्टकाकुलम् ।
 तृणैश्च शय्या वसनं च बल्कलम् ,
 न बन्धुमध्ये निधनस्य जीविनम्" ॥१५५॥

ध्यान्वेति मानसे यावन् पक्षो देशान्तरेऽन्यदा ।
 कस्यचिन्नगरस्यान्ते मिषेवे मिद्वमानवम् ॥१५६॥
 तुष्टः मिद्वनरः प्राह लार्हीदं मिन्दुरं वग्म ।
 प्रदाम्यत्यर्थितं पञ्चगतं दीनागृहान् प्रगे ॥१५७॥
 कथयिष्यामि कस्याग्रं मदपेणं यदि न्वकम् ।
 तदा मन्मन्निधावेन मद्य एतन्ममेप्यनि ॥१५८॥
 अहं न कथयिष्यामि कस्याप्यग्रं कदाचन ।
 इत्युक्त्वा मिन्दुरं लान्वा पक्षो वेड्यालये ययौ ॥१५९॥
 तत्र त्रैलोक्यमुन्दर्या वेड्यया मह मन्तनम् ।
 चिक्रीड मिन्दुराद् लक्ष्मीं मार्गयित्वा म तिष्ठति ॥१६०॥
 अन्येद्युक्त्वा प्रोक्तं मुनेऽसौ मानवः कुनः ।
 आनीय ददने लक्ष्मीं मार्गितां स्वेहितां मदा ॥१६१॥
 स्वपुत्रीपाश्वतो लक्ष्मीप्राप्तिस्वरूपमन्यदा ।
 ज्ञान्वाऽस्का मन्तनं लातुं मिन्दुरं बाञ्छन्ति च्छलान् ॥ यतः—

“वेद्याऽका नृपनिश्चौगे नीगमाजार्गमकेटाः ।
जानवेदाः कलादाश्च छलयन्ति जनं मदा” ॥१७२॥
हट न त्रैलोक्यमुन्दयां पृष्टं च प्रतिवामगम् ।
पञ्चोऽवक मिन्दुरग्राप्युदन्तं तस्याः पुगेऽन्यदा ॥१७३॥
तदा तन्मिन्दुरं मद्यः कौटुम्बिकममीपतः ।
योगिपांश्च ययौ मार्गमाहान्म्येन समन्वितम् ॥१७४॥
विज्ञाय मिन्दुरं नष्टं कौटुम्बिकमदा क्षणान् ।
पश्चात्तापपगे दीनाश्रयः स्वगृहमागमन् ॥१७५॥
विशागहमनोदन्ते कथिते मति माम्प्रतम् ।
पश्चात्तापस्तवात्यन्तं भविष्यति महीपते ! ॥१७६॥
पृष्टं महीभुजा मन्महास्योदन्ते च मा जगौ ।
प्रोक्तेऽस्मिन् भूपते ! पश्चात्तापं स्त्रीं गमिष्यमि ॥ तथाहि-
लक्ष्मीपुरे मुकुन्दस्य क्षत्रियस्य रमा प्रिया ।
कालेन कियताऽलीकं किमप्युक्त्वा यथा तथा ॥१७८॥

आमन्नान्यपुगीचन्द्रमहीपं रूपमंयुतम् ।
वाञ्छन्ती वरितुं शश्वच्चित्ते चिन्तातुगाऽजनि ॥ [युग्मम्] यतः
“चिन्तातुगाणां न मुखं न निद्रा ॥ मर्गे २ श्लो० २०८ ॥
स्तोकेऽपि जल्पने श्रोणीपतेः कृष्यति मा मदा ।
वक्ति चाहं गमिष्यामि वरीतुमन्यभूपतिम् ॥१८१॥
मुकुन्दोऽवक प्रिये ! वक्तुं युज्यते नेति कर्हिचित् ।
गम्यते नान्यभूपान्ते मत्या कामेच्छया कदा ॥१८२॥ यतः-
“नेश्चर्यस्य विभूषणं मधुरता शौर्यस्य वाक्मंयमो,
ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः ।
अक्रोधस्नपमः क्षमा प्रभवतो धर्मस्य निर्व्याजता,
मर्वेषामपि मर्वकामगुणितं ग्रीलं परं भूषणम्” ॥१८३॥
गमिष्यते न्वया चेद्धि मां मुक्त्वाऽन्यत्र माम्प्रतम् ।
तदा भारी तवानर्थः पश्चात्तापश्च चेत्तमि ॥१८४॥
पन्न्योक्तं न हि वक्तव्यमेवमत्र न्वया पते ! ।
अहं तत्र गमिष्यामि ददस्व वीटकं मम ॥१८५॥

ततस्त्यक्ता तदा तेन बीटकार्पणपूर्वकम् ।
 तस्मिन् ग्रामे गमा यावद्ययौ तावन्मृतः स च ॥१८३॥
 ततः सा न्वरिन् यावन्पश्चान्कान्तान्निकेऽगमन् ।
 तावत्तेन धिया वयांऽऽर्नीताऽन्या विनयान्विता ॥१८७॥
 मुकुन्दोऽवग गताऽमि त्वं वरीतुं क्षत्रियं यकम् ।
 तन्पृष्टौ किमगाँक्षव(नैव) काष्ठपावकभक्षणान् ॥१८८॥
 द्वाभ्यां न्युता गमा नारी दुःखिताऽभूद्यथा चिरम् ।
 तस्मिन् प्रोक्ते तथापि त्वं पश्चान्नापं करिष्यमि ॥१८९॥
 ततः पृष्टे महीशेन प्राहेति बालपण्डिता ।
 परस्त्रीमभिधावेनन् पृष्टं न शोभने मनाग ॥१९०॥
 पृच्छयते यदि चेदिदं मन्पाशं भूपते ! न्वया ।
 पुष्पहामाभिधो मन्त्री पृच्छयतामधुना द्रुतम् ॥१९१॥
 गङ्गोक्तं कार्मभान्ने क्षिप्तोऽस्मि मन्त्रिगट् पुग ।
 तयोक्तं गुप्तिगेहान्म कर्पयित्वाऽऽशु पृच्छयताम् ॥१९२॥

तुष्टोऽस्मि निजगन्तव्य पुष्पहामव्य मन्त्रिणः ।
 आगन्धिनः मुग्धेन वक्ति मवं शुभाशुभम् ॥१९३॥
 यदंति मन्त्रिगट् पर्यन्मध्ये हसन्ति मल्लयान् ।
 तदा पनति तद्वक्त्रान्पुष्पपुञ्जो महत्तमः ॥१९४॥
 कर्पयित्वा महीशेन कागगागन्धवर्षदि ।
 आनीतो यावताऽऽहार्माऽपुष्पपुञ्जोऽपनत्तदा ॥१९५॥
 नृपेणोक्तं विजराणां हाम्यकागममञ्जमा ।
 कथय त्वं तथा मन्त्रिन् ! यथा मे यानि मंजयः ॥१९६॥
 कुम्पकं मुमर्षायुक्तं लेखनीकागदान्वितम् ।
 भाजनं चामुचन्मन्त्री ज्ञातुं मन्मथहमं तदा ॥१९७॥
 तदंति तेन देवेन लिखितं कागदं स्फुटम् ।
 हस्तिपेन ममं लुब्धा तव मा विद्यते प्रिया ॥१९८॥
 यद्यस्मि भूपते ! शङ्का तस्याः पृष्टुस्तदा द्रुतम् ।
 द्रष्टव्या वस्त्रमुन्मायं तच्छंशयच्छिदे स्फुटम् ॥१९९॥

तनो भूपो गहो नीन्वा तां पर्वां मपदि मयम् ।
 पृष्ठितो वस्त्रमुन्मार्य ददशे निजगेदितम् ॥२००॥
 ततश्चमन्कृतोऽत्यन्तं मन्या तां तादृशीं प्रियाम् ।
 तुल्यन्वेन ममाः पर्वार्मन्यते स्म नरेश्वरः ॥२०१॥
 इति महदशपत्नीमाननविषये कथा ।
 अस्मिन्नेव पुरेऽन्येद्युर्वर्षांस्तु स्वगृहान्तिके ।
 पङ्क मग्नो हली धन्यः कर्ता यावद् बलान्वितः ॥२०२॥
 अशक्नुवन पदौ म्यायौ कर्षितुं कर्षकस्तदा ।
 उच्चैः स्वरं जगावेवं भूयो भूयोऽनिर्दानवाक् ॥२०३॥
 कण्टकेन पङ्कऽहं प्रक्षिप्तो बलिनाऽधुना ।
 न्वरितं न्वरितं भो भो लोका ! धावन धावन ॥२०४॥
 तदा श्रीविक्रमोऽभ्येत्य अवग किं जल्पसे हलिन ! ।
 धन्यः प्रोवाच पङ्क मे वृडनं श्रूयतां नृप ! ॥२०५॥
 अत्रैव नगरे भीमोऽजनि कौटुम्बिकाग्रणीः ।
 तस्याभवन्प्रिया लक्ष्मीर्धन्यमोमौ मुनौ क्रमात् ॥२०६॥

तस्यालये मदा पञ्च महिष्यः प्रतिवामरम् ।
 दृष्टमाना घृतं मेगदशकं कुर्वते मदा ॥२०७॥
 मञ्चयन्ती घृतं मेगष्टकं मेगद्वयेन च ।
 निर्वाहं स्वकुटुम्बस्य लक्ष्मीव्यधास्मिन्तम् ॥२०८॥
 व्ययिन्वा कमलां धन्यस्तातेन परिणायितः ।
 लाङ्गलं स्वेष्टयन क्षेत्रे कृषिकर्म करोति च ॥२०९॥
 स्वेष्टयनो हलं नम्य क्षेत्रे मेघागमे भृशम् ।
 माता स्नुषान्तिकाङ्क्षकं प्रेषयामास मन्ततम् ॥२१०॥
 पत्नीमिताज्यमम्पूर्णं वरमेकं कण्टकम् ।
 जननी मुञ्चते भक्तमध्ये मनोनिगन्तम् ॥२११॥
 तावता मर्षिषा धन्यो भक्तेन चात्रमीदृति ।
 माता किमपि नो दत्तेऽधिकं मर्षिः कदाचन ॥२१२॥
 स्नुषान्ते कुत्रचिद् ग्रामे लक्ष्मीर्यान्ती जगद्वदः ।
 व्ययनीयं न्वया चाज्यं पूर्ववत्स्वकुटुम्बके ॥२१३॥

ग्रामे श्वश्र्वां गतायां च स्नुषाऽक्षं मुचिरं गृहः ।
 कृत्वा बह्वाज्यतः कान्तं पोषयामास गेहिनी ॥२१४॥
 प्रियाऽवकं च त्वया कान्त ! पृथक् चेद् भूयनेऽधुना ।
 तद्वं पोषयिष्यामि त्वां बह्वाज्यप्रदानतः ॥२१५॥
 पतिः प्राह मया नैवं मृष्टं भक्तं कदाचन ।
 पत्न्योक्तं मयका तत्र मानिनं मेदिनापते ! ॥२१६॥
 गेहिनीवचनामक्तः प्रोक्त्वा यथा तथा स्वयम् ।
 पितृभ्योऽभ्यर्च्य मद्यो धन्यो मृष्टमनास्तदा ॥२१७॥
 महिष्येका हलं चक्रे द्रुमाणां शतपञ्चकम् ।
 तानेन ददिरं तस्मै धन्याय सुनवे तदा ॥२१८॥
 पत्न्युबह्वाज्यदानेन कुर्वती भक्तिमादगन् ।
 गेहिनी प्रीणयामास मन्त्रानदानपूर्वकम् ॥२१९॥
 नवटंकमिताज्येन कण्टकेन गेहिनी ।
 भनारं प्रीणयामास क्रमान् स्नानादिकं विना ॥२२०॥

ततः कण्टकेनाहं कृतः कृशतनुः क्रमान् ।
 पानिनः कदमेऽक्रमान् तेनदं जल्पयते मया ॥२२१॥
 श्रुत्वा तद् विक्रमादिन्यो हेमकोटिं व्यक्रोशतः ।
 दापयामास धन्याय तस्मै निर्वाहहेतवे ॥२२२॥

इत्यौदार्यं विक्रमादिभ्यः ॥

अन्येद्युर्विक्रमादिन्यो भ्रमन् गत्रौ चतुष्पथे ।
 शुश्रावेति जनान् वार्तां कुवाणान् गृह्णतो मिथः ॥२२३॥
 धनाढ्यो विद्यते धन्यः श्रेष्ठा धर्मप्रियंगुमणिः ।
 चकार श्रीजिनेन्द्रार्चां त्रिकालं द्रव्यभावनः ॥२२४॥
 तस्यार्माद् गेहिनी शीलशालिनी धर्मकर्मकृन् ।
 तस्या न महर्षी नार्गी माम्प्रतं दृश्यतेऽवनौ ॥२२५॥
 श्रुत्वा तद् भूपतिः श्रीयमन्नागत्य निशाल्यये ।
 उपविश्य सभामध्ये प्राहंति मन्त्रिणांऽग्रतः ॥२२६॥
 अस्मिन् पुरंऽस्मि कं धन्यो महर्ष्यो वणिजाग्रणीः ।

विद्यते क गृहं तस्य कथ्यतां पुरतो मम । २२७॥
 श्रुतेति मन्त्रिणः प्रोचुर्गमिभेव पुरं तव ।
 विद्यन्ते बहवो धन्यनामानो धनिनायकाः ॥२२८॥
 केचिन्मदा मदात्राग द्युतकागश्च केचन ।
 मद्यपाः केऽपि पापिष्टः केऽपि वेद्यावशं गताः ॥२२९॥
 केऽपि मांमाशनाः केऽपि पापद्विकारकाः पुनः ।
 परदारगताः केऽपि केऽपि मिथ्यावचोऽगताः ॥२३०॥
 परद्रोहपराः केऽपि केऽपि म्थापनिकामुखाः (पाः) ।
 कृदमाश्रि(क्ष्य)कगः केऽपि कृपणाः केऽपि निर्धनाः ॥२३१॥
 [अन्ये तु धार्मिकाः सन्ति धर्मकर्मपरायणाः] ।
 केऽपि म्बदारमन्तोपाः केऽप्यन्यर्थापराङ्मुखाः ॥२३२॥
 परापवादवदनं मृकाः केऽपि मित्रश्रणाः ।
 केऽपि मूर्खा दयावन्तः केऽपि मृगः कलहादराः ॥२३३॥

परं नेषु मदेभ्येषु धन्य एको धनेश्वरः ।
 धर्मिष्ठः शीलवान् ज्ञानः श्रावकोऽस्मि गुणाकरः ॥२३४॥
 आर्याद् धन्यो गुणैरेकविंशत्या सहितः मदा ।
 चकार श्रीजितेन्द्राणामचेनामुपवर्णवम् ॥२३५॥ उक्तं चैवम्—
 “धम्मगयणम्म जुगो १ अक्खुहो २ रुववं ३ पगइमोमो ।
 ४लोगप्पिओ ५अकरो ६भीम ७अमदो ८मुदक्खिच्चो ॥२३६॥
 ९लज्जानुओ १०दयान् ११मज्झन्थो मोमदिट्ठी १२गुणगमी ।
 १३मकह १४मुपक्खजुत्तो १५मुदीहदंसी १६विसेमन्न ॥
 १७वृद्धणुगो १८विणीओ १९कयन्नुओ २०परहिअन्थकारी अ
 तह चैव २१लद्वलक्खो इगवीमगुणेहिं संजुत्तो ॥२३८॥
 इत्येकविंशतिगुणैर्विमलमोक्तिकैरिव ।
 भूपितो भानि भव्यान्मा धन्यो धर्मवतां धुरि ॥२३९॥
 गृहिधर्मानुगः पञ्चविंशद्गुणैर्वृतः ।
 सततं गजने धन्यो धर्मकर्मपरायणः ॥२४०॥ उक्तं च—

न्यायमम्पन्नविभवः १ शिष्टाचारप्रशंसकः २ ।
 कुलशीलमर्मः माध्वं कृतोदाहोऽन्यगोत्रजः ३ ॥२४१॥
 पापभीरुः ४ प्रमिदं च देशाचारं ममाचरन् ५ ।
 अवर्णवादी न कापि राज्ञःदिपु विशेषतः ६ ॥२४२॥
 अनतिव्यक्तगुप्ते च स्थाने सुप्रतिवेष्टिमके ।
 अनेकनिर्गमद्वाग्विवाजितनिकेतनः ८ ॥२४३॥
 कृतमङ्गः सदाचारः १० मानापित्रोश्च पूजकः १० ।
 त्यजन्नुपप्लुतं स्थानमप्रवृत्तश्च गतिने ११-१२ ॥२४४॥
 व्ययमायोचितं कुर्वन् १३ वेपं विचानुयागः १४ ।
 अष्टभिर्धागुणयुक्तः १५ भृश्वानो धर्ममन्वहम् १६ ॥२४५॥
 अजीर्णं भोजनत्यागी १७ काले भोक्ता च मान्म्यतः १८ ।
 अन्योन्याप्रतिबन्धेन त्रियगेनपि माधयन् १९ ॥२४६॥
 यथावदतिथौ माधौ दीने च प्रतिपत्तिकृत् २० ।
 सदानभिनिविष्टश्च २१ पक्षपार्ता गुणेषु च २२ ॥२४७॥

अदेशकालयोश्चर्या त्यजन् २३ ज्ञानन् बलाबलम् २४ ।
 वृत्तस्थज्ञानवृद्धानां पूजकः २५ पोष्यपोषकः २६ ॥२४८॥
 दीर्घदर्शी २७ विशेषज्ञः २८ कृतज्ञो २९ लोकवल्लभः ३० ।
 मलज्जः ३१ सद्यः ३२ मौम्यः ३३ परोपकृतिकर्मठः ३४ ॥
 अन्तरङ्गादिपद्मपरिहास्यगयणः ३४ ।
 वर्जाकृतेन्द्रियग्रामो ३५ गृहिधर्माय कल्पने ॥२५०॥
 सोऽपि धन्यो जगत्यामो बलिभूषणभूषितः ।
 दन्तस्तिक्तमुखा नीचगच्छति स्म निगन्तव्यम् ॥२५१॥ यतः-
 "गात्रं सङ्कचितं गतिविगलितं दन्ताश्च नाशं गताः,
 दृष्टिनेत्यति रूपमेव हसते वक्त्रं च लालायते ।
 वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते,
 धिक् कष्टं जग्याऽभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवजायते" ॥२५२॥
 "भाऊ गुरुगुण धेगडा भृङ्गि ऊगडा भमंति ।
 हाग तं जुवणग्यण ने फिगि फिगि जोअंति ॥२५३॥

नीअं ग्यणनिहाणं पवामिणा जुव्वणेण जनेण ।
तेणं चित्र धेगणं गत्ता गल्लेमु दीमंति ॥२५४॥
कर कंपावइ मिग् धुणइ ए नर कांड करेइ ।
जम हक्काइ जमपुगी ओ नक्का करेइ ॥२५५॥
“पृथ्वीतले जग कष्टं कष्टं धर्मविपर्ययः ।
कष्टं नन्दनशोकश्च कष्टान्कष्टतर्ग शुभा” ॥२५६॥
एवंविधोऽपि पदकर्म कतां हतां कुकर्मणः ।
त्रिकालं विदधे पूजां जिनेन्दोगुरुमेवकः ॥२५७॥
तस्यापुत्रस्य सन्त्यष्टादशर्कोटयोऽनघाः ।
ममक्षेत्र्यां व्ययतोऽथ धनं गच्छन्ति वामगः ॥२५८॥
तस्यामीद् गेहिनी भक्ता गुणाढ्या गुणमुन्दरी ।
ततोऽतिमुत्तवान् श्रेष्ठी बभूवाद्भुतभाग्यवान् ॥२५९॥
इतोऽम्बिजेव नगरे श्रीपतेः श्रेष्ठिशालिनः ।
पञ्चाचारपरस्यामीन् श्रीमनी नामतः प्रिया ॥२६०॥

कल्या वृद्ध्या कीर्त्या प्रभुप्रसादेन स्वजनवृन्देन ।
युक्तोऽतिश्लाघने लोकग्न्यो नैव कदाचन ॥२६१॥
मोमश्रीदत्तभीमानां पुत्राणामुपगि क्रमान् ।
बभूव नन्दिनी चारुदेहावयवशालिनी ॥२६२॥
पुत्रजन्मोन्मवान् तस्या अधिको जननोन्मवः ।
विदधे श्रेष्ठिना भृगिमलान्ययनः स्वलु ॥२६३॥
मनोजेन्मोन्मवः सर्वैः क्रियते हर्षतो जर्नः ।
पुत्र्या जननोन्मवो नैव केषामपि च वीक्ष्यते ॥२६४॥ यतः-
“जानेति शोको महतीनि चिन्ता,
कस्य प्रदेयेति महान् वितर्कः ।
दत्ता सुखं म्यास्यति वा न वेति,
कन्यापितृत्वं स्वलु नाम कष्टम्” ॥२६५॥
“ईह मह धरुं उचाट नाप गहिला तूंगा जण मणइ ।
ए पहिला भवन्तु पाप एकदा णीधण अनइ दीकरी” ॥२६६॥

“वरं वनं वरं व्याघ्रसेवनं विषभक्षणम् ।
 वन्ध्यान्वं विवरे वामो न मुतामुखदर्शनम्” ॥२६७॥
 निअघग्मोमा परगेहमंडणी कलिकलंककुलभरणं ।
 जेहि न जाया धूआ ते मुहिआ जीवलांगमि” ॥२६८॥
 पुत्रजन्मोन्मवमिव श्रेष्ठी पुत्रीजनमंहं ।
 गुडघृतादिदानेन महारङ्गमर्चाकन ॥२६९॥
 मन्मान्य स्वजनान् मवान् वस्त्रालंकृतिदानतः ।
 मुतायाः श्रेष्ठिगद रत्नमञ्जरीत्यभिधां ददौ ॥२७०॥
 पाल्यमाना क्रमान्मात्रा मदन्नपानदानतः ।
 पुत्री बभूव गीवाणनार्गतुल्या मुरूपतः ॥२७१॥
 लमल्लक्षणगेचिष्णु रिक्ता दोषघ्नतम्मदा ।
 अगण्यपुण्यलावण्यशालिनी गजगामिनी ॥२७२॥
 रूपेण विजिताशेषनारी कन्दर्पगेहिनी ।
 चतुःषष्टिकलोपेता मा बभौ रत्नमञ्जरी ॥२७३॥

यौवनेऽपि न मा मागविकागेण प्रपीडिता ।
 कगेति मम मदा धर्मं श्रीदेवगुरुपूजका ॥२७४॥
 पाणिपीडनयोग्याऽपि नेहते मा कग्रहम् ।
 न नग्देषिणी गन्मञ्जरी ममजायत ॥२७५॥
 आगेप्य नन्दिनीं र्वायोन्महे वा जनकौ मदा ।
 पप्रच्छतुः मुने ! ना को गेचते मानमे वरः ॥२७६॥
 तदा मा प्राह मे देवो दानवो वा नरेश्वरः ।
 महेश्वरः किन्नरः श्रीदो मम नो गेचते वरः ॥२७७॥
 तन्त्र्यमर्षस्तथा यन्त्र्यगैर्धर्म्यकर्मभिः ।
 अर्न्यस्तस्या बहूपार्यनार्त्तालि मानमं मनाक ॥२७८॥
 त्रिजगन्मोहिनी कान्नावयवाऽद्भुतमंवर ।
 वयुधे विधुज्योन्मेव शुक्लपञ्च वणिक्मुता ॥२७९॥
 उच्चैर्यावनमदोन्मत्ता तारुण्यद्रुममञ्जरी ।
 लावण्यमहिमग्वानिजाता विंशतिवापिका ॥२८०॥

विवाहाथं मदा मानापिनृभ्यां जल्पिता मनी ।
एकोनविंशतिमितवर्षा जाता च मा कर्नी ॥२८१॥
तथाऽपि न मनाक चित्ते वरं वरितुमीहने ।
निर्विकारतया जल्पं चक्रे पुंभिः ममं स्फुटम् ॥२८२॥
अत्रान्तरे कृताशेषजीवक्षमणपुण्यका ।
धन्यपत्नी ययौ स्वर्गमदने गुणमुन्दरी ॥२८३॥
मृत्युकृत्ये कृते तस्या वृद्धं धन्यं जगद्धिनम् ।
अग्निनिर्वापिकं भार्यागहिनं महिनं श्रिया ॥२८४॥
मा प्रातिवेष्टिमकी रत्नमञ्जरी वीक्ष्य तं मदा ।
पतिं कर्तुमना स्वीयं ग्हो जजल्प मादग्म् ॥२८५॥ [युग्मम्]
भो धन्य ! प्रियया चाख्यां विना मदनिनां मदा ।
कष्टेन जायते कालम्नेन पत्नीं नवां कुरु ॥२८६॥ यतः-
“वृद्धस्य मृतभार्यस्य पुत्राधीनधनस्य च ।
स्नुपावचनदग्धस्य जीवितान्मरणं वरम्” ॥२८७॥

“बालस्य मादमरणं भञ्जामरणं च जुव्वणे पत्ते ।
धेगस्य पुत्तमरणं तिन्निवि गरुआइं दुक्खाइं ॥२८८॥
पावममयपवामो जुव्वणममणं च जं च दालिहं ।
पदममिण्हवियोगो तिन्नि वि गरुआइं दुक्खाइं ॥२८९॥
अप्पन्थावे पडिअं कंठविहणं च गाइअं गीअं ।
अणवंच्छियं च सुग्यं तिन्नि वि दुक्खाइं गरुआइं ॥२९०॥
अविअड्डुपईं पोढंगणाण गुणिआण मामओ मुक्खो ।
चाइं अ तुच्छविहवो तिन्नि वि दुक्खाइं गरुआइं ॥२९१॥
धन्य ! त्यज प्रियाशोकं महयं कुरु मानसम् ।
परिणीय स्त्रियं काञ्चिन् सुखीभव निरन्तरम् ॥२९२॥
धन्योऽवक पलितोऽभूवमहं वलिविभूषणः ।
कथं करोमि कन्यायाः माम्प्रतं पाणिपीडनम् ॥२९३॥
वणिक्कुमुना जगौ तर्हि वृद्धां कन्यामलङ्कुरु ।
यया ते क्रियते शिष्टशुश्रूषा वपुषि ध्रुवम् ॥२९४॥

धन्यः प्राहोन्थितुं म्यातुं चलितुं जल्पितुं किल ।
 मया न शक्यते तेन किं कुर्वे स्त्रीपणिग्रहम् ॥२०५॥
 ततोऽवक् मा यदीच्छा ते वगीतुं मामिहाधुना ।
 तदा त्वां पणिगीयात्र कन्यकान्वं त्यजाम्यहम् ॥२०६॥
 पतिं पुण्यकृपापात्रं वृद्धं धनेश्वरं वग्म ।
 प्राप्याहं स्वजनं मद्यः कृतार्थं कर्तुं किल ॥२०७॥
 यदि त्वं मां करे लामि तदाऽहं निर्मलं वपुः ।
 धन्याऽहं कृतपुण्याऽहं करोमि तव मङ्गलः ॥२०८॥
 धन्यः प्रोवाच भो भट्टे ! त्वं मरुषा मुर्यावना ।
 देवानां दुर्लभा रूपमौभाग्यादिलमद्गुणः ॥२०९॥
 अहं वलियुतो वृद्धः पलिनस्त्यक्तयौवनः ।
 कुरूपो गतदन्तश्च कुन्मनीयोऽधुनाऽभवम् ॥३००॥
 तेन ते यदि कान्तेच्छा विद्यते गजगामिनि ! ।
 तदा मद्यौवनं चारुदेहमन्यं वरं वृणु ॥३०१॥

आवयोस्तु कथं वृद्धयौवनवज्जुषोमिथः ।
 योगो भवति मिद्वार्थमुपवांचलयोगिव ॥३०२॥ यतः—
 “अनुचितफलाभिकाङ्क्षी विधिर्नैव निवार्यतेऽधमः पुरुषः ।
 द्राक्षाविपाककाले मृगगंगो भवति काकानाम् ॥३०३॥ यतः
 मृत्वेनिधेनदग्ध्यशृगमोक्षाभिलाषिणाम् ।
 त्रिगुणाधिकवर्षाणां न देया मय्य कन्यका ॥३०४॥
 अर्जानिवर्षमत्याय गौगिणे पलिते पुनः ।
 मृत्वाय गतदन्ताय मृदा कार्या न कन्यया ॥३०५॥
 वधिरक्लीबमृकानां मृद्धान्धजडचेतसाम् ।
 कृतघ्नानामनोपाणां देया नैव मय्य कन्यका ॥३०६॥
 कुलजानिर्विहीनानां पितृमान्त्रवियोगिणाम् ।
 पूर्वस्त्रीभ्यमुतानां च दान्त्या म्यमुना न हि ॥३०७॥
 कुर्जालचौर्यमक्तानां द्युतमांमनिपविणाम् ।
 विदेशस्थान्मगोत्राणां मर्दिदेया न कन्यका ॥३०८॥

मद्वोन्पन्नमक्षिणामालस्यवशवर्तिनाम् ।
बहुवर्गपवादिनां मद्भिर्देया न कन्यका ॥३०९॥
धन्योक्तमिति मा श्रुत्वाऽऽचष्ट युक्तं न्वयोदितम् ।
वरं स्वेष्टं वृणोते हि कन्या वृद्धं लघुं नरम् ॥३१०॥ यतः—
“वरं वर्यने कन्या माना वित्तं पिता श्रुतम् ।
बान्धवाः कुलमिच्छन्ति मिष्टान्नमितरे जनाः ॥३११॥
कुलं च श्रीलं च मनाथता च, विद्या च वित्तं च वपुर्वयश्च ।
एते गुणा यस्य भवन्ति पुंसोऽस्मै प्रदेया जनकेन पुत्री ॥
एते गुणा वरं मातृपितृभिर्बान्धवैः पुनः ।
ईक्षन्नेऽथ मनोऽर्भाष्टं कान्तं कन्या मर्माहने ॥३१२॥ उक्तं च
“कन्या तु स्वमनोऽर्भाष्टं गृहं भृपं दग्दिणम् ।
सुरूपं च कुरूपं च वरं वाञ्छन्ति चेनमा ॥३१३॥
अहं न भोगमौग्यार्थं नार्थग्रहणकाङ्क्षया ।
मन्नत्यर्थं न पुत्रार्थं न्वां वृणोमि धनेश्वर ! ॥३१४॥

केवलं पुण्यपूत्यर्थं श्रीलपालनहेतवे ।
न्वां मुश्रीलं वरं प्राप्य कुमारिन्त्वं त्यजाम्यहम् ॥३१५॥
पतिव्रता पतिप्राणा हिता पतिमनोहरा ।
पत्या सहैव या याति भुङ्क्ते तिष्ठति मा वर ॥३१६॥
“परधर्मागमालमिणी परपुग्मिन्त्रिलोभणे अ जच्चंधा ।
परआलावे बहिग घरम्भ लच्छी अ मा महिला” ॥३१७॥
मुप्यहं मुत्तंमि पिण् भुज्जइ भुत्तंमि परिअणे मयले ।
पढंमं चिअ पडिबुज्जइ घरम्भ लच्छी अ मा महिला” ॥३१८॥
अहं सर्वं प्रकारेण न्वां मेवे च दिवानिशम् ।
मध्यमाधमवामाक्षीतुल्या नैव भवाम्यहम् ॥३१९॥ यतः—
“जगभिभूतं पुरुषं त्यक्त्वा या गमने परम् ।
पितृगेहे धनं याति नायका माऽधमा मता ॥३२०॥
पत्यावृध्वं स्थिते नोध्वा या च मन्मुग्धापिणी ।
पतिपादजलत्यक्ता नायका माऽधमा मता ॥३२१॥

मन्त्रिशला महाक्रग निर्दया मर्मभाषिणी ।
 पापचिन्ता तु निर्लेजा नायका मास्थमा मना ॥३२३॥
 अधोमुखी कृपगला पाण्योष्ठधनगेमका ।
 लम्बजिह्वा स्थूलपटा नायका मास्थमा मना ॥३२४॥
 काकम्बग च लम्बोष्ठा लम्बगुह्या रदान्विता ।
 संकोचिनी पदाङ्गुष्ठे नायका मास्थमा मना ॥३२५॥
 कुर्डीला कलुषा कटा कटाचाग्गना मदा ।
 कटोर्वाक्या काणाक्षी नायका मास्थमा मना ॥३२६॥
 पतिभक्तिरना नित्यं पत्युःसृष्टाक्षभाक्षका ।
 पतिप्रेमपरास्नन्दा पतिदुःखे च दुःखिता ॥३२७॥
 एवंविधा च या नारी कुलत्रयकषोपला ।
 नित्यं मातुः पितुश्चैव हिता मा स्त्री वग मना ॥३२८॥
 अहं नास्म्यधमा धर्महीना किन्तु गर्वानमा ।
 वरीतुं न्वां प्रजल्पामि शीलं पालयितुं स्वकम् ॥३२९॥

विचार्य त्वं हृदि स्थीये मामङ्गीकृत्य माम्प्रनम् ।
 मुग्धी भव चिरं नन्द नन्द कर्मकर्मठः ॥३३०॥
 मया त्वं मनसा वृत्तः कायेन वचसा पूतः ।
 तेन कण्ठे तवेदानीं वग्मालां क्षिपाम्यहम् ॥३३१॥
 अग्रान्तरेऽम्बरे देवदुन्दुभिर्ध्वनिनोऽनघः ।
 अनयोक्तं वरं वाणी दिव्याऽत्रनि मनोहरा ॥३३२॥
 पञ्चरणैः गुर्मवृष्टिश्चम्पकाजोकर्मभवा ।
 पपात शीर्षयोमुख्ये तयोः मदन्धशानिना ॥३३३॥
 अकम्पाद्रन्नमञ्जया हस्तेऽगान पुष्पमालिका ।
 तया स्रग रोपिता कण्ठे धन्यस्य प्रेमपूर्वकम् ॥३३४॥
 वृत्ते ज्ञान्वेति नन्दिन्याः कन्यकात्रनकम्पदा ।
 नम्याम्नेन मम पाणिग्रहोन्मयमर्चाकरम् ॥३३५॥
 प्रक्षाल्य चरणौ पत्युस्तद्गारि मुदिताशया ।
 नित्यं पयो च मा भुङ्क्ते कान्तादनादनु ध्रुवम् ॥३३६॥

मौनव्रता मदाचाग मद्गुणा स्लोकभाषिणी ।
 स्लोकगेया ममं पत्या मा निष्ठति मदा मुदा ॥३३७॥
 तस्याश्चरणर्नरिण वानपित्तकफोद्भवाः ।
 कामधामश्रया ग्रन्थिमुग्या गेगाः श्रयं ययुः ॥३३८॥
 अपुत्राणां मनुष्याणां पुत्रप्राप्तिः क्षणाद् भवेत् ।
 जङ्गमं व्यावरं क्ष्वेडं यानि तस्याः पदोदकान् ॥३३९॥
 तस्या दृष्ट्या वनं शुष्कमपि पल्लविनं भवेत् ।
 मर्षः स्रग दहनो वारि मिहो जम्बुः प्रजायते ॥३४०॥
 अतिवृष्टिर्नाष्टृष्टिर्मृषकाः शलभाः शुकाः ।
 स्वचक्रं पञ्चक्रं च मर्मता ईनयः पगः ॥३४१॥
 भवन्ति न हि मा यत्र देशे निष्ठति भामिनी ।
 अन्यत् किं जल्प्यते तस्या नार्या माहान्म्यमद्भुतम् ॥३४२॥
 चतुःषष्टिकलोपेता शीलालङ्कारधारिणी ।
 मा ग्लमञ्जरी लक्ष्मीदेवनेवास्ति तद्गृहे ॥३४३॥ यतः-

“कामधामानिदाघश्रयकुटजकुटीकुष्ठकोष्ठप्रमेहाः,
 मृत्रग्राहोदगम्यश्रयश्रुगलनगर्कणनामाश्रिगेगाः ।
 ये चान्ये वानपित्तश्रयकफकृता व्याधयः सन्ति लोके,
 दोषा अन्ये तदीयामलपदमलिलम्पृष्टमात्राः प्रयान्ति” ॥
 एतन्निर्धगुण्येक्ता त्यक्ता दोषः स्वभावनः ।
 विद्यते गेहिनी ग्लमञ्जरी तस्य माम्प्रतम् ॥३४५॥
 धन्योऽपि धर्मकर्मकर्मठः प्रियया युतः ।
 उद्गमास्तमने भानेने जानाति मुग्धी क्वचित् ॥३४६॥
 समक्षेत्र्यां धनं भूरि व्ययिन्वाऽनशनग्रहान् ।
 स प्रियः पग्लोकाय गमिष्यत्यल्पकालतः ॥३४७॥
 अन्येषामपि धनिनां बहूनामपि मंसदि ।
 स्वरूपं भूपतिः श्रुत्वा चमच्चक्रं स्वचेतमि ॥३४८॥
 मभां विमृज्य भूपालो दिनं नीत्वा यथोचितम् ।
 स्वरूपं धन्यगेहिन्या ज्ञातुकामोऽभवत् निशि ॥३४९॥

पान्थवेपं विधायाथ गत्रावमिमन्वा नृपः ।
 रुद्राक्षस्रककरोऽचालान् धन्यस्य मदनं प्रति ॥३५०॥
 केदारमुद्राङ्कितमकुलीयकं, मद्योगपट्टं वग्दण्डयुक्तम् ।
 गङ्गामृदा चर्चितद्वादशाङ्गं, विधाय देहं नृपतिश्चत्वाल ॥३५१॥
 गत्वा धन्यगृहद्वारे प्राहेति पान्थभृषतिः ।
 सुभगे ! ते गृहेऽत्रागामहं पुनस्तिथिभ्रमन ॥३५२॥
 यस्यालयेऽतिथिभक्तं लभते वयनं निशि ।
 म एव श्लाघ्यते मद्भिर्मुक्तिनायां च वाञ्छयते ॥३५३॥ यतः—
 “नृणं लघु नृणान् तुलं तुलादपि च याचकः ।
 वायुना किं न नीनोऽग्नौ मामपि प्रार्थयिष्यति ॥३५४॥
 कर उपरि करजि करि करतलि कर म करेमि ।
 जिणि दिणि करतलि कर कीउ ते लेखइ म गणिज्ज ॥३५५॥
 भम्मना शुद्धये कांस्यं ताप्रमस्येन शुद्धयति ।
 रजस्वला च नीरेण गृही दानेन शुद्धयति” ॥३५६॥

नेनेन्युक्ते च मा ग्वमज्जगी पथिकं च तम् ।
 मन्मानदानतः स्थानं तस्मै वामकृते ददौ ॥३५७॥
 धन्यप्रिया जगौ पान्थ ! कृतं वृकालिकं किमु ।
 पान्थः प्राह मया गत्रौ क्रियते नैवादनं कदा ॥३५८॥
 यामिन्यामदतां पुमां श्वभ्रे पानो भवेद् ध्रुवम् ।
 तेनान्महितकृद् गत्रौ भोजनं न करोति हि ॥३५९॥ यतः—
 “अस्मिं गते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते ।
 अन्नं मांसममं प्रोक्तं मार्कण्डेन मद्रपिणा ॥३६०॥
 ये गत्रौ मर्चदाऽऽहारं वज्रयन्ति गुमेधमः ।
 तेषां पश्चोपवामस्य कले मासेन जायते ॥३६१॥
 चत्वारो नग्कद्रागः प्रथमं गत्रिभोजनम् ।
 परम्यागमनं चैव मन्थानानन्तकार्यिके” ॥३६२॥
 धन्यपर्वा जगौ पान्थ ! वयोंऽमि त्वं च पुण्यवान् ।
 यम्येदृशं मनो धर्मं वर्तते तेऽधुना दृढम् ॥३६३॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२२॥

नादन्ति निशि ये लोकान्ते मृगविषगामिनः ।
ये च प्मान्ति नगम्ने तु जायन्ते श्वभ्रमेविनः ॥३६४॥
तन्मया मुशय्याह्याम्नगणादि मुखप्रदम् ।
अयनाय ददे तर्म्म चित्रशाला च मुन्दग ॥३६५॥
स्मृत्वा पञ्च नमस्कागन् भृषः मुप्रोऽपि केनवान् ।
द्रुष्टुं स्त्रीचरिने तत्र जजागागनिकौतुकम् ॥३६६॥
अथ मा चरणौ पन्थुः प्रश्नान्य तन्मुवाग्नि ।
म्याङ्गं प्रश्नलयामाम गङ्गाम्बुनेव मादग्म् ॥३६७॥
गङ्गापुलिनमजलकोमले अयने वरे ।
वामिने मद्यकर्षकस्त्रीगन्धदाननः ॥३६८॥
हस्तेन यन्ननः कान्तं गृहीत्वा अयनोपरि ।
आययित्वा क्षणं तस्थौ नत्पाश्चै रन्नमङ्गरी ॥३६९॥
अंतिमंवाहनां वर्यां कुवाणा तनुचुम्पनम् ।
तिष्ठति स्म पतिर्यावन् सुप्वाप सुखनिर्भग्म् ॥३७०॥

निद्रायन्तं पतिं मत्तोन्थाय धन्यप्रिया शनः ।
धर्मध्यानं विधातुं तु मोद्यमा ममजायत ॥३७१॥
धर्मध्यानं विधायाथ घटीद्वयं च साञ्चला ।
पन्थुः पाश्चै ममागत्य वानक्षेपं व्यधात् तदा ॥३७२॥
गजा श्रीविक्रमादिन्यस्तां वीक्ष्य पतिभक्तिकाम् ।
दध्यावियं मर्नगन्तं धन्यप्राणप्रिया प्रिया ॥३७३॥
या म्बीयकान्नमन्तुष्टा परमन्यपगङ्गमुत्ता ।
गृहस्थाऽपि मदाचाग श्लाघ्यने मा मुंग्रपि ॥३७४॥
निर्गाथे कोऽपि द्रव्याथं स्नेनः श्वात्रप्रदाननः ।
प्रविवेश गृहस्यान्नधन्यस्य माहमी शनैः ॥३७५॥
निद्रायन्तं पतिं मन्वा दृष्ट्वा स्नेनं वराकृतिम् ।
धन्यप्रिया मनोज्ञेषुप्रम्ना दध्याविदं हृदि ॥३७६॥
किमिन्द्रः किमु वा चन्द्रः किं सूर्यः किं नलो नृपः ।
किं मार्गे देहवानेष किं वा विद्याधगे नृपः ॥३७७॥

एकादशः
सर्गः

॥२२२॥

किमश्चिनीकुमारः किं दोगन्दुकमुगः किमु ।
 किं रामः किमु वा कर्णः किं पातालकुमारकः ? ॥३७८॥
 घ्यात्वेति मार्गबाणालीघातविह्वलविग्रहा ।
 तं तस्करं प्रति प्राह मा शनं ग्वमञ्जरी ॥३७९॥
 इदं गृहं धनं चेतद् देहमेतन्मर्दायकम् ।
 कृतार्थय न्वमेवाद्य भोगमुत्प्रदानतः ॥३८०॥
 प्रसीद परमानन्ददायकाङ्गजितम्भर ! ।
 मदेहाद्भोगमहाय गृहाणानुगृहाण माम् ॥३८१॥
 श्रुत्वा तस्या वचः स्नेनो विभ्यन्त्रं (देवं) जगौ शनः ।
 ममाम्नि जीविने वाञ्छा नैतवं न्वं च मा वद ॥३८२॥ यतः—
 “कीटस्य सुगन्धस्य निःस्वस्य मेदिनीपतेः ।
 ममाना जीविनाकाङ्क्षा मम मृत्युभयं द्वयः” ॥३८३॥
 द्यूतकायहकं चापेकार्ग व्यमनसंवकः ।
 संत्यक्तो निखिललोकैर्मातृपित्रादिमर्जनः ॥३८४॥

न्वं तु वर्याङ्गगेचिष्णुः कान्तयुक्त शीलशालिनी ।
 कथमेवंविधं स्नेनं वाञ्छामीह विचार्य ॥३८५॥
 एकतः कुर्वतः स्नन्यं मम भीविद्यते इति ।
 द्वितीया भीरुभृन्माधे न्वया मम प्रजल्पतः ॥३८६॥
 जाग्रत्यां न्वयि मे स्नन्यं निष्कलं ममभूद् ध्रुवम् ।
 न गृह्णन्ति धनं स्नेना जने जाग्रति कुत्रचिन् ॥३८७॥
 इति चांगेदिनं श्रुत्वा कामाग्रशर्पाडिना ।
 कुलमार्गं परित्यज्य धन्यपत्नी जगाविति ॥३८८॥
 अहं तु पीडिता कामवार्णाविद्वेषपृष्टमा ।
 तद्भोगाद्यमृतमृते मृता जानीहि माम्प्रतम् ॥३८९॥
 मामकीनं मनोर्मानं वमन्नं गगमागरे ।
 न्वमेव प्रीणयेदानीं भोगमृष्टाब्जदानतः ॥३९०॥
 मक्तः स्पष्टं यथा नागो गन्धे भृङ्गो यथा भवेन ।
 गृहे यथा मृगः मक्तः तथाऽहं त्वयि माम्प्रतम् ॥३९१॥

भुङ्क्ष्व भोगान् मया माध्वं फलं मानुषजन्मनः ।
गृहाण विपुलं मामर्कानाङ्गार्ज्जुकृतेः स्फुटम् ॥३९२॥
तां जल्पन्तीं तथा कामं तत्र तं तस्करं प्रति ।
श्रीविक्रमनृपो दध्यौ स्वरूपं संमृतेर्गति ॥३९३॥ यतः—
“अक्स्वाणमणी कम्माणं मोहणी वयाण तह वंभवयं ।
गुर्नीण य मणगुनी चउरो दुक्खेण जिप्पंति ॥३९४॥
न तज्जन्यङ्गुली येन मोढाऽन्यस्य कदाचन ।
मांऽपि स्त्रीपदयोवाढं पनन् भवति किङ्करः ॥३९५॥
नारीणां चपलं चेतो वर्ण्यमानं कवीश्वरः ।
अधुना दृश्यते स्थाणु भोगमागमज्जने ॥३९६॥
यौवनं धनमम्पत्तिः प्रभुत्वमविवेकिता ।
एकैकमप्यनर्थाय किं पुनस्तच्चतुष्टयम् ॥३९७॥
एते दुःखमया इमे विषमया एते हि मायामया,
एतेभ्योऽपि किमस्ति निन्दितमर्थनेभ्यो विरूपं किमु ।

इत्थं ते विषयेषु लोलुपतया तैर्मनः प्रकारैः मग्ने ! ।
चेतस्त्वं विनिर्वायमाणमपि धिगु बद्धस्पृहं धावति(मि)” ॥
इतश्चोगे जगौ कान्ते ! त्वया न जल्प्यते वग्म् ।
वृद्धं पतिं जगप्रभं त्यक्त्वा मःमीहमे यतः ॥३९९॥
लोकद्वयविरुद्धेन तेन पापेन कर्मणा ।
परस्त्रीमङ्गदोषेण ममापि नरको भवेत् ॥४००॥ यतः—
“गते मृते प्रव्रजिते क्लीबे कान्ते विवेभवे ।
पञ्चम्यापन्मु नारीणां पनिग्न्यो विधीयते” ॥४०१॥
तत्र भर्तारि जीवति मति नाहं त्वन्मङ्गलं करिष्यामि ।
मिहे मन्देऽपि मृगाः न कुर्वन्तं हीलनं कापि ॥४०२॥
चौण्णोक्ते तथाऽप्युचे मृतोऽस्मि मेऽधुना पतिः ।
न प्रत्येपि तदागत्य मुखे श्चामं विलोकय ॥४०३॥
यावन्मनेनः ममायानि तं जीवितं विलोकितुम् ।
तावत्तया हतो कान्तो गलेऽङ्गुष्ठप्रदानतः ॥४०४॥

पत्न्या हतं पतिं मन्वा भूपतिर्घ्यातिवानिति ।
 अहो नारीचरित्रं तु विद्यते दुष्टं मनु ॥४०५॥
 यामामञ्जलवानेन गेगो वृद्धिमुपेत्यलम् ।
 तामामालिङ्गने पुंसां किं चित्रं मर्णं न हि ॥४०६॥
 “जलमज्जे मञ्जपयं आगामे पंखिआण पयपंती ।
 महिलाण हिअयमग्गो निच्चि वि मग्गा अमग्गानि ॥४०७॥
 मीअह तीअह पाणिअह एह निअिह एग महाव ।
 ऊंचां ऊंचा पग्गिहइ नीचां ऊपरि ठाउ ॥४०८॥
 मागइं पाप भत्तारं हणइ मुअं नह विणामण मयणं ।
 अप्पं चेव निहणइ नारी गगानुग पावा ॥४०९॥
 तं धन्यं धरणीं श्रिप्वा मा प्राह तस्करं प्रणि ।
 देहि भोगमुखं मयं प्रमद्य त्वं ममोपरि ॥४१०॥
 चौरः प्राह त्वया माधं नाद्य भोगमुखं मया ।
 लास्यतेऽतः कुरुष्व त्वं मन्तोपं धन्यभामिनि ! ॥४११॥

तथा रुद्धोऽथ म स्नेनः प्राह मुञ्चाधुना च माम् ।
 कल्ये यद्यन त्वयोचे तत्तन करोम्यहकं ममम् ॥४१२॥
 तौ जल्पन्तौ तथा श्रुत्वा विक्रमादिन्यभूपतिः ।
 कर्वालकरो गेहद्वारेऽभूमज्ज आदगन् ॥४१३॥
 दध्यौ च भूपतिः किं मे हननेनानयोः मनु ।
 पानकं जायतेऽन्यन्तं प्राणिनां माग्णाद् ध्रुवम् ॥४१४॥
 स्वात्रद्वारेण निर्यान्तं स्नेनं कष्टान् तदा ध्रुवम् ।
 वीक्ष्यावग धन्यपत्नीति द्वारेऽस्मिन् मुखनां व्रज ॥४१५॥
 उद्गाटिते तथा मुख्यद्वारे निर्येन मलिम्लुचः ।
 अकस्मान् ध्वलितेनैव कपाटेन हनन्मथा ॥४१६॥ उक्तं च—
 “द्रोपद्या वचनेन कौग्वशनं निम्लमृन्मलिनम् ।
 मुग्धायस्य वधाय मोहमनुलीलं) वाली हनन्माग्या ।
 मीनामक्तमनाम्लिलोक्विजया प्राप्नो वधे गवणः,
 प्रायः स्त्रीवचनप्रपञ्चनिग्नः सर्वं क्षयं याम्यति” ॥४१७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२४॥

अन्यं पश्यति नेत्रेण भाषतेऽन्यं गिराञ्जला ।
आलिङ्गन्यपरं चित्ते ध्यायन्त्यन्यं दृग्गया ॥४१८॥
न विषं नामृतं किञ्चिदेकां मुक्त्वा नितम्बिनीम् ।
सैवामृतमयी गक्ता विगक्ता विषरूपिणी ॥४१९॥
इन्दुलम्बेव कुटिला मन्ध्येव क्षणगणिणी ।
निम्नगा निम्नगेव स्त्री गक्षर्माव दृग्गया ॥४२०॥
जान्वा स्त्रीचरितं स्तेनं मृतं चैन्य निजालये ।
मुष्वाप शयने देवं स्मरन् श्रीविक्रमार्थमा ॥४२१॥
इति मा मृतचौरम्योपरि स्थित्वाऽश्रुशालिनी ।
प्राहेति किं पते ! मुक्त्वा मामिह क्वाभुनाऽगमः ॥४२२॥
हा ! नाथ प्राणनाथ त्वं हा ! बल्लभ हितोत्तम ।
मां मुक्त्वाऽत्र क्व यातोऽमि विगहानलर्पाडिनाम् ॥४२३॥
रुदिन्वैवं क्षणं मजीभृता माऽथ नितम्बिनी ।
दध्यावहो गतप्राणौ द्वौ पती भवतः स मे ॥४२४॥

लौकिकस्तु गतो भर्ता गतो लोकोत्तरः परः ।
गतो धर्मोऽभुना मेऽभूत्त बभूवायश एव तु ॥४२५॥
क्व कान्तहननादन्यनगालिङ्गनपापतः ।
भविष्यति मम श्वभ्रे पातोऽनन्तामुखप्रदः ॥४२६॥
प्रातः पतिं विनाऽहं तु भविष्यामि कथं हहा ।
पत्र श्वभ्रपानेन महिष्येऽहमशं कथम् ॥४२७॥
कुवस्वा गानिःशेषालङ्कार पतिवज्रिता ।
गडाऽहं पापिनी क्व हं दर्शयिष्ये मुखं कथम् ॥४२८॥
यत्कृतं मयक्वा पापं पतिहत्याविधानतः ।
तत्कर्म्याग्रे न शक्येत वक्तुं लज्जादिहेतुतः ॥४२९॥
कांष्टिकायां मुखं क्षिप्त्वा रुद्यते मयक्वाऽभुना ।
उच्चैश्चदूच्यते राजा तदा लानि धनं मम ॥४३०॥
ततो मे मरणं वयं पत्या मार्धमिहाभुना ।
तेन कोऽपि प्रपञ्चोऽत्र प्रातरेव करिष्यते ॥४३१॥ यतः—

एकादश।
सर्गः

॥२२४॥

वैश्वानरे जले क्षम्पादानं वयं ममाधुना ।
 न पुनर्विधवान्वेन व्यक्तं युक्तं मनागपि ॥४३२॥
 “आगामि मयन नड पाटल हलहाट नड घाटगिउं ।
 हिवतां पेटह नाट कग्गिउं पग्गि कर्मकग्गि ॥४३३॥
 गन्नि तलाई गन्नि जल गन्निहिं नरुयग्गलाइं ।
 रंडह जुवण कृपण धण ए विहिं काइं कयाइं” ॥४३४॥
 रे कार्गियो कंभाग्ग घडउ नीपाइं म्मीउ ।
 हउ भग्गेशा वाग्ग भागउ तीअभागीनणओ ॥४३५॥
 जइ वि हू मुद्दयभावा, जइ वि हू दाणाइ देह विविहाइं ।
 तहवि हू पइणा गहिआ वयणिजं पावए इत्थी” ॥४३६॥
 ध्यान्वेति तन्ध्रणं भूमिं कर्षयित्वा निजं पतिम् ।
 द्वावालाद्याम्बरेणशु प्राह धन्यप्रिया तदा ॥४३७॥
 अथ गत्रो गृहस्थान्नः प्रविष्टस्तस्करोऽधमः ।
 जघान मत्पतिं चैकमतिथिं पुण्यशालिनम् ॥४३८॥

चक्रेऽतिथियुद्धं मादं स्नेनेनैव ददं नदा ।
 मम कान्तस्य गश्चायं मन्पुण्यप्राप्तिः तत्रे ॥४३९॥
 तथा तेन ददं मर्मस्थाने म चान्तिथिहनः ।
 यथा प्राप क्षणान्मृत्युं पल्लोकमयाधयन् ॥४४०॥
 यावताऽहं द्रुतं स्नेनं हन्तुकामाऽभवद् ददम् ।
 तावन्नष्टा ययौ क्वापि मृत्युमे प्रणं ततः ॥४४१॥
 अतोऽहं गमणं तेनान्तिथिना सहितं द्रुतम् ।
 गृहीन्वा कानने प्राणांस्त्यक्त्यामि वह्निना ध्रुवम् ॥४४२॥
 ययौ मृतिं गते काऽपि गतिं काऽपि मृतिं व्रजेन ।
 काऽप्यन्यं गमणं कुर्यान् काऽपि निष्ठानि मन्दिरं ॥४४३॥
 अहं तु स्वयनिं नीत्वा चितायां लोकयाश्रिकम् ।
 पल्लोकं गमिष्यामि गृह्णामि रुचिरं यशः ॥४४४॥ यतः-
 “मात्री मर्ता म मार्ताण्ड पतिपग धां पिअंति ।
 प्रिय पल्लोकपंथीइ दहइ देह जि दहंति ॥४४५॥

चावी चउपट चहुहटइ चावगि चच्चगि ठवंति ।
नगरवीमामइ नर नमी नयणं नीर नयंति" ॥४४६॥
इत्युक्त्वा स्वपतेर्देहं स्नेनदेहममन्विनम् ।
शुद्धनीरेण सा मद्यः शुन्यकार्पाच्च माऽवला ॥४४७॥
प्रातर्धन्यप्रिया द्रव्यं व्ययिन्वा धर्मकर्मणि ।
काष्ठभक्षीकृते मज्जाऽजनि मज्जनमाश्लिष ॥४४८॥
धन्यप्रियां मतीं काष्ठभक्षणककृताद्यमाम् ।
उज्जयिन्या जनः माश्रुः मतीं द्रष्टुं समागमन् ॥४४९॥
एवं तदा मतीं नन्वा जनाः प्रोचुः पुनः पुनः ।
हा मातस्तां विना कालः कथं यास्यति माम्प्रतम् ॥४५०॥
त्वां विना जगती शून्याऽवन्ती च गण्डिताऽजनि ।
जनाशावल्लरी दग्धा दुःखं नः मद्युपागमन् ॥४५१॥
इतो गत्वा जनैः कैश्चिद्विज्ञप्त इति भूपतिः ।
सती धन्यप्रिया याति स्वर्गं कान्तममन्विता ॥४५२॥

प्रत्यश्चा कामधुक कल्पवल्ली कामघटोऽथवा ।
कल्पवृक्ष इवाम्भकं बभूव धन्यगेहिनी ॥४५३॥
पादप्रक्षालने यस्या वानपित्तकफोज्जवाः ।
कर्मजा निखिला दोषा यान्ति श्वेडादिमम्भवाः ॥४५४॥
अपुत्रा स्त्री मपुत्रा स्यान्निर्धनाः मधनाः पुनः ।
दुर्भगा सुभगा च स्यान् कुरूणा रूपशालिनी ॥४५५॥
श्रुत्वेति वचनं लोकाद्राज्यं शृङ्गागमुन्दरी ।
भूपं प्रति जगत्त्रेवं शीलरत्नविभूषिता ॥४५६॥
तस्याः पादोदकेनाहं क्षालयामि वपुर्निजम् ।
ततो मे याति बन्ध्यान्वं कुलवृद्धिर्भवेत् ततः ॥४५७॥
अन्नहर्मचतुषः प्राह तस्याः मत्याः शिरोमणेः ।
आनयिष्याम्यहं पादोदकं तव मुतामये ॥४५८॥
गम्भीरमानसो भूपो नृम्य इत्युत्तरं ददौ ।
मतींशिरोमणेस्तस्या उन्मत्तं कुरुत द्रुतम् ॥४५९॥

तत्रागच्छाम्यहं यावन् तावन्म्येयं नदीतटे ।
 मतीं गत्वाऽप्यहं किञ्चिन्प्रक्ष्यामि म्वमनोगतम् ॥४६०॥
 एवंविधा मती कष्टप्रक्षणं कुरुते यका ।
 तथा यज्जल्पते तत्र नान्यथा भवति क्वचिन् ॥४६१॥
 ततस्ते मनुजा धन्यगेहे मत्या महोन्मयम् ।
 कर्तुं चयुलेमडाद्यवादनार्द्धपूर्वकम् ॥४६२॥
 क्षरेयीं मण्डमंयुक्तां वयामेकत्र भाजने ।
 अर्तुं धन्यप्रिया मद्य उपविष्टा मुदा नदा ॥४६३॥
 भुक्त्वा धन्यप्रिया ममक्षेत्र्यां सर्वे धने निजम् ।
 व्ययित्वाऽऽशधनां चक्रे दशधा गुरुमाश्रिकम् ॥४६४॥
 प्रणम्य श्रीजिनं लोकान् क्षमयित्वाऽश्वगेहिनीम् ।
 आरुह्य चलिता राजमार्गे धन्यस्य गेहिनी ॥४६५॥
 वाद्यमानेषु वाद्येषु कार्यं मुक्त्वा निजं निजम् ।
 नरा नायः समाजग्मुर्धन्यपत्नीं निर्गक्षितुम् ॥४६६॥

अहमहमिकापूर्वं विनीर्णा अश्वनाम्नया ।
 गृह्यन्ते नग्नार्गीभिर्गपत्यप्राप्तिहेतवे ॥४६७॥
 क्रमान्प्राप्ता मती कुले रेवायाः मरितोपरि ।
 यत्राम्नि माणिमद्राग्यचेष्टकस्य निकेतनम् ॥४६८॥
 उर्त्ताय घोटिकायाः सा दत्त्वाऽधिभ्यो धने बहु ।
 चितोपान्नं ममायाना धन्यस्य गेहिनी मुदा ॥४६९॥
 इतस्तत्रागतो भूयो भृग्भिर्भृत्यममन्वितः ।
 मत्या महोन्मयं चारु काग्यामाम मानयः ॥४७०॥
 तदा धन्यप्रियाऽऽचष्ट राजनः जीव चिरं जय ।
 चिरं पालय भूषीष्टं धमे कुरु कचि चिरम् ॥४७१॥
 उपकारं यथा पूर्वं कुरुते सर्वदेहिनाम् ।
 तथा कुर्वन् चिरं पुत्रपौत्रयुक्ता भव क्रमान् ॥४७२॥
 शृङ्गागमुन्दर्गा गर्जा तत्रैत्य नां मतीनगम् ।
 प्रणम्य याचने पादोदकं पुत्रार्थमात्मनः ॥४७३॥

लाजमुष्टिं मनी दद्या भूयपन्नीं जगाविति ।
पुत्रपौत्रः प्रपौत्रश्च पत्यः युक्ता चिरं जय ॥४७३॥
ततो गजा गृहः प्रष्टुं मत्याः कर्णान्तिके स्थितः ।
जगौ त्रिकालवेत्ता न्वं विद्यागजगर्ताहिना (?) ॥४७४॥
शीलप्रभावतो दन्ते न्वमपत्यानि देहिनाम् ।
नवदंष्ट्रिशालनम्भोभिर्यान्ति गंगा नृणां क्षयम् ॥४७५॥
गत्रावद्य पतिप्री न्वं गलेऽकुप्टप्रदानतः ।
अन्यपुंभोगकर्त्री(तृ)न्वं वाञ्छन्तीति विचिन्तय ॥४७६॥
स्तेनभोगमुवाकाङ्क्षा मुक्त्वा तत्र मुखं कथम् ।
अग्निप्रवेशतो धन्यपति ! मृत्युं कथं कुरु ॥४७७॥
नन्यं पतिं विधाय न्वं कृतार्थं स्वयौवनम् ।
मृतर्जावर्तनं श्रुत्येत कृतदुष्कर्मतः क्वचित् ॥४७८॥
अधुना क्रियते काष्ठभक्षणं भामिनि ! न्वया ।
रात्रौ च परिणीतस्य कान्तस्य हननं कृतम् ॥४७९॥

स्त्रीवृत्तत्वं विमुन्याशु तथ्यं कथ्यं ममाग्रतः ।
मया न वक्ष्यते वृत्तं कस्याग्रे तत्र निश्चितम् ॥४८०॥
ततः स्वं चरितं गजा ज्ञानं मन्वा निशाभवम् ।
धन्यपत्नी जगौ भूय ! मा पृच्छ मम सन्निधौ ॥४८१॥
यथा च वर्तने कालो वर्तने च तथा जनः ।
अग्रे वदंति ज्वलन्ते न पश्यति(मि)क्षोणीभृन् स्थितम् ॥ उक्तं च-
“गर्हमग्निवमिनाणि परलिहाणि अ पामसे ।
अप्पणो विल्लमिनाणि पिच्छन्तो न वि पामसे ॥४८२॥
हग्निगदयो देवा मुनयः कपिलादयः ।
मानवाश्चक्रवर्त्याद्या योषितां किंकरा इमे ॥४८३॥
अनिन्द्या गुग्गो गावः काञ्चनं मलिलं स्त्रियः ।
पृथ्वी चैव पट्टानि यो निन्दति स निन्दते ॥४८४॥
अश्वप्सुनं माश्ववर्गाजितं च स्त्रीणां चरित्रं पुरुषस्य भाग्यम् ।
अवर्षणं चाप्यनिवर्षणं च देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥

यदीच्छामि नितम्बिन्या ज्ञातुं चरितमत्र तु ।
 सन्तापस्ते तदास्त्यन्तं भविष्यन्ममुग्रप्रदः ॥४८८॥
 अग्रे विगोपितोऽमि न्वं गांलयादेशप्रदानतः ।
 विगुप्यस्यधुना पृच्छन् स्त्रीवृत्तं मम पार्श्वतः ॥४८९॥
 बिले बिले त्वया गोधा दृष्टा गोणममृषकाः ।
 दृग्विपोऽहिर्न दृष्टोऽस्ति यो दृष्टो र्जाविनापहः ॥४९०॥
 शुक्तिशङ्खकपर्दाश्च मागरं भ्रमता त्वया ।
 विलोकिता विशेषज्ञ ! न दृष्टः कौस्तुभो मणिः ॥४९१॥
 कंकाहलिवकंधेरिकरीरकनकद्रुमाः ।
 त्वया दृष्टा घना गजन् ! न दृष्टाः कल्पपादयाः ॥४९२॥
 ग्णिभूर्विषभूः कृग मरुभूमिविलोकिता ।
 रत्नयुक्तान्विता भूमिर्न दृष्टा भवता कचिन् ॥४९३॥
 नाधमाऽहं जडा नाहं नापि स्त्रीषु शिरोमणिः ।
 स्वयंशो भूतले युक्त्वा गमिष्यामि सुगलये ॥४९४॥

गजाऽऽचष्ट तथापि त्वं किञ्चिन् स्त्रीचरितं वद ।
 धन्यप्रिया जगौ कोचीं कुन्दं पृच्छ पुगन्तरे ॥४९५॥
 कोची कान्दविका वेत्ति ममान्यामां च योषिनाम् ।
 चरितं तेन तां पृच्छावन्तीपुयांन्तगम्यिनाम् ॥४९६॥
 कल्याणं भवतान् तुभ्यं मिथ्या दृक्कृतमम्लु मे ।
 इत्युक्त्वा मा चिन्तामध्ये प्रविष्टा नृदयान्विता ॥४९७॥
 पुर्गलोकादिमंयुक्तो भूपोऽगान्म्वपुगन्तरे ।
 भस्मीभूय ययौ धन्यपत्नी स्वर्गं स्वमृत्युतः ॥४९८॥
 भूपोऽन्येषुः स्त्रिया वृत्तं प्रष्टुकामः कृतन्वगः ।
 कोचीकान्दविकापाश्वं यातुं गेदाद् विनिययौ ॥४९९॥
 गत्वा चतुष्पथं कन्दुपाटकं लोकपार्श्वतः ।
 पप्रच्छ भूपतिः क्वास्मि यत्रादन्नि च मार्गगाः ॥५००॥ यतः-
 "वयंपक्वाभ्रमम्मिश्रा शालिदालिघृतप्लुता ।
 शाकपाकादिमंयुक्ता दधिदग्धादिपूग्नि ॥५०१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२७॥

गम्या गमवती प्रायो लभ्यते द्रव्यदानतः ।
निद्रव्या(र्च्य)स्तु पुनः स्वल्पद्रव्यदानाच्च मध्यमा ॥ [युग्मम्]
ततो लोका जगुर्गच्छ यथाऽस्मिन् वामतः पथि ।
मन्नागारे वहन्मि कोर्चीकान्दविकागृहे ॥५०३॥
चन्द्रार्कमणिमंघाननिमिता गृहमन्ननिः ।
एकद्वित्रिचतुःपञ्चषट्मभूमिमुन्दरा ॥५०४॥
गच्छन्ती विद्यते व्योम्नि मिलितुं चन्द्रसूर्ययोः ।
स्वमित्रयोर्मृदा तत्र पादके चित्तमाददं ॥५०५॥
पञ्चवर्णमणिचद्रे यत्र प्राङ्गणभूतले ।
आदेश इव वीक्षन्ते लोकाः सं(स्यं)प्रतिविम्बितम् ॥५०६॥
तत्र द्राक्षामुशामृष्टवाग्पिण्या मनोहराः ।
वाप्यो गृहे गृहे मन्ति मुखमोषानमुन्दराः ॥५०७॥
मदापुष्पफलाश्राम(रु)माकन्दादिकपादपाः ।
सन्ति गृहे गृहे यत्र प्रीणयन्तो जनत्रजम् ॥५०८॥

कोर्चीकान्दविकागेहं स्वर्णमाणिक्यनोष्णम् ।
भानि ध्वजपताकाभिश्चलन्तीभिश्च लीलया ॥५०९॥
यत्रार्थभ्योऽनिशं दानं ददाना मार्गितं स्रवु ।
प्रत्यक्षा कल्पवल्लीव कोर्चीकान्दविकाऽस्ति च ॥५१०॥
भोगार्था लभते भोगं भोज्यार्था भोजनं पुनः ।
पुत्रार्था लभते पुत्रं तत्र तस्याः मर्मापतः ॥५११॥
विद्यार्थं नैर्गर्गिद्वैः किं नैर्गर्ग्यन्तगमैः ।
ज्योतिर्कर्मोन्नतित्यं सेव्यते सा शुभंकरा ॥५१२॥
रुष्टा गैट्रोपमाकाग मन्तुष्टाऽभीष्टदायिका ।
तस्या आम्नावलोकश्च पुण्यं च लभ्यते ॥५१३॥
ततो रूपं परावृत्य चमस्कृतमना नृपः ।
कोर्चीकान्दविकागेहद्वारदंशं समागमन् ॥५१४॥
अनेकद्वारगेचिण्णु नानालोकममन्वितम् ।
पञ्चशब्दादिनिघोषं वाद्यमानमनोहरम् ॥५१५॥

एकादशः
सर्गः

॥२२७॥

स्वर्विमानममं वयं नागीशतममाकुलम् ।
 कोचीकान्दुविकागेहं दृष्ट्वा भूपो मुदं दधौ ॥५१६॥ [युग्मम्]
 अदृश्यरूपभृद् भूपो गत्वा मध्येगृहं तदा ।
 कोर्चां स्वर्णामनामीनां वीज्यमानां मुचामरः ॥५१७॥
 सेव्यमानां मर्षावृन्दैः स्तूयमानां च याचकैः ।
 गतिप्रतिममश्रीकां दृष्ट्वेति ध्यातवान हृदि ॥५१८॥ [युग्मम्]
 किं शची किं सुरी किं वा किन्नरी किं मुरप्रिया ।
 किं पानालकुमार्येषा ममागान्मे पुरेऽधुना ॥५१९॥
 वैदेशिकं ममायान्तं मन्वा दामी तदीयका ।
 नीन्वा मज्जनगेहान्तः स्नानपीठे न्यवीविशत ॥५२०॥
 कोटिपाकादिभिर्लेर्मदिनो मेदिनीपतिः ।
 कम्तूरीमुख्यपानीयैः स्नानं च कारित्तया ॥५२१॥
 ततः श्रीचक्रमादिन्यः कृत्वा वैदेशिकं वपुः ।
 यावत्तस्थौ तदा कोर्चामर्षाभिर्वाञ्छितो नृपः ॥५२२॥

भोजनस्थानके नीन्वा दामी प्राहादनं कुरु ।
 गजा जगौ मया गत्रौ भोजनं क्रियते नहि ॥५२३॥ उक्तं च-
 "न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं गत्रावत्र युधिष्ठिर ! ।
 तर्पयित्वा विशेषेण गृहिणा च विवेकिना ॥५२४॥
 ये गत्रौ सर्वदाऽऽहारं वज्रेयन्नि मुमेधमः ।
 तेषां पक्षोपवायस्य फले मामेन जायते" ॥५२५॥
 इति ज्ञान्वा मया गत्रौ भोजनं न विरीयते ।
 प्रत्याग्याने द्विधाऽऽहारं कृतं मनि दिवाकरे ॥५२६॥
 ताम्बूलचन्दनान्द्विपुष्पप्रकरोभिः ।
 तया नीनो मदीपातः कोर्चाकान्दविकान्तिके ॥५२७॥
 ननि म कुरुते यावत् तस्याः सुविनयं नृपः ।
 तावत् तयोदितं तस्मा चक्रमाकं नृशात्रज ॥५२८॥
 प्रजाः पालयतो न्यायमागानं तव निगन्तम् ।
 कुशलं विद्यतेऽत्र त्वं किमर्थमागतो वद ॥५२९॥

मनुष्यी मुन्दरी देवदमनी शीलशालिनी ।
विद्यते या प्रिया ने मा ममस्ति शुभसंयुता ॥५३०॥
स्वकायं सर्वलोकानामिष्टं नान्यम्य कस्यचिन् ।
त्वमप्यागाः स्वकार्यार्थी छेतुं वा संशयं स्वकम् ॥५३१॥
यया पत्या ममं बहौ प्रवेशो विहितः स्त्रिया ।
मा रत्नमञ्जरी धन्या मनीरत्नमभूद्वरम् ॥५३२॥
परं कल्ये कुकर्मोन्धपापक्षोनिवाहिता ।
रेमे माधं च चौरैण हन्वाऽऽन्मीयं गहः पतिम् ॥५३३॥
स्तेनकान्तौ मृतौ ज्ञान्वा पश्चात्तापममन्विता ।
निन्दन्ती स्वं कृतं कर्ममा व्यधाद् बह्विवेशनम् ॥५३४॥ यतः—
“क्षणं मक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं कुडः क्षणं क्षमी ।
मोहाद्यः क्रीडयेवाहं कारितः कपिचापलम्” ॥५३५॥
प्रविशन्त्या तया बहौ यदुक्तं भवतः पुरः ।
पश्यसि सं गिरौ बहिं ज्वलन्तं न पदोस्तले ॥५३६॥

तन्मत्यं गदितं धन्यप्रियया तटिनीतटे ।
स्वयमेव न मञ्जर्या द्रष्टव्यं चरितं रहः ॥५३७॥ यतः—
“शास्त्रं मुनिश्चलधिया परिचिन्तनीय—
मागाधिनोऽपि नृपतिः परिक्षणीयः ।
अङ्गस्थिताऽपि युवतिः परिरक्षणीया,
शास्त्रं नृपे च युवतौ च कुतः स्मिरत्वम्” ॥५३८॥
प्राप्यते पागमम्भोधेः कदाचिन् तारकैरिह ।
न स्वभावो मृगाक्षीणां लभ्यते कोविदैरिह ॥५३९॥
स्त्रीवृत्तवीक्षणं वाञ्छा यद्यस्ति तव माम्प्रतम् ।
तदाऽभ्यां च पंटायां मध्ये तिष्ठ गहः शनैः ॥५४०॥
त्वा(का)मश्वासौ न्वया नोन्धौ(बैः) मनाक् कार्यो नरेश्वर ! ।
यत्रतीयं तु मञ्जरी गम्यं तत्र न्वया गहः ॥५४१॥
यदा च त्वां च पंटायाः कर्पयामि बहिः स्तलु ।
तदा न्वया महीपाल ! निर्गम्यं वाञ्छता हितम् ॥५४२॥

मञ्जुपान्तस्ततो भूपः प्रविष्टो यावता शनैः ।
 तावन् तत्रागतो बुद्धिमागगो मन्त्रिशेखरः ॥५४३॥
 पञ्चमुद्राधरो देशस्वामी भूपनिवल्लभः ।
 सर्वकर्ता सर्वहर्ता सर्वच्छोटकबन्धकः ॥५४४॥ [युग्मम्]
 स्वर्णस्थालं पुस्तम्या मुक्त्वा मुक्ताफलाञ्छितम् ।
 पतिन्वा पादयोः ग्राह बुद्धिमागगमन्त्रिगट ॥५४५॥
 प्रमन्त्रीभूय मय्येवं चिन्तार्तानफलप्रदे ! ।
 भोगं मदनमञ्जया ममं काश्य मेऽधुना ॥५४६॥
 कोर्त्तकान्दविका ग्राह लान्वैतां लेखनीं शुभाम् ।
 ऊर्ध्वं चास्यां च पेटायामुपाविश विचक्षण ॥५४७॥
 पेटायाः पण्डितश्चासुं लेखनीं स्फोरयेन्मदा ।
 यथा व्योम्नाऽऽह्निं स्थानं गमिष्यमि न संशयः ॥५४८॥
 कोचीप्रोक्तं विधिं कृत्वा मन्त्री पेटोपरि स्थितः ।
 ययौ मदनमञ्जयाः ममीपे व्योमवर्त्मना ॥५४९॥

आगतं मन्त्रिणं चिन्तेहितमैक्ष्य नृपप्रिया ।
 अभ्युन्थायामनं दत्त्वापवेजाय जगावदः ॥५५०॥
 बहुभ्यो त्रामरेभ्यस्त्वमत्रागा मन्त्रिशेखर ! ।
 मन्त्री जगौ मया निन्यं नागन्तुं शक्यते प्रिये ! ॥५५१॥
 गडयवकं न्वद्वियोगाद्रि ज्वलितं मम विग्रहम् ।
 भोगामृतप्रदानेनोपशमयाशु वल्लभ ! ॥५५२॥
 अहं तवैकचिन्ताऽस्मि दृग्स्थाऽपि तवान्निके ।
 न्वन्मौन्ये मुग्धिता च म्यां न्वहुःखे दुःखिता पुनः ॥ यतः—
 “मो दिवसो अपमाणो मो मासो मयच्छेदमागच्छो ।
 वरिमो विमलमाणो घडिआ घडिघायमागच्छा ॥५५४॥
 पहरौ पहरणमग्मि मा वेला विमलल्लिगहणममा ।
 मामिअ तुज्ज वियोगे मद्र जायं एग्मिं जम्मं ॥५५५॥
 अज्ज कयन्थो जम्मो अज्ज कयन्थं च जीविअं मज्झ ।
 अज्ज कयन्थो दिवसो मामी तुह संगमेणं मे” ॥५५६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२९॥

मन्त्रिणः कारयामास स्नानं मदनमञ्जरी ।
लक्षकोट्यादिकैः पार्कर्मैर्लम्बकमुखकार्गैः ॥५६७॥
गमार्ह्यविधिर्धर्मोऽर्थभोजयामास मन्त्रिणम् ।
ताम्बूलादि विनीयाथ मुशय्यास्थानकं व्यधान् ॥५६८॥
बहुशृङ्गारभङ्गीभिर्भोगामृतप्रदानतः ।
प्रीणयामास तं गङ्गी कर्गाप्यायिकया गिरि ॥५६९॥
शुक्त्वा भोगान् निशाशेषे गङ्गी प्राहेति मन्त्रिणम् ।
विभाता रजनी म्यामिन् ! क्षणवच्चावयोगिह ॥५७०॥
ततोऽवग मन्त्रिगट् म्यौको याम्यामि मास्प्रतं द्रुतम् ।
कदाचिदप्यति क्षमापस्तदा का गतिगवयोः ॥५७१॥
इति मन्त्रिवचः श्रुत्वा गङ्गी प्राहेति तं प्रति ।
तं स्वं चेतोऽत्र मुक्त्वा मे म्यान्नं लान्वा व्रजःधुना ॥५७२॥
यतोऽहमवला तावकीनस्थिरमनोबलान् ।
स्यातुं शक्नोमि नो चेच्च मृताऽहं भवता विना ॥५७३॥

आगम्यागम्य भवता न्वगितं न्वगितं निशि ।
उपशाम्यो ममाङ्गम्यो विप्रयोगविभावसुः ॥५७४॥
नव्या वान्यः प्रणामो मे लगित्वा पादयोर्दण्डम् ।
कोचीकन्दुविकायास्तु कर्त्याः सुमुखमावयोः ॥५७५॥
श्रीविक्रमस्तदा चित्तं चिन्तयामामित्रानिति ।
अहो मदनमञ्जरीश्रुतिं पापकारकम् ॥५७६॥ उक्तं च-
“न प्रतिष्ठा न मौजन्यं न दानं न च गौवम् ।
न च म्यान्यहितं वामाः पश्यन्ति मदनान्धलाः ॥५७७॥
निगंकुशा नरे नारी नत्तन् करोत्यममञ्जमम् ।
यत्कुद्राः मिहशार्दला व्याला अपि न कुर्वते ॥५७८॥
दृगन्ताः परित्याज्याः प्रादुर्भाविनदुर्मदाः ।
विश्रोपतापकाग्ण्यः कर्ण्य इव योपितः ॥५७९॥
म कोऽपि स्मर्यतां मन्त्रः म कोऽप्युपास्यतां मुरः ।
न येन स्त्रीपिशाचीयं ग्रमने शीलजीवितम् ॥५८०॥

एकादशः
सर्गः

॥२२९॥

संपिण्डयेवाहिदंष्ट्राप्रियमजिह्वाविषाङ्गन ।
 जगज्जिधामुना नार्यः कृताः कृणे वेधमा ॥५७१॥
 यदि स्थिरा भवेद् विद्युन् तिष्ठन्ति यदि वायवः ।
 देवात् तथापि नार्गणां न हि स्थेम मनो भवेत् ॥५७२॥
 तदा मन्त्रियुतां पर्वां उत्तिष्ठन् हन्तुमञ्जमा ।
 भूपो दध्यौ किमेतौ तु हन्मि पापाशयौ द्रुतम् ॥५७३॥
 अनयोर्हन्तयोलोकापवादो मे भविष्यति ।
 ततो न सर्वथा पापं कुरेभ्येनन्मनागपि ॥५७४॥
 ध्यान्वेति नृपतिः स्वीये स्थाने शनैरुपाविशन् ।
 यतो ज्ञाः कुर्वन्ते पापं विमृश्यैव स्वमानमे ॥५७५॥
 ततो मर्षा निजं कार्यं कृत्वा पेटाऽधिरोहणान् ।

कोर्चाकन्दविकापाश्वं ममागान् व्योमवर्त्मना ॥५७६॥
 पेटां मलेखनीं दत्त्वा प्रोक्त्वा गर्जाननि पुनः ।
 कोर्चापादौ प्रणम्याथ मन्त्र्यागाभिजमन्दिग्म् ॥५७७॥
 कर्पितो भूपतिः पेटामध्यानदा तया पुनः ।
 कोच्याः पादौ प्रणम्याथ प्रोवाच मधुगन्धर्वम् ॥५७८॥
 न्यन्प्रमादान्मया ज्ञानं गर्जावृत्तमशेषतः ।
 परं खेदोऽस्मि मे चित्ते स्वपर्वाचग्निश्चणान् ॥५७९॥
 कोर्चा प्रोवाच भूप ! स्वीचग्निं विपमं खलु ।
 नरैर्गणैर्न नो नार्ग मन्त्रोपं कुरुते क्वचिन् ॥५८०॥ यतः-
 "विशिष्टमन्त्रेण विभूषिताङ्गी श्वश्रुयुता पञ्चवर्गश्च द्रौपदी ।
 तृप्तिं परं नैव गता तदानीं श्रीभारतोक्तं शृणु गजशंख ॥

१ एतदा गुणान्त्रेण अस्माकं अहमकार्यं कुरुत इति आदेशः । तत्र त्रैलोक्येण मये आकाशं वायवम् । जलोन्मयं युधिष्ठिरे
 नारदेनोक्तम् । 'द्रौपदी पञ्चवाक्यानि' इति । द्रौपद्याः एतद् वचनं श्रुत्वा नरैर्गणैः परोपक्रमम् ।

पञ्चतुष्टिः १ सती त्वं च २ संयन्धे चानिशुद्धता ३ । पत्न्यो प्रीति ४ मन्मनुष्टिः मन्यपञ्चगुण्यनाम ॥

उक्तं च भारते शब्दे वाक्यपञ्चकमुत्तमम् ।
नारदेन यथा पृष्टं दुर्वामाह्वयः पुरः ॥५८२॥
द्रौपदी पञ्चवाक्यानि मत्स्यानि वदते यदा ।
अकालं चाप्रवृक्षोऽयं फलंश्च फलने तदा ॥५८३॥
भर्ताग्वल्लभन्व च पञ्चानामुपगि म्यिनिः ।
नवनवेच्छामयोगः मर्तान्वं परदर्शनम् ॥५८४॥
वर्षा कष्टनरः कालो जीवानां हेतुवल्लभः ।
नेन नारद ! नारीणां भर्ता भर्तेति वल्लभः ॥५८५॥
पञ्चापि मम गेचन्ते पाण्डवाः स्वादमुन्दराः ।
तथा बलीम नो हन्त पष्टे चेतः प्रजायते ? ॥५८६॥

इदं गद्यपद्यं नारदेन कृतम् । यः पठेत् सुरुपाः पञ्च योद्धारः पाण्डवाः पत्न्या मम । पष्टेऽपि कुरुते वाञ्छां मनः सत्यं हि नारद ! ॥
अनेन ओक्तेन गद्यपद्यं मुद्रयमासांभत् । "गहो नाम्नि" अनेन पद्यितम् । "मुन्दरं पुण्यम्" अनेन मत्स्यानि । "वर्षा कष्टनरः कालो" अनेन
कलान्यभूवन । आगच्छेत् तु यथा गावस्त्वनं धायति धायति । तथा नारद नारीणां पुमांसं प्रति मानसम् ॥ अनेन कल्याणं परवान् ॥ इत्याधिकः
छप्पुस्तके । १ सदा प्रत्यन्तरे । २ सदा पश्यन्तरे ।

दृष्ट्वा परमं भार्याभोगेच्छा जायते ध्रुवम् ।
गावस्त्वनमिवाग्नये जिगीषति (जिघ्रन्मति) नवं नवम् ॥५८७॥
गहो नाम्नि श्वणो नाम्नि नाम्नि प्रार्थयिता नरः ।
नेन नारद ! नारीणां मतीन्वमुपजायते ॥५८८॥
मुरुषं पुरुषं दृष्ट्वा भ्रान्तं पितरं मुनम् ।
योनिः क्लिद्यति नारीणामामकुम्भ इवाम्भसा ॥५८९॥
श्रुतकुलपुरुषाणां ग्धणं को विधत्ते,
नृपवनवनितानां ग्धणे कोऽप्युपायः ।
अगिविपुलमनिन्वं चेतमः पाण्डवेव,
कथयन् नदगेपं प्राज्ञ ! वः (नः) प्राज्ञकीर्ति ! ॥५९०॥

श्रुतस्य गक्षा मतताभियोगः कुलस्य गक्षा पुरुषस्य धर्मः ।
 दानं नृपाणां कुमुदं वनानां स्त्रीणां तु गक्षा नहि जातु जाने ॥
 स्पर्शेन्द्रियमहाव्यालग्रस्ता नायों नग अपि ।
 किं न हि कुर्वते कान्तमानृपित्रादिवञ्चकम् ॥५०२॥
 स्पर्शेन्द्रियविषय्याप्तो देवः श्रौतवर्कामुतः ।
 गोपिकागर्दभीमुख्यस्त्रीषु किं रमते स न ॥५०३॥
 ईश्वरोऽपि महादेवः कामेषुविषविह्वलः ।
 तपस्विनीं न किं कामं सिपेवे मेदिनीपतिः (ने !) ॥५०४॥
 ब्रह्माऽपि कामतीव्रेषुविद्धो विह्वलमानसः ।
 ब्राह्मया स्वमुनया साधे न किं रमितवान नृप ! ॥५०५॥
 अहल्यां मेवने स्मेन्द्रो न किं मदनविह्वलः ।
 पगशरादयः किं न ग्रस्ताः कामेन तापसाः ॥५०६॥
 नागीणां तु विशेषेण कामो नृभ्योऽधिको भवेत् ।
 तेन नायः कथं पर्येकेन निष्ठन्ति भूपते ! ॥५०७॥ यतः—

“आहागे द्विगुणः स्त्रीणां लज्जा तामां चतुर्गुणा ।
 पदगुणो व्यवसायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः” ॥५०८॥
 कौर्त्वाप्रोक्तं निशम्येति शान्तम्वान्तो नृपो जगौ ।
 यदि स्त्री कामग्रस्तेव कुरुते क्रियते किमु ॥५०९॥
 आवतः मंगयानामविनयभवनं पत्तनं माहमानाम् ,
 दौषाणां मन्त्रिधानं कपटग्रनगृहं क्षेत्रमग्रत्ययानाम् ।
 अग्राह्यं यन्महद्भिनेरग्वरुषभः सर्वमायाकण्ठं,
 स्त्रीयन्त्रं केन लोके विषममृतमयं धर्मनाशाय मृष्टम् ॥
 तदा हृष्टमना गजा नत्वा कौर्त्वापदाम्बुजम् ।
 आजगाम निजावामं विक्रमाकमर्द्दीपतिः ॥६०१॥
 तनन्तां नृपती गर्जी मर्न्नाश्चरममन्विताम् ।
 विममजे निजाद् देशाद् दूरे भवस्थितिं स्मरन् ॥६०२॥
 इति स्त्रीचरित्रयाश्रणमन्वन्धः ॥
 प्राप्यते वाग्धिः पारं कदाचिद् विवृद्धर्जनः ।
 न चेष्टितस्य नागीणां लभ्यते कौर्विदः कचिन् ॥६०३॥

श्रीपुरं छाहडो नाम कौटुम्बिकशिरोमणिः ।
परिणीत्ये धरापुर्या पत्नीं रमां धनाङ्गजाम् ॥६०४॥
एकदा छाहडो वर्यवेपो रुचिरयानयुग ।
आनयनाय गेहिन्या धरापुर्या मर्माधिवान् ॥६०५॥
तत्र श्वश्रुलमच्छालिदालिपकन्नयपिपा ।
प्रीणयामास मद्भक्त्या पुरीषतिं स्वपुत्रवत् ॥६०६॥
मद्रस्त्रभूषणस्तत्र छाहडो मानितो भृशम् ।
प्रियां लात्वा यदा यातुं मज्जोऽभून् स्वपुरं प्रति ॥६०७॥
परिधाय तदा चारुं वस्त्राभरणमञ्चयम् ।
निर्ययौ स्वजनान् मुक्कलापयितुं रमा गृहान् ॥६०८॥
येन मार्धं मदा भोगान् भुङ्क्त तत्र पुरे रमा ।
स जनो मिलितो मार्गं प्राहेति नां प्रियां प्रति ॥६०९॥
त्वं तु याम्यमि कान्तेन मार्धं श्वमुग्मञ्चनि ।
आवयोरेकदा वार्तालापादि स्यान् तदा वग्म् ॥६१०॥

रमा प्राह यदीच्छा ते वार्तां कर्तुं मया सह ।
तदाऽहं पूरयिष्यामि मद्यस्तत्र मनोग्रथम् ॥६११॥
जनो जगौ कथं वाञ्छा मे तथा पूरयिष्यते ।
रमाऽवग यदि तेऽस्मीच्छा विद्यते मिलितुं मम ॥६१२॥
तदा मित्रयुतोऽह्वायारुह्य स्यन्दनमद्भुतम् ।
गच्छ गच्छतमेकं त्वमस्मद्वनवन्मनि ॥६१३॥
तत्र तुङ्गपुटीं कृत्वा व्यापयित्वैकतो गथम् ।
मित्रं तुङ्गपुटीपाशे व्यापय त्वं मुयुक्तिनः ॥६१४॥
त्वं तिष्ठेर्मध्यतस्तस्याः प्रोक्तवेति मुहदः पुरः ।
तदत्य छाहडस्तत्र मित्रान्ते प्रक्षयति ध्रुवम् ॥६१५॥
कम्मादत्र स्थितस्त्वं तु तदा मुहद् यदिष्यति ।
प्रयतिममयोऽकम्मान् पन्न्या समाभवन् पथि ॥६१६॥
तेनाधुना भृशं शूलमागच्छद् विद्यते मलु ।
अहं तु प्रक्रियां नम्य न जानेऽस्यां ततोऽत्र हि ॥६१७॥

इत्यादि शिक्षयित्वा तं ग्मा स्वजनमग्रम् ।
 चिरं भ्रान्त्वा पितुर्गेहं ममागान्मुद्रिताशया ॥६१८॥
 उपावेक्ष्य प्रियां तस्मिन् म्यन्दने लालुस्मदा ।
 प्रणम्य श्वसुरं श्वश्रुं चचाल स्वपुरं प्रति । ६१९॥
 मार्गे तुङ्गपुटीं दृष्ट्वा लालुः मुख्यार्थजगौ ।
 कथमत्र स्थितोऽप्ये लोटयित्वा ग्मे वः ॥६२०॥
 स प्राहेह प्रियाया मे शूलं प्रमुक्तिलक्षम् ।
 आगच्छद्विद्यते तेन स्थितोऽसमत्र गाम्प्रभम् ॥६२१॥
 स्त्रियं धिना स्त्रियास्तादृकं शूलं स्फेदयते न हि ।
 ततोऽथक लालुः पत्नीं गच्छत्र योऽतिशान्तिके ॥६२२॥
 तस्याः शूलं स्वकं मयः स्फेदयान्ममदनात् ।
 ग्मा प्राहाधुना मार्गे न स्थितिः शोभनः स्वयोः ॥६२३॥
 लालुः स्वकं कथं मार्गे वनिनां शूलार्पाडितम् ।
 विमुच्य गम्यते स्वीयग्रामे जल्प प्रियोनने ! ॥६२४॥

तत उनीये शकटान् तुङ्गपुत्रान्तरे ग्मान् ।
 ग्मा ययौ स्त्रियास्त्वस्याः पार्श्वे मायानिकेतनम् ॥६२५॥
 तस्याश्च पृथिव्याः पृष्ठां पृथोक्तां मुखदानतः ।
 उन्मथले कञ्चुकं जीघ्रं परिधत्ते स्म सा तदा ॥६२६॥
 तुङ्गपुत्रा वदिः मयो निर्गता पृग्नाशया ।
 एतत् प्रियान्तिके वामे भागे ग्मे उपार्थजन ॥६२७॥
 लालुः स्वकं कथं वनि ! कञ्चुकस्त्वन्वथाऽत्रनि ।
 शाटी म्लाना कथं वेया शरीरं चेदग्रं कथम् ॥६२८॥
 तयोक्तमिति तदा पत्न्यः पुरः ।
 अणमृत्तो परिहर्गश्च कांचलो माटी मल भिः प्राडं ।
 हंतुं पृच्छते प्राणप्रिये ! ए नयणां काडं मिच्छाडं ॥६२९॥
 तथा वनिः पृथोक्तां नयन्यं जनिनं किम् ।
 वेदमध्यगविनां नाच्छ ग्मेति गमनाग्रतः ॥६३०॥
 "लालुः लालुः न भव्य जेह नामिडं लालुः ।
 गन्नि मिडं आवडं दीकग गोडितुं मृद वडलु" ॥६३१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२३२॥

तनो मन्वा प्रियावृत्तं तादृगजल्पनतः स च ।
अविश्वामं कर्तुं पत्न्याः स्वकीयपुग्मागमन् ॥६३२॥
कुनश्चिन्मिद्रपुरुषान् मम्प्राप्यामृतकुम्पिकाम् ।
बहिर्यानि प्रियां दग्ध्वा बद्धा पोडूलके रजः ॥६३३॥
आगतः स्वगृहे कृत्वा जीवन्तीं मुधया स च ।
काग्यामाम गेहस्य कार्याणि छाहडस्तदा ॥६३४॥
गयार्ताथं गमिष्यामि यात्रार्थं पत्नि ! माम्प्रतम् ।
पण्मामान्ते ममेप्यामि त्वया म्येयं ममाधिना ॥६३५॥
उक्तवन्ति छाहडः पत्नीं दग्ध्वा नद्धम् पोडूले ।
मुधाकुम्पिकया युक्तां प्रययौ विषमे वने ॥६३६॥
महद्वटस्य शास्त्राया विवरे पोडूलं तकम् ।
छन्नं न्यस्य ययौ यात्राकृते स दीपपर्वणि ॥६३७॥
इतस्तत्र छगीपालस्तस्य छायामधिम्विनः ।
शास्त्रायाः शुष्कपत्राणि दृष्ट्वा तत्राययौ स च ॥६३८॥

रश्मापोडूलकं दृष्टोत्तार्याथ धरणीतले ।
तस्य छोटयतो रश्मामध्येऽमृतच्छट्टिका ॥६३९॥
पतिना यावता तावन् मशृङ्गाग मृगेक्षणा ।
बभूव भम्म चालोक्य छगीपश्चकितोऽजनि ॥६४०॥
विभ्यन्नयति यावन्म तावन्माऽऽचष्ट बालिका ।
अत्रागच्छ कुरुष्व त्वं मां प्रियां भोगदानतः ॥६४१॥
ततः पश्चान् ममागत्य छगीपोऽवग मृगेक्षणे ! ।
काऽत्र त्वं हेतुना केन संजानेवंविधा वद ॥६४२॥
रमाऽवग मे प्रियो भम्म कृत्वाऽत्रैवं विमुच्य माम् ।
यात्रार्थं छाहडो यानो दीपपर्वदिने ध्रुवम् ॥६४३॥
पण्मामान्ते विधायाशु यात्रां स च ममेप्यति ।
तेन तावन्मया मार्गं त्वं निष्ठ पतिवद् ध्रुवम् ॥६४४॥
तनो हृष्टः छगीपालः काग्यन् स्वगृहक्रियाम् ।
तां स्त्रियं तस्मिन्वान् स्वेच्छं स च छाहडवत् सदा ॥६४५॥

एकादशः
सर्गः

॥२३२॥

पृष्ठा छगीपतिं दीपोन्मवं घस्रान् गतांश्च मा ।
 जगौ कल्येऽद्य वा कान्तो ममात्रप्यनि मन्वग्म् ॥६४६॥
 तेन मां भस्म कृत्वाऽथ पूर्ववद् वटपादपे ।
 मुक्त्वा गच्छ निजे स्थाने प्रीतिं च मयि मा मुचः ॥६४७॥
 छगीपो भस्म तां कृत्वा वद्धा पोडुलके दृढम् ।
 पूर्ववद्वटशाम्बायाः कोटरेऽमुचदञ्जमा ॥६४८॥
 ततः स्वस्थानके तस्याश्चरित्रं स्वहृदि स्मरन् ।
 छगीपालः छर्गश्चैव चारयामास कानने ॥६४९॥
 इतः स छाहडो यात्रां कृत्वा तत्रैत्य पादपे ।
 उत्तार्य भस्म तां चक्रे जीवन्तीं मुधया श्रिया ॥६५०॥
 तस्या देहेऽम्बरे चापि गन्धं छागादिमम्भवम् ।
 मन्वा दध्यौ स किं नार्ग भुक्तपा छागपेन तु ॥६५१॥
 विमृश्येति हृदि स्थाने तत्र मुक्त्वा वनान्तरे ।
 छाहडोऽथ छगीपालमेकं भ्रमन् ददर्श च ॥६५२॥

पप्रच्छ छगीपालं कम्बुं किमर्थमागतः ।
 छगीपोऽवग भ्रमन् यावद् विपिनंऽत्राहमागमम् ॥६५३॥
 तावदेकाऽबलाऽकम्माद् वटवृक्षममीपतः ।
 दृष्टा मया तनो मीनो नष्टा सत्रागमं दुनम् ॥६५४॥
 छगीपालो जगौ नार्ग भुक्तपा मयका घनम् ।
 भस्म कृत्वाऽथ शाम्बायां वटस्य मुमुचे मया ॥६५५॥
 ज्ञान्वाऽथ छाहडः पर्वाचरित्रं विषमं मनु ।
 प्रियान्निके ममागत्य प्राहेनि मर्मगाभिनम् ॥६५६॥
 मई गई पलाइणी छापरि छाग्घण ।
 छाहड भणइ ने दाद नर जे रत्ना तीअगुणेण ॥६५७॥
 रमाऽऽचष्ट कथं कान्त ! भवन्तं प्रज्ञान्यते ।
 अहं तु न्वद्गुणे रक्ता निष्ठामि प्रनिवामग्म् ॥६५८॥
 छाहडोऽवग मया ज्ञाना रता तं नृषु भृग्नि ।
 वदम्येवं कथं कान्त ! ममाग्रे कृटमत्र तु ॥६५९॥

जल्पन्तीमिति तां पत्नीं मुक्त्वा वैगयवामिनः ।
प्रव्रज्यां तापसीं प्राप तापमम्यान्निके म च ॥६६०॥
छाहडो निगनिचारं तापमव्रतमादगन् ।
पालयिन्वा ययौ स्वर्गं जीविनव्यश्वये क्रमान् ॥६६१॥
सेवमाना कुमारं तु गमा शीलविस्वण्डनान् ।
मृत्वा प्रान्ते ययौ श्वश्रे भूयिष्ठदुःखदायके ॥६६२॥
एतां कथां बुधोपान्ते निगम्य विक्रमार्थमा ।
ददौ कोटिमितं द्रव्यं भाण्डागारिकपाश्वतः ॥६६३॥
इति वदान्यत्वे कुशीलिनीर्षाविषये छाहडभायामम्बन्धः,
विक्रमार्कभूपसम्बन्धश्च ॥
एकदा विक्रमादित्यो यावन्संसदि तस्थिवान् ।
तावन्कश्चिन्नोऽभ्येत्य प्रोवाचेति प्रगल्भवाक् ॥६६४॥
लोहाभिधे पुरे लोकाः सर्वे धृतधुरन्धराः ।
वसन्तो वञ्चयन्त्येव बुधानपि जडानपि ॥६६५॥

भुन्वेति विक्रमादित्यो दानं दत्त्वा यथोचितम् ।
तस्मै तां नगरीं द्रष्टुमुन्मुकोऽजनि मन्वर्गम् ॥६६६॥
ततस्मां नगरीं द्रष्टुं भट्टमात्रं धुरि ध्रुवम् ।
पूर्वस्यां दिशि भूपालः प्रजिघाय शुभेऽहनि ॥६६७॥
स्वयं स्मृतनमस्कारे विक्रमार्कमहीधवः ।
अचालीदुत्तरायां द्रष्टुं तां नगरीं क्रमान् ॥६६८॥ यतः-
“मीह मउण न चंदबल न वि जोइ धणरिद्धि ।
एकल्लउ लक्खिं मिडइ जिहां माहम तिहां मिद्धि” ॥
गजा चलन्वने कुण्डद्वयं शीतोष्णवाग्भिन् ।
दृष्ट्वा यावन् स्थितस्तावन् कपियुथं समागमन् ॥६७०॥
कुण्डे शीतजले स्नान्वा भुन्वा विमलविग्रहाः ।
दृक्कलान्यन्तिकाद् वृक्षान्कोटगन्धर्वलुर्नराः ॥६७१॥
परिधाय दृक्कलानि नगस्ते कुमुदवर्गैः ।
तत्रस्थार्हद्गृहोपान्ते जिनेन्द्रमार्चयन् मुदा ॥६७२॥

स्तुत्वा स्तोत्रैर्जिनेन्द्रं ते ध्यान्वा नत्वा पुनः पुनः ।
 चिक्षिपुः पापसंघातमार्जयन् पुण्यमृजितम् ॥६७३॥ यतः—
 “एकमपि येन कुसुमं भगवन्पुपयुज्यते मवहृमानम् ।
 तस्य नगमरशिवमुखफलानि कण्ठपल्लवस्थानि” ॥६७४॥
 तत उष्णपयःपूर्णे कुण्डे स्नान्वा नग द्रुतम् ।
 वानरीभूय मर्वङ्गं नत्वा स्वं स्थानकं ययुः ॥६७५॥
 चमत्कृतो नृपः पार्श्वे जिनमभ्यर्च्य मन्मुमः ।
 स्तुत्वाऽपश्यन् चलन् चौरपञ्चकं वादतन्पद्मम् ॥६७६॥
 राजा जगौ कथं वादं युयं कुर्वध्वमीदृशम् ।
 विवादेन तु लभ्यन्ते दृष्टदो न हि मोदकाः ॥६७७॥ यतः—
 “वैरं वैश्वानरो व्याधिवांदध्यमनलक्षणाः ।
 महानर्थाय जायन्ते वक्रागः पञ्च वधिनाः” ॥६७८॥
 चौरा जगुर्वने योगिपार्श्वे वस्तुचतुष्टयम् ।
 अपूर्वं दृष्टमस्माभिस्ततो न मुमनोऽभवन् ॥६७९॥ तथाहि—

“मृदिकालिम्बितम्नाभ्यः मञ्जीवो जायते क्षणात् ।
 नोत्रेण ताडितो व्योम्नि चलत्येव ममीग्वन् ॥६८०॥
 विक्रीतो लभते द्रव्यं लक्षमेकं तुङ्गमः ।
 मृदवा स्पृष्टा मतो व्योम्नि याति दीन्यप्रभावतः ॥६८१॥
 प्रातः कन्था हता दत्ते दीनाग्रतपञ्चकम् ।
 व्याली धृताऽग्रतो भोज्यं पुंभ्यो दत्ते मनोहितम्” ॥६८२॥
 वस्तुचतुष्टयं त्रयं दृष्ट्वा नश्चलितं मनः ।
 लोभः किं किं नरं नार्गं काग्यत्यशुभं न हि ॥६८३॥
 शरीरं श्रयते नाशा रूपं यानि न पापधीः ।
 जग स्फुरति न ज्ञानं धिग स्वरूपं शरीरिणः ॥६८४॥
 गज्जाऽऽचष्टार्प्यतां वस्तुचतुष्टकं महमेव भोः ।
 ततो विचार्य युष्मभ्यं दास्ये कृत्यानुमार्गः ॥६८५॥
 वस्तुचतुष्टयं नेभ्यः प्राप्य भूमिपतिजगौ ।
 युष्माभिर्योगिहननान् कृतं पापं कलिप्यति ॥६८६॥

प्रोक्तवेति नृपतिः स्वदाऽऽरूढो गगनवर्मनि ।
ययौ लोहपुरे ऋक्ष्या स्वर्गपुर्या मनोहरे ॥६८७॥
तत्रैकं नैगमं मित्रं कृत्वा व्यालीं मन्वद्विक्राम् ।
दत्त्वा तस्मै ययौ भूपः पुरीचग्निसीक्षितुम् ॥६८८॥
तत्र कामलनापाशे म एकवामरं नरः ।
तिष्ठेद् यो ददने लक्षमितं द्रव्यं मुभक्तिनः ॥६८९॥
कृत्वा स्वद्विक्रया ताक्ष्यं विक्रीय द्रविणेन तु ।
वेङ्कयायाः मदने तस्यौ विक्रमादित्यभूमिभुक् ॥६९०॥
कन्थातः प्राप्य दीनागन् मद्यः पञ्चशतीं प्रगे ।
वर्षवेषधगे दानं दत्तेऽर्थिभ्यो नृपो बहू ॥६९१॥
ज्ञात्वाऽका स्वद्विकाकन्थे ताक्ष्येद्रविणदायके ।
छलाजग्राह छन्नं मा विक्रमार्कममीपनः ॥६९२॥
घनाभावात् पुरीनार्या तयाऽऽगच्छन् नृपस्तदा ।
निषिद्धः स्निग्धचेतस्को घ्यातवानिति चेतमि ॥६९३॥

यादृशा गणिकाः शास्त्रमध्ये वर्ण्यन्त एव तु ।
तादृशाः माम्प्रतं ज्ञाताः कूटछन्नपरा मया ॥६९४॥
इतस्तत्रागतो भट्टो जज्ञौ भूपमुखोदितम् ।
शीतोष्णजलकुण्डादि वेङ्क्याकृतछलान्तिकम् ॥६९५॥
विचार्य भूपभट्टाभ्यां शीतोष्णजलकुण्डयोः ।
नीगृह्यं ममानीय भूपोऽगाद् गणिकालये ॥६९६॥
कुर्वत्याः मवनं पण्याङ्गनाया भूपती गृहः ।
उष्णाम्बुश्लेषतः कामलनिकां वानरीं व्यधात् ॥६९७॥
तनयां वानरीभृतां दृष्ट्वाऽका हृदयं दृढम् ।
कुट्टयन्ती जनान् भूमीन् गेदयामाम गक्रुपम् ॥६९८॥
वैद्यान् ज्योतिष्किकान् विप्रान् मन्त्रतन्त्रादिकोविदान् ।
ज्ञान्वा दत्त्वा धनं पुत्रीं मजीकतुं प्रयच्छ(स्व)ति ॥६९९॥
इतः श्रीविक्रमादिन्यं योगिवेषमनोहरम् ।
कारयित्वा वने मुत्तत्रा भट्टोऽगाद् गणिकान्तिके ॥७००॥

अकाञ्चग मे सुताऽकम्माद् वानरी ममजायत ।
 तेनाहकं प्रिये प्राणत्यागाद् वेदेशिकोत्तम ! ॥७०१॥
 वेद्याञ्चग यः मुतां मामकीनां मजां कर्ष्यति ।
 तदा तस्मै प्रदास्यामि मुत्वेन मार्गितं धनम् ॥७०२॥
 भट्टोऽवक् क्रियते पुण्यं यादृक् पापं शरीरिभिः ।
 आमद्यते फलं तादृक् परत्रामुत्र निश्चितम् ॥७०३॥
 ततो भट्टो जगावेको योग्युद्याने मयेक्षितः ।
 स वेत्ति सकलां विद्यां नृनार्यादिककारकाम् ॥७०४॥
 वेद्याञ्चग योगिनं तं मे यदि त्वं दर्शयिष्यसि ।
 तदा तुभ्यं धनं भृगि दाम्येऽहं जीविकाकृते ॥७०५॥
 ततो भट्टो बने गन्वा योगिनं विष्टगम्यितम् ।
 दर्शयामास वेद्यायं ततोऽका प्रणनाम तम् ॥७०६॥
 अथावक् मरुपं वेद्या योगिनं ध्यानगं प्रति ।
 जगद्वन्द्व कृपागार परोपकृतिकारक ॥७०७॥

प्रमद्य योगिगद् ! पुत्रीं मजां कुरु मम ध्रुवम् ।
 तुभ्यं मुखोदितं दाम्ये तव च स्याद् वृषं बहु ॥७०८॥
 नाटयित्वा श्रणं ध्यानं धृनयित्वा श्रणं शिरः ।
 योग्यवग वञ्चितो ह्येकः पुमान् वेदेशिकमन्त्रया ॥७०९॥
 नेन पापेन ते पुत्री वानर्यजनि माम्प्रनम ।
 कृतं पापं लगन्त्येवामुत्राप्यथ पत्र च ॥७१०॥
 यदि त्वं स्वट्टिकाकन्धे हने वेदेशिकस्य ये ।
 ते ममाङ्गयोः पुगे मृञ्जोपदादम्भान्पणाङ्गने ! ॥७११॥
 तदाऽत्र ते मुतां मजां कुर्वेऽहं मन्त्रयोगतः ।
 अथ त्वं कथितं मे न कर्ष्यसि तदा मृता ॥७१२॥
 ततोऽक्या भयान् स्वट्ट्यादिकं सर्वं मुयोगिनं ।
 विनीय जगदे पुत्रीं मजां कुरु मम ध्रुवम् ॥७१३॥
 श्रीताम्रवृन्मानपानीयं क्षिप्तं मन्त्रपुरःसरम् ।
 योगिना कागिता स्नानं वानरी मा शुभेऽहनि ॥७१४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२३५॥

क्षणात् तदाऽभवन्मारी वानरीन्वं विहाय च ।
योगी जगौ त्वया नको वञ्चनीयो नरः क्वचिन् ॥७१५॥
अनाय्यं(प्यं) भोज्यमप्राज्यं विप्रयोगः प्रियैस्मह ।
अग्रियैः सम्प्रयोगश्च सर्वं पापविजृम्भितम् ॥७१६॥
परम्य वञ्चनं वेद्यां निषिध्य मेदिनीपतिः ।
मडुमात्रयुतोऽचालीदवन्नीं नगरीं प्रति ॥७१७॥
उपकारं वितन्वानो लोकेभ्यो विक्रमार्यमा ।
पृथक् पृथग् ददौ वस्तुचतुष्कं हेलया ध्रुवम् ॥७१८॥
एवं श्रीविक्रमादित्यः कृत्वोपकृतिमादगन् ।
आययौ स्वपुरे स्वर्गपुरीमहोदरे क्रमान् ॥७१९॥
एकदा विक्रमादित्यो मन्दिगङ्गे पुरे ययौ ।
तत्र श्रीदस्य तनयो मृतः क्षिप्तश्चितान्तरे ॥७२०॥
यावद्वह्निं ददान्येव श्रेष्ठी तावन्म नन्दनः ।
मृतेऽपि दिव्यभावेन समेति श्रेष्ठिनो गृहे ॥७२१॥

द्वितीयेऽपि दिने क्षिप्तश्चितायां म सुतः पुनः ।
श्रेष्ठिनः मदनेऽप्यागादेवं जातं दिनाष्टकम् ॥७२२॥
ततो विभ्यन् म च श्रेष्ठी मृतोः स्वरूपमाग्रहात् ।
जगाद नृपतेः पार्श्वे स्वपुर्योः शुभहेतवे ॥७२३॥
ततः शबस्य वृत्तान्तं पृष्ट्वा गणकपार्श्वतः ।
भाव्यश्रेयः क्रमाद् गजा श्रेष्ठी च जज्ञतुस्तदा ॥७२४॥
ततो भूपेन पटहोऽवादीत्यनुगपार्श्वतः ।
यः कश्चिद्दहते देहं शबस्यास्याग्निदानतः ॥७२५॥
तस्मै कोटिमितं द्रव्यं दास्येऽहं बहुमानतः ।
श्रुत्वेति पटहं वाद्यमानं पस्पर्श विक्रमः ॥७२६॥
ततो भूपनिमापृच्छत् लात्वा शबं म विक्रमः ।
निशायां प्रथमे यामे ऋमशाने ममुपागमन् ॥७२७॥
यावदत्र स्थितस्तावद् भूपः स्त्रीरुदितं भृशम् ।
श्रुत्वा गत्वा च पप्रच्छ भो नारि ! रुद्यते किम् ॥७२८॥

एकादशः
सर्गः

॥२३५॥

नारी जगौ पतिमेंस्य नृपभृत्यविनाऽऽगमा ।
 शूलायां रोपितो जीवन विद्यने माम्प्रतं म च ॥७२९॥
 आनीतं भोजनं दातुं मया पन्युगिहाधुना ।
 उच्चत्वाच्च हि शक्येत तेन गेदिमि भृगिः ॥७३०॥
 ततो भूपो जगौ मेंसे चटिन्वा भोजनं न्वकम् ।
 देहि पन्ये यथा स्वस्थः पतिस्ते स्वर्गभाग भवेन् ॥७३१॥
 भूपस्यांसे ततो दत्त्वा क्रमौ कत्रिकया च मा ।
 छेदं छेदं तनुं पन्युर्मांममत्ति निजेच्छया ॥७३२॥
 स्कन्धस्योर्ध्वं पतद्रक्तमम्बुभ्रान्त्याऽवगम्य तु ।
 दध्यौ भूपोजगमन्मेघो वपितुं माम्प्रतं किमु ॥७३३॥
 अकृत्यं तादृशं पापं कुर्वाणां तां नितम्बिनीम् ।
 दृष्ट्वा भूमीपतिर्बाढं हकयामाम निर्दयम् ॥७३४॥
 अशक्ता छलितुं भूपं मद्यो नारी निगेदधे ।
 ततो भूपो ययौ यामे द्वितीयेऽन्यत्र कानने ॥७३५॥

मृत्त्वा पार्श्वं शवं यावन्मुक्तो भूमीपतिः मुक्तम् ।
 तावच्छवयुतं क्षमापं रक्षोऽनर्पीद् वनान्तरे ॥७३६॥
 तस्मिन् कटाहिकां स्फागं मध्ये ज्वलद्भनंजयाम् ।
 कृत्वाऽऽनीय नगन बाढं चिक्षिप् गक्षमा बहून् ॥७३७॥
 भूपं क्षेप्तुं यदा चक्रुर्द्यमं गक्षमाधमाः ।
 तावन् श्रीविक्रमादित्यो हन्तुं तानुन्धितो द्रुनम् ॥७३८॥
 हताऽऽनथा महीशेन गक्षमा यष्टिमुष्टिभिः ।
 यथाऽभ्येत्य नृपोपान्ते जगुर्भृत्या वयं तव ॥७३९॥
 गक्षमांस्तान वृषं जीवदयामूलं नरेश्वरः ।
 ग्राहयिन्वाऽगमद्यामं तृतीये वापिकान्तिके ॥७४०॥
 तत्रस्थो नृपतिर्नागं रुदतीं करुणम्बरम् ।
 श्रुत्वा दूरे च तत्रैत्य ग्राह किं नागि ! गेदिपि ॥७४१॥
 नारी जगावहं मीमभूपपत्नी मनोरमा ।
 हतामृक्पेन दुष्टेन मच्छीलं छेत्तुमद्य तु ॥७४२॥

अथ को दृश्यते नैव नरोऽत्र जगतीतले ।
 मोक्षयत्यधमान्पुण्यजनान्मां यो जगद्धितः ॥७४३॥
 गङ्गां क्तं विद्यते कुत्र मोऽद्याकुल्याः प्रयोगतः ।
 कौणपो दर्शितो नार्या स्थितो दृग्बने सदा ॥७४४॥
 ततस्तां गक्षितुं नार्गं माहमी विक्रमार्थमा ।
 युद्धव्यतिकरेणाशु जघान गक्षमं तक्रम् ॥७४५॥
 चतुर्थे प्रहरे गजा जगौ श्वं प्रति स्फुटम् ।
 शबोत्तिष्ठ कुरुष्व त्वं द्यूतं माधं मयाऽधुना ॥७४६॥
 श्वः प्राह नर ! त्वं भो यद्यत्र हाग्यिष्यमि ।
 तदा तव शिरः मद्यो ग्रहीष्येऽम्बुजनालवन् ॥७४७॥
 गजाऽऽचष्ट यदि त्वं भो ! हाग्यिष्यमि माम्प्रतम् ।
 तदा न्वया चितामध्ये ज्वलितव्यं तृणौघवन् ॥७४८॥
 श्वेन रममाणेन हागितं भूपपार्श्वतः ।
 ततश्चितान्तरे भस्मीकृतं स्वं तेन सत्वरम् ॥७४९॥

ततः प्राह पुरे गत्वा श्वमम्बन्धमादितः ।
 विक्रमाक्रां नृपोपान्ते ततो हृष्टो नृपोऽभवत् ॥७५०॥
 भूपालः श्रेष्ठिनः पार्श्वान्छान्त्वा पृथोदितं धनम् ।
 याचकेभ्यो ददौ मद्यो विक्रमः पार्थभूपवत् ॥७५१॥
 एकदा विक्रमादित्यो विलोकयन् महीतलम् ।
 स्त्रीगज्ये जग्मिवान् मन्ति यत्रातिरुचिगः स्त्रियः ॥७५२॥
 शंखिनीपद्मिनीमुख्या नार्यो प्रीतिगतिप्रभाः ।
 भोगाय प्रार्थयन्ति स्म हावभावविधानतः ॥७५३॥
 गजा जगौ न हि प्राणात्ययेऽप्यहं कदाचन ।
 परिणीतां प्रियां मुक्तवा नेच्छामि वनितां पराम् ॥७५४॥ यतः—
 “अलमो होइ अक्रञ्जे पाणिवहे पंगुलो मया होइ ।
 पग्नत्तीमु अ बहिगे जब्धो पग्नलत्तेमु” ॥७५५॥
 सुशीलं विक्रमादित्यं मन्वाना योषितस्तदा ।
 माहान्म्ययुक्तरत्नानि ददुश्चतुर्दश ध्रुवम् ॥७५६॥

स्यादेकेनानलस्तम्भ एकेन जायते रमा ।
 एकेन प्राप्यते नीरमेकेन वाहनं पुनः ॥७५७॥
 एकेन स्वङ्घातो न लग्न्यङ्गे मनागपि ।
 एकेन वशगा नायों नग भृषा भवन्ति च ॥७५८॥
 वर्या र्गमवर्ती दत्ते र्गन्मेकं तु याचिनम् ।
 एकेन वर्धने मयं कुटुम्बं धनमश्चयम् ॥७५९॥
 उत्तीयेनेऽब्धिरेकेन विद्येकेन वग भवेत् ।
 एकेन वशगा भृतादयः स्युन्ते छलन्ति च ॥७६०॥
 दशन्येकेन नो मयं एकेन शिविरं भवेत् ।
 एकेन गम्यते व्योममार्गं तु मातपूर्वकम् ॥७६१॥
 ग्लान्येतानि भृषालो लान्वा चलन् पुनं प्रति ।
 ददौ पृथक् पृथक् मार्गं याचकभ्यां मुदा क्रमान् ॥७६२॥
 औदार्यं स्वागत्यगमनमश्वत्थः ॥
 स्वोपाजितश्रियं सप्तक्षेत्रेषु विक्रमायमा ।

व्ययन् शश्वन्निजं जन्म मफलीकुरुते स्म यः ॥७६३॥
 शतमहस्रलक्षेभ्यां वृद्धिः कांतिमतिस्तथा ।
 एतेऽभूवन् भटा अङ्गरक्षका विक्रमोष्णगोः ॥७६४॥
 यामे यामे निर्ग्राथिन्यामेकैकः मेवकः क्रमान् ।
 अङ्गरक्षां व्यधाद् यन्नाद् विक्रमाङ्गस्य मन्तनम् ॥७६५॥ यतः—
 “हीनमतिः पुनं याति निशि जागर्ति चादुमान् ।
 द्वारे निष्ठति शृगन्मा मृङ्गपाणिश्च मेवकः” ॥७६६॥
 अन्येषुविक्रमादित्यः सुप्तो गत्रौ पुगद् बहिः ।
 रुदन्तीं स्त्रियमाकर्ण्य जगौ शतमतिं प्रति ॥७६७॥
 शतमते ! बहिः पुर्यां व्रज गेदनकारणम् ।
 पृष्ट्वा स्त्रियं ममागच्छेन्नृक्तं शतमतिजगौ ॥७६८॥
 स्वामिन्नेत्यति ने निद्रा भृग्निः मन्ति वैरिणः ।
 तेन गन्तुं मत्तो नैव दत्ते मम मनागपि ॥७६९॥ यतः—
 “जेण कुलं आयत्तं नं पुग्मिं आयरेण रक्त्वेह ।
 न ह तुम्हंमि विणङ्गे अर्या माहाण्या हंति ॥७७०॥

गज्यं कुर्वन्ति भूपाले शिष्टे धर्मपरायणे ।
जायन्ते निखिला लोकाः सुखिनो निर्जग इव" ॥७७१॥
गजा प्राह ब्रज स्वस्थः जागरिष्याम्यहं पुनः ।
तं चादेशममुं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥७७२॥ यतः—
“उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं पठने नास्ति मूर्खता ।
मौनेन कलहो नास्ति नास्ति जागरतो भयम्” ॥७७३॥
गते शतमतौ शूरे पत्राणि भक्षयन् क्षणम् ।
नीत्वा पत्न्या ममं गजा तत्र मुत्वाप निर्भयम् ॥७७४॥
प्राप्यादेशं शतधिया गत्वा स्त्रीमन्निधौ द्रुतम् ।
गेदने काणं पृष्टा जगावेवं नितम्बिनी ॥७७५॥
भारपट्टादधः कृष्णमर्प उन्नीय वेगतः ।
भूपालं प्रहरस्थान्ते मद्यः मम्प्रति दङ्क्षयति ॥७७६॥
अवन्तीभूपते गज्यपद्माधिष्ठायिका मुरी ।
उत्पद्यमानविघ्नौघं भिनद्म्यहं मदा द्रुतम् ॥७७७॥

मेतुं विघ्नोच्चयं नैव शक्ताऽस्मि माम्प्रतं मनाक् ।
तेनात्र रुद्यते धीर 'वीर वीर मया भृशम् ॥७७८॥
शतबुद्धिर्जगौ स्वर्गीभव मम्प्रति देवने ! ।
मयं मर्माहितं तावकीनं च कर्वाण्यहम् ॥७७९॥
एवमाश्वास्य तां युक्त्या शतधीम्स्वरितं तदा ।
पश्चादेत्य नृपं मुमं दृष्ट्वा दध्याविदं हृदि ॥७८०॥
अवमगेऽधुना नास्ति गन्तुं भूपान्तिके मम ।
यान्ति घट्टः क्षणान्मर्पः ममेप्यति न संशयः ॥७८१॥
इत्यादि भृग्निः कल्पान् शतबुद्धौ वितन्वति ।
आगाद् भूपोपरि श्यामवर्णादिर्भाग्पट्टके ॥७८२॥
तमायान्तमहिं वीक्ष्योन्थाय शतमतिस्तदा ।
द्विधा त्रिधा विधायागु गहश्चिपे भाजने ॥७८३॥
पतितं गागलं चिन्दुं वीक्ष्य गज्या हृदि स्फुटम् ।
विघ्नोच्छिन्नं शतमतिग्यामार्पाच्छनस्तदा ॥७८४॥

राज्ञीहृदि स्थितं हस्तं शतबुद्धेस्तदा नृपः ।
 जागरितो निरीक्ष्याधान् प्रकोपं शतबुद्धये ॥७८५॥
 दध्यौ भूयोऽधुनाऽहं किं हन्मीमं सेवकं द्रुतम् ।
 पुनर्ध्यातुं महीशेन कथं हन्मि मयं स्फुटम् ॥७८६॥
 विद्यतेऽस्य मनः क्वं सेवकस्य दुगन्मनः ।
 तेनान्यसेवकशयान्मार्गयिष्याम्यहं गृहः ॥७८७॥ यतः—
 [पट्टकणो भिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णस्तु धार्यते ।
 द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माऽप्यन्तं न गच्छति ॥]
 शतबुद्धिं द्रुतं हन्तुकामोऽपि नृपपुङ्गवः ।
 गोपयित्वाऽऽकृतिं स्वीयां विममजं गृहं प्रति ॥७८८॥
 शतबुद्धिर्गृहे गत्वा हृष्ट आकाशे गायनान् ।
 नृपशान्त्यै दद्वु दानं मण्डयामास नाटकम् ॥७८९॥
 द्वितीयप्रहरे पत्नीं विमज्जे नृपपुङ्गवः ।
 सहस्रबुद्धिमाकाशे जगौ शतमतिं जहि ॥७९०॥

श्रुत्वा महस्रधीरं जगद् नृपतेः पुरः ।
 स्वामिक्षेप्यति ते निद्रा कदाचिन्मास्प्रतं ध्रुवम् ॥७९१॥
 पूर्वापराधिनाः सन्ति भृग्निश्चो विद्विषन्तव ।
 तेन गन्तुं मनो नैव दत्ते मम मनागपि ॥७९२॥
 गजा प्राह व्रज स्वय्यो जागरिष्याम्यहं स्फुटम् ।
 त्वं चादेःशमिमं कृत्वा ममात्रागच्छ वंगतः ॥७९३॥ यतः—
 “उद्यमे नाम्नि दारिद्र्यं जपतो नैति पातकम् ।
 मेघवृष्टौ न दृभिर्भ्रं नाम्नि जागरतो भयम्” ॥७९४॥
 महस्रधीर्नृपादेशं प्राप्य चिन्तातुरो द्रुतम् ।
 ययौ शतमतेः पार्श्वे नृत्यं काश्यतमदा ॥७९५॥
 हृष्टं शतमतिं दानपरं वीक्ष्य महस्रधीः ।
 दध्यौवस्य न कोऽप्यस्त्यपराधो विम्विताम्यतः ॥७९६॥ यतः—
 “विपदि परंपां मन्नः समधिकनरमेव दधनि मौजन्यम् ।
 ग्रीष्मे भवन्ति तग्वो घनकोमलपल्लवच्छायाः” ॥७९७॥

अकार्यकतुर्गन्यस्त्रीगतस्य तस्करस्य च ।
जायते न मुञ्चं हृष्टं भयव्याप्तमनस्वतः ॥७९८॥
महतामुदये मन्तो दृग्स्थितयोऽपि दधति मन्तोपम् ।
नभमि ममुद्रत इन्द्रो मुद्रितं भुवि मिन्धुनाथेन ॥७९९॥
शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे ।
माधवो नहि सर्वत्र चन्दनं न वने वने" ॥८००॥
एवंविधं मुदा गीतनृत्यादि मुन्दरं स्फुटम् ।
निश्छिन्नानो नरा धीराः काग्यन्ति पुनः परे ॥८०१॥
शनधीः प्राह कस्याथ न्वमागा अधुना मुह्य ।
विमूर्च्छकाकिनं भूषं वैशिणः सन्ति भृगिणः ॥८०२॥
विघ्नमद्य महीशस्य दुःशक्रं हि समागतम् ।
टलितं भाग्ययोगेन लोकानामावयोः पुनः ॥८०३॥
ब्रज पश्चाद् द्रुतं तावकीना वेला विनश्यति ।
पालयन्ति नरा धीराः प्रपन्नमात्मनः सदा ॥८०४॥ यतः—

“चलति कुलाचलचक्रं मयां दामनिपतन्ति जलनिधयः ।
प्रतिपन्नममलमनसां न चलति पुंसां युगान्तेऽपि ॥८०५॥
पडिवन्नं दिणयग्वामगण दोषं पि अमंडिअं होइ ।
सुरो न दिणेण विणा दिणो अ न हु सूरविहंमि ॥८०६॥
अलमंतेण वि मज्जणेण जे अक्खमग ममुल्लविआ ।
ते पन्थगट्ठं कुर्कारिअव्व न अक्खहा हंति" ॥८०७॥
शनवृद्धमुंस्वाकागक्रियाजल्पादिभिस्तदा ।
मत्वा निदांपतां प्राह महस्त्रधीगिति स्फुटम् ॥८०८॥
गीतनृत्योन्मत्तं प्राज्यं निशम्य भवदालये ।
द्रष्टुमागामहं हृष्टोऽधुना शनमने ! द्रुतम् ॥८०९॥ यतः—
“तुष्यन्ति तापसा भोज्यैर्मयूरा घनगर्जितैः ।
माधवः परमम्पत्या म्बलाः परविपत्तिनः" ॥८१०॥
ततः मन्मानितस्नेन ताम्बूलेन महस्त्रधीः ।
भृपपाशं द्रुतं रक्षां कतुं पश्चात्समीयिवान् ॥८११॥

भूपोऽवक् किं ममादेशः कृतः महम्बधि (धीः) ! त्वया ।
 श्रुत्वंतन्मौनमाधाय तस्यौ महम्बधीस्तदा ॥८१२॥
 अजल्पन्तं च तं दृष्ट्वा भूपः प्राह महम्बधि (धीः) ! ।
 त्वमपि शतधीतुल्यो जातोऽमि माम्प्रतं मम ॥८१३॥
 ततः स्वस्थं नृपं कर्तुं मद्राक्येन महम्बधीः ।
 पश्चात्तापोपरि प्राह ब्राह्मणीनकुलं यथा ॥८१४॥ तथाहि-
 अपरीक्षितं न कर्तव्यं कर्तव्यं मुपरीक्षितम् ।
 पश्चाद् भवति मन्तापो ब्राह्मणीनकुलं यथा ॥८१५॥
 श्रीपुरे कृष्णविप्रस्य गृहोपान्तेऽन्यदा वरे ।
 प्राप्तुं नकुली पुत्रं वर्याकारं मनोहरम् ॥८१६॥
 पुत्रवन्नकुलं पालयन्ती रूपवती क्रमान् ।
 मृते स्म तनयं दिव्यरूपं चन्द्राभिधं तदा ॥८१७॥
 अन्येद्युब्राह्मणीमूनो गिह्नतः प्राङ्गणे मतः ।
 विमुच्य नकुलं रक्षाकृते प्राहेति रज्जनः ॥८१८॥

जलाय माम्प्रतं यामि गृक्षणीयम्बया मुतः ।
 एवमुक्त्वा गता नीगनयनार्थं द्विजप्रिया ॥८१९॥
 आगच्छन्तमहिं दृष्ट्वा कृष्णं बालकमभिधौ ।
 नकुलः सम्मुक्तं गत्वा व्यधाद् युद्धं भृशं स्वयम् ॥८२०॥
 हत्वाऽहिं बालकोपान्ते खण्ड्यो नकुलो मुदा ।
 रक्तहृन्मृगः प्रोक्तुं जननीमम्मुग्धांऽचलन् ॥८२१॥
 तादृशं नकुलं दृष्ट्वा दध्यावेवं द्विजप्रिया ।
 नूनं हत्वा मुतं पार्ष्णी नकुलोऽयं समागतः ॥८२२॥ यतः-
 “जटुगभिः पचत्यन्नं फलं कालेन पच्यते ।
 कुमन्त्रः पच्यते गजा पार्ष्णी पापेन पच्यते ॥८२३॥
 ब्राह्मणी नकुलं हत्वा रुष्टा यावदगाद् गृहम् ।
 तावद्दर्शं तनयं गिह्नन्तं प्राङ्गणेऽभितः ॥८२४॥
 पतितानि च मर्षस्य खण्डान्येक्ष्य द्विजप्रिया ।
 पश्चात्तापपरा यावर्जीवं पुत्रवधादभून् ॥८२५॥ यतः-

“प्रमादः परमद्वेषी प्रमादः परमं विषम् ।
प्रमादो मुक्तिपुदस्युः प्रमादो नग्कायनम् ॥८२६॥
प्रमादस्य महाहेश्व दृश्यते महदन्तरम् ।
आद्याद्भवे भवे मृत्युः परम्माजायते न वा” ॥८२७॥
एवं स्वामिन्निविचार्य कार्यकर्तुर्नगम्य हि ।
पश्चात्तापो भवेनेन प्रतीक्षस्वाधुना क्षणम् ॥८२८॥
श्रुत्वनद् भूपतिर्दध्यावयं महम्मर्षीः पुनः ।
शनधीमोदरः कार्याकरणादधुनाऽजनि ॥८२९॥
द्वितीयप्रहरम्यान्ते विमृज्य सेवकं च तम् ।
लक्षवृद्धिं समाकार्य पूर्ववच्चूपतिर्जगौ ॥८३०॥
श्रुत्वनल्लक्षधीरेतज्जगाद नृपतेः पुरः ।
स्वामिन्नेष्यति ते निद्रा कदाचिन्मास्त्रतं द्रुतम् ॥८३१॥
पूर्वं विरोधितास्मन्ति भृगिशो विद्विषस्तव ।
तेन गन्तुं मनो नैव दत्ते मम मनागपि ॥८३२॥

राजा प्राह ब्रज स्वस्थो जागर्गिष्याम्यहं स्फुटम् ।
तं चादेशमिमं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥८३३॥ यतः—
“नृणां जागर्गतां नैव भयं भवति कश्चित् ।
मच्चद्ववद्ववमुधाधवस्येव ग्णाङ्गणे” ॥८३४॥
श्रुत्वनल्लक्षधीर्दध्यावयं नूनमेव महीपतिः ।
विपरीतमनिर्जान ईदृशजल्पनान् स्फुटम् ॥८३५॥
प्रतीक्षस्व क्षणं स्वामिन् ! करिष्यामि वचस्तव ।
आदावेकां कथां कथ्यमानां मम्यग मया शृणु ॥८३६॥
भृपोऽवग लक्षवृद्धे ! त्वं कथयादौ कथां वराम् ।
ततः ममीहितं मे हि भवान् करोतु तन्क्षणम् ॥८३७॥
लक्षवृद्धिस्तनो भृमीनाथस्य पुरतस्तदा ।
स्थिरीकर्तुं नृपं मद्यः कथामेवं जगौ स्फुटम् ॥८३८॥
लक्ष्मीपुरेऽभवद् भीमश्रेष्ठिनः सुन्दरः सुतः ।
रूपलावण्यसौभाग्यचिन्तयादिगुणाम्बुधिः ॥८३९॥

मातापित्रोः स्वजनस्य रिक्त्वं मुन्दग्नन्दनः ।
 प्राङ्गणे तनुते मोदं बालेन्दुग्वि वारिधेः ॥८४०॥ यतः-
 “उत्पतन् निपतन् रिक्त्वं हसन लालावर्लावमन् ।
 जल्पनव्यक्तमादत्ते मातापित्रोर्मुदं भृशम् ॥८४१॥
 वर्धमानः क्रमान् पित्रा पाठितः पण्डितान्तिके ।
 धर्मकर्मकलाः कल्याः मुन्दरः मुन्दगकृतिः ॥८४२॥ यतः-
 “मकलाऽपि कलावतां कला विफला पुण्यकलां विना किल ।
 मकलावयवा वृथा यथा तनुभाजामकर्त्तानिकं तनुः” ॥८४३॥
 मातापित्रोश्च चित्तेन प्रयाति मुन्दरः मदा ।
 देवगुरुपदाम्भोजं सेवतेऽवमरे पुनः ॥८४४॥
 याऽवश्यं पितुगदेशं कुरुते मुदितः मदा ।
 म एव लभने कीर्तिप्रतिष्ठाकमलाः पुनः ॥८४५॥
 एकेन चन्दनक्षोणिरुहेण निम्बिलं वनम् ।
 वाम्यते म्रुनुनेवाशु मद्यशो गन्धशालिना ॥८४६॥

अन्येषुः पितरं पृष्ट्वा कयाणकानि भृग्निः ।
 गृहीन्वा वाहनारूढोऽचालीन् वाद्रीं शुभेऽहनि ॥८४७॥
 शुभवानप्रयोगेण गन्दीपे रमापुरे ।
 गन्वा बह्नीं रमां मद्योऽर्जयामाम म मुन्दरः ॥८४८॥
 स्वकीयपुत्रात्मन्यं पूवायानं धनं श्रिये ।
 गन्तुं स्वपुरे प्राप्तश्रीकं वीक्ष्याह मुन्दरः ॥८४९॥
 कोटिमूल्यमिदं गन्मपेणीयं पितुर्मम ।
 गतेन नगरे स्वीये भवता धननगम ! ॥८५०॥
 लग्न्यन्ति घना घमाः कुर्वन्तः क्रयविक्रयम् ।
 ममात्र नगरे भृग्निकयाणाङ्गाङ्गणतः ॥८५१॥
 एवमुक्त्वा मणिं तस्मै दत्त्वाऽस्थानं तत्र मुन्दरः ।
 धनो भृग्निनाऽम्भोधिपथा स्वपुत्रमाययौ ॥८५२॥
 मिलितोऽपि धनो भीमश्रेष्ठिनोऽभ्येत्य मद्यनि ।
 माणिक्यं न ददौ लोभापिणाचग्रमिनाग्रयः ॥८५३॥ यतः-

“लोभभृताभिभृतः मन् जनः मुकुलजः पुनः ।
कृत्याकृत्यं न जानाति न देवं न गुहं स्फुटम् ॥८५४॥
लोभमूलानि पापानि रममूलाश्च व्याधयः ।
महमूलानि दुःस्वानि त्रीणि त्यक्त्वा मुक्ती भव ॥८५५॥
धनहीनः जनमेकं महत्त्वं जनवानपि ।
महमाधिपतिर्लक्षं कोटिं लक्षेश्वरोऽपि च” ॥ इत्यादि योगशास्त्रे ।
अन्येषु र्गजनामङ्ग्यधनोऽम्भोधिपथा क्रमान् ।
आययौ स्वपुत्रं नानोन्मत्तं मुन्दर्गनगमः ॥८५७॥
क्रयाणकानि मवाणि ममुत्तार्य जनैः जनैः ।
मुन्दरः पितरं र्गनार्पणोदन्तं पप्रच्छ च ॥८५८॥
ममापितं न तेनेति पित्रोक्तं मुन्दरस्मदा ।
ययाचे च धनं र्गवं कोटिमूल्यं मनोहरम् ॥८५९॥
धनः ग्राह मया दत्तं र्गवं पित्रे तव स्फुटम् ।
मुन्दरोऽवक् च कः साक्षी विद्यतेऽत्राधुना वद ॥८६०॥

धनो जगौ द्वित्रः साक्षी ममास्ति श्रीधरमिधः ।
पिता तव कथंकारं हनुते मदपितं मणिम् ॥८६१॥ यतः-
“अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं दशनविहीनं जातं तुण्डम् ।
वृद्धो यानि गृहीन्वा दण्डं तदपि न मुञ्चत्याशा पिण्डम् ॥
दन्तैरुच्चलितं धिया तगलितं पाण्यं हिणा कम्पितम् ,
दृग्भ्यां कुदमलितं बलेन गलितं रूपश्रिया प्रोषितम् ।
प्राप्ताया यमभूपतेरिह महाधात्र्यां जगयामियम् ,
तृष्णा केवलमेकैकं मुभटी हृत्पत्तने नृत्यति” ॥८६३॥
धनोऽभ्येत्याशु मदने आकार्य श्रीधरद्विजम् ।
दत्त्वा दीनारदशकं प्रोवाचेति रहस्मदा ॥८६४॥
मुन्दरैर्गणक्रमाणिक्यं पुग दत्तं ममानघम् ।
अवलुप्तं मया लोभात्कटजल्पननोऽधुना ॥८६५॥
भीमस्यानेन माणिक्यमपितं मम पश्यतः ।
भवतेन्यत्र वक्तव्यं भूपतेरग्रतः स्फुटम् ॥८६६॥

पुनर्दीनारदशकं तुभ्यं दास्याम्यहं गृहः ।
 मिदं कार्यं मदीयेऽस्मिन्निनिने श्रीधर द्विज ! ॥८६७॥
 अग्रतोऽप्यावयोः प्रीतिर्भविष्यति च निश्चला ।
 जोमिति श्रीधरेणोक्तं हृष्टोऽभूद् धननगमः ॥८६८॥
 पिता प्राह मुनेदानीं वक्तुं नैव वरं तव ।
 परस्वहृष्टो दुःखं भवत्यत्र परत्र च ॥८६९॥ यतः—
 “दौर्भाग्यं प्रेष्यतां दास्यमङ्गच्छेद् दग्दिताम् ।
 अदत्तात्तफलं ज्ञान्वा स्थूलस्नेयं विवर्जयेत् ॥८७०॥
 पतितं विस्मृतं नष्टं स्थितं स्थापितमाहितम् ।
 अथ तं नाददीत स्वं परकीयं क्वचित् सुधीः ॥८७१॥
 अयं लोकः परलोको धर्मो धर्मो धृतिर्मतिः ।
 मुष्णता परकीयं स्वं मुपितं सर्वमप्यदः ॥८७२॥
 एकस्यैकं क्षणं दुःखं मायमाणस्य जायते ।
 सपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावर्जावं हने धने ॥८७३॥ इत्यादि योगशास्त्रे

एवमुक्तोऽपि च धनोऽवगणय पितुर्वचः ।
 आकायं श्रीधरं गजः पार्श्वेऽगान्मुन्दगन्धिनः ॥८७४॥
 मुन्दगेऽवग मया स्वामिन्नेकं माणिक्यमपिनम् ।
 अनेनापहृतं लोभाद् धनेनेह कुबुद्धिना ॥८७५॥
 आकायं भूपतिबुद्धिमागं मनिमागम् ।
 प्रोवाचेत्यनयोत्रादं भिन्दि बुद्धिविधानतः ॥८७६॥
 बुद्धिं विना नरो नैव प्रतिष्ठां लभते तथा ।
 लक्ष्मीं विना नरो नैव प्रतिष्ठां लभते यथा ॥८७७॥ यतः—
 वरं बुद्धिर्न मा विद्या विद्यानो बुद्धिरुत्तमा ।
 बुद्धिहीना विनङ्ग्याऽप्यन्ति यथा ने मिहकायकाः ॥ तथाहि—
 विदेशं प्रति चन्वाग्धनुर्विज्ञा ग्मापुगन ।
 चलन्नोऽध्वनि जल्पन्ति स्मेति तत्र त्रयः स्फुटम् ॥८७८॥
 शम्भुपीनोऽधिका विद्या विद्यते नात्र मंत्रयः ।
 विद्यावान् मान्यते भूपमहर्ष्यगपि सर्वतः ॥८७९॥

“विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते गजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते” ॥८८१॥
एकोऽवग बुद्धिमान् बुद्धिविद्यानो विद्यतेऽधिका ।
बध्यन्ते धीमता भूषाः शूरा दुर्गगता अपि ॥८८२॥ यतः-
“यस्य बुद्धिर्बलं तस्य निर्वुद्धेस्तु कुतो बलम् ।
वने मिहो मदोन्मत्तः शशकेन निपानितः” ॥८८३॥
अत्र शशकस्य कथा ।
मागे मिहं मृतप्रायं दृष्ट्वा शास्त्रधरो जगौ ।
वराकोऽयं क्षमन् मञ्जीक्रियते मांमदानतः ॥८८४॥
“ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
अभदानात् सुखी नित्यं निर्व्याधिर्भयपञ्चाद् भवेत्” ॥८८५॥
बुद्धिमान् प्राह मिहेऽस्मिन् दृष्टे मञ्जीकृते स्फुटम् ।
भविष्यति महानर्यो मरणान्तोऽत्र वो दुनम् ॥८८६॥ यतः-
“वेद्याऽका नृपतिश्चौगे नीरुमाजागदंष्ट्रिणः ।
जातवेदाः कलादाश्च न विश्वासा इमे कचित्” ॥८८७॥

ततो बुद्धिमता भूयः शास्त्रज्ञा वाग्विस्तारयः ।
अभ्यिमांमादिना मिहं मजं कुर्वन्ति यावता ॥८८८॥
तावन्पूर्वं महानर्थं विज्ञाय बुद्धिमान् दुनम् ।
दुर्देशं ययौ नन्द्या हितं वाञ्छन् निजात्मनः ॥८८९॥
तैश्च मञ्जीकृतः मिहः क्षुधितः श्राक् चपेटया ।
शास्त्रज्ञांस्त्रींस्तदा हत्वा तृप्तोऽभूद् बहुकालतः ॥८९०॥
मन्त्री धनं प्रति प्राह माक्षी रत्नार्पणेऽस्ति कः ।
म धनोऽवग द्विजः माक्षी श्रीधरोऽयं पुगे मम ॥८९१॥
मन्त्री मृत्युम्वुधिः प्राह भो भो श्रीधर वाडव ! ।
कियन्प्रमाणं माणिक्यं त्वया दृष्टं पुग वद ॥८९२॥
श्रीधरो वाडवो दध्यौ कोटिमूल्यो मणिः स्फुटम् ।
घटप्रमाण एवेह भविष्यति न संशयः ॥८९३॥
घटप्रमाणमाणिक्यमिन्युक्ते श्रीधरेण च ।
मन्त्री प्रोवाच माणिक्यं बध्यते क्व वद द्विज ! ॥८९४॥

विमृश्य बाहवः प्राह बध्यते कर्णकण्ठयोः ।
 मन्त्री प्राह त्वया मत्स्यं मनाग नैव प्रजल्पितम् ॥८९५॥
 घटप्रमाणमाणिक्यं कर्णे कण्ठे कदापि न ।
 केनचिद् बध्यते पुंसां ततस्ते कूटमाक्षिता ॥८९६॥
 कुट्टापितो द्विजोऽत्यन्तं कशाघातमर्हतीशुजा ।
 अमत्यवचनाद् यावज्जीवं दुःख्यभवद् भृशम् ॥८९७॥ यतः—
 “अमत्यवचनाद्विगृहिषादाप्रत्ययादयः ।
 प्रादुःपन्ति न के दोषाः कुपय्याद् व्याधयो यथा ॥८९८॥
 निगोदेष्वथ निर्यक्षु तथा नरकवासिषु ।
 उत्पद्यन्ते मृषावादप्रमादेन शरीरिणिः ॥८९९॥
 ब्रूयाद् भियोपगोधाढा नामत्यं कालिकार्यवन् ।
 यस्तु ब्रूते स नरकं प्रयाति वसुगजवन ॥९००॥
 ततो रुष्टो नृपो हन्वा धनस्य निम्बिलां श्रियम् ।
 माणिक्यं दापयामास मुन्दगय स्फुग्बुधुनि ॥९०१॥

ततो धनो वणिक पश्चात्तापनमतनुर्भृशम् ।
 मरणावधि दारिद्र्यपूरितोऽजनि दुःखिनः ॥९०२॥
 एवं कुर्वन्ति येऽकार्यमविमृश्य जना नृप ! ।
 ते तावद् दुःखिनो लोके जायन्ते नात्र मंशयः ॥९०३॥
 प्रतीक्षस्व क्षणं स्वामिन ! कश्चिद्विद्वत् तत्रोदितम् ।
 भृशं दध्यावयमपि महस्यधीममोऽजनि ॥९०४॥
 तृतीयप्रहरप्रान्ते विमृज्य मेवकं च तम् ।
 कोटिबुद्धिं समाकार्य भूपालः प्राह पूर्ववत् ॥९०५॥
 श्रुत्वा तन्कोटिधीमेतज्जगद् भूपतेः पुरः ।
 स्वामिक्षेप्यनि ते निद्रा कदाचिन्माप्स्यते कुतम् ॥९०६॥
 पूर्वं विगोधिनाः सन्ति भृग्निं विद्विषन्तव ।
 तेन गन्तुं मनो नैव दत्तं मम मनागापि ॥९०७॥
 गत्वा प्राह ब्रज स्वस्यो जागर्ष्याम्यहं स्फुटम् ।
 त्वं चादेशमिमं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥९०८॥ यतः—

“एकाकिनोऽपि मिहस्य कानने विपुले स्फुटम् ।
जायते किं भयं विघ्नं परतः श्वापदाक्षगत् ॥९०९॥
भुर्वनत्कोटिर्धीर्ध्यावयं नूनं महीपतिः ।
विपरीतमनिर्जान ईदृशजल्पनादिह ॥९१०॥
अनबुद्धिर्यतो वयंगुणमाणिक्यरोहणः ।
प्रतिकूलं न कस्यापि कुरुते स्म कदाचन ॥९११॥
प्रनीक्षस्व क्षणं स्वामिन् ! कर्ग्यामि वचस्तत्र ।
आदावेकां कथां कथ्यमानां सम्यग मया शृणु ॥९१२॥
भूमीपतिर्जगौ जल्प कथां कार्यं ततः कुरु ।
कोटिबुद्धिस्ततः सद्यः प्रोवाचेति कथामिमाम् ॥९१३॥
आमील्लक्ष्मीपुरे विप्रः केशवाहो रमाकृते ।
कुर्वन्नुपक्रमं भूयोऽभवद् दारिद्र्यवान् भृशम् ॥९१४॥
आरोहतु गिरिशिखरं समुद्रमुल्लङ्घ्य यातु पातालम् ।
विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः ॥९१५॥

अन्येषुर्गुहिणी प्राह कान्त ! धान्यं विना भृशम् ।
सीदावस्नेन लक्ष्म्यर्थं गम्यते दूरदेशतः ॥९१६॥ यतः—
“यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः,
स पण्डितः स श्रुतवान् गुणज्ञः ।
स एव वक्ता जनमाननीयः,
सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ॥९१७॥
सुमीनाः परदेशस्य बह्मालस्याः प्रमादतः ।
स्वदेशे निधनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः” ॥९१८॥
यो न निर्गत्य निःशेषामवलोकयति मेदिनीम् ।
अनेकाश्चर्यमम्पूर्णां स नरः कूपदुर्गः” ॥९१९॥
विमृशेति प्रियां पृष्ट्वा वादिमार्गेण केशवः ।
ययौ श्रीनगरे लक्ष्मीकृते कष्टेन पीडितः ॥९२०॥
परगेहेषु कर्माणि कुर्वन् तत्रापि नित्यशः ।
पूर्वाभाग्योदयाद् दुःखी जातोऽत्यन्तं च केशवः ॥ यतः—

“दुःखं स्त्रीकुक्षिमध्ये प्रथममिह भवे गर्भवासे नराणाम् ।
 बालन्वे चापि दुःखं मलकलिततनुः स्त्रीपयःपानमिश्रम् ।
 तारुण्ये चापि दुःखं भवति विग्रहजं वृद्धभावेऽपि दुःखम् ।
 संसारे रे मनुष्या ! वदत यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चिन्” ॥
 जाते वर्षत्रये भ्राम्यन् ययौ चण्डीनिकेतने ।
 स्फारं पाषाणमादाय जजल्पेति पुनः पुनः ॥१२३॥
 ममं देहि श्रियं देवि नो हि चेदस्मनाऽमुना ।
 मूर्तिं चूर्णाकरिष्येऽहं तावकीनामिमां द्रुतम् ॥१२४॥
 बिभ्यती निर्जरी प्राह भाग्यं नास्ति मनाक् तव ।
 दत्तं स्थास्यति नो तावकीने हस्ते मनागपि ॥१२५॥
 द्विजः प्राह मृतं देवि ! तव चैतर्वचोभरः ।
 देहि श्रियं न चेन्मूर्तिं करिष्यामि द्विधाऽधुना ॥१२६॥
 बिभ्यती निर्जरी तस्मै कोटिमूल्यं मणिं ददौ ।
 द्विजोऽपि मुदितोऽम्भोधिमार्गेण वाहनेऽचटन् ॥१२७॥

चञ्चलप्रभोदयं पूर्णं चन्द्रं वीक्ष्य द्विजस्तदा ।
 हस्ते कृत्य मणिं दीप्रदीधितिं ध्यातवानिति ॥१२८॥
 माणिक्यचन्द्रयोर्मध्ये कोऽस्ति भव्यवर्दीमिमान् ।
 एवं पुनः पुनः कुर्वन् यावन् निष्ठुनि वाडवः ॥१२९॥
 तावच्छयान्मणिर्वाट्टी पयानाभाग्ययोगतः ।
 तन्मावद् द्विजः पश्चात्तापभागजनिष्ट मः ॥१३०॥
 एवं कुर्वन्ति ये कार्यमविमृश्य जना मनाग ।
 तेऽर्जिव दुःखिनो लोके जायन्ते नात्र मंत्रयः ॥१३१॥
 प्रतीक्षस्व श्रणं म्यामिन् ! करिष्येऽहं तवोदितम् ।
 भूयो दध्यावयमपि लक्षवृद्धिममोऽजनि ॥१३२॥
 प्रगे तन्मागमाकार्यं प्रोवाचेति क्षमापतिः ।
 शृणायां श्रवणं कार्यं न्वया जनमनेद्रुतम् ॥१३३॥
 महम्मल्लक्षकोटिभ्यो मनीनां तन्ध्रणानदा ।
 देगत्यागं ददौ प्रातः कुट्टो विक्रमभूषतिः ॥१३४॥ यतः-

“माता यदि विपं दद्यान् पिता विक्रयते सुतम् ।
 राजा हगति सर्वम् का नत्र पण्डितवता ॥९३५॥
 दुर्दग भूपतेराज्ञा दुर्धरं वह्निवेशनम् ।
 मिहस्याम्यं कश्चिपो दुर्दगे देहितां भवेत्” ॥९३६॥
 शतबुद्धिं तलाग्नः श्रुत्वायां क्षेप्तुमञ्जया ।
 राजादेशान् वह्निदेशं यावद् गच्छति निर्दयः ॥९३७॥
 तावच्छतमनिः प्राह भो तलागशिरोमणे ! ।
 मया विनाशितं भूमीपतेः किमपि नाधुना ॥९३८॥
 अविचार्यायमुर्वोशो यदि मां मारयिष्यति । [मनि
 तथापि भूपतेः पाशं नेतव्योऽहं त्वयैकशः ॥ तलारेण तथा कृते
 शतबुद्धिर्नृपोपान्ने गत्वा मण्डानि भोगिनः ।
 आनीय रात्रिवृत्तान्तं निखिलं प्रोक्तवान् स्फुटम् ॥९४०॥
 ततः शतमतेर्वीक्ष्य चातुर्यं स्वामिभक्तताम् ।
 सद्यो नृपो ददौ देशान् भूगिस्तोपिताशयः ॥९४१॥

त्रयाणां महम्बुद्ध्यादिकानां मन्त्रिणां तदा ।
 वर्धयामास भूपालो ग्रासं पुर्यादिदानतः ॥९४२॥ यतः—
 “भवलान्यातपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः ।
 सदा मत्ताश्च मानङ्गाः प्रमत्ते भूपतौ सति ॥९४३॥
 राजा तुष्टोऽपि भृत्यानामर्थमात्रं प्रयच्छति ।
 तेऽपि मन्मानमात्रेण प्राणैरप्युपकुर्वन्” ॥९४४॥
 ततः श्रीविक्रमादित्यो भट्टमात्रादिसेवकैः ।
 सेव्यमानो नयाद् भूमिं पालयामास नित्यशः ॥९४५॥
 “दृष्टानां दमनं नयानुगमनं स्वीयप्रजापालनम् ,
 नित्यं देवमहर्षिपादनमनं पट्टदर्शनीमाननम् ।
 औचिन्याचरणं परोपकरणं न्यागं सभोगं श्रियाः,
 कुर्वाणो नृपतिः श्रिया निजगतिः सत्यं सेवा मता” ॥
 अन्येषुविक्रमादिन्यः सभायां यावदासितः ।
 तावत्कोऽपि द्विजोऽभ्येन्य काव्यमेकं जगौ स्फुटम् ॥९४७॥

“मरुत्तटिन्याः किल बालुकानां, मरिचपतेर्वाग्विषयन्मणीनाम् ।
 नभस्युहनां च शरीरिणां च, विज्ञायते नैव बुधेन संख्या” ॥
 तस्मिन्नवसरे कश्चिदन्यो वा पण्डितो जगौ ।
 स्वामिभेकं स्फुटं काव्यं श्रूयतां भवताऽधुना ॥९४९॥
 विक्रमार्कनृपः प्राह जल्प पण्डितशेखर ! ।
 उच्चैः स्वरं जगौ काव्यमिदं संमदि कोविदः ॥९५०॥
 “अश्वप्लुतं माधवगजिनं च, स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च ।
 अवर्षणं चाप्यनिवर्षणं च, देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः” ॥
 विक्रमाको जगौ विद्वन् ! नेदृग युक्तं वचस्तव ।
 नारीणां ज्ञायते पार्श्वगिरिम्य हि कोविदः ॥९५२॥
 तनस्तं पण्डितं कागगारे शिखाऽथ विक्रमः ।
 उत्तगभिमुखोऽचालीद् ज्ञातुं स्त्रीचरित्रं नदा ॥९५३॥
 कामता तेन भूषीठं शिखरे कम्यच्चिद् गिरिः ।
 कायोत्सर्गस्थितो नामान्यस्तद्वक् माधुरीश्विनः ॥९५४॥ यतः-

“आयात्रयंनि गिरिहेतु हेमनेतु अवाउडा ।
 वामामु पडिमंलीणा संजया मुममाहिआ” ॥९५५॥
 विक्रमादिन्यभूमीशं विज्ञाय ज्ञानतो यतिः ।
 तस्मात्प्राऽऽलापयामाम स धर्माशीर्वादपूर्वकम् ॥९५६॥
 उपदेशे मृनीन्द्रेण दत्ते प्राहेनि भूपतिः ।
 मयं विद्यामर्गा न्वं प्रमद्य देहि मन्मथ ! ॥९५७॥
 मनःकामनया शुद्ध्या गजिनः माधुना नृपः ।
 नन्वा स्तुत्वाऽग्रतोऽचालीन् तत्परीक्षणहेतवे ॥९५८॥
 पश्यन् बहून् पुग्गामाकारगमिन्धनगान नृपः ।
 जगाम वमुधाभूषामणि लक्ष्मीपुत्रं परम् ॥९५९॥
 विलोकयन् पुच्छायां धृक्स्थानकेऽगमन् ।
 धिर्वक्त्रं प्रहरं यावदचलदग्रतो नृपः ॥९६०॥
 धृतकृन् भ्रत्रियो ज्ञान्वा मदाकारं च नं नग्म् ।
 गच्छन्तं व्यवलान् मद्यो भोजनय न्यमन्त्रयन् ॥९६१॥

भीविक्रम-
चरितम्

॥२४४॥

अनियेगन्मनश्चापि भोजनं प्रवरं तदा ।
प्रेष्य स्वं सेवकं गेहे तेन रंधापितं स्फुटम् ॥९६२॥
दीव्यतो द्यूतकृन्पुंमो भोजनं विमृशं पुनः ।
मार्यया प्रेषितः प्रेष्यः पत्न्युः पार्श्वेऽदनाय च ॥९६३॥
रममाणेन तेनाथ प्रेषितोऽभ्यागतो गृहं ।
तत्प्रिया तं नरं प्रेक्ष्य पञ्चबाणेन पीडिता ॥९६४॥ यतः—
“जर्जरिते मनि हृदये स्मरकौमुदमग्नसंघातमन्तर्धैः ।
जलमिव गलति विवेकः कृत्याकृत्येषु लोकस्य” ॥९६५॥
प्रश्नान्य चरणौ भोक्तुमुपविष्टोऽतिथिस्तदा ।
शालिदालिघृतं पर्य(रि)वेष्य दध्याविति प्रिया ॥९६६॥
यद्ययं पुरुषो भक्तां मम नूनं भविष्यति ।
गोत्रदेव्यै बलिं सद्यः तदा दत्स्येऽहमद्भुतम् ॥९६७॥
तदा तं पुरुषं वीक्ष्य रूपवन्तं च तत्क्षणात् ।
क्षत्रियगृहिणी मोहपिशाचप्रमिताऽभवत् ॥९६८॥ यतः—

“दिवा पश्यति नो घूकः काको नक्तं न पश्यति ।
अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥९६९॥
धत्तुरितो जनो यद्वत्पश्येत् काञ्चनमजगत् ।
तथा कामान्धितो जीवोऽखिलं नारीमयं जगत् ॥९७०॥
मनःकामनया शुद्ध्या ज्ञान्वा तस्या मनोगतम् ।
प्राहेति भूयतिनारि ! कुरुष्व त्वं यथारुचि ॥९७१॥
मां विगोपयिता क्षेप नरो घ्यात्वेति भामिनी ।
बुम्बात्वं चकाराशु जल्पन्ती च यथा तथा ॥९७२॥
जानशङ्कोऽथ तं हन्तुं यावदायाति द्यूतकृत् ।
तावच्च तत्प्रिया दध्यावतिथेर्मरणं वृथा ॥९७३॥ यतः—
“क्षणं मक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी ।
मोहाद्यैः क्रीडयेवाहं कारितः कपिचापलम्” ॥९७४॥
चुल्लीतोऽलानमादाय नीब्रं प्रज्वालितं तथा ।
ततो जजल्प मो लोका गृहं ज्वलति धावत ॥९७५॥

एकादशः
सर्गः

॥२४४॥

ज्वलन्तं मदनं विध्यापयन्तमतिथिं तदा ।
 निरीक्ष्य धूतकृन् स्वङ्गं कोशमध्येऽक्षिपत्तदा ॥९७६॥
 तथेति हकितो भर्ता यद्ययं पुरुषोत्तमः ।
 नागमिष्यत् तदा मवं गृहं भस्म्यभवन्ननु ॥९७७॥
 ततः स्त्रीचरितं ज्ञात्वा गन्वा निजनिक्तेनने ।
 भूरिद्रव्यप्रदानेन मानयामास पण्डितम् ॥९७८॥
 एकां कोटिं सुवर्णस्य कोषाध्यक्षममीपतः ।
 दापयामास भूपालस्तस्मै विक्रमभानुमान् ॥९७९॥
 विक्रमादिन्यभूमीशस्तं काव्यार्थं हृदि स्मरन् ।
 सुत्वेन गमयामास कालं दानं ददन्नुणाम् ॥९८०॥
 इतोऽजनिं प्रतिष्ठानपुरे श्रीशालवाहनः ।
 बलिष्ठेभतुरङ्गादिवर्यलक्ष्म्या बलीं क्रमान् ॥९८१॥
 द्विपञ्चाशच्छयस्फारशिलोत्पाटयिता बली ।
 भूपस्य सेवकोऽनघ्यो बभूव शूद्रकाभिधः ॥९८२॥
 अन्येऽप्येवंविधाः शूरा बलिनः सेवकाः क्रमात् ।

जाता एकोनपञ्चाशन् तस्य भूमीपतेः पुनः ॥९८३॥
 अत्र शालवाहनमम्बन्धः कियान् वाच्यः ।
 अन्यदा विक्रमाकंस्य शालवाहनभूपतिः ।
 ग्रामाणि कतिचिद् हन्वा जगाम नगरं निजम् ॥९८४॥
 भट्टमात्रो जगौ म्बामिन् ! शालवाहनभूपतिः ।
 निहन्यान्मीयग्रामाणि याति यन् तन्न सुन्दरम् ॥९८५॥
 चलयते कटकं कृत्वा विजेतुं शालवाहनम् ।
 मामर्धेयं मति को मन्यः महतेऽन्यपराभवम् ॥९८६॥
 न्यन्कारं महते मिहोऽन्येषां नैव कदाचन ।
 पराभवं सहन्ते हि शूगालाः कानगशयाः ॥९८७॥
 भूपः प्राह न्वया मन्यं प्रोक्तं मग्नीश ! माम्प्रतम् ।
 उपायानां चतुर्दश कार्यं कुर्वन्ति भूभुजः ॥९८८॥
 माम्ना च यदि मिच्छ्यन्त कार्यं भूमीपतेर्द्वनम् ।
 तदा किं क्रियते दामो र्जवकटविधायकः ॥९८९॥

दामेन यदि मिच्छेन कायं भेदेन किं नदा ।
भेदेन यदि मिच्छेन कायं दण्डेन किं नदा ॥९९०॥
ततोऽवग मन्त्रिगद दूतः प्रेष्यते प्रथमं वरः ।
न मन्यते यदा दूतवचनं मालवाहनः ॥९९१॥
नदा च क्रियते मद्यम् विजेतुमुपक्रमः ।
विमृश्येति महीशेन दूतोऽच्चालि गिपुं प्रति ॥९९२॥
प्रतिष्ठानपुरे गत्वा मालवाहनसंमदि ।
दूतः स्फुटं जगादेति विक्रमार्कनृपादितम् ॥९९३॥
विक्रमार्कनृपग्रामा भग्राश्च यच्चयाऽधुना ।
वरं तन्न कृतं मालवाहनक्षोणिनायक ! ॥९९४॥
आगत्य तस्य भूपस्य विक्रमार्कस्य माम्प्रनम् ।
मिलित्वा क्षम्यतां मौवापगधं विमृशं विना ॥९९५॥
नो चेत् श्रीविक्रमादित्यः मन्त्रि कटकं द्रुतम् ।
एष्यत्यत्र भवन्तं च विजेतुं मालवाहन ! ॥९९६॥

श्रुत्वा तद् भृकुटीं कृत्वा मालवाहनभूपतिः ।
प्राह दूत ! किमुक्तेनानेनैव भवतोऽधुना ॥९९७॥
भवतः मपदि व्यामी ममागच्छतु मम्युत्तम् ।
युद्धाय कटकं लान्वाऽहक्रमेष्यामि वेगतः ॥९९८॥
ततो दूतो द्रुतं गत्वा विक्रमार्कनृपान्तिके ।
प्राहेति कटकं कृत्वा चलयतां माम्प्रतं प्रभो ! ॥९९९॥
मालवाहनभूपालस्तृणमन्यो जगन्नयम् ।
न मन्यते तृणाय तां विक्रमार्कनृपाधुना ॥१०००॥
श्रुत्वा तद् विक्रमादित्यः मन्त्रि तन्क्षणात् तदा ।
भूमिर्न्ययुतोऽच्चालीन् प्रतिष्ठानपुरं प्रति ॥१००१॥
सेवकेभ्यो महीशेन दत्ता लक्ष्मीश्च भूयमी ।
भृत्या भूपतिमन्मानं लब्ध्वाऽभूवन् प्रमोदिताः ॥ यतः-
“विग्रहमिच्छन्ति भटा वद्याश्च व्याधिपीडितं लोकम् ।
मृतकबहुलं च विप्राः क्षेमसुभिश्च च निग्रन्थाः” ॥१००३॥

अनेकमत्तमानङ्गवाजित्रीगिगजितम् ।
 अन्तग मिलितं मेन्यं द्वयोर्भूमीभुजोत्तदा ॥१००४॥
 रथी च रथिना मार्धं मार्दी च मादिना मह ।
 पदिकाः पदिकः मार्धं निषादी च निषादिना ॥१००५॥
 खड्गी च खड्गिना मार्धं कुन्ती च कुन्तिना मह ।
 वर्मिना वर्मिनः मार्धं नृणी च नृणिना गमम् ॥१००६॥
 शाक्तिकेन च शाक्तिकः पत्नी च पत्निना गमम् ।
 बाणिको बाणिना मार्धं दण्डिकेन च दण्डिकः ॥१००७॥
 इत्यादि विग्रहो बाढं बभूव बलयोदयोः ।
 दारुणश्च तदा देवा अपि द्रुष्टुं समागमन् ॥१००८॥
 एवं च कुर्वतोयुद्धं विक्रमाक्रेम्य वक्षसि ।
 तीक्ष्णो लग्नः शगे मुक्तः मालवाहनभृजुजा ॥१००९॥
 तदानीं च चर्ममध्ये श्रीविक्रमाक्रेनरेश्वरम् ।
 भट्टमात्रादयः प्रोचुर्मन्त्रीशा इति तन्क्षणम् ॥१०१०॥

आर्तध्यानं न कर्तव्यं म्यामिन्न तया मनाग ।
 दुर्ध्यानेन यतो जीवा लभन्ते कुगतिं द्रुतम् ॥१०११॥ उक्तं च-
 "आर्तं निर्यग्गतिस्तथा गतिर्गन्धो [मर्ग ८ श्लो ६६०] ॥
 श्रीविक्रमचरित्रं तु भवन्नमिव मन्तनम् ।
 वयं हि वरिचस्यामः कल्पार्णीभक्तिपूर्वकम् ॥१०१२॥
 ततः श्रीविक्रमादित्यः शुभध्यानपरायणः ।
 ध्यायन् पञ्चनमस्कारं प्राप म्मर्गमुत्तं तदा ॥१०१३॥ यतः-
 "तावच्चन्द्रबलं ततो ब्रह्मबलं [मर्ग ८ श्लो ८३६] ॥१०१४॥
 श्रीविक्रमचरित्रोऽथ द्विर्नायवागरे प्रगे ।
 मालवाहनभूपेन गणं कर्तुं प्रवर्तितः ॥१०१५॥
 श्रीविक्रमचरित्रेण मालवाहनभूपेनः ।
 क्षणमात्राच्चर्मभेदा नष्टा मवां दिशोदिशम् ॥१०१६॥
 मेलं कृत्वा ततः मालवाहनो मेदिनीपतिः ।
 जगाम नगरं मौवं विक्रमादित्यमुनुना ॥१०१७॥

श्रीविक्रमचरित्रोऽथ निजपुर्या ममागतः ।
न मुञ्चति मनाक् शोकं पितुर्मग्नदुःस्वितः ॥१०१०॥
मिदमेनगुरुस्तत्रागत्य शोकच्छिदं तदा ।
उपदेशं ददावेवं विक्रमार्कमुनं प्रति ॥१०२०॥ तथाहि—
धर्मशोकभयाद्वागनिद्राकामकलिक्रुधः ।
यावन्मन्त्रा विधीयन्ते तावन्मात्रा भवन्त्यमी ॥१०२१॥
“निन्धयग गणहारी मुग्वङ्गो चक्रिकेयवा गमा ।
मंहरिआ हयविहिणा सेसेमु जीणमु का गणणा” ॥१०२२॥
अशुभयादितीर्थेषु येन यात्रा कृता घनाः ।
अनृणा विहिता भूथ तस्य शोकः कथं भवेत् ॥१०२३॥
भुक्त्वा स्वर्गमुत्वं ज्युत्वा ततो विक्रमभानुमान् ।
स्तोत्रैरेव भवर्मोक्षमौख्यमादर्शयिष्यति ॥१०२४॥ पाठान्तरम्—
अन्येषुविक्रमादिन्यः ममं सालमहीभुजा ।
कुर्वाणः समरं भयः स्निग्धः स्वपुरमीयिवान् ॥१०२५॥

विषादेनोदगव्याधिविक्रमस्य तथाऽजनि ।
यया(यथा) नक्तं क्षणं स्वास्थ्यं लभते कर्मयोगतः ॥१०२६॥
स्मृतेऽपि बह्विवेताले नागने भिषजो जगुः ।
यद्यन्मि काकमांसं तं तदा गेगः प्रयात्यग्म् ॥१०२७॥
भक्षिने काकमांसेऽपि जीवितव्यकृते तदा ।
नागाद्रोगः क्षयं भूमीपतेर्दुष्कर्मयोगतः ॥ उक्तं च लोकेः—
“स्वद्रो काओ मुक्तं च माहसं विनडिअं अप्पाणं ।
अजगमरं न ह्रं हा विक्रम! हारिओ जम्मो” ॥१०२९॥
मिदमेनगुरुस्तत्राभ्येन्य भूपान्तिके जगौ ।
राजस्य क्रियते स्वेद् उत्तमंगपदि स्थितः ॥१०३०॥
धनेषु जीवितव्येषु स्त्रीषु चाहारकर्मसु ।
अतृप्ताः प्राणिनः सर्वे याता यास्यन्ति यान्ति च ॥१०३१॥
श्रुन्वेति विक्रमादिन्यः मिदसेनार्यसंनिधौ ।
आराधनां विधायान्ते मृत्वा स्वर्गं समीयिवान् ॥१०३२॥

श्रीविक्रमचरित्रस्य पितृमृत्युममुद्भवम् ।

शोकं धर्मोपदेशेनोच्चारयामास मृगिगट् ॥१०३३॥

इति श्रीमत्पागच्छनायक-श्रीमोमनुन्दमृगिगट्कणश्रीमुनिमुन्दमृगिशिष्य-पं०शुभशीलगणिविरचिते विक्रमादित्य-

विक्रमचरित्रचरिते श्रीविक्रमादित्यस्वर्गगमनो नामकादशः सर्गः समाप्तः ॥

द्वादशः सर्गः ।

श्रीविक्रमचरित्रं तु मन्त्रिणो भूपविष्टरं ।

न्यस्यन्ति यावता तावत् प्रोचुम्नाः पुत्रिका इति ॥१॥

अस्यास्मिन् योग्यता नाम्न्युपवेष्टुं मिहविष्टरे ।

विक्रमादित्यभूपालतुल्यत्वाभावनः खलु ॥२॥

श्रुत्वा तामां वचः प्रोचुर्गिति मन्त्राश्चरा मिथः ।

एताः मिहामनाधिष्ठायिका देव्यो वदन्ति च ॥३॥

तैः पृष्टं पुत्रिका ! ब्रूत विष्टस्य च का गतिः ।

श्रुत्वेत्यादि गुणैर्वाक्यं विक्रमचरित्रम् ।

मुक्त्वा शोकं द्रुतं मृत्युकृत्यं तस्य पितृव्यधान् ॥१०३४॥

ताः प्रोचुर्भूना भूमौ विष्टं व्यापयन्तु च ॥४॥

देवताधिष्ठितं वाक्यं श्रुत्वा मन्त्राश्चरास्तदा ।

पुत्रिकामाहितं मिहामनमव्यापयन् क्षिणौ ॥५॥

ततोऽन्यस्मिन् महामिहविष्टरे न्यस्य मन्त्रिणः ।

श्रीविक्रमचरित्रं तु नमश्चक्रुः प्रेमोदिताः ॥६॥

[*विक्रमादित्यभगिनी ममेत्य भ्रान्तं नदा ।

लाजवर्धाय मुदिता प्रोवाचेति च मंगलम्] ॥७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२४७॥

विक्रमादित्यभूपालतुल्यस्त्वं भवताञ्चिग्म् ।
औदार्यधैर्यगाम्भीर्यैर्मयप्रमुखमद्गुणैः ॥८॥
शुन्वन्नामरधगश्चनमो जहमुन्नदा ।
गजा प्राह भवन्तीमित्रेन किं हमिनं मनाक् ॥९॥
आद्याऽवगं विक्रमार्कस्यैकैकं चरितमद्भुतम् ।
वर्णितुं शक्यते नैव तत्तुल्यस्त्वं कथं भवेः ॥१०॥
गजोक्तं विक्रमार्कस्य चरित्रं ब्रूत किञ्चन ।
मा प्रोवाचैकदा यावद् विक्रमः पर्यदि स्थितः ॥११॥
तावन् शुकयुगं तस्यान्तोगणे ममृषागमन् ।
नृभाषया शुकी प्राह स्वामिन्नेषा पुगी वग ॥१२॥
शुकोऽवगं यत्र यास्याव आवां तत्र पुरे गृहम् ।
रण्डाया अपि भूपस्यास्य गेहादस्ति मुन्दरम् ॥१३॥
एवमुक्त्वा शुकद्वन्द्वमुड्गीयाशु गतं कचिन् ।
शुन्वैतद् भूपतिर्द्रष्टुं तत्पुत्रं त्वग्निोऽजनि ॥१४॥

मद्भुमात्राप्रिवेतालादीनामग्रे नृपो जगौ ।
शुकोक्तं नगरं मत्ता भवद्भ्यां कथ्यतां मम ॥१५॥
मद्भुमात्राप्रिवेतालौ प्राप्यादेशं महीपतेः ।
भ्रमन्तौ सर्वतः शश्वद् गतौ निलङ्गनीवृति ॥१६॥
निलङ्गदेशभूभागभालैकभूषणेऽनघे ।
श्रीपुरे मममामान्ते भ्रमन्तौ ययतुः क्रमान् ॥१७॥
तत्रामीद् भूपतिर्भीमनामा न्यायपरो बली ।
पत्नी पद्माऽभिधा पुत्री तस्याभूत् मुग्मुन्दरी ॥१८॥
सर्वकलाब्धिपारीणा चतुरा शीलशालिनी ।
चारुवृद्धिर्लमद्भूपजितस्वर्गिपुगाङ्गना ॥१९॥
स्वर्गतुल्ये पुरे तस्मिन् स्थाने स्थाने पुगश्चियम् ।
पश्यन्तौ तोरणामीनं शुकयुगं ददर्शतुः ॥२०॥
शुकोऽवगं भोः प्रियेऽवन्त्यां या पुगी वर्णिता मया ।
सर्वेयं नगरी स्वर्गविमानादतिमुन्दरा ॥२१॥

द्वादशः
सर्गः

॥२४७॥

१-चामरधरायुगं जहमुन्नदा च । २-भवन्तीभ्यां च ॥ ३-वृद्धि च । ४-गमुपातिशान् च । 'भूने-पुरस्यास्ति गदनाद् वरम्' इति पश्यन्तरे ।

शुचैतन्मुदितौ भट्टमात्राधिकौ द्रुतं तदा ।
 दृष्ट्वा पुगीं गतौ चक्रेश्वर्या देव्या निकेतने ॥२२॥
 क्षणकेन कनी काचिद् रूपाञ्जितमुगङ्गना ।
 सुत्रामनममार्मीना मग्नीजनयुता ययौ ॥२३॥
 तत्रागत्य मुगीं नन्वा यान्ती मरुयन्तिकान् कनी ।
 भट्टमात्राप्रिवेतालावानिन्ये म्वगृहे च तौ ॥२४॥
 मर्त्तुभिः स्नपयामास भोजयामास चादगन् ।
 भट्टमात्राप्रिवेतालौ सा कन्या मुग्मुन्दरी ॥२५॥
 गृहापवर्गकस्थान्तः शय्यायां कन्यका निशि ।
 उपविष्टा कृतोपान्तर्दीपिका पत्रभक्षिका ॥२६॥
 तस्या उभयतः पार्श्वे वद्धावेडकघोटकौ ।
 अग्रे भद्रामनं मुक्तं रूप्यम्वर्णमणिमयम् ॥२७॥
 उपविष्टस्तदा द्वारे भट्टः प्राहाप्रिकं प्रति ।
 सर्वं मर्माहितं मिदं विक्रमाकंमिहानय ॥२८॥

१ गोपुरं वीक्ष्य तत्क्षणम् च :

ततोऽगादप्रिवेताल आनेतुं विक्रमं द्रुतम् ।
 भट्टो दध्यावहं जान एकाकी कर्तुं किम् ॥२९॥
 एडकः प्राह भो भट्ट ! किमर्थमागतो वद ।
 अस्मिन् स्थाने विना शक्तिं कोऽप्युपनि नरो न हि ॥३०॥
 शङ्कितो भट्टमात्रो न यावद् वक्ति च नं प्रति ।
 एडकेनाङ्गिणा वाट्टमाहनस्मावता तथा ॥३१॥
 क्षणेनोज्जयिनीपुर्या गोपुरे पतितो यथा ।
 दध्यावादाँ मया मौढ्याद् वेतालः प्रेषितः पुगि ॥३२॥
 क्षणेन मुच्यितो भूत्वा यावन् पश्यति मर्वतः ।
 नावदुज्जयिनीं जज्ञौ गोपुङ्गवाव्रीक्षणान् ॥३३॥
 चमत्कृतस्ततो गत्वा विक्रमाकस्य मंनिधौ ।
 एडकादिकृतादन्नं भट्टमात्रो जगौ तदा ॥३४॥
 तावताऽग्निकोऽप्याययौ, मंजानविष्मयो गजेनि ॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२४८॥

विमृश्य भृपनिर्भट्टमात्रं गश्चाकृते पुरः ।
मुक्त्वा दहनवेतालयुक्तस्तां नगरीं ययौ ॥३५॥
विलोक्य नगरीं भूयोऽदृश्यरूपोऽग्निकान्वितः ।
चक्रेश्वर्यालये गत्वा नन्वा देवीं स्थितः क्षणम् ॥३६॥
आकाशे श्यामलां छायां वीक्ष्य प्रोवाच विक्रमः ।
वर्षाकालोऽधुना यानो चल्यते तेन शीघ्रतः ॥३७॥
वेतालोऽवक् ततः मैव कन्यकेनि च पद्मिनी ।
तन्मन्त्रगीम्यौगम्याकर्षिता भ्रमगवली ॥३८॥
श्यामलं कुर्वती व्योममण्डलं सर्वतोऽभितः ।
ममागताऽस्ति कम्तूरीकञ्जलोऽज्जलविग्रहा ॥३९॥
श्रुत्वा तद् विक्रमादित्यः तां कन्यां प्राप्तुकामकः ।
उत्सुकोऽभून्मयुरौघ इव वर्षाम्बुदावलीम् ॥४०॥
क्षणेनैकेन मा कन्या रूपश्रीजितनिर्जरी ।
सुखासनसमासीना तत्रायाता सखीयुता ॥४१॥

विमानादुत्तरन्ती मा वीक्ष्य विक्रमभृपनिम् ।
शून्यचित्ता तदा पद्भ्यां स्खलिता मुरसुन्दरी ॥४२॥ यतः-
“अक्वणमणी कम्माण मोहणी तह वयाण वंभवयं ।
गुत्तीग य मगगुत्ती चउगे दुक्खेण जिप्पति” ॥४३॥
दध्यौ चेति स्वचित्ते मा किमेष वामवः मुरः ।
नागेशः किञ्चरः किं वा किं वा विद्याधरो ह्ययम् ॥४४॥
भक्तिपूर्वं मुरीं नन्वा प्राहेति मुरसुन्दरी ।
एष चेन्मानवो भर्ता भविष्यति ममानघः ॥४५॥
तदा मयादलध्रुव्य वमोर्वद्वापनं मया ।
कर्तव्यमिति जल्पित्वा गृहेऽगान् मुरसुन्दरी ॥४६॥
विक्रमार्कनृपस्तस्या रूपं देवाङ्गनाधिकम् ।
निरीक्ष्य तां तदा प्राप्तुकामोऽजनि भृशं हृदि ॥४७॥
मध्येदेवकुलं गत्वा विक्रमार्कनृपो द्रुतम् ।
भक्तिपूर्वं मुरीं नन्वा जगादेति कृताञ्जलिः ॥४८॥

द्वादशः
सर्गः

॥२४८॥

एषा चेत् कन्यका मे हि भविष्यति प्रिया प्रिया ।
 पूजा मपादलक्षस्य कर्तव्या मयका तदा ॥४९॥
 भक्तिपूर्वं सुरीं नन्वा गन्धौकः सुरमुन्दरी ।
 मोहिना स्वमर्मीं प्रेप्यानिनाय भृपतिं गृहम् ॥५०॥
 सखाभिः स्नपयामास भोजयामास चादगत ।
 विक्रमाकं नृपं कन्या मदस्नपानदानतः ॥५१॥ यतः—
 “पानीयस्य गमः शैत्यं पगस्नप्यादग्रे गमः ।
 आनुकूल्यं गमः स्त्रीणां मित्राणां वचनं गमः” ॥५२॥
 आदरेण च यदत्तं भोजनं तन्मुधायते ।
 अनादरेण यदत्तं भोजनं तद्विषायते ॥५३॥
 कन्या दध्यावयं कीदृक् मन्त्रौदार्यगुणान्वितः ।

विद्यने च पुमानेष परीश्रामिनि सा व्यधान ॥५४॥
 गृहोपवर्गकस्यान्तः शय्यायाः कन्यका निशि ।
 उपविष्टा कृतोपान्तदीपिका पत्रभक्षिका ॥५५॥
 तस्या उभयतः पार्श्वे बद्धावेडकघोटकौ ।
 अग्रे भद्रामनं गन्धमयं च स्थापितं तथा ॥५६॥
 उपविष्टो नृपो द्वारे साहर्ष्यं विक्रमायमा ।
 एडकः प्राह भो कम्बमागाः कस्य चलादिह ॥५७॥
 गजोऽवक् स्ववन्देनेति श्रुत्वा प्राहैडकमदा ।
 एवं चेन्म्यामिनीं मेऽत्र पल्यंके मंस्थितामिमाम् ॥५८॥
 जल्पयिष्यति यो वागंश्चतुर्गुणं वरिष्यति ।
 *ततो गजा जगौ दीपमधिष्ठायाग्निकाधुना ॥५९॥

१ सुरं तमे घ । × “गजा प्राहैडक ! वृद्धि कथामस्यधुना निशि(शा) । अजन्मपल्येडके गजा प्राह वचनाकं प्रति ॥
 दीपेऽवर्नीयं वदतो कथां देहि त्वमुत्तमम् । अवतार्य ततो दीपेऽग्निकं विक्रमभानुमान ॥
 जगौ प्रदीप ! किं वन्मे उत्तरं मम संप्रति । दीपः प्राह कथां नैव यक्तुं जानामि भूषणे ! ॥
 उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः” ॥ × इति गपुम्भकेऽधिकः पद्यः ॥

कथां मे जल्पतो देहि न्यक्तं ग्रन्थुत्तरं स्फुटम् ।
अग्निकोऽवक तव म्यामिन् ! प्रमाणं वचनं मम ॥६०॥
अवनीणंऽग्निके दीपे प्रददन्नुत्तरं तदा ।
भृश्वत्यां गजनन्दिन्यां विक्रमाकौ जगाविनि ॥६१॥
कौशाम्ब्यां वामनो विप्रः गावित्री तस्य गेहिनी ।
पुत्रो नागयणः पुत्री गावित्री मातुलोऽन्युतः ॥६२॥
वर्गयोग्यां मुनां वीक्ष्य चन्वारो जनकादयः ।
आशामु चतसृष्वशु गत्वा दृष्ट्वा वगन् वगन् ॥६३॥
विवाहं मेलयित्वा च मुहूर्तं शोभने तथा ।
लघं लात्वाऽऽनयामासुः वगन् स्वस्वजनान्वितान् ॥ [युग्मम्] ॥
आगता युगपत्तत्र गावित्रीं वगितुं कनीम् ।
वदन्त्येवं वगः सर्वे क्रोधाध्माताः पृथक् पृथक् ॥६५॥
अहमेनां ग्रहिष्यामीत्येवं वादं द्विजन्मसु ।

१ "अग्निं मां यस्याः कृतेऽर्मायां महानर्थोऽयमुत्थितः । मृतायां ह्ययि सर्वेषां श्रेयो भवति नान्यथा ॥

निश्चित्यैवं चितां बाह्ये रचयित्यैकमानसा । सा बद्धिं साधयामास सदुःखं वीक्षिता जनैः" ॥ इत्यादि शब्दार्थः । दमे मेवो घण्टाके ॥

कुर्वन्मु नेषु मपेण दष्टा कन्या मृता क्षणान् ॥६६॥
एको वग्मत्या माधं चितायां मृन्युमीयिवान् ।
द्वितीयोऽस्थीनि लात्वाऽगन् तीर्थे क्षेप्तुं तदा द्रुतम् ॥६७॥
कृत्वाटजं तृतीयस्तु श्मशानस्योपरि स्फुटम् ।
भिक्षाक्षान्परः पिष्टुं दत्त्वा तस्मै च स्वादति ॥६८॥
चतुर्थो भूतले भ्राम्यन् वमन्तपत्तने गतः ।
मुकुन्दद्विजगेहिन्या भोजनार्थं निमग्नितः ॥६९॥
भोजनायोपविष्टाय द्विजाय द्विजयोषितः ।
तस्याः मृन् रुदन् दत्ते न कर्तुं पग्निषणम् ॥७०॥
मात्राऽग्नौ तनयं श्लिष्टा विहितं पग्निषणम् ।
द्विजो दध्यौ पुग कन्याहत्या लग्ना मम स्फुटम् ॥७१॥
अधुना बालकस्यास्य हन्या लग्ना पुनर्मम ।
नेन मे नरकं मुक्त्वाऽन्यत्र स्थानं न विद्यते ॥७२॥

धिग् धिग् मे जीवितं भूरि मेदिनीभ्रमणं तथा ।
 धिग् भोजनमिदं कुक्षिपूर्तये बालहन्यया ॥७३॥
 स्वार्थी जीवो न किं पापं कुरुते दुर्गतिप्रदम् ।
 मातृपितृमुतापुत्रमित्रादिकवधादिह ॥७४॥ यतः—
 “किं किं न कयं को को न पन्थिओ कह कहवि न नामियं मीसं ।
 दुग्भरपिदुस्म कए किं न कयं किं न कायच्वं ॥७५॥
 विलक्षास्यं द्विजं वीक्ष्य ब्राह्मणी प्राह भो द्विज !
 भोजनं कुरु मा स्वेदं गच्छ जीवनं मुतोऽस्ति मे ॥७६॥
 भोजनानन्तरं किञ्चिच्चूर्णं लान्वा गृहान्तगतम् ।
 प्रक्षिप्यामौ मुतो जीवन् कृतो मात्रा तदा क्षणान् ॥७७॥ यतः—
 “मन्त्रतन्त्रमणिचूर्णमहौषध्यादिवस्तुनः ।
 अचिन्त्यो विद्यते लोके प्रभावाऽभीष्टदायकः ॥७८॥
 तस्याः पार्श्वे याचिन्वा चूर्णं तद्वाडवस्तदा ।
 आगत्य स्यण्डिले कन्यां जीवयामास चूर्णतः ॥७९॥

कन्यामहमृतो विप्रो जीविनः सोऽपि तन्क्षणान् ।
 तीर्थगतोऽपि तत्रागतं तदानीं वाडवो द्रुतम् ॥८०॥
 कन्यकां जीवितां दृष्ट्वा दिव्यरूपां तदा क्षणान् ।
 अजनिष्ट कलिम्नेषां वगणां पूर्ववद् भृशम् ॥८१॥
 भो दीप ! कथय त्वं मा कन्या कस्य भविष्यति ।
 दीपः प्राह न जानेऽहं कस्य कन्या भविष्यति ॥८२॥
 विक्रमाकां जगौ योऽत्र जानन्नापि वदिष्यति ।
 तस्य हत्या भवेन्ममग्रामज्वालनिका द्रुतम् ॥८३॥
 हत्याभयान् तथा नायां मुमया कथितं द्रुतम् ।
 तीर्थेऽस्थिक्षेपकः मनुर्जीवनाञ्जनकः स च ॥८४॥
 माद्वोन्पन्नः स्मृतो भ्राता पिण्डदन्तु पतिः स्मृतः ।
 एवं कन्यैकवारं मा विक्रमाकं जल्पिता ॥८५॥
 अवनायं तनस्ताक्ष्येऽपि विक्रमभानुमान् ।
 जगौ घोटक ! किं दमे उत्तरं मम मम्यति ॥८६॥

ताक्ष्यः प्राह कथां नैव वक्तुं जानामि भूपने ! ।
उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥८७॥
ततोऽवतीर्णं वेनाले ताक्ष्यं ददति ह्युत्तमम् ।
शृण्वत्यां भूपनन्दिन्यां विक्रमाको जगादिति ॥८८॥
शङ्कान् पुगन् पुग तश्चदौमिकस्वर्णकुट्टिजाः ।
मिश्रधा देशान्तरे यान्तो महाटव्यां ययुर्निशि ॥८९॥
वने जागरतो मीतिः पुंसो नो जायते मनाग ।
ध्यान्वेति तेऽखिलाः स्वस्ववारे जाग्रति यामतः ॥९०॥ यतः—
“उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं पठने नास्ति मूर्खता ।
मौनेन कलहो नास्ति नास्ति जागरतो भयम्” ॥९१॥
प्रथमप्रहरे मृत्रभारेण जाग्रता मता ।
काष्ठैः षोडशवर्षीया घटिता कन्यकाऽद्भुता ॥९२॥
द्वितीयप्रहरे दौमिकेन जागरता निशि ।
वस्त्रैः शृङ्गाणि सद्यः चारुभिः पुत्रिका च सा ॥९३॥

तृतीयप्रहरे स्वर्णकृता जागरता निशि ।
घटित्वाऽऽभरणैर्वयं भूषिता पुत्रिका तदा ॥९४॥
चतुर्थप्रहरे मन्त्ररुचिद्रेण द्विजन्मना ।
मर्जीवा विहिता मद्यः पुत्रिका चारुरूपभृन् ॥९५॥
प्रातः सर्वेऽपि तां चारुरूपां मृत्रकृतादयः ।
वीक्ष्य कन्याकृते वादं मिथश्चकुस्तदाऽरिवन् ॥९६॥
भो वक्षि घोटक ! त्वं मा कन्या कस्य भविष्यति ।
घोटकोऽवगन् न जानेऽहं कस्य कन्या भविष्यति ॥९७॥
विक्रमाको जगौ योऽत्र जानन् नैव वदिष्यति ।
तस्य हत्या भवेन्ममग्रामज्वालनिका द्रुतम् ॥९८॥
हत्याभयान् नया शय्यास्थितया कथितं द्रुतम् ।
म पिना घटिता येनानीय काष्ठानि पुत्रिका ॥९९॥
वर्मनभूषिता येन जायते मातुलः स च ।
मजीवा विहिता येन स गुरुभवति द्रुतम् ॥१००॥

भूषिता भूषणैरेन भर्ता मैव भविष्यति ।
 एवं द्वितीयवारं मा जल्पिता विक्रमांशुना ॥१०१॥
 अवतार्यामिकं भद्रामनं विक्रमभानुमान ।
 जगौ विष्ट ! किं दत्से उत्तरं मम मम्प्रति ॥१०२॥
 भद्रामनं जगौ वक्तुं नैव जानामि किंचन ।
 उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥१०३॥
 ततोऽवतीर्य वेतालं विष्टं हं च कुर्वति ।
 शुण्वन्त्यां गजनन्दिन्यां विक्रमाकां जगावदः ॥१०४॥
 विक्रमाहपुरे सोमभीमह्नां द्वौ मुहद्वगौ ।
 वमतः सोऽन्यदा सोमः पणिनीतो ध्वगपुरे ॥१०५॥
 आनेतुं बहुशः सोमः प्रियां श्वमुग्मघनि ।
 प्रययौ मा प्रिया नैव ममायानि स्म मुग्मध्वीः ॥१०६॥
 स्त्री पीडर नग्मामगु संयमियां महवाम ।
 ए त्रिणिहं अमोभणा जु धिग्मंडइवाम ॥१०७॥

१ घगपुरे घ ।

दूनेन तेन सोमेन मित्राग्रे कथितं तदा ।
 प्रिया मे नति मदगेहं ब्रूहि किं क्रियतेऽधुना ॥१०८॥ यतः-
 "ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति ।
 भुङ्क्ते भोजयते चैव पङ्क्तिं प्रीतिलक्षणम्" ॥१०९॥
 आकाशाय मित्रस्य पत्न्या भीमोऽन्यदा स्वयम् ।
 सोमयुक्तश्चलन्मार्गं ययौ भद्रागिकालये ॥११०॥
 भीमो मुक्त्वा ग्धे मित्रं देवीप्रणतिदम्भतः ।
 गत्वा मुनीनामप्यान्नदंध्यग्रे प्रोक्तवानिति ॥१११॥
 यदि मदचनान्मित्रप्रियं प्यति मुहद्वहे ।
 तदा पूजाकृते तुभ्यमहं दास्ये निजं शिरः ॥११२॥
 यदा तौ च गतौ तत्र हृष्टा मित्रप्रिया तदा ।
 भीमस्य वचनान्मित्रपत्न्या मानितमानकम् ॥११३॥
 कृत्वाऽऽनकं तनूनस्याः सोमभीमौ तदा द्रुतम् ।
 चलन्तौ हृष्टचेतस्कां स्वर्कायनगरं प्रति ॥११४॥

गज्जु मित्रशये दत्त्वा भीमो देवीननिच्छलान् ।
गन्वा देव्याः पुरः शीपं छिन्वा पूजामचीकृन् ॥११५॥
गज्जु मोमोऽपि भार्याया दत्त्वा देवीगृहे ययौ ।
मित्रं वीक्ष्य शिश्नेदाहेव्याः पूजामचीकृन् ॥११६॥
क्षणाद्गन्वा वधूस्तत्र दृष्ट्वाऽग्रे पनिदेवगै ।
पनिनौ छिन्नशीपौ च दध्यावेवं हता हृदि ॥११७॥
श्वमुग्स्य गृहे यामि यद्यहं मृतमर्तुका ।
तदा लोका वदिष्यन्ति हताऽऽगान्पनिदेवगै ॥११८॥
गतायां पितृमदने गदिष्यन्ति जना इति ।
तस्मान्मृत्युर्वरं देव्याः पुरतो भर्तृवन्मम ॥११९॥
ध्यान्वेति क्षुरिकां यावदने कण्ठे निजे च मा ।
तावदेवी जगौ माऽत्र माहमं कुरु भामिनि ! ॥१२०॥
साऽवक् तर्हि इमौ देवि ! जीवय त्वं स्वसेवकौ ।
देवी प्राह गले शीपौ योजयाशु मिलिष्यतः ॥१२१॥

तयोन्मुक्तया शीपं पगवर्तेन योजितौ ।
भो विष्टर ! वद त्वं मा कस्य कन्या भविष्यति ॥१२२॥
विष्टरः प्राह जानेऽहं न मा कस्य भविष्यति ।
विक्रमाकौ जगौ योऽत्र जानन् नैव गदिष्यति ॥१२३॥
तस्य हत्या भवेन्ममग्रामज्वालनिका द्रुतम् ।
हत्याभयात्तया श्रम्याम्विनया कथितं द्रुतम् ॥१२४॥
यस्मिन्गले शिरो मर्तुर्योजितं प्रियया तया ।
घटः(धटः) स एव कान्तोऽभून् तस्याः शीर्षप्रधानतः ॥१२५॥
वृद्धिप्रपञ्चतः श्रीमद्विक्रमार्कमहीभुजा ।
जन्पापिना तदा मद्यस्मृतीयं वारमेव मा ॥१२६॥
अवतार्याप्रिकं शय्यामने विक्रमभानुमान् ।
जगौ श्रम्येऽधुना दन्से ममेह किं त्वमुत्तरम् ॥१२७॥
शय्यामनं जगौ वक्तुं नैव जानामि किञ्चन ।
उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥१२८॥

वेतालाभिष्टिता शय्या हुंकारं ददने ततः ।
 शृण्वत्यां राजनन्दिन्यां विक्रमाकौ जगावदः ॥१२९॥
 वेष्माटनगरे विश्वरूपाभिधमहीपतेः ।
 सृगे भृत्यः प्रिया तस्य कमला शीलशालिनी ॥१३०॥
 वीरनागयणो नःप्ला पुत्रः शौर्यगुणान्वितः ।
 तस्याभृद् गेहिनी पद्मावती विनयशालिनी ॥१३१॥
 विशिष्टं मुभटं वीरनागयणमिलापतिः ।
 ज्ञान्वा तस्मै ददौ द्रव्यलक्षोन्पत्तिपुरं मुदा ॥१३२॥
 वीरनागयणो देहश्लां कुर्वन् मर्हाशितुः ।
 गत्रौ तस्यौ गृहद्वारे जाग्रन् स्वङ्गमहायकः ॥१३३॥ यतः—
 “इक्षिताकारतच्चञ्जः प्रियवाक् प्रियदर्शनः ।
 सकृदुक्तग्रही दंशः प्रतीहारः प्रशस्यते” ॥१३४॥
 राज्ञा स्त्रीरुदनं भुन्वा गत्रौ करुणनिःस्वनम् ।
 वीरनागयणो ज्ञातुं प्रेषितो नगरद्वहिः ॥१३५॥

१ तदा क । २ दशऽद्वयता घ ।

फालया वप्रमुल्लङ्घ्य वीरः स्वङ्गमस्या द्रुतम् ।
 रुदत्या योषितः पाशं स्मशाने निर्मयो ययौ ॥१३६॥
 राजाऽपि वप्रमुल्लङ्घ्य कौतुकी हेलया तदा ।
 स्मशानमेत्य भृत्यस्य वचः शृण्वन् गहः स्थितः ॥१३७॥
 वीरः प्राहावने माता ! मयने केन हेतुना ।
 तयोक्तमस्य राज्यस्याधिष्ठात्री देवताऽस्म्यहम् ॥१३८॥
 अस्मिन् कुण्डे ज्वलद्बहिमये आनीय भूपतिम् ।
 प्रक्षेप्यन्नि चतुःपट्टियोगिन्योऽद्य स्वनमये ॥१३९॥
 तस्मिन् भूपे हुते तामी राज्यं शून्यं भविष्यति ।
 ततोऽहं च निगधाग दुःखिता भविताऽस्मि हा ॥१४०॥
 अस्य भूमीपतेः कोऽपि माहर्मा मेवको न हि ।
 यो श्लां निजदेहस्य दानेन कुरुते द्रुतम् ॥१४१॥
 वीरः प्राहाहमेवास्य भूयस्य सेवकाग्रणीः ।
 भूपश्चाविधिं वक्षि देवि ! कुर्वं तयोदिनम् ॥१४२॥

देवी प्राह च तन्कायं केन कर्तुं न शक्यते ।
वीरो जगौ वदाशक्यशक्याभ्यां किं प्रयोजनम् ॥१४३॥ यतः
“प्राग्भ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः,
प्राग्भ्य विघ्नविहता विगमन्ति मध्याः ।
विघ्नः महस्रगुणिर्नरपि हन्यमानाः,
प्राग्भ्यमुत्तमनरा न परित्यजन्ति” ॥१४४॥
देवी प्रोवाच भो वीर ! डात्रिशल्लक्षणं नरम् ।
विना कायं न मिद्वयेन योगिनीनां मनागपि ॥१४५॥
डात्रिशल्लक्षणौ राजा तं च स्यः पुरुषोत्तमौ ।
वीरः प्राह नृपो विश्वविश्वाधारेऽस्मि भूतले ॥१४६॥ यतः-
“येन पुंसा कुलं मौल्यभाग जायेत धरास्थवा ।
रक्षितव्यो नरः सोऽपि शरीरेण श्रियाऽपि वा ॥१४७॥
भये च तुम्बके चक्रे न तिष्ठन्त्यस्का यथा ।
तथा कुलाधिपं वर्यं नरेऽन्ये मनुजाः स्मृताः” ॥उक्तं चागमे-

१ मुलमगुण क-ख । २ लक्षणौ नी क । ३ शुभ्येन क ।

“जेण कुलं आयत्तं नं पुग्मिं आयरेण गक्मिज्जा ।
न ह तुवंमि विण्ढे अग्या माहाग्या हुंति” ॥१४९॥
अहं भृत्योऽस्मि तस्यैव मया मृतेन किं भवेत् ।
नेन तिष्ठ श्रणं देवि ! श्लिषाम्यग्रौ निजां तनुम् ॥१५०॥
हन्तुदीये द्रुनं गन्वा मातापित्रोश्च मन्निधौ ।
देव्युक्तमग्निलं प्रोक्तवा चलितः मुभट्मदा ॥१५१॥
पुत्रं विनेह जीवन्तावप्यात्रां च मृतौ ननु ।
ध्यान्वेति तन्प्रियायुक्तौ पुत्रपृष्ठौ दधावतुः ॥१५२॥
तत्रैत्य देवता पृष्ठा वीरेण किं करोम्यहम् ।
देव्योक्तं मवनं कृत्वा वह्निकुण्डे तनुं श्लिष ॥१५३॥
हानि तस्या वचः प्राप्य चिक्षेपाग्रौ तनुं भटः ।
अम्वाजनकगेहिन्यस्तःपृष्ठौ च तथा व्यधुः ॥१५४॥
एतन्मत्रं नृपो दृष्ट्वा दध्यौ मे जीवितेन किम् ।
झम्पां दातुं बृहद्भानुकुण्डकण्ठे ममागमन् ॥१५५॥

ददानो भूपतिर्हम्पां देव्या दोम्यां धृतस्तदा ।
 उक्तं च साहसं माऽत्र कुरु हम्पाप्रदानतः ॥१५६॥
 राजा पप्रच्छ काऽमि त्वमन्तगयीभवाम् मा ।
 सा प्रोवाचास्य राज्यस्याधिष्ठायिका देवताऽस्म्यहम् ॥१५७॥
 राजाऽवगृह्य देवि ! यद्येतान् मेनुष्यान् जीवयिष्यमि ।
 तदाऽहं जीवयिष्यामि नान्यथा विद्धि कर्हिचिन् ॥१५८॥
 देव्या क्षिप्त्वा छटां सर्वे मजीवा विहिताः क्षणान् ।
 राजाऽप्राक्षीन् त्वया देवि ! शक्रजालं कृतं बहु ॥१५९॥
 देवी प्रोवाच सर्वेषां त्वदादीनां नृणामिह ।
 परीक्षायाः कृते सर्वे विहितं भूपते ! मया ॥१६०॥
 ततश्चमन्कृतो राजा देवीं नन्वाऽगमन् गृहम् ।
 ग्रामपुर्यादिदानेन मानयामास सेवकम् ॥१६१॥
 विक्रमाकौ जगौ शय्ये ! तेषु राजादिषु ध्रुवम् ।
 साहमी विद्यते को हि विश्वोत्तरगुणाग्रणीः ॥१६२॥

१ धृतः क्षणान् क-घ । २ मुमदान क-ख-ग ।

शय्या प्राह न जानेऽहं साहमी विद्यतेऽत्र कः ।
 विक्रमाकौ जगौ यो न जानन्नैव गदिष्यति ॥१६३॥
 तस्य हत्या भवेन्ममग्रामज्वालनिका द्रुतम् ।
 हत्याभयान् तथा तत्र मुमयेति प्रजल्पितम् ॥१६४॥
 सेवकेभ्यो नृपः मन्त्राधिकोऽत्र विद्यते ननु ।
 यतो राजा धराऽऽधारः सेवकाश्च तथा न हि ॥१६५॥
 एवं कन्यां चतुर्वारं जल्पयित्वा नृपो निप्रि ।
 परिणिन्ये प्रगे चारुमहोन्मवपुग्मम् ॥१६६॥
 ततस्मिलङ्गभूपालः प्राहेन्युन्धीयतां वर ! ।
 कुरुष्व भोजनं भूपो जगौ च विक्रमार्थमा ॥१६७॥
 चक्रेश्वर्या मयाऽस्मानि मयादलश्चैवभवः ।
 तद्दानं न विना मोक्ष्ये कन्यकं जगौ तदा ॥१६८॥
 मेरीप्रमुखवादित्रस्त्रानपुग्निदिङ्मुखः ।
 विक्रमाकः प्रियायुक्तश्चक्रेश्वर्यालयं ययौ ॥१६९॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२५३॥

मपादलक्षद्रविणं विक्रमार्कः प्रियाऽपि च ।
पृथक् पृथक् दुदौके च कल्याणीभक्तिपूर्वकम् ॥१७०॥
स्तुत्वा नत्वा गुरुन् भक्त्या नानोन्मवपुरस्मरम् ।
पश्चादेन्य निजे म्याने बुभुजे मप्रियः म च ॥१७१॥
कन्यामादाय भूपालो विक्रमार्कः पुर्णि निजाम् ।
आययावप्रिवेतालमहितः ममहोन्मवम् ॥१७२॥
कारयित्वा महावासं तस्या वामकृते नृपः ।
सुखेन नयते कालं न्यायमार्गस्थितोऽनिशम् ॥१७३॥
एवं श्रीविक्रमार्कस्य वृत्तं चामरधारिणी ।
प्रोक्त्वाऽऽद्याऽवक् कथं तस्य तुल्योऽमि विक्रमाङ्गज ! ॥१७४॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामरधारिणी ।
वृत्तं श्रीविक्रमार्कस्य तस्यौ (जगौ) चाद्या मुभाषया ॥१७५॥
इति प्रथमचामरधारिणीप्रोक्त कथाचतुष्टयम् ॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामरधारिणी ।
द्वितीयाऽमृतसंधीच्या वाचा वक्तीति संसदि ॥१७६॥

अन्यदा विक्रमादित्यमभायां कोऽपि पण्डितः ।
वक्तुं प्रवर्तितोऽपूर्वं कथां भूपप्रजल्पतः ॥१७७॥ तथाहि-
चम्पकाहपुरे गजाऽभवच्चम्पकनामतः ।
चम्पका गृहिणी शीलशालिनी वनितोत्तमा ॥१७८॥
देवशर्माह्विप्रस्य प्रिया प्रीतिमती प्रिया ।
अमृत तनयां चारुरूपां पूर्वव गोहिणीम् ॥१७९॥
रुक्मिणीनि कृता तस्या आह्ला पित्रादिभिस्तदा ।
ददते च मुदं पित्रोर्लल्लादिशब्दजल्पनैः ॥१८०॥
वर्धमाना क्रमाद्यावदभूदष्टाक्षिका सुता ।
तावद्देवान्मृतिं प्रीतिमती माता (याता) तदा क्षणात् ॥१८१॥
देवशर्मा द्विजस्तस्या मृत्युकृत्यमशेषतः ।
चकार विधिवन् तत्राकार्यं निखिलमञ्जानान् ॥१८२॥
भक्तिमन्नादिदानेनावमरे तन्वनी पितुः ।
अतीव वल्लभा जाता विनयादिगुणैः सदा ॥१८३॥

द्वादशः
सर्गः

॥२५३॥

विधवैका द्विजा पार्श्वगृहस्था कमलाऽभिधा ।
 वक्तीति देवशर्माणं पतिं कर्तुमनाः स्थिता ॥१८४॥
 भो विप्र ! ब्राह्मणी मृत्युमेता त्वं तु सुखादधुग ।
 लघ्वीयं तनया व्यक्ता गदुं जानानि नो मनाक् ॥१८५॥
 तेन पाणिग्रहं कस्याश्चिन्त्रियाः कुरु माम्प्रनम् ।
 भविष्यति ततस्ते शं नव्यपत्नीममीपतः ॥१८६॥
 लघुत्वादधुना तुभ्यं दत्ते कश्चिद् द्विजः मुनाम् ।
 वृद्धत्वे तव को दाता तनयामान्मनो मनाग ॥१८७॥
 यदा वराय कस्मैचिन् पुत्री विश्राणिता न्वया ।
 भविष्यति तदा ते का गतिरत्र वद द्विज ! ॥१८८॥
 मदीयं वचनं श्रोतदग्रे सुस्वकरं तव ।
 भविष्यति द्विजार्तीव जानीहीनि स्वयं स्फुटम् ॥१८९॥ यतः—
 “हितं मितं च मुस्तदं वचो ग्राह्यं स्त्रियामपि ।
 त्याज्यं दुःस्तप्रदं वाक्यं बान्धवानामपि कुतम् ॥१९०॥

विप्रः प्रोवाच गेहिन्या अन्यस्याः संग्रहान् स्मृतम् ।
 पूर्वप्रियात्ममा पत्नी न भविष्यति कर्हिचिन् ॥१९१॥
 अतीवेयं मुता भक्तिं कुरुनेऽन्नादिदानतः ।
 तथा मम यथा पूर्वप्रियाऽपि विस्मृताऽभवन् ॥१९२॥
 ततः मा कमला दध्यावहं कुर्वे तथा यथा ।
 पुत्र्या उपरि विप्रस्यानुगम उच्यिष्यति ॥१९३॥
 अक्षमध्ये गृहोऽभ्येत्य लवणं धृतिं नित्यशः ।
 प्रक्षिप्य कमला यानि छलादान्मनिकेतने ॥१९४॥
 कदाचिन् कक्षरं श्वारं क्षिप्वा यानि गृहः पुनः ।
 विप्रः प्रोवाच भो पुत्रि ! श्वाग्मक्षं कथं कुरु ॥१९५॥
 पुत्री प्राह पितः ! श्वाग्मक्षं कुर्वे मनाग न हि ।
 एवंविधं मर्दवाक्षं दुःस्त्री भुञ्जन् द्विजोऽभवन् ॥१९६॥
 उच्यतां द्विजस्यानुगमः पुत्र्यां तदा स्फुटम् ।
 ब्राह्मण्यग्रे जगौ विप्रो दत्तेऽक्षं श्वाग्मक्षमा ॥१९७॥

कमलाऽवगृ मया पूर्वं भवतः कथितं पुग ।
द्विजोऽवगृ गृहिणीमन्यां त्वं विलोकय मन्त्रुने ॥१९८॥
विलोकिता तया कन्या चटिता नैव कुत्रचित् ।
ततोऽतिदुर्नचित्तोऽभूद् विप्रो गृहिण्यलब्धितः ॥१९९॥
ब्राह्मणी प्राह भो विप्र ! गेचने नव चेद्यदि ।
तदाऽहं च भविष्यामि भवतो गृहिणी द्रुतम् ॥२००॥
द्विजोऽवगृ त्वं प्रिया चेन्मे भविष्यमि तदा वग्म ।
इष्टं वैद्योपदिष्टं च वाञ्छयने किं न गेगिणा ॥२०१॥
ततस्तस्याः कृतस्तेन द्विजेन संग्रहस्तदा ।
स्नानाभ्युपानदानेन विप्रोऽपि गञ्जितस्तया ॥२०२॥ यतः—
“हत्थी दम्भइ संवच्छरेण मासेण दम्भए तुरओ ।
महिलाए किर पुगिसो दम्भइ एगेण दिवसेण” ॥२०३॥
कमलाऽवगृ पतेऽन्येषामपत्यादि बहिः मदा ।
याति चारयितुं धेनूर्नात्मीया तनया पुनः ॥२०४॥

ततः कान्तावचःमत्तो देवशर्मा द्विजस्तदा ।
बहिश्चारयितुं धेनूः प्रेषयामाम नन्दिनीम् ॥२०५॥
ददने भोजनं यत्तद् रुक्मिण्या द्विजगेहिनी ।
कठोरवचसाऽन्यन्तं दत्ते दुःखं च भूरिशः ॥२०६॥
सहमाना वचस्तस्यास्तादृगृ दुःखप्रदं सदा ।
चारयन्ती भृशं धेनूः दुःखिन्यजनि रुक्मिणी ॥२०७॥ यतः—
“बालम्म मायमरणं भजामरणं च जुव्वणासमए ।
थेरम्म पुत्तमरणं तिम्मिवि दुक्खाइं गरूआइं” ॥२०८॥
चारयन्ती मदा धेनू रुक्मिणी खिन्नमानसा ।
लाति विश्राममेकस्य करीरस्य तरोरधः ॥२०९॥
इतः स्वर्गे हरेः मूनोर्मेघनादस्य गेहिनी ।
मेघवती व्यधान् तत्राभ्युत्थानं नारदस्य न ॥२१०॥
रुष्टश्च नारदो दध्यावियं गर्वं ब्रह्मलम् ।
उत्तार्यतेऽभिमानोऽस्याः कथं बुद्ध्या मयाऽधुना ॥२११॥

ये भवन्ति शठाचारा मानवा अभिमानिनः ।
 ते पात्यन्ते महानर्थे कर्मभिः स्वकृतैर्ननु ॥२१२॥
 ध्यायन्निति महीपीठमेत्य दृष्ट्वा च रुक्मिणीम् ।
 करीरस्यां ययौ स्वर्गे कथितं हरिमुनवे ॥२१३॥
 नारदः प्राह भो मेघनाद ! भूमीनले मया ।
 दृष्टैका कन्यकाऽजीव सुरूपा द्विजनन्दिनी ॥२१४॥
 तस्यास्तुल्याऽस्ति नो देवाङ्गनाऽपि त्रिदशालये ।
 रोचते यदि चेन् ते मा तदा तत्रैव गम्यते ॥२१५॥
 मेघनादो जगौ तत्र गम्यते कन्यकाकृते ।
 विचार्येति ययौ मर्त्यलोके च नारदान्वितः ॥२१६॥
 गान्धर्वेण विवाहेन परिणीता च रुक्मिणी ।
 आनीय च पृथक् स्थानेऽमुञ्चन् स्वर्गे हरेः मुनः ॥२१७॥
 नारदो मेघनादेन मानितः प्रीणितः पुनः ।
 मर्त्यलोके ययौ सद्यस्तपस्तप्तुं नभोऽध्वना ॥२१८॥

मेघनादोऽनिशं मौढ्यं चानुभवंस्तया ममम् ।
 प्रियां मेघवतीं चित्ते न मस्मात् मनागपि ॥२१९॥
 सखीं प्रति जगौ मेघवतीनि रमणोऽधुना ।
 नायान्यत्र कदा कुत्र तिष्ठति ज्ञायते न हि ॥२२०॥
 विलोक्यतां पतिः कुत्र तिष्ठतीन्युदिने तथा ।
 मन्वी शक्रमुनं नार्गयुनं वीक्ष्यामना जगौ ॥२२१॥
 स्वामिनि ! त्वयतिः माग्निशक्तीडापरः मुग्धम् ।
 विमानेऽन्यत्र निज्यां मार्धं तिष्ठति मन्ननम् ॥२२२॥
 मेघवन्या ततः कान्तः स्वयमाकाङ्क्षितो भृशम् ।
 नायानि स्वगृहे यावन् नावन् तयेति चिन्तितम् ॥२२३॥
 अयं नूनं पतिर्मे हि नारदेन कुधा पुरा ।
 ग्राहिनो वनितामन्यां ज्ञायते इति बुद्धितः ॥२२४॥ यतः—
 “कलिकाग्रो वि जणमाग्रो वि मावज्जोगनिग्रो वि ।
 जं नाग्रो वि मिज्जइ तं खलु मीलस्स माहण्यं” ॥२२५॥

मया पूर्वं ममायातो नागदो ह्यपमानिनः ।
नेनेदं विहितं सर्वं मम दुःखकृते ननु ॥२२६॥
नागदो मान्यते चेद्वि तदा सोऽपि ऋषिस्तथा ।
करोति स्म यथा कान्तं वशगं चापि मन्तनम् ॥२२७॥
आगतो नागदोऽन्येषुः मादरं स्वागतादिना ।
प्रपृच्छय गञ्जितो मेघवत्या प्राहेति तां प्रणि ॥२२८॥
मानितो न त्वया पूर्वं मनाग लोचनवीक्षणात् ।
विधीयतेऽधुना कम्पादादगश्च मयि त्वया ॥२२९॥
मेघवती जगौ किञ्चित्कार्यसंभक्तया मया ।
उपास्तिर्न कृता यत्ते क्षम्यतां तत्प्रमद्य मे ॥२३०॥
नागदः प्राह सर्वत्र पूज्यपूजाव्यतिक्रमः ।
कृतो भवति दुःखाय पत्रामुत्र देहिनाम् ॥२३१॥ यतः—
“देवानां प्रणिमाभङ्गे गुरुणामवहीलने ।
लमन्ते दुर्गतौ दुःखमन्तति देहिनो भृशम् ॥२३२॥

मिया हृ मीसेण गिरिं पि भिंदे मिया हृ मीहो कुविओ न भक्से०”
जगौ मेघवती चक्रे मयाऽवज्ञा तव प्रभो ! ।
मयि प्रमादमाधाय तत्त्वं क्षमस्व माम्प्रतम् ॥२३३॥
नागदः प्राह ते कार्यं विद्यते चेद् यथा मनाक् ।
कथनीयं तदा मह्यं तत्करोमि यथा द्रुतम् ॥२३४॥
प्राह मेघवती कान्तं मपत्नीं त्याजय द्रुतम् ।
ओमिन्युक्त्वा गतो मेघनादपार्श्वं जगादपिः ॥२३५॥
मानुष्या मरुतां भोगो युज्यते न मनागपि ।
ग्मामृगमांसमेदोऽस्त्रिमज्जादिमयदेहतः ॥२३६॥
इत्यादि बहुशो युक्त्या मानुष्यां विमुक्तीकृतः ।
मेघनादो जगौ कुत्र मुच्यते मामिनी ऋषे ! ॥२३७॥
नागदोऽवक्र तगेर्यस्मादानीतेयं नितम्बिनी ।
तत्रैव मोचनं युक्तमस्या एव तवानघ ! ॥२३८॥
नागदेनोदिने मेघनादस्तां गृहिणीं तदा ।

गत्वा तस्मिंस्तगौ मद्योऽमुञ्चद् भूषणसंयुताम् ॥२३९॥

मेघनादस्ततः स्वर्गे गत्वा पूर्वप्रियायुतः ।

सौख्यमनुभवन् कालं नयते मन्तनं मुदा ॥२४०॥

इति एकवाग्पणिगयनम्बरूपम् ॥

रुक्मिण्याः पाणिनोऽकम्पान्पनिनं कङ्कणं क्षितौ ।

तादृग्वेषयुतोन्धाय ययौ गेहे पितुश्च मा ॥२४१॥

ब्राह्मण्यवक् सुते ! कालमियन्नं कुत्र नन्धुरी ।

पुत्री जगौ न जानेऽहं स्थाननामादिकं मनाक् ॥२४२॥

सूर्यविमानवद्दीप्रे गेहे मानममोददे ।

स्थिताऽहं क्षणवन्मातगिन्यन्कालं मुग्वान्विता ॥२४३॥

तत्र मन्ति नग दिव्यदेहरूपश्रियोऽनघाः ।

चञ्चद्वस्त्रधरा हाग्निहाकेयुग्गालिनः ॥२४४॥

ब्राह्मणी प्राह लोभेन भूषणानामिति स्फुटम् ।

भो पुत्रि ! त्वं समायाता यदत्र तदभूद्वरम् ॥२४५॥

विलोकिता मया भृगुम्यानेषु दुःस्वपूर्णया ।

अद्य जानं वरं भाग्यान्मम त्वं यन्ममागता ॥२४६॥

दध्यौ विप्रप्रिया लक्ष्म्या मम पुत्र्याः कृते ननु ।

भूषणानि छलादस्या अहं लास्यामि मायया ॥२४७॥

कमला प्राह भो पुत्रि ! भूषणानि तवानघे ! ।

भूषः पश्यति चेत्को वाऽन्यस्तदा म हर्षयति ॥२४८॥

भूषणान्यङ्गजादेहादुनायं द्विजगेहिनी ।

स्वपुत्र्यथं गृहःस्थानं स्थापयामास दृष्टधीः ॥२४९॥

गजाऽन्यदा बहिर्ग्रामानं स्वेष्ट्यैस्तुग्गानं वगन् ।

प्रादुर्भूतं मुगघाताद् ददन् दिव्यन्पुग्म् ॥२५०॥

तदादाय ददौ पट्टगड्यं भूमीपनिस्ततः ।

गङ्गा प्रोवाच भो कान्त ! द्वितीयं त्वं समानय ॥२५१॥

गजाऽऽहंकं प्रिये ! लब्धं तनः पत्नी जगावदः ।

द्वितीयमन्यगेहिन्यं दत्तं संभाव्यते मया ॥२५२॥

द्वितीयं नृपुं कान्त ! यद्यानयमि माम्प्रतम् ।
तदा जीवाम्यहं नो चेन्प्रवेशोऽभवेन्मम ॥२५३॥ यतः-
“वज्रलेपस्य मूर्खस्य नारीणां मर्कटस्य च ।
एको ग्रहस्तु मीनानां नीलीमद्ययोस्तथा” ॥२५४॥
गदितं मन्त्रिमी गजघ्नीदृशं दिव्यनृपुम् ।
द्वितीयं विद्यते ह्यस्यां पुर्यां कस्यापि मघनि ॥२५५॥
प्रियाकदाग्रहं मत्वा विचार्य मन्त्रिभिस्समम् ।
भूपालो मण्डयामाम सत्रागारं महत्पुरे ॥२५६॥
कथितं च नरा नार्यः स्वस्वाभरणभूषिताः ।
आगच्छन्ति यके भोक्तुं मन्त्रेऽस्मिन् सकुटुम्बकाः ॥२५७॥
भूरिद्रव्यप्रदानेन नृपस्तान् मानयिष्यति ।
तथा कृते जनाश्चारुवेपा भोक्तुमुपागमन् ॥२५८॥ [युग्मम्]
ब्राह्मणी स्वां सुतां लक्ष्मीं नृपुरादिविभूषिताम् ।
विधाय लोभतो भोक्तुमागात्सत्रालये द्रुतम् ॥२५९॥

ब्राह्मणीननयां काणां तां दृष्ट्वा मन्त्रिणो जगुः ।
भूषणानीदृशान्यस्या घटन्ते न हि कर्हिचित् ॥२६०॥
ध्यान्वेति मन्त्रिभिर्यावच्छिक्षा दत्ता कशादिभिः ।
उक्तं च कस्य विद्यन्ते भूषणानि वदाधुना ॥२६१॥
मत्वं चेद् वक्षि नो बाले ! तदा त्वं हन्यसे भृशम् ।
बिभ्यती सा जगौ सन्ति भगिन्या भूषणानि मे ॥२६२॥
आकार्य रुक्मिणीं दृष्ट्वा भूपतिर्मोहितो भृशम् ।
सन्मान्य पितरं तस्याः परिणीन्ये सदुन्सवम् ॥२६३॥
[इति द्वितीयवारपरिणयनम् स्वरूपम्]
द्वितीयं नृपुं पूर्वगृहिणीपार्श्वतच्छलात् ।
ममानीयार्पयामाम नव्यपन्न्या महीपतिः ॥२६४॥
तस्यां मत्तो नृपोऽन्यस्या नाम लाति कदापि न ।
नृपुरे मार्गिते पूर्वगङ्गा भूपो जगावदः ॥२६५॥
विनाऽन्यनृपुं काष्ठमक्षणं त्वं करिष्यमि ।
ततः किं विद्यते तत्र नृपूरेण प्रयोजनम् ॥२६६॥

ज्ञात्वा तन्नूपुराप्रप्तिं पूर्वराज्ञी तदा ततः ।
 तस्यौ त्यक्त्वा द्रुतं काष्ठभक्षणोदन्तमान्मनः ॥२६७॥
 सत्स्वप्नमूचिते पुत्रे रुक्मिण्या जनिने मनि ।
 जन्मोत्सवं नृपश्चक्रे सन्मान्य सञ्जनान् निजान् ॥२६८॥
 इतोऽवग् ब्राह्मणी कान्तानीयते तनयाऽधुना ।
 जातोऽस्ति तनयः पुत्र्याः क्रियते स्ममृगामकः ॥२६९॥
 यदा न कुरुते पुत्र्या आनकं जनको गृहे ।
 तदा च दूषणं लोका ददन्ते मतनं पितुः ॥२७०॥
 आनेतुं तनयां कान्तो ब्राह्मण्या प्रेषितस्तदा ।
 गत्वा भूपान्तिके सद्यः प्रोवाचेति स्फुटाश्वम् ॥२७१॥
 जानपुत्रां प्रियां गजन् ! प्रेषय स्वालये मम ।
 राजा न मन्यते यावन् तावन्मतुं समुद्यतः ॥२७२॥
 कुर्वाणं मरणं विप्रं दृष्ट्वा भूपेन गेहिनीम् ।
 प्रेषितां ब्राह्मणः पुत्रीमानिनाय निजं गृहम् ॥२७३॥

अपमाना छलान्प्राह भो पुत्रि ! या मुता मुतम् ।
 मूते म्म सा जलं कूपे जीर्णवस्त्रा प्रपश्यति ॥२७४॥
 तदा पुनः मुतं मूते श्रुतमेतन्मया पुरा ।
 ततो जीर्णाम्बगं पुत्रीं कृत्वा कृपान्तिके ययौ ॥२७५॥
 प्रपश्यन्तीं जलं कूपे चिक्षेप ब्राह्मणी मुताम् ।
 प्रपनन्तीं रुक्मिणीं प्रेक्ष्याकम्पाज्जग्राह तश्चकः ॥२७६॥
 गत्वा म्वस्थानके पत्नीं कृत्वा तां रुक्मिणीं क्षणान् ।
 चिक्रीड तश्चकः कृपनटाकोपवनादिषु ॥२७७॥
 इति द्वितीयः तृतीयः चार्वाङ्गयनमभ्यन्धः ॥
 इतश्च कुर्या विप्रपन्न्या पुत्री निजा तदा ।
 रुक्मिण्या भूषणवस्त्रं भूषिना विहिता गृहः ॥२७८॥
 धात्र्येका तनयं स्नन्यं काग्यितुं कृता पुनः ।
 यतो गज्जां मुतं स्नन्यं काग्यन्ति म्म न प्रियाः ॥२७९॥
 प्रेषिता मदने पन्युब्राह्मण्या तनया ततः ।
 तादृक्षां वीक्ष्य भूपालो दध्यौ जानमिदं किमु ॥२८०॥

पृष्टा च भृशुजा प्राह स्वामिन् ! विषमम्यानके ।
पनिताऽहमभून् तेन नयने फुल्लकं मम ॥२८१॥
राजा दध्यावियं मायाविनी मम प्रिया न हि ।
केन त्वं प्रेषितेन्युक्ते भृशुजा वक्ति नो कनी ॥२८२॥
ततः मा कुडिनाऽत्यन्तं कशाघातंर्महीभुजा ।
प्राह मातुः कृतं मवं भूपतेः पुनस्तदा ॥२८३॥
ततो भूपो जगौ कूपे तम्मिमेव पताम्यहम् ।
प्रोचुर्मन्त्रीश्वरा मामान् पट प्रनीक्षस्व भूपते ! ॥२८४॥
ततो विप्रप्रिया देशान् कर्षिता भृशुजा तदा ।
राजा जन्मोन्मवं स्रुनोः कारयामास तत्क्षणात् ॥२८५॥
स्रुनोर्जन्मोन्मवं श्रुत्वा तत्क्षकस्य सुत्वात् तदा ।
प्रोवाच रुक्मिणी कान्त ! द्रष्टुमीहेऽहमङ्गजम् ॥२८६॥
साऽथ तत्क्षकमाभिध्याद् रात्रावेव नृपालये ।

१ यातां प्रियां नृपः क, यान्तीं प्रियां नृपः ग । २ मञ्चलं क ।

कागयिता सुतं स्तन्यं भूषणान्यमुचद्रहः ॥२८७॥
प्रातर्भूषः सुनोपान्ते ज्ञात्वा पत्न्याः समागमम् ।
मोवधानः प्रियां धतुं तिष्ठति स्म गहो निशि ॥२८८॥
कागयित्वा सुतं स्तन्यपानं पत्नीं महीपतिः ।
दृष्ट्वा धतुं न शक्नोति गच्छन्तीं लघुलाघवात् ॥२८९॥
नृपोऽन्यदा स्थितः सावधानीभूय विशेषतः ।
कारयन्तीं सुतं स्तन्यपानं पत्नीं स्म पश्यति ॥२९०॥
उपलक्ष्य प्रियां मम्यक् चलन्तीमेव नृपः ।
धृत्वा तस्यौ च शय्यायां यावन्मुदिनमानसः ॥२९१॥
अवधिज्ञानतो ज्ञान्वा स्वपत्नीगमनं स्फुटम् ।
तत्क्षकः स्वां प्रियां नेतुमागात् तावच्चपालये ॥२९२॥
रोपेण नृपतिं पृष्टौ दृष्ट्वा निर्याति यावता ।
तावताऽऽम्फालिनो भित्तौ भृशुजा तत्क्षको मृतः ॥२९३॥

विषय्यास्तनुर्भूयः क्षणेन मरणं गतः ।
 मृतौ द्वौ रमणौ दृष्ट्वा रुक्मिणी दुःस्विताऽभवत् ॥२९४॥
 प्रातः पती समादाय रुक्मिणीं काष्ठभक्षणम् ।
 कर्तुं यावद् ययौ प्रेतगृहे दुःस्वेन पृग्निता ॥२९५॥
 मेघनादो दिवोऽक्रमान् तावन् तत्रागतो जगौ ।
 पत्यौ जीवति भो पति ! पावके किं प्रवेक्ष्यमि ॥२९६॥
 तथा पृष्टो जगौ मेघनादः सम्बन्धमान्मनः ।
 रुक्मिण्यवगृह्य यदि त्वं मे रमणौ जीवयिष्यमि ॥२९७॥
 तदाऽहं जीवयिष्यामि मरिष्याम्यन्यथा पुनः ।
 क्षित्वाऽमृतच्छटां मेघनादस्तावुदजीवयन् ॥२९८॥
 ममेयं गृहिणीन्येवं जल्पन्तस्ते त्रयो नराः ।
 त्रिवादं कुर्वते स्म श्रागं मरणान्तं परम्परम् ॥२९९॥
 कस्यैषा मध्यतः कन्या पुरुषस्याभवत् तदा ।
 सभासद्याः (दः) प्रजल्पन्तु विचार्य निजवृद्धिना ॥३००॥

यदा कोऽपि न जानाति कस्य कन्याऽभवत् स्फुटम् ।
 तदा भूयो जगौ पत्नी मनुष्यन्वाच्च भूपतेः ॥३०१॥
 कथामेनां तदा श्रुत्वा तस्मै पण्डितमौलये ।
 दशकोटीर्ददौ हंसो विक्रमार्कमहीपतिः ॥३०२॥
 अन्योऽपि यो नरो वार्तां महाश्रयविधायिनीम् ।
 जगौ श्रीविक्रमार्कस्य पुत्रः कोविदोऽनघाम् ॥३०३॥
 विक्रमार्कमहीपालः मद्यः कौतुकिनाशयः ।
 एकां कोटिं ददौ हेमः पण्डिताय न मंशयः ॥३०४॥
 एवं श्रीविक्रमार्कस्यौदार्यं चामरहाणिनी ।
 प्रोक्त्वा प्राह कथं तस्य तुल्योऽस्मि विक्रमाङ्गज ! ॥३०५॥
 वृद्ध्यौदार्यं भवेनां ते इदृशे विक्रमाङ्गज ! ।
 न दृश्यतेऽधुना कस्य तेनैवं जहमे मया ॥३०६॥
 श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामरहाणिनी ।
 द्वितीया विक्रमार्कस्य वृत्तमेवं जगौ तदा ॥३०७॥

तृतीयाऽवग नृपादिष्टा तत्र चामगहाणि ।
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरो गीर्वाणभाषया ॥३०८॥
अनेकमन्त्रिमामन्तर्णायामन्यदा प्रगे ।
मभायां विक्रमादित्यमहीपनिरुपाविशन् ॥३०९॥
वैतालिकस्तदा कोऽपि प्रनीहागनिवेदितः ।
ब्रह्मायुर्भवतादेवेत्युच्चरन्नागतो जगौ ॥३१०॥
राजन् ! किञ्चिन्कलाश्रयं दर्शयिष्याम्यहं तव ।
भवान् यदि स्वयं मावधानीभूयेह पश्यति ॥३११॥
भूपोऽवग दर्शय त्वं भो कलाशालिन् ! निजाः कलाः ।
ततः स्मेरमुन्वाः सर्वे पश्यन्ति परिपञ्जनाः ॥३१२॥
ततो वैतालिकोऽदृश्यीभूतरूपः क्वचिद् ययौ ।
यावच्चमन्कृता लोका बभूवुः स्वस्वमानसे ॥३१३॥
तावत्कोऽपि पुमान् हस्ते वामे नार्गी वगं दधद् ।
दक्षिणे करवालं च मभायां समुपाययौ ॥३१४॥

प्रणम्यावग नृपं स्वामिन् ! अमारेऽस्मिन् भवे स्फुटम् ।
मागद्वयमहं मन्ये कमलावनिने शुभे ॥३१५॥ यतः-
“आलस्यं स्थिरतामुपैति भजने चापल्यमुद्योगिताम्,
मूकत्वं मितभाषितां वितनुने मौग्ध्यं भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारभावविरहो यच्छल्युदारात्मताम्,
मातलक्षिन् ! तव प्रसादवशतो दोषा अपि स्युर्गुणाः ॥
मा मद्वर्मगता विवेककलिता शान्ता मती मार्जवा,
मोन्माहा प्रियभाषिणी मुनिपुणा मल्लक्षणा सद्गुणा ।
मद्बृत्ता गृहनीनिविस्मितमुखी दानोन्मुखी सन्मतिः,
मन्तुष्टा विनयान्विताऽतिमुभगा श्रीरेव मा स्त्रीर्ननु ॥
केऽपि मरस्वर्तीं मार्गं मन्यन्ते विवृधा जनाः ।
प्रतिभानि परं मा मे मानसे नो मनागपि ॥३१८॥ यतः-
“मोहइ मुहावेइ उवधुंजंतो लवोवि लच्छीए ।
एसा सरस्मई पुण अममगा किं न विनडेइ” ॥३१९॥

अतः सत्पुरुषैरन्यवनिताविषये मदा ।
 दातव्ये न दृष्टौ रागाश्चिने स्वहितमिच्छुभिः ॥३२०॥
 परनारीपरद्रव्यापहारे मानसं निजम् ।
 कर्तव्यं न मनाग् स्वस्य हितं पिभिर्विचक्षणैः ॥३२१॥
 परोपकारः कर्तव्यः प्राणैः कण्ठगतैरपि ।
 परोपकृतितोऽमुत्र पत्र च सुखी भवेत् ॥३२२॥ यतः—
 “विरला जाणन्ति गुणा विग्ला पालन्ति निद्रणे नेहा ।
 विग्लश्चिअ निअदोसे पिच्छन्ति मभावगुणकलिआ ॥३२३॥
 हुन्ति परकअनिग्या निअकअपरम्मुहा फुडं मुअणा ।
 चंदो धवलेइ महीं न कलंकं अत्तणो फुमइ” ॥३२४॥
 देवदानवयोग्ध स्वर्गं युद्धं भविष्यति ।
 अहमिन्द्रस्य भृत्योऽस्मि तत्र यास्यामि तेन च ॥३२५॥
 इयं मम प्रिया स्वर्गे गतस्य ममगङ्गणे ।
 संग्रामं कुर्वतो विघ्नकारिणी भवति द्रुतम् ॥३२६॥

अन्यस्य संनिधौ पुंमो मृच्यते चेदियं यदि ।
 तनो मम मनो नैव मन्यते विघ्नहेतुतः ॥३२७॥
 मृत्वेमां गृहिणीं भूष ! तत्रोपान्तेऽधुना द्रुतम् ।
 गच्छन्नस्मि द्युलोकेऽहं युद्धार्थमिन्द्रमभिधौ ॥३२८॥
 यावन्कार्यं मुनेन्द्रस्य कृत्वाम्यहं द्रुतम् ।
 तावच्चया नृप ! स्वान्तःपुरे गृह्या मुयन्नतः ॥३२९॥
 उत्तवा वैनालिको धैर्यं मभ्यानां पश्यतां तदा ।
 स्वङ्गमादाय शक्रस्य कार्यं कर्तुं ययौ दिवि ॥३३०॥
 क्षणाद् व्योम्नि गणध्वानं गैत्रं श्रुत्वा मभाजनाः ।
 प्रोचुमिथोऽधुना देवदेव्ययोजायते गणः ॥३३१॥
 तदा वैनालिकस्याशु कगवर्णा शिरो वपुः ।
 क्रमान्पेतुर्नृपाभ्यायां वीक्ष्य मभ्याश्चमन्क्रुताः ॥३३२॥
 पर्वा पन्युः अगीरस्यावयवान् पनितान् तदा ।
 मभायां निखिलान् वीक्ष्य प्रोवाचेति नृपं प्रति ॥३३३॥

गजन् ! त्वमपि मे भ्राता हतः स्वर्गं पनिर्मम ।
तथा कुरु यथा बहौ पत्या मह विशाम्यहम् ॥३३४॥
निवारिताऽपि भूपेन मा भृशं हेतुयुक्तिभिः ।
साध्यमथ लोकेषु पश्यन्तु प्रकटं नदा ॥३३५॥
लात्ता पत्युः शरीरस्यावयवान् निखिलानपि ।
वैतालिकप्रिया बहौ प्रविवेश कृतस्वर्ग ॥३३६॥ [युग्मम्]
तच्छोकसंकुलो राजा यावन् तिष्ठति संमदि ।
तावद् वैतालिको व्योम्न एत्य प्राह नृपं प्रति ॥३३७॥
गजन् ! तव प्रमादेन मया स्वर्गं जितं क्षणात् ।
हारितं दानवैर्देवैर्जितं युद्धाङ्गणे क्षणात् ॥३३८॥
ततोऽहं मानितः स्वर्गिनाथेन प्रेषितः पुनः ।
मोदं प्रकुरु मे पत्नीप्रदानेन महीपते ! ॥३३९॥
राजा सयविषादाभ्यां विवशो दीनमानसः ।
तद्भार्याऽग्निप्रवेशादिवृत्तान्तं निखिलं जगौ ॥३४०॥

प्राह वैतालिको गजन् ! कूटं किं जल्प्यते त्वया ।
मम प्राणप्रिया भार्याऽन्तःपुरेऽस्मि तवाधुना ॥३४१॥
भूपामात्ययुतो राज्ञोऽन्तःपुरात् तां नितम्बिनीम् ।
वैतालिकः ममानीय जगादेति नृपं प्रति ॥३४२॥
गजन् ! पुग मयाऽन्यस्त्रीपराङ्मुखः भुतो भुवि ।
अधुनैवंविधं कृत्यं त्वयाऽकार्यल्पकृते कथम् ॥३४३॥
भूपालोऽधोमुखो भूत्वा यावद्दैन्यं स्थितस्तदा ।
तावद् वैतालिकेनाशु संहता मा नितम्बिनी ॥३४४॥
मोऽवग मा कुरु भूपाल ! विषादं मानसेऽधुना ।
मयेदं निखिलं चक्रे इन्द्रजालं पुरस्तव ॥३४५॥
ततस्तुष्टेन भूपेन पाण्ड्यदेशागतं नदा ।
प्राभृतं दापितं तस्मै इदं वैतालिकाय वै ॥३४६॥
अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिमुक्ताफलानां तुलाः,
पञ्चाशन्मधुगन्धलुब्धमधुपक्रोधोद्भुताः सिन्धुगः ।

लावण्योपचयप्रपञ्चितदृशां वागङ्गनानां शतम्,
 दण्डे पाण्ड्यनृपेन दौकितमिदं वैतालिकस्यापितम् ॥३४७॥
 प्रोक्तैवं विक्रमार्कस्य वृत्तं चामरहाग्णिं ।
 तृतीयाञ्च कथं तस्य तुल्यमस्तं च भविष्यसि ॥३४८॥
 चतुर्थाञ्च नृपादिष्टा तत्र चामरहाग्णिं ।
 मभायां विक्रमाकोर्वीपालोऽन्येद्युर्नृपाविशन् ॥३४९॥
 गज्यं कुर्वन् नृपोऽन्येद्युर्विदेशादागतं द्विजम् ।
 पप्रच्छ किं त्वया दृष्टं कौतुकं वमुधानले ! ॥३५०॥
 द्विजोऽच क श्रीगिरिवार्मादेको योगी हगभिधः ।
 परकायप्रवेशाहविद्यावान् विशदाशयः ॥३५१॥
 तस्य सेवा मयाऽकारि षण्मासावधि भक्तिनः ।
 विद्या दत्ता न मे तेन योगिना तत्र पर्वते ॥३५२॥
 तत्रैत्य योगिनः पार्श्वान् विद्यां दापय मे त्वकम् ।
 उपकारपरोऽशेषलोकानां तं श्रुतो मया ॥३५३॥

कृपया विक्रमादित्यो गत्वा श्रीपर्वते रयात् ।
 ननाम योगिनं मद्यो भक्त्या विप्रममन्वितः ॥३५४॥
 विनयेन महीशेन प्रीणितो योगिगद् जगौ ।
 परकायप्रवेशाहं विद्यां लाहि नगेत्तम ! ॥३५५॥
 गजा प्राहास्य विप्रस्य देहि विद्यां त्वमुत्तमः ।
 भवतश्चरणाम्भोजप्रमादान् सर्वमस्मि मे ॥३५६॥
 योगी प्राहास्ययोग्योऽयं कृतघ्नः स्वामिवञ्चकः ।
 अनर्थो जायते विद्यादापनादस्य ते नृप ! ॥३५७॥ यतः—
 “यथा गजपतिः श्रान्तः स्त्रायार्थं वृश्चमाश्रितः ।
 विश्रम्य तं गजो हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम्” ॥३५८॥
 ततो गजोपगेधेन विप्राय योगिगद् नदा ।
 परकायप्रवेशाहं ददौ विद्यां नृपाय च ॥३५९॥
 विद्यां भृषद्विजौ लान्वा नन्वा योगिपदाम्बुजम् ।
 अवन्त्या बहिरुद्याने देशे यावन् मर्मायतुः ॥३६०॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२६०॥

इतो दृष्ट्वा मृतं पट्टगजं मन्त्रीश्चरदयः ।
कारयन्ति तदा गर्ता गजक्षेपणहेतवे ॥३६१॥
ज्ञान्वन्तद् विक्रमादित्यः प्रोवाचेति द्विजं प्रति ।
गन्धर्वाय न्वया मेऽङ्गं जीवयिष्याम्यहं गजम् ॥३६२॥
द्विजाय च वपुः कृत्वा गन्वा पुर्यां नरेश्वरः ।
प्रविश्य मृतनागाङ्गं जीवयामास कुञ्जरम् ॥३६३॥
मङ्गलानि पुरीमध्ये स्थाने स्थाने व्यधुर्जनाः ।
इतो द्विजो निजं देहं धृत्वा भूपतनुं ललौ ॥३६४॥
विक्रमार्कवपुर्भूयो विप्रो मध्येपुरं ततः ।
अभ्येत्य मिलितोऽशेषान्तःपुराणां च मन्त्रिणाम् ॥३६५॥
अलसं मत्तग्रहितमन्यादृग्जल्पनापरम् ।
भूपं निरीक्ष्य मन्त्रीशा दध्युरेवं गरस्पृग् ॥३६६॥
अयं न घटते भूपो विक्रमार्कः कदाचन ।
एवं च पट्टगज्यादिजना दध्युः स्फुटं हृदि ॥३६७॥

गन्वा पुर्यां बहिर्यावद् गजा स्वाङ्गं निरीक्षते ।
तावद्विप्रतनुं पश्चिभक्षितं वीक्ष्य ध्यातवान् ॥३६८॥
नूनं विप्रः कृतघ्नः सोऽधिष्ठायाशु तनुं मम ।
ललौ गज्यं मदीयं च क्रियते साम्प्रतं किमु ॥३६९॥ यतः-
“कोऽर्थान् प्राप्य न गर्वितो विषयिणः कस्यापदोऽस्तं गताः,
स्त्रीभिः कस्य न स्त्रण्डितं भुवि मनः को नाम गजां प्रियः ।
कः कालस्य न गोचरान्तरगतः कोऽर्थी गतो गौरवम्,
को वा दुर्जनवागुगमु पतितः क्षेमेण यातः पुमान्” ॥३७०॥
आम्यन् वने मृतं कीरं दृष्ट्वा भूपगजस्तदा ।
प्रविवेश शुक्रस्याङ्गे मद्यो मुदितमानसः ॥३७१॥
आगत्य कस्यचिद्वने पुंसः कीरो जगौ वने ।
गच्छ त्वं मां ममादायोऽयिन्यां पुरि वेगतः ॥३७२॥
तत्र भूपगृहोपान्ने स्थित्वा त्वं क्रयहेतवे ।
देहि मां कमलादेव्या लम्प्ये (लब्ध्वा) दीनारपट्टशतम् ॥३७३॥

द्वादशः
सर्गः

॥२६०॥

लात्वा शुक्रं नरः सोऽपि देव्यं दीनारपट्टशतैः ।
 अर्पयामास पश्यन्ती तं राज्ञी मुमुदेतगाम् ॥३७४॥
 पप्रच्छ कमलादेवी शुक्रं यद्यत् तदा स्फुटम् ।
 प्रश्नोत्तरादिकं तत्तत् कीरो जल्पति नित्यशः ॥३७५॥
 कीरो दध्यावहं ज्ञापयिष्ये देव्यं यदि स्वकम् ।
 तदाऽविचार्य राज्येषा मारयिष्यति भूपतिम् ॥३७६॥
 यद्यनेन महीशेन ज्ञानोऽहं कीर्न्देहगः ।
 तदाऽसौ मां प्रपञ्चेन मारयिष्यति दुष्टधीः ॥३७७॥
 सौभाग्यवान् शुक्रो देव्या पोष्यते भोजनादिभिः ।
 शुक्रं विना क्षणं नास्या रतिर्भवति कर्हिचिन् ॥३७८॥
 शुक्रोऽवगृह्य यदि मे मृत्युरेति देवि ! च किं तदा ।
 देवी प्रोवाच मर्तव्यं मया च काष्ठभक्षणम् ॥३७९॥
 प्रेक्ष्यान्नेषुः शुक्रोऽकस्मान्मरन्तीं गृहगोधिकाम् ।
 अधिष्ठाय स्थितो भूपजोवो भित्तौ निकेतनं ॥३८०॥

राज्ञी मृतं शुक्रं वीक्ष्य प्रोवाचेति नृपं प्रति ।
 मृतोऽभीष्टः शुक्रस्तेन करिष्ये काष्ठभक्षणम् ॥३८१॥
 राज्ञी मज्ज्यभवन्काष्ठभक्षणाय च यावता ।
 तावद् विप्रो जगौ कीरं जीवयिष्याम्यहं द्रुतम् ॥३८२॥
 स्वजीवक्षेपणान् कीरं यावज्जीवयति द्विजः ।
 तावद् राजा निजं देहं ललौ विक्रमभानुमान् ॥३८३॥
 सप्तमाहममङ्कृतजल्पनक्रमणादिभिः ।
 विक्रमार्कं नृपं जडुर्मन्त्रिमिद्वान्नसेवकाः ॥३८४॥
 राज्ञाऽऽन्मीयं स्वल्पं च सर्वं नेभ्यो निवेदितम् ।
 राजा धृत्वा शुक्रं हस्तेन प्राह पापिन् दुराशय ! ॥३८५॥
 त्वया स्वमदृशं चक्रं धिग्जातिन्वान्ममेदृशम् ।
 मया तु विहिता विद्यादानादुपकृतिस्तव ॥३८६॥
 शुक्रेदानीं मया मुक्तः कृपावामितचेतसा ।
 गच्छ स्वस्थानके मद्यः माग्रतं जीविकाकृते ॥३८७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२६१॥

तवेदग् जनको जातः कृपाकवचिताशयः ।

तत्तुल्याभावतोऽहं चाहसं चामगहारिणी ॥३८८॥

इति चतुश्चामगहारिणीम्बरूपम् ॥

श्रुत्वा तद्वत्सुधां न्यायमार्गेण पालयन् सदा ।

श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपती राज्यमचीकृत् ॥३८९॥

श्रीमिद्वसेनमूरीशपांश्च शृण्वन् जिनोदितम् ।

श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिर्धर्मपरोऽभवत् ॥३९०॥

अत्रान्तरे जावडस्य शत्रुञ्जये विम्बोद्धारस्वरूपं वाच्यम् ॥

शत्रुञ्जये महार्तार्थे श्रीविक्रमार्कभृशुजा ।

कारिणे श्रीयुगादीशप्रामादे शैलसंनिमे ॥३९१॥

श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिर्विमलपर्वते ।

गत्वा श्रीऋषभं नत्वा जगाम नगरं निजम् ॥३९२॥

श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिर्यायैकमन्दिरम् ।

प्रपाल्य सुचिरं राज्यं जगाम त्रिदशालयम् ॥३९३॥

एवं ये मनुजा दानं शुद्धं ददति भावतः ।

स्याने म्याने लभन्ते ते शश्वत्सौख्यपरंपराम् ॥३९४॥

लघुपोषधशालाया भूषणे श्रीतपागणे ।

मुनिमुन्दरमूरीशो बभूवाद्भुतभाग्यवान् ॥३९५॥

† “लसन्क्रियावारिधिशिष्टमाधु-मणिं तपागच्छमहाम्बुराशिम् । श्रीमान् जगच्चन्द्रगुरुर्नवीनो, निशाकरोऽजीजनदेव धर्यः ॥१॥

चक्रं द्वादश वर्षाणि येनाच्चाप्लतपोऽन्वहम् । जगच्चन्द्रगुरुः सोऽस्तु तपागच्छकरः ध्रिये ॥२॥

तत्पट्टेऽजनि देवेन्द्रमूरिर्गद्भुतचित्रकृत् । अवक्त्री कविर्सम्बन्धोऽतिचारुहृत्तः सदा ॥३॥

सत्तत्पट्टाम्बुडलाशाद्रिशृङ्गं, श्रीमान् विद्यानन्दमूर्तिर्धिवस्थान् । पापध्वान्तं ध्वंसयन् गोविलासै-रगमीन् प्राणिस्त्वान्तभूमिनलस्थम् ॥४॥

तत्सत्पट्टव्यूढपाथोदमार्गे, तेजोगशिः ध्वस्तद्रोपाकश्रीः । आमीन् श्रीमान् धर्मयोगाहमूरि-ध्वन्द्रो नव्यो भ्रान्तिरिक्तोऽक्षयी च ॥५॥

तत्पट्टेऽजनि सर्वशास्त्रविद् श्रीसोमप्रभसूक्ष्मेक्षरः । भव्याग्भोजवनं त्रिवोधयन् गोमिर्भानुरिवावनीनले ॥६॥

द्वादशः
सर्गः

॥२६१॥

*श्रीसुरेस्तस्य शिष्येण शुभशीलेन माधुना ।
विदधे चरितं हेतव् विक्रमार्कस्य भूपतेः ॥३९६॥

निधाननिधिसिन्धुवन्दुवत्सराद् विक्रमार्कतः ।
शुभशीलयतिश्चक्र चरित्रं विक्रमोष्णगोः ॥३९७॥

इति श्रीमत्पागच्छनायकपरमगुरुश्रीसोममुन्दरमृगिपट्टालंकरणश्रीमुनिमुन्दरमृगिशिष्यपण्डितशुभशीलगणि
विरचितं विक्रमादित्य-विक्रमचरित्रचरित्रे चतुश्चामरहागिणीवर्णन-विक्रमचरित्रगज्योपवेशन
यात्राकरण स्वर्गगमनो नाम द्वादशः प्रक्रमः समाप्तः ॥

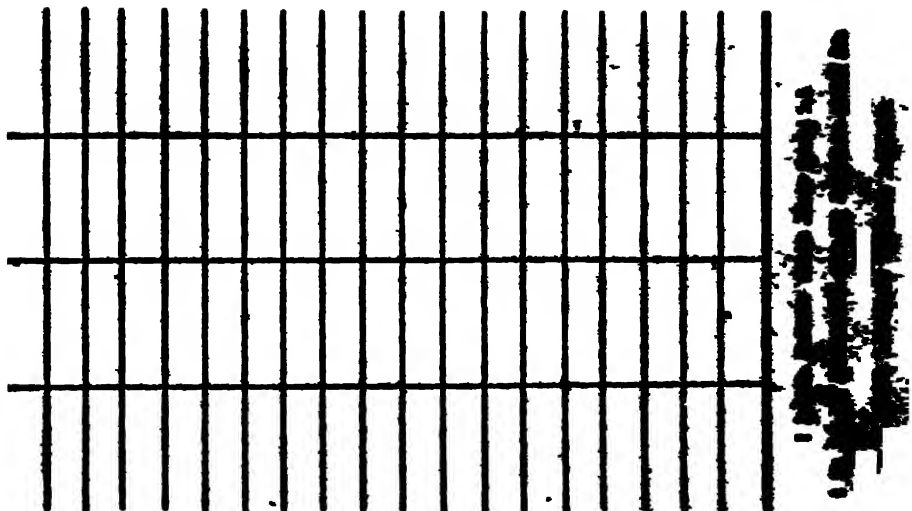
तत्पट्टगगनगणिः, श्रीसोमतिलकगुरुर्जन महिमनिधिः । येनानेके भव्याः, प्रबोधिनाः मनुष्येण ॥३७॥
तत्पट्टपूवंचसुधाधरतुङ्गशृङ्ग, श्रीदेवमुन्दरगुरुर्गोमाभिगमः । मृगायमानवदनो, नयकायकान्तिः गोभिः प्रबोधितजनाञ्जदन्तगालः ॥
तत्पट्टवामवक्त्रकुङ्किणिभूषणोऽभूत्, श्रीसोममुन्दरगुरुर्गणः प्रनार्या ।
तारंगशैलशिखरे जितनीर्थनाथम्, प्रातिष्ठपद्म वनमोन्मथपुर्वकं यः ॥३८॥
तस्याद्योऽजनि शिष्यः श्रीमुनिमुन्दरमृगिमलमनिविभयः । येनानेके ग्रन्था गुचावल्यादयो विहिताः ॥३९॥
कृष्णसरस्वतीन्येवं दधानो विरुदं भुवि । तच्छिष्योऽभूत् द्वितीयश्च जयचन्द्राभिधो गुरुः ॥४०॥
मुनिमुन्दरमृगीशविनेयः शुभशीलभाक् । चक्राव विक्रमादित्यचरित्रं मन्दर्धारपि ॥४१॥
प्रसादं विबुधैः कृत्या ममोपरि निरन्तरम् । यत्नेन शोधनीयोऽयं ग्रन्थः कृतापमार्गः ॥४२॥

— अथमुद्रितः पटः क-स्वपुरनके नांन, प-शपुरनके ममुद्रिते ॥

* तेषां पादप्रसादेन मया मूर्द्धेण निर्मितः । ग्रन्थो विद्वज्जनैः शोध्यः कृपां कृत्या ममोपरि । श्रीमद्विक्रमकालाच्च अनिधिगतासंख्यके

वर्षे माघे सिते पक्षे शुक्लचतुर्दशीदिने । पुन्ये रवौ स्तम्भतीर्थे शुभशीलेन पंडिता (माधुना) । चित्रे चरितं होतद् विक्रमार्कस्य
भूपतेः ॥ यावद् भूधरमागता रविशशी स्वं भूध्रुवस्तारकाः, धर्माधर्मविचारणैकनिपुणं यावद् जगद् गजते । तावद् विक्रमभूपराज-
विलसितकीर्तिप्रभामिधितो, प्रत्योऽयं जिनशासने सुहृदयां(शं) चित्ते चिरं नन्दतात् ॥ इत्यधिकः पाठो ग्रन्थस्य ।

श्रीविक्रमचरित्रं समाप्तम् ॥

सुख वादवादी है ।

कलकत्ता कलकत्ता कलकत्ता ।

1947-48 (1947) के अंतर्गत कलकत्ता